จินดามณี

จินดามณี เล่ม ๑

และ

จินดามณี ฉบับใหญ่ บริบูรณ์

กรมศิลปากร

พิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๖๑

จินดามณี

จินดามณี เล่ม ๑ และ **จินดามณี ฉบับใหญ่ บริบูรณ์**

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากรรวมพิมพ์ครั้งที่ ๒

พุทธศักราช ๒๕๖๑ จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

จินดามณี เล่ม ๑ และ จินดามณี ฉบับใหญ่ บริบูรณ์.- - กรุงเทพฯ :

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๖๑.

๒๓๖ หน้า

๑. ภาษาไทย - - แบบเรียน. I. ชื่อเรื่อง.

๔๙๕.๙๑๘

ISBN 978-616-283-374-8

ที่ปรึกษา

นายอนันต์ ชูโชติ	อธิบดีกรมศิลปากร
นายประทีป เพ็งตะโก	รองอธิบดีกรมศิลปากร
นายเมธาดล วิจักขณะ	รองอธิบดีกรมศิลปากร
นางประนอม คลังทอง	รองอธิบดีกรมศิลปากร
นางสาวอรสรา สายบัว	ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

ตรวจสอบต้นฉบับ

นายบุญเตือน ศรีวรพจน์	ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรศาสตร์ (ภาษาและวรรณกรรม)

บรรณาธิการ

นางสาวสุธีรา สัตยพันธ์	นักอักษรศาสตร์ชำนาญการ
นางสาวทิพพวรรณ บุญส่งเจริญ	นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ

ดำเนินการจัดพิมพ์

นางสาวศิริรัตน์ ทวีทรัพย์	นักอักษรศาสตร์ชำนาญการพิเศษ
นางสาวชนิดา สีหามาตย์	นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ
นายพิทักษ์พงศ์ เก้าเอี้ยน	นักอักษรศาสตร์

ออกแบบปก

นายสมชาย ศุภลักษณ์อำไพพร

พิมพ์ที่

บริษัท เอดิสัน เพรส โพรดักส์ จำกัด

โทรศัพท์ ๐๒ ๙๗๑ ๗๐๑๘-๒๔ โทรสาร ๐๒ ๕๒๒ ๒๘๓๓

คำนำ

หนังสือจินดามณีเป็นแบบเรียนเล่มแรกของไทย เชื่อว่าใช้มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย สืบมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต้นฉบับตัวเขียนสมุดไทยหนังสือจินดามณีมีอยู่หลายฉบับ แต่ละฉบับมีเนื้อหาลักลั่นแตกต่างกัน หนังสือนี้นอกจากจะประกอบด้วยคุณค่าเชิงวรรณคดีและอักษรศาสตร์แล้ว ยังเป็นต้นแบบของหนังสือแบบเรียนไทยที่แต่งขึ้นในชั้นหลัง

จินดามณี ที่พิมพ์รวมอยู่ในหนังสือนี้ประกอบด้วย **จินดามณี เล่ม ๑** และ **จินดามณี ฉบับใหญ่ บริบูรณ์** จินดามณี เล่ม ๑ นั้นมีข้อความระบุในเนื้อหาว่า พระโหราธิบดีแต่งถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เอกสารต้นฉบับสมุดไทยที่พบส่วนมากมีเนื้อหาตรงกับฉบับนี้ นายธนิต อยู่โพธิ์ ตรวจสอบชำระ และกรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๕ กำหนดว่าเป็น "จินดามณีฉบับความพ้อง" เพราะมีเนื้อหาพ้องกันหลายฉบับ ส่วน**จินดามณี ฉบับใหญ่ บริบูรณ์** นั้นต้นฉบับเป็นเอกสารสมุดไทย ยังไม่เคยพิมพ์เผยแพร่มาก่อน การพิมพ์ครั้งนี้จัดพิมพ์ตามฉบับจินดามณี เล่ม ๑ พิมพ์ครั้งแรก ทั้งได้นำสำเนาเอกสารสมุดไทยหนังสือจินดามณี เอกสารเลขที่ ๘๓ จินดามณีฉบับใหญ่ เอกสารเลขที่ ๔ และจินดามณี เล่ม ๒ เอกสารเลขที่ ๒๙ มารวมพิมพ์ไว้เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เห็นลักษณะของหนังสือแบบเรียนไทยในอดีต

กรมศิลปากรได้มอบให้นายบุญเตือน ศรีวรพจน์ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ เป็นผู้ตรวจสอบต้นฉบับซึ่งจัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๘ การพิมพ์ครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๒

กรมศิลปากรหวังว่าหนังสือ **จินดามณี เล่ม ๑** และ **จินดามณี ฉบับใหญ่ บริบูรณ์** นี้จะอำนวยประโยชน์ต่อนิสิต นักศึกษา ครู อาจารย์ นักวิชาการ ตลอดจนผู้สนใจวรรณคดีและอักษรศาสตร์โดยทั่วกัน

(นายอนันต์ ชูโชติ)
อธิบดีกรมศิลปากร

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

คำชี้แจงในการจัดพิมพ์[๑]

หนังสือจินดามณี เป็นหนังสือสำคัญเรื่องหนึ่งในวรรณคดีของไทย มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา หนังสือนี้จะว่าโดยชื่อที่ปรากฏในต้นฉบับเก่าและที่ปรากฏในฉบับพิมพ์ชั้นหลัง เขียนชื่อแตกต่างกันไปเป็นจินดามนีบ้าง จินดามุนีบ้าง แต่ที่น่าจะถูกต้องเห็นจะเป็นจินดามณี ซึ่งเป็นชื่อแก้วสารพัดนึกอย่างหนึ่ง ดังปรากฏในโคลงบทท้ายหนังสือฉบับพระโหราธิบดีแต่งดังนี้

"๏ ลิขิตวิจิตรด้วย ศุภอรรถ
ดั่งมณีจินดารัตน เลอศแล้ว
อันมีศิริสวัสดิ โสภาคย์
ใครรู้คือได้แก้ว ค่าแท้ควรเมือง ฯ "

ต้นฉบับหนังสือจินดามณี สะกดชื่อเป็นจินดามุนีหรือจินดามนีก็ดี มีต้นฉบับสมุดไทยอยู่เป็นจำนวนมาก ข้อความในต้นฉบับมีผิดแผกกันไปมากบ้างน้อยบ้าง นายธนิต อยู่โพธิ์ อดีตอธิบดีกรมศิลปากร เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งประจำแผนกกองวรรณคดี[๒] ได้ตรวจสอบชำระต้นฉบับโดยละเอียดตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๘๕ พร้อมทั้งจัดทำเชิงอรรถ และเรียบเรียงคำอธิบาย "บันทึกเรื่องหนังสือจินดามณี" ขึ้นไว้คราวหนึ่ง ต่อมา นายขจร สุขพานิช ได้ทำสำเนาต้นฉบับหนังสือ "จินดามณีฉบับพระเจ้าบรมโกศ" ซึ่งได้ขอคัดมาจากต้นฉบับสมุดไทยอันเก็บรักษาไว้ที่

[๑] นายบุญเตือน ศรีวรพจน์ ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ เรียบเรียง

[๒] ปัจจุบันคือ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

Royal Asiatic Society ณ กรุงลอนดอน นำมามอบให้กรมศิลปากรจัดพิมพ์ โดยรักษาอักขรวิธีตามต้นฉบับที่ได้มา หนังสือจินดามณีในการรวมพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๔ จึงประกอบด้วย

๑. จินดามณี เล่ม ๑ ได้แก่ฉบับที่ว่าพระโหราธิบดีแต่ง สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช นายธนิต อยู่โพธิ์ ตรวจสอบชำระ

๒. จินดามณี เล่ม ๒ ได้แก่ฉบับที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ทรงพระนิพนธ์ในปี พ.ศ. ๒๓๘๒ ในรัชกาลที่ ๓

๓. บันทึกเรื่องหนังสือจินดามณี ของ นายธนิต อยู่โพธิ์

๔. จินดามณีฉบับพระเจ้าบรมโกศ ซึ่งนายขจร สุขพานิช นำมาจากกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ

ต้นฉบับหนังสือจินดามณี มีเนื้อหาแตกต่างลักลั่นกันหลายอย่าง นายธนิต อยู่โพธิ์ ได้แบ่งความแตกต่างของเนื้อเรื่อง จำแนกไว้เป็น ๔ ประเภท อาจกล่าวโดยสรุปดังนี้

๑. จินดามณีฉบับความแปลก คือมีข้อความแปลกจากฉบับอื่น ต้นฉบับสมุดไทยในหอสมุดแห่งชาติมีหลายฉบับเช่น ฉบับสมุดไทยดำเส้นรง (หมายเลข ๑) ที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประทานให้หอสมุดฯ กับฉบับ (หมายเลข ๑/ก) ที่เป็นสมบัติเดิมของหอสมุดฯ จินดามณีฉบับนี้กรมศิลปากร ได้จัดพิมพ์เผยแพร่แล้ว เมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๘

๒. จินดามณีฉบับความพ้อง มีหลายเล่มสมุดไทย เป็นของที่หอสมุดฯ ซื้อไว้บ้าง มีผู้บริจาคให้บ้าง มีข้อความส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับฉบับที่ว่าพระโหราธิบดีแต่ง ส่วนข้อที่แตกต่างกันก็มีมากบ้างน้อยบ้าง จำแนกไว้เป็น ๔ จำพวก คือ

ก. ฉบับลายมือเขียนเก่าที่สุด เป็นสมุดไทยดำเส้นรง มีหลายฉบับ หน้าต้นสมุดมีบานแพนกว่า **"๏ วัน ค่ำจุลศักราช ๑๑๔๔ ปีขาล จัตวาศก ข้าพระพุทธิเจ้าขุนมหาสิทธชำระ ข้าพระพุทธิเจ้า หมื่น ทิพ/เทพ ไม้ตรีชุบ ข้าพระพุทธิเจ้า ทาน ๓ ครั้ง ฯ๏ะ"** ปีคัดลอกต้นต้นฉบับที่ปรากฏในบานแพนกตรงกับปี พ.ศ. ๒๓๒๕ อันเป็นปีเสวยราชย์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ข. ฉบับนายมหาใจภักดิ์ มี ๒ เล่ม เป็นสมุดไทยดำ เล่มหนึ่ง (หมายเลขที่ ๑/ฆ.๘) หน้าต้นชุบเส้นทอง หน้าถัดไปเขียนเส้นรง มีชุบเส้นทองบ้างเป็นบางแห่ง เป็นฉบับที่ใช้ในการชำระต้นฉบับพิมพ์ที่ว่าพระโหราธิบดีแต่งนี้ เล่มสอง (หมายเลข ที่ ๑/ฆ) เป็นสมุดไทยดำ เส้นรงตลอดเล่ม ลำดับเรื่องตอนต้นตรงกับฉบับเล่มหนึ่ง แต่ตอนท้ายแตกต่างกันเล็กน้อย มีโคลงลงท้ายบอกชื่อผู้คัดลอกไว้ดังนี้

"๏ จินดามุนิศนี้ นายมหา
ใจภักราชสมยา เศกให้
ฉลองลักษณ์เทียบทานมา สามฉบับ แล้วพ่อ
เลือกแต่ล้วนควรไว้ สืบส้างศิษย์สอน ฯ "

ค. ฉบับพระยาธิเบศ ฉบับนี้มีส่วนที่แตกต่างกันคือ ขึ้นต้นด้วยร่ายสุภาพและโคลงสุภาพ ตอนท้ายจบด้วยโคลงบอกชื่อผู้คัดลอกดังนี้

"๏ จินดามุนีนี้ นามพญา
ธิเบศราชสมญา เศกให้
ฉลองลักษณเทียบทานมา สามฉบับ แล้วพ่อ
เลือกแต่ล้วนควรไว้ สืบสร้างศิษย์สอน ฯ "

ง. ฉบับความสมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส มี ๒ เล่มสมุดไทย เป็นสมุดไทยดำเส้นรง ฉบับนี้ต่างจากฉบับความพ้องอื่น ๆ ที่สำคัญคือ มีโคลงและตัวอย่างคำที่ผันด้วยไม้ตรีและไม้จัตวา เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดว่าต่อเติมขึ้นในชั้นหลัง ท้ายสมุดเล่ม ๒ ได้เขียนบอกไว้ว่า

> *"จินดามุนีนี้ ฉบับสมเด็จพระปรมานุชิต ประดิษฐ์ดัดแปลงแต่งต่อใหม่ ท่านเอานามศัพท์วางไว้นะเบื้องต้น แม้ว่าบุคคลผู้ใดชอบใจอย่างฉบับเดิม ก็พึงลิขิตเขียนนามศัพท์นี้ก่อน แล้วจึ่งย้อนไปเขียนนมัสการต่อฝ่ายหลัง ดั่งเราบอกไว้นี้เถิด"*

๓. จินดามณีฉบับพระนิพนธ์กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ต้นฉบับมีจบบริบูรณ์เฉพาะที่เป็นฉบับพิมพ์รวมของหมอสมิธ บางคอแหลม มีข้อความปรากฏอยู่ในตอนท้ายของฉบับพิมพ์ว่า กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ทรงพระนิพนธ์เลียนแบบจินดามณีของเก่า เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปรารภถึงพระเจ้าลูกยาเธอชั้นเล็กซึ่งทรงพระเจริญขึ้นโดยมาก มีพระประสงค์จะทรงศึกษาวิทยาการ บางทีจะได้ทรงแสดงพระราชประสงค์นั้นแก่กรมหลวงวงษาธิราชสนิท จึงได้ทรงพระนิพนธ์จินดามณี เล่ม ๒ ขึ้น รวมเวลาแต่งนับตั้งแต่ทรงพระราชปรารภเมื่อวันพุธ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๐๒ (พุทธศักราช ๒๓๘๒) ถึงวันศุกร์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือนอ้าย ปีระกา จุลศักราช ๑๒๐๒ (พุทธศักราช ๒๓๘๒) ราว ๖ เดือนเศษ กรมหลวงวงษาธิราชสนิททรงอ้างไว้ในโคลงพระนิพนธ์ว่า เป็นศิษย์สมเด็จฯ กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้แต่งจินดามณีฉบับนี้ขึ้นเป็นการแต่งซ้อนของเก่าที่เคยมีอยู่ก่อนแล้ว โดยลำดับเล่มของพระองค์เป็นเล่ม ๒ ดังกล่าวไว้ ดังนี้

“๏ จึ่งริระจเรขซร้อน สารศรี นี้ฤๅ
เสนอชื่อจินดามณี ดั่งแก้ว
จักรพรรดิทุกสิ่งมี ประสงค์เสร็จ นึกนา
เตอมเล่มสองตรองแล้ว ถี่ถ้วนขบวรกล ฯ ”

๔. จินดามณีฉบับพิมพ์ของหมอบรัดเล เป็นฉบับสำรวมใหญ่ คือ รวมตำราแบบเรียนภาษาไทยหลายเล่มมาพิมพ์ไว้ด้วยกัน เช่น ประถม ก กา แจกลูก จินดามณี ประถมมาลา และปทานุกรม นอกจากนี้ยังได้แทรกเรื่องคำอธิบายต่าง ๆ แม้กระทั่งราชาศัพท์ และเครื่องหมายวรรคตอนในภาษาอังกฤษ จินดามณีฉบับของหมอบรัดเลนี้ต่อมาโรงพิมพ์พานิชศุภผลได้นำมาพิมพ์จำหน่ายอีก

ด้วยเหตุที่จินดามณีเป็นหนังสือแบบเรียนใช้กันแพร่หลายมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีการพิมพ์ ผู้ที่ต้องการฉบับตำราเรียนจึงจำเป็นต้องขวนขวายหาต้นฉบับมาคัดลอกไว้เพื่อใช้ประโยชน์ของตน เมื่อคัดลอกต่อกันสืบมาหลายยุคหลายต่อเข้าก็ย่อมวิปลาศคลาดเคลื่อนไป ผู้เป็นเจ้าของสมุดเมื่อได้เรียนรู้อันใดเห็นเป็นความรู้ใหม่ก็จดเพิ่มเติมลงในสมุดนั้น หรือที่เห็นมีหน้าว่างในสมุดก็คัดเขียนเรื่องอื่นเพิ่มเติมลง โดยที่สุดเมื่อสมุดขาดก็เอาต้นต่อกลาง กลางต่อท้าย ปลายต่อต้น เป็นเหตุให้ฉบับที่ตกทอดมาปะปนสับสนและมีที่แตกต่างกันมากกว่าหนังสือวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ

อนึ่ง หนังสือจินดามณีซึ่งมีมาแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นมีข้อควรสังเกตว่าจะมิใช่หนังสือที่ใช้สำหรับหัดอ่านเขียนเบื้องต้น และหากพิจารณาเนื้อหาของหนังสือแล้วจะเห็นว่าจินดามณีเป็นตำราที่ผู้แต่งได้รวบรวมถ้อยคำที่อาจเขียนผิดง่าย จำพวกคำยาก คำที่มีเสียงพ้อง และคำศัพท์ซึ่งมิใช่คำที่ใช้พูดกันตามธรรมดาสามัญ แต่เป็น

คำที่ใช้ในภาษาเขียน หรือถ้อยคำที่ต้องการคำอธิบาย คำแปลเพิ่มเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้รวมตัวอย่างและบอกวิธีแต่งคำประพันธ์ต่าง ๆ ไว้ด้วย จึงสันนิษฐานว่าจินดามณีจะเป็นหนังสือเรียนสำหรับผู้ที่จะถวายตัวเข้ารับราชการ หรือเป็นตำราสำหรับผู้ที่จะฝึกหัดเป็นกวีในสมัยนั้น

จินดามณีที่พิมพ์อยู่ในหนังสือนี้ประกอบด้วย **จินดามณี เล่ม ๑ และ จินดามณี ฉบับใหญ่ บริบูรณ์** หนังสือจินดามณี เล่ม ๑ นั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "จินดามณีฉบับความพ้อง" เพราะมีเนื้อหาพ้องกันหลายฉบับ มีข้อความระบุในเนื้อหาว่า พระโหราธิบดีแต่งถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จินดามณีฉบับนี้ นายธนิต อยู่โพธิ์ อดีตอธิบดีกรมศิลปากร ตรวจสอบชำระและจัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๕ ส่วนจินดามณี ฉบับใหญ่ บริบูรณ์นั้น กรมศิลปากรยังไม่เคยพิมพ์เผยแพร่มาก่อน การพิมพ์ครั้งนี้นับเป็นครั้งแรก

ทั้งนี้ ได้เลือกนำสำเนาเอกสารต้นฉบับหนังสือ**จินดามณี ฉบับความพ้อง** เอกสารเลขที่ ๘๓ สมุดไทยดำ เส้นหรดาล ซึ่งพระองค์เจ้าวงศ์จันทร์ ประทานแก่หอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๐ มาพิมพ์ไว้ต่อจากจินดามณี เล่ม ๑ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เห็นลักษณะและอักขรวิธีของจินดามณีฉบับความพ้องอีกฉบับหนึ่ง ซึ่งมีความแตกต่างลักลั่นกันในบางส่วน และนำสำเนาเอกสารต้นฉบับ หนังสือ**จินดามณี ฉบับใหญ่** เอกสารเลขที่ ๔ สมุดไทยดำ เส้นหรดาล ซึ่งนายยิ้มมอบให้หอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๑ และเอกสารเลขที่ ๒๙ (เล่ม ๒) สมุดไทยดำเส้นหรดาล สมบัติเดิมของหอสมุดฯ มาพิมพ์ไว้ต่อจากจินดามณี ฉบับใหญ่ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้พิจารณาความแตกต่างและความหลากหลายของหนังสือแบบเรียนไทยเรื่องนี้ด้วย

จินดามณี

เล่ม ๑

ว่าพระโหราธิบดีแต่ง

ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

จินดามณี
เล่ม ๑
ว่าพระโหราธิบดีแต่ง
ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

๏ ศรีสิทธิวิวิธบวร กรประนต ทศนัขประนม บรมไตรโลกยโมลี ศรีบรมไตรรัตน ชคัตโลกาจารย นบนมัสการ พระสุรัศวดี คำภีรญาณ พันลึก อธึกโชติปัญญา ข้อยข้าขอเขียนอาทิ อักษรปราชญแต่งไว้ ให้ชอบตามศับท์ ไว้เปนฉบับสืบสาย ด้าวใดคลายขอโทษ โปรดแปลงเอาอย่าเตียน ข้อยข้าเขียนตามฉบับ อาทิศัพท์อักษร ด่งงนี้

อักษรศัพท์

๏ พระบาท บาตรพระสงฆ บาศเชือกคล้อง เงินบาท บาดอาวุธ อุบาทวะ วิบัดดิ นิยายนิบาต สินระบาท พระโพธิสัตว มหากรษัตราธิราช กรษัตรียชาติ ชาติสรรพสัตว สัตตนิกร สัตยสัจจาจรรจา ศรัทธาทำบุญ จตุบรรสัษย แลพรัศไคลคลา ศับท ว่าเสียง สำเนียงศับทวาจา พรรค ว่าหมู่ พรรณต่าง ๆ เผ่าพันธุพงษวงษา พรรฒ ว่าจำเรอญ พรรษ ว่าฝน พรรษ ว่าปีว่าอายุศม พรรผักกาด หัวพันเกี้ยวพัน กรรม ว่ากทำ กัลปประไลย กรรณ ว่าหู กรรฐ ว่าคอ กัลยา ว่านาง กระสัตว กันศัตรู สรรพ สรัพ สัพ ทังปวง สับฟัน แลคนใจฉกรรจ์ กันโจร กรรโจร กันจังไร กันไรผม ใจเกียจ ใจกาจ เกียจคร้าน เกียดิ เกีรยดิยศ ศักดิ อาเกียรณ เดียรดาษทั่วไป อุคอาจ อาศน อาศนา เปนคนอาทมาตกล้าหาร อาตมาภาพแห่งกาย ศุกทุข กุลียุคค ทำชอบเปนยุกดิ เปนยุติธรรม พระบาทยุคลมานุษ มนุษยทังหลาย อนุช ว่าน้อง เชษฐ ว่าพี่ บุตร ว่าลูก สบุต บุษยาภิเศก

ดอกกรมุท โกมุท อุบล โดยยุบลอันกล่าว ทุกตำบล บนสูง ให้บนถ้อยคำ ยล ว่าเหน บังพระเนตรแลเหนไกล เดอน เดิร เชอญ เชิญ ดำเนิร ดำเนอร ทหาร ทหาน อาหาร ปรหาร บริหาร บะรหาร ปัณหาร บรรหาญ เกษม เขษม เภรี ไภรี ว่ากลอง เพรี เวรี ไพรี ว่าศัตรู อริ ริปุ ว่าศัตรู โลภ ลาภ ให้พิลาป นิมิตรฝัน ทศมิตร เปนมิตรไม้ตรี นิตย นิจจ นิดติ ว่าถ้อยคำโบราณ อนิจ ว่ามิเที่ยง กุป ว่าความลับ โกปะ ว่ากำเรอบ ราชรถ หอมรส โอชารสอาหาร มโนรถจำนง พระรท รจนา รัชทุลี ว่าลออง รดน้ำ บูรรพ ว่าตระวันออก เพงบูรรณ์ ว่าเต็ม สมบูร บริบูรรณ์ ไพบูล บุรี ว่าเมือง บูลย ว่างาม อังกุร ว่าหน่อ กระกูล ประยูร ว่าเผ่าพันธุ ว่าญาติกา วงษพงษโคตร หงั่วนไหงว หงวาดไหงว พระอาทิตย จันทร อังคาร พุธ พฤหัศบดี ศุกร เสาร พระเกตุ พระกาล มฤตยู รังแต่งรังสรรค เมืองสวรรค ไอศวรรสวัคราช สมบัติแห่งพระมหากระษัตร จันทน กฤษณา พระกฤษณราช ชำระกฤตย หอกดาบกฤช กฤษ พระอรรชุน พระพรุณ วรุณคาทณ พลาหก พระพายุ พระแพศยันดรบพิตร รศเอมโอช พระโอฐ พระโอษฐ พระโอสถยา จักขุ โสต ฆานะ ชิวหา กายะ ชื่อเบญจอินทรีย รูป ศับท คันธรศ โผฏฐัพะ รศเบญจกามคุณ พระสาสนา พระสาสดาจาริย จรรย อาริย อารรย กาษยปะ มหรรณพ ภพสงสาร พุทธองค พระอัษฎาริยสงฆ สงฆบรินายก อาตมา ประโยชน ฤกษ เรอกษ โทษ ฤษี รากษษ ยักษ บุทคลทั้งหลาย มหาบุรุษ พุทธพงษ บริสุทธิ ศีล เรียนศิลปสาตร ธนทรัพย ภาระทำวล จักรวาฬ บุญสมภาร หิมพานต นฤพาน นิรพาน นิพพาน สุพรรณภาชน ภารทอง โภชนสาลี โจทจำเลอย พาทยพินท แตรสังข ศับทสำเนียง อโยทธยา อยุทธยา ร้องไห้ ให้ทรัพย เงินทอง ไส้เทียร อนึ่งใส่ไฟไหม้เมือง ใหม่ใหญ่ มีไช มิใช่ของไปไกล อยู่ใกล้เมืองใด ๆ ก็ดี ได้ตรัสแล้วสรรเพชญดาญาณ สรรพัชญดาญาณ กำแพงเพชญระ เพทย แพทยหมอ กเพ็จ กโถงเพชรบุรี สมเด็จพระมหา

กรษัตร เสดจไป ดลลุะถึง พระราชมณเฑียร สถิตยเสถียร ในสุรางคปราสาท พระบาทสมเด็จ บรมบพิตรบรมนารถ พระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิร ด้วยช้างพระธินั่ง เสด็จด้วยม้าพระที่นั่ง เสด็จด้วยเรือที่นั่ง ชลมารรค ว่าทางน้ำ สถลมารรค ว่าทางบก มาศ ว่าทอง มารรค ว่าหนทาง มาตราหนึ่ง มาทธสิ่งคดีกิจใด ๆ วงษ พงษ ว่าญาติ ยาจน ว่าขอ ยาตรา ว่าไป ทรัพยทายาทย ว่าพายใน มฤฐูปายาส เขาไกรลาศบรรพต มาลาช มาลา มาไลย ว่าพวงดอกไม้ เสวตรฉัตร ธุช ธวัช ว่าธง จรเข้ในน้ำ จเข้ดนตรี ตเข้ลากไม้ ฆ่าชีพิตรให้ตาย ข้ามิให้ตาย รบศึก ข้าศึก ข้าพณหัวเจ้า บวด แลพึงศึก ทำให้ศึกเสียคม พระอินทร พระพรหม ยมะบาล พญาบาล รักษา ดอกบัวบาล บาญชีย กบาน ทำการมงคล การิย ว่ากทำยังไม่แล้ว เทศการ นรกานต์ ว่าที่สุดนรก เฉลียวฉลาศ เกวี กรวี เมธา สุเมธา สุเมธ หิรา หิโร หิเรศ พิธุร แก้วไพฑูรย วิฑุเรษ มูนี ภูริปรีชา บัณฑิตย นักปราชญ มาร อสูร หนุมาณ สามัญ รณาภิมุข ว่าน่าศึก ดารีพล ชนมา ว่าอายุ อายุศม มหันตราชา ว่าพญาเมืองใหญ่ จุลราชา สามนตะราชา พระญาเมืองน้อย ไสล ว่าภูเขา อัทยาไศรย ไสยาสน เสนาศน อาศน แจจรร เสียงคนอนรรค์ อนรรต์ อนนต อนันต พุทธสาษน ไศรยสาตร สาตราวุทธ เครื่องยุทธ วงกต กรกฎ ใจฉกรรจ รู้มลัก ปักหลัก ราชเทพี ราชเทวี ธรงครรภ์ ของคัล แสบคัน กุศล ศาลา เปนภัพย อาภัพย พับผ้า สัพสรรพ คุณ บุนย บุญ มาตุฉา น้องแม่ บิตุฉา น้องพ่อ บิตุลา ว่าลุง เชษฐา ว่าพี่ กนิษฐา อนุช ว่าน้อง นัดดา ว่าหลาน เอารศ บุตร บุตรี ว่าลูก ศุขสวัสดิ พระบันทูลตรัส หัวไพฑูรย แบกทูล ทูรพล ใจปรทุษฐ ถัทธะ มานะ พระคุร พระครุทธพาหะ พาหล โกรธา โกรธ โกฏิ โกส โกษฐ โปรดสัตว เปนประโยชน ประชาชน อนาราษฎรทังหลาย ริบราทบาท คเชนทร คชินทร นาคินทร นาเคษ นาเคนทร กริน คช คชา สาร หัดถี หัษดี ช้าง อัศวไหย อาชาไนย สินธพ ภาชี ว่าม้า พิศม์งู พิศณุโลก พิศวกรรม พิศเพียล

ทูลพิทกิจถ้อยความ อาศรพิศม์ ถวายอาเศียรพาท น้ำพระพัท ว่าให้กลัว ภัศม ว่าให้แหลกเปนจุรณ บรรยงกรัตนสิงหาศ พินาศ เวทางคสาตร ไตรเวท พรหมภักตร์ ภักดีปฏิบัดดิ์ บริบาล จักรพรรดิราช พระมหาธาตุ์ ทาษ ทาศีทาสา พระทันตธาตุ์ อาวาศ ภารัทวาช วิป ตบัศวิ ดาบศ ศิวาจารย์ พะไทยโกรม ว่าแผ่นดิน ริปุ ริปู อริ บรปักษ ว่าศัตรู ลับกำบัง ยนตร์ มนตร์ ดล ถมบ ปรกบ กฤดิยา อาคม สุพรรณบัตร ว่าใบทอง มิตรโทรห ทรหู กบถ ขบถ กเษตราธิบดี ทิพสาลี โภชนสาลี สุธาโภชน สกนธา ว่า ขันธ สกล ว่าทั้งปวง สันญาวิปลาส ว่าคิดผิด ประภาษ ว่าไป อาพาธ ว่าไข้ พิพาท วิวาท ว่าผิดกัน อถัลป ว่าใจร้าย จันทาลทฤษฐิ ทำบาป อุสาหะ โทรหโมห ครุ กรรมหนัก ละหุ เบา ทุจริต บาป สุจริต บุญ เกียจ์ กล เล่หกล สนเท่ห จาบัลย ศัลย อันดกว่าทุกขโศก สบประสงษ บำเหน็จ์ บำนาญ ทนาล นานมา กุนาลชาฎก โภยไภย โสฬศ พรหมโลกย บทโมกษ มารรคผล เสพยสมาคม สงครอะห ฉะพอะ จำพอะ อาสิงสาถ ปราถนาคิดถึง เจตรนาสากัน อาไลย ว่าคิด อารมภ์ เสวอยรมย์ อรมณ ว่าเปนนิตย จิตร เจตร มะโน มะนะ หทยัง หฤทย ว่าหัวใจ โชติ ชัชวาลย บัญหาญ ว่าแนะว่าบอก พจนารรถ ทำนูล บันทูล ว่ากล่าวถ้อยคำ สูงศักดิ ไตรภพ ไตรวัต ไตรโลกย สมภพ โอภาษ รัศมี รงงศรี สมรรถ สมรรค สมัคร สมาน ธรนี วะสุธา พสุนธรา มหิ ภูวดล ภูตะลา ว่าพื้น แผ่นดิน ราชธานี ทาตรี นครศรีธรรมราช กาญจนบุรี ธนบุรี นนทบุรี สิงฆบุรี เพชบุรี ราชบุรี

อังคาสพระสงฆ เพชะฆาฎ อาฆาฎ ผูกคาด พิฆาฏ ราชยาน ฌานสะมาบัด ยวดญาณ สัพพัญูตันญาณ ตถาคต ทศพลญาณ อชิต บพิตรจอมอารย ไตรโลกาจารย ตรีภพมกุฎโลกย เมาลี ตรีภูวนารรถ ศรีสุคต ชิเนนทร ชินนราช ชินศรี มุนีราชะ ธรรมราช สัมพุทโธ โลกนาโถ ไตรภพนาถ สัดถาเทวา ว่านามพระ

เทวา เทพาธิบดี เทวินทร เทเวศ อัมรินท อมรา อมเรศ วัชชรินทรา ตรีเนตร สหัษไนย พันตา เพชรปานี มัฆพาฬ โกษี สุชัมบดี เจ้าสุราไลย อินทราธิราช

แก่นสาร ใจสานต น่งงโรงศาล สานแผง เข้าสาน พิสาล กว้างขวาง พิมพิสารราช ตรลาตพสาล พระขันท พระขรรค์ ธน ว่าทรัพย์ วนะ ว่าป่าวัน ไขย ว่าสิ้น ชีวิตรตักไษย วายชนม กาลกิริยา มรณ ว่าตาย สบสากล แดนจักร อนาเขต ขันทเสมา ธรงพระกรุณา

ภูบาล ภูเบศ ภูเบนทร ภูวมนท ภูวนา ภูวไนย ภูวนารรถ ภูวเนตร ภูวนัดไตรย ภูมีศวร ภูมินทร ภูบดี ภูบดินทร ภูธร ภูตลา ธรา รักษ ธเรศตรี นรินทร นเรนทร นเรศ นรัศ นราธิบดี นฤบดี นฤบดินทร นฤบาล นฤเบนทร นฤเบศ นฤปนารถ จอมจักรี จอมราช จอมยศราชา จอมภพนารถ จอมโลกย จอมนารรถ จอมกรษัตร ปิ่นเกล้าธาตรี จุฑ่ามณี จุมพล ธรนิศวร ราชา ราชี ราไชย ราโช ราชัส ราเชนทร ท่ารไทธรนี ท้าวธรนิศ ไทธเรศตรี ไทธรนี ธรารักษ กรษัตราธิราช สุรชาติ ขัติยวงษ ระพิพงษ สุริยวงษ สุริโยศดม มไหสุรศักดิ มหันตมหิตราชา ว่าพญา มาดา มาดร บิดา บิดร บิดุเรศ บิดุราช ขนิฐา นัดดา หลาน ทารา ภริยา ภรรยา บาทบริจาริกา อิดถี ษัตรี นารี บุตรี เยาวมาลย ยุไพ ยุพาล นงคราญ พงโพท นงพาล พธู พเท พนิดา วนิดา สุดา ธิดา อ่อนไท เทวี เทพี ชายา ชาเยศ ชาเยนทร ยอดสร้อยสงสาร การดา กัลยา เพาพาล เพาโพท ว่านาง เสาวภาคย โสภิล โสภา โสภาคย โสภน โสภนา พงา เยาวโยพ ว่าหนุ่มงาม

บุรุษ บุรุษา บุรุษโษ บุริสสะ บุริสัสสะ มานุษ มนุษย อุดดม สมณพราหมณาจารย อารรย อรหันต

มเหาฬาร โอฬาร นักขัตดารา ดาเรด ต้งงตยาคมนัฎย มหูรรดี ว่าฤกษ

มณฑิรปราสาท ไข้กลี โขลนทวาร ทับท้าว นางจรัน ตรีมุกขยมาศ ราชรัถยา ถนล หมอนขนน หนูนให้สูง จรันจราย จรอดจร ตราไตรตรวจตรา ที่ทางเดิร เมลือยมล้า ชักเลือยไม้ แมล่นมลิ้น เมลืองเลื่องฦๅด้วยศักดานุภาพ สิหนาท สิหราช สิหสิงฆ นาค ภุชงคนาค นาเคนทร นาคัส นาเคศ นาคี นาคินทร นาเค นาโค นาค ราชอุรุค ว่างู

ครุทธราช ครุทธา ครุทธี สุบรรณ สุบรรณี สุบรรนา เวนไตย เวนตยะ กินร กินรี หัดถีลึงค หัศดีลึงค อินทรีย ปักษา ปักษี สกุณา สกุณี ว่านก

ฤๅษีสิทธิ วิทธยาธร ศิวสาตร ไวทางค ตบศวี ทวิชา แพทยาโหรา พญารี เพรี มเหศ อาคาล โยคี โภคี ทิษาปาโมกษาจารย ธรงไตรเพทางคสาตร คือยัชชุเพท อิรุเพท สามะเพท สบศิลปสาตร พราหมณกรษัตร แพสย สูตร โคตร กรกูล ร้องโฆษนา พระสัพพัญญู สวยมภูญาณ

อมาตยาธิบดี พิริยโยธา นรานร แสนยากร พฤนทร พยู่ห สบสมู่ห สงงกัด พรรค ทังมวน ทังมูล กราบถวายบังคม ประนต ปรนมอภิวาท สดุสดี โอนตประนาม อ่อนน้อมกาย ด้วยเกษ เกษี เกษา ศีศะเศียร ศีโร ศิโรดม เกล้า หัว ย่อมได้ สับดเจ็ด สัตะร้อย สหัษพัน โสตะว่าหู จำนรรจา เจรจา จรรจา คชทับพยุห ว่าช้างที่นั่ง อัษฎธิคช ว่าช้างอยืนทังแปดทิศ[๑]ฯ

---

[๑] อักษรศัพท์นี้ ตามฉะบับนายมหาใจภักดิ์ ส่วนฉะบับอื่นโดยมาก คำมีการันต์ มีทัณฑฆาฏ และลำดับคำสับสนกันบ้าง

ชื่อว่าสรรพนาม นักปราชญจึ่งประกอบ เพราะให้ใช้สรรพกาพย กลอนทังปวง ถ้าแลมิได้เรียนถ้อยคำทังปวง จแปลอักษรให้เรียนจึ่งจรู้ อักษรใช้จให้ชอบ แลนักปราชญทังปวงพึงเรียน ตามบังคับไว้นี้แล ฯ

คำนมัสการ

๑๔ ๏ นโมนะมัสการปรนม	อภิวาทวันทา
เมแห่งตูข้าปรพฤติปรา	รพภโดยจำนงใจ
๏ อัสฤจงมีแก่มนสา-	ทรเจตนาใน
ตัสสพุทธัสสวรไตร	ภพโลกยนาโถ
๏ ธรงนามพระภควโต	พุทธภาคยเดโช
พระองคคืออรหโต	อันหักกำมสงสาร
๏ สัมมาสัมพุทธธัสสพระสรร	เพชญโพธิโอฬาร
ตรัสไญยธรรมวรญา-	ณประเสริฐเลอศไกร
๏ นบธรรมพระมกุฎไตรย	ปิฎกุดตมีใน
โลกุดตราวรวิไส	ยวิเศศศุภชุม
๏ ยอกรกาญจนกฤษดาญ	ชวลิตกันภุม
พุทโธรสาธิกชุมนุม	คณสงฆอรรชฎารย
๏ เสร็จถวายศรีโรตมภิวัน	ทิยข้ามนัสการ
ไตรรัตนทิพวรญา-	ณมหามหาศจรรย
๏ เดชานุภาพวรไตร	รัตนโชติพรายพรรณ
จงศุขสวัสดิชัยสวรร	ยาธิบัดดิมากมี
๏ ข้าขอปรกอบอักษรแถลง	สรรพภาคยวาที
นานาวุตโตไทยวจี	นามศับทเสร็จการ

ตัวอย่างคำที่ใช้ ส

ส
๏ สรรเพชญสัทธรรมแลสง- ฆปรเสริฐแก่นสาร
สบสูตรสดับนิแลสังหา- รแลแพสยสัตยา
๏ โกสุมภเกสรสมบัด ดิแลสวัดิโสภา
เสาสูรยสวรรคแลสุรา สุรสิทธิสมภาร
๏ สมเดจสหัสนยเสมอ สีหปราชญสงกรานต
สมฤทธสมาธิสบสถาน สุวภาพสุนธร
๏ สมบูรรณสาครแลสิน ธุสมุทสมสมร
สารถีสมรรถแลสลอน แลตรัสสละสมาคม
๏ เสร็จเสดจแลสังขพัส ดุสิตเสวตรเสวอยรมย
ปราสาทสาตรสัตวสม นักนิสาธุสงสาร
๏ แสนสนุกนิสาวสนม แลสดุดิโสดนมัสการ
สอลอทั้งปวงก็บริหาร ประเภทนานา

ตัวอย่างคำที่ใช้ ศ

ศ
๏ ไพศาขศิขรพิเศศ แลศับทศรัทธา
ศัตรูแลศุขศุทธอา ศรภขไศยรัศมี
๏ อาศรมศิลแลศิวา ศรโศตรเศรษฐี
อากาศแลพิศมสุลี ยศศักดิอัศวา
๏ โศพสภิเศกแลปิศาจ แลกุศลศาลา
ศึกศรีศรบงแลศิริรา ทศศุภศฤงฆาร
๏ ศาโรชโศกแลประเทศ ศศิธรปรกาศมาน
ศอคอนี้ปราชญผู้ชำนาญ ก็ปรกอบในวาที

ตัวอย่างคำที่ใช้ ษ

ษ
๏ บุษยาแลกฤษณกฤษ เขษมกรษัตรษัตรี
โอภาษจักษุมหิษี รักษโทษภูษา
๏ อักษรรากษษแลยัก ษแลเกษบุษบา
พฤกษาฤๅษีบุรุษมา นุษยภิกษุเหาะหรรษ์
๏ ปักษีมหิษแลผู้ปราชญ ธก็ผูกเป็นเชิงฉันท
สิบสี่นี้นามคือวะสัน ตะติลกโดยหมาย
๏ สบศับทกล่าวนิยมไว้ บมิคลาศมิคลาคลาย
เพื่อให้มหาชนทั้งหลาย ผู้จอ่านจเขียนตาม
๏ สอลอแลศอษอ ก็ปรกาศทั้งสาม
พีเศศโดยนาม ประเภทภาษา
๑๑
๏ หนึ่งโสดคือไม้ม้วน ไม้มลายอเนกา
ประกอบเป็นฉันทา ผู้พิเศศอย่าหลงใหล

ใ
๏ ใฝ่ใจแลให้ทาน ทั้งนอกในแลใหม่ใส
ใครใคร่แลยองใย อันใดใช้แลใหลหลง
๏ใส่กลสใพ้ใบ้ ทั้งใต้เหนือแลใหญ่ยง
ใกล้ใบแลใช่จง ญี่สิบม้วนคือวาจา

(ไม้ม้วน ๒๐ คำ)

ไ
๏ ท้าวไทแลไพร่พล ทั้งพงไพรแลไร่นา
ยไยแลอัทยา ไศรยไมยเลอศไกร
๏ ฉับไวแลปลดไปล่ แลลุกไล่แลแล่นไกล
ไยไพปรไลไป แลร้องไห้จไจ่จรึง

๏ เจ้าไทธชมไชย	แลอาไลยังไปถึง
หวั่นไหวฤๅไทพึง	แลไหว้พระแลไคลคลา
๏ หลั่งไหลแลไรเกษ	แลไตรภพไตรตรา
ไต่ทางแลไถนา	แลแอกไถอันไพบูลย
๏ บันไดกรไดไพ	เราะหไผ่มไม่มูล
แหล่งไหลสไอพูล	สมบูรรณขไศยปราไศย
๏ คลองไปแลไหลหลั่ง	แลไถ่คนแลเรือดไร
ไก่ไข่แลน้ำไหล	แลไซ้ปีกปรไพงาม
๏ ไพรีอไภยภิต	แลขวิดไขว่แลไอจาม
ไฟไหม้แลไต้ลาม	แลไนหูกแลป่านไหม
๏ ทำได้แลไว้คง	แลตไค่แลเป็นไฝ
ถุงไถ้แลออมไห	อสงไขยไสยา
๏ ไส้พุงแลตับไต	แลเหงื่อไคอเนกา
แก้ไขวไวอา	ไศรยไค้คดีดี
๏ ไคคาวแลเรนไร	วิไนยไฉนแลไม้ตรี
ไฉไลแลไพล่หนี	แลไหลไพลแลแกว่งไกว
๏ ไศลไข้แลไกษร	แลสไบแลลูกไพ
ผักไห่แลไม้ไซร	แลไอสูรยแหล่หลาย

(ไม้มลาย ๘๐ คำ)

๏ สบศับทนานา	ทุกประการหมวดหมาย
ทังนี้ย่อมไม้มลาย	ผู้ปรเสริฐพึงเรียน
๏ สษศแลไม้ม้วน	แลไม้มลายบ็เว้นเวียน
ผู้ใดจอ่านเขียน	จงปรหญัดอย่าดูเบา

๏ ส่วนผู้จำนองฉัน-	ทนี้นามกรเกา[๑]
คือบรมพุทเธา	รสตั้งบำเพ็ญบุญ
๏ ผู้มีอำนวยทาน	แลส้างกุศลเป็นทุน
มากแล้วมาเพิ่มภุล	อันชอบไว้ในโลกา
๏ เฉลียวฉลาดในกาพยกลอน	วรอรรถคาถา
เพราะเหตุบุญา	ธิการหลังมาอวยผล
๏ อนึ่งจึ่งให้ใช้	ฤฤๅใส่โดยดำกล
ฦฦๅก็อำพล	โวหารชอบสถารการ

บุทคลผู้ใดจเขียนหนังสือกาพยโคลงพากยฉันท ให้ดูอักษร ๔ คือ ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ นี้ให้ชอบกับกลอนควรจึ่งใส่ มิชอบกลอนอย่าใส่ ไม่รู้อ่านก็มิฟัดเลย รู้อ่านก็ฟัดกันแล ผู้รู้เขียนให้เขียนดั่งนี้ ชอบฤทธิให้ใส่ฤทธิ ชอบริทธิ ให้ใส่ริทธิ ชอบพฤนทร ให้ใส่พฤนทร ชอบพรินทร ให้ใส่พรินทร ชอบ รึ ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ฤ ตัวนี้ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ รื ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ฤๅ ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ลึ ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ฦ ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ลือ ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ฦๅ ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ตามอักษร จึ่งจฟัดกันเป็นกลอนแล ถึงข้าศึกชอบกลอนแล

---

[๑] บางฉะบับเป็น – นี้นามกรเก่า　　คือบรมพุทเธา–
บางฉะบับเป็น – นี้นามกรเคา　　รพบรมพุทเธา–
บางฉะบับเป็น – มีนามประกอบเคา　　รพยบรมพุทเธา–

จำแนกอักษรเป็น ๓ หมู่

นโม พุทฺธาย สิทฺธํ อ อา อิ อี อึ อื อุ อู ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ เอ แอ ไอ ใอ โอ เอา อำ อะ

ข ฃ   ฉ   ฐ   ถ

ก   จ   ฎฏ   ดต

ค ฅ ฆ ง   ช ซ ฌ ญ   ฑ ฒ ณ   ท ธ น

ผ ฝ   ส ศ ษ ห

บ ป   อ

พ ฟ ภ ม ย ร ล ว   ฬ   ฮ[๑]

อักษร ๔๔ ตัวนี้ให้อ่านแต่สองเสียง

อักษร ๑๑ ตัวอยู่บนบันทัดนั้นคือ ข ฃ ฉ ฐ ถ ผ ฝ ส ศ ษ ห ให้อ่านออกเสียงสูงเสมอกันไป

อักษร ๓๓ ตัวอันเหลือนั้น ให้อ่านเสียงกลางเสมอกันไปดุจ ค ง จ ญ

แจกลูก

อักษรกลาง ๙ ตัว คือ ก จ ฎ ฏ ด ต บ ป อ นี้ตัวเบาบมิก้องเมื่อแจกให้อ่านเบาสูงขึ้นที่ ๔ ตัว คือ กิ กึ กุ กะ ติ ตึ ตุ ตะ อิ อึ อุ อะ นั้น

กิ กึ กุ   กะ[๒]

ก กา กี กื กู เก แก ไก ใก โก เกา กำ

---

[๑] ตามที่ Monsieur De La Loubère ทำแม่พิมพ์ไว้ในหนังสือ A New Historical Relation of the Kingdom of Siam มีอักษรไทยดังนี้

ก. ข. ฃ. ค. ฅ. ฆ. ง. จ. ฉ. ช. ซ. ฌ. ญ. ด. ต. ถ. ท. ธ. น. บ. ป. ผ. ฝ. พ. ฟ. ภ. ม. ย. ร. ล. ว. ส. ศ. ษ. ห. ฬ. อ.

[๒] ต้นฉะบับแจกไว้ทุกตัวอักษร ในการพิมพ์คราวนี้เห็นว่าไม่จำเป็นจึ่งตัดออกเสีย คงไว้แต่ตัวอักษรเดียว พอเป็นตัวอย่างในแม่นั้น ๆ ทั้ง ๓ หมู่ ๆ ละตัวอักษร

อักษรเสียงสูง ๑๑ ตัวนั้น บ มีก้อง ให้อ่านหนักลงที่ ๔ ตัวนั้น คือ ขิ ขึ ขุ ขะ นั้น

ข ขา ขี ขึ ขู เข แข ไข ใข โข เขา ขำ
ขิ ขึ ขุ ขะ[๑]

อักษรเสียงกลาง ๒๔ ตัวอันเหลือจาก ๙ ตัวนั้น ตัวก้องต่ำให้อ่านทุ้มลงที่ ๔ ตัว คือ คิ คึ คุ คะ

ค คา คี คื คู เค แค ไค ใค โค เคา คำ
คิ คึ คุ คะ

ผันอักษร

อักษรเหล่านี้เล่าเหมือนกันกับ ค ง ช ซ นั้นจงหมั้น อักษรทังหลายนั้นให้อ่านผันออกไปตัวละ ๓ คำ ซึ่งแจกมาทังปวงนั้นเปนคำต้น สกดไม้ค้อนหางวัว[๒] นั้นเปนคำกลาง สกดไม้โทลงด่งงรูป รูป ซอ นั้นเปนคำปลาย

อักษรเสียงสูง ๑๑ แม่นั้น คำต้นให้อ่านสูงแล้วลดลงไปตามที่ไม้เอกไม้โทนั้น

ขา ฉา ผา ฝา สา หา
ข่า ฉ่า ผ่า ฝ่า ส่า ห่า
ข้า ฉ้า ผ้า ฝ้า ส้า ห้า

---

[๑] ต้นฉะบับแจกไว้ทุกตัวอักษร ในการพิมพ์คราวนี้เห็นว่าไม่จำเป็นจึงตัดออกเสีย คงไว้แต่ตัวอักษรเดียว พอเป็นตัวอย่างในแม่นั้น ๆ ทั้ง ๓ หมู่ ๆ ละตัวอักษร

[๒] หมายถึงไม้เอก

อักษรกลาง ๙ แม่นั้นคือ ก จ ฎ ฏ ด ต บ ป อ นี้คำต้นให้อ่านเปนคำกลางแล้วจึงอ่านขึ้นไปตามไม้เอก แล้วลงไปตามไม้โทดั่งงรูปจั่วนั้น

ก่า จ่า ด่า ต่า บ่า

กา ก้า จา จ้า ดา ด้า ตา ต้า บา บ้า

อักษรเสียงกลางก้องต่ำ ๒๔ ตัวนั้น คำต้นให้อ่านเปนกลาง แล้วอ่านทุ้มลงแล้วอ่านสูงขึ้นไปตามไม้เอกไม้โท

ค้า ง้า ซ้า ท้า น้า

คา งา ซา ทา นา

ค่า ง่า ซ่า ท่า น่า

พ้า ฟ้า ม้า ย้า ร้า

พา ฟา มา ยา รา

พ่า ฟ่า ม่า ย่า ร่า

ล้า ว้า ฮ้า

ลา วา ฮา

ล่า ว่า ฮ่า

เมื่อแจกควบกันเป็นประโยคโดยโวหารโลกย[1] ให้อ่านตามตัวต้นด่งงนี้

กล กลา กลิ กลี   กว กวา กวิ กวี   ตร ตรา ตริ ตรี   อย อยา อยิ อยี

ขว ขวา ขวิ ขวี   ฉล ฉลา ฉลิ ฉลี   หน หนา หนิ หนี   ปล ปลา ปลิ ปลี

ปร ปรา ปริ ปรี   พล พลา พลิ พลี   พร พรา พริ พรี   หว หวา หวิ หวี

หล หลา หลิ หลี   คล คลา คลิ คลี   คร ครา คริ ครี   คว ควา ควิ ควี

ขล ขลา ขลิ ขลี   ผล ผลา ผลิ ผลี

อักษร ๑๕ เหล่านี้คือ กิ กึ กุ กะ กก กด กบ เกียะ เกือะ เกอะ กัวะ เกะ แกะ โกะ เกาะ นี้คำตาย

กน กง กม นั้นอ่านแต่เสียงเดียวตามตัวสูงต่ำ จึ่งผันเปนสามคำตามไม้เอกไม้โทนั้นเถิด[2]

กน กัน กาน กิน กีน กึน กืน กุน กูน เกน แกน โกน กอน กวน เกียน เกือน เกอน เกิน

กง กัง กาง กิง กีง กึง กืง กุง กูง เกง แกง โกง กอง กวง เกียง เกือง เกอง เกิง

กม กัม กาม กิม กีม กึม กืม กุม กูม เกม แกม โกม กอม กวม เกียม เกือม เกอม เกิม

---

[1] หมายความว่าผันอักษรกล้ำ

[2] ขอให้สังเกตว่า ในจินดามณีฉบับ (ที่เรียกว่าความพ้อง) นี้ มีตัวอย่างแต่ผันด้วยไม้เอกไม้โท ไม่มีตัวอย่างที่ผันด้วยไม้ตรีและจัตวา (หรือกากะบาท) เลย แม้จะเป็นอักษรกลาง นอกจากความฉบับสมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส (มีสองเล่มสมุดไทยดำเขียนเส้นรงหมายเลขที่ ๑/ค หอสมุดฯ ซื้อไว้เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ.๒๔๖๔) ซึ่งบอกไว้ในฉบับนั้นว่า “ฉบับสมเด็จพระปรมานุชิต ประดิษฐ์ดัดแปลงแต่งต่อใหม่” แต่น่าปลาดที่ในฉบับความแปลก ซึ่งลงศักราชไว้ในบานแพนกเก่ามาก กลับมีผันด้วยไม้ตรีไม้จัตวา

ก่าน จ่าน ก่าง ก่าม

กาน ก้าน จาน จ้าน กาง ก้าง กาม ก้าม

กิ่ง จ่าง แค้น ชื้น

กิง กิ้ง จาง จ้าง ขึน แคน ชืน

ขึ่น แค่น ชื่น

ขึ้น

ขิง ขึง คุ้ง แย้ง ยิ้ง สง

ขิ่ง ขึ่ง คุง แยง ยิง ส่ง

ขิ้ง ขึ้ง คุ่ง แย่ง ยิ่ง ส้ง

ขิง จิ่ม ยิ้ม แจ่ม แย้ม

ขิ่ง จิม จิ้ม ยิม แจม แจ้ม แยม

ขิ้ง ยิ่ม แย่ม

หม ล้ม

ห่ม ลม

ห้ม ล่ม

กล่า กว่า ตร่า ปล่า

กลา กล้า กวา กว้า ตรา ตร้า ปลา ปล้า

ปร่า อย่า

ปรา ปร้า อยา อย้า

คล้า คว้า คร้า พล้า พร้า มล้า
คลา ควา ครา พลา พรา มลา
คล่า คว่า คร่า พล่า พร่า มล่า

เคล้า ใคร้ ครู้
เคลา ใคร ครู
เคล่า ใคร่ ครู่

ฉลา ผลา หนา หมา ขวา เศรา
ฉล่า ผล่า หน่า หม่า ขว่า เศร่า
ฉล้า ผล้า หน้า หม้า ขว้า เศร้า

เกย[๑] กาย กาว กิว กีว กึย กืย กุย กูย เกว แกว โกย กอย กวย เกียว เกือย เกีย เกียะ เกือ เกือะ เกอ เกอะ กัว กัวะ เกะ แกะ โกะ เกาะ กุํ กรรม กอ ก่อ ก้อ กย กือ[๒]

---

[๑] บางฉะบับเขียนเป็น เกอย

[๒] ในหนังสือ A New Historical Relation of Siam ของ Monsieur De La Loubère แจกแม่เกยไว้ดังนี้

เกย กาย กาว กวิ กวี กวึ กวื กุย กูย เกว แกว โกย กอย กวย เกยวิ เกยิ เกยิะ เกอิ เกอิะ กัว กัวะ เกะ แกะ โกะ เกาะ กุํ กำ กรรม กอ่ เกอีย เกอ่ ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ

ในจินดามณีฉะบับสมเด็จกรมพระปรมานุชิตฯ แจกแม่เกยไว้ดังนี้

เกย กัย กาย กาว กิว กีว กึย กืย กุย กูย เกว แกว โกย กอย กวย เกียว เกือย เกีย เกียะ เกือ เกือะ เกอ เกอะ กัว กัวะ เกะ แกะ โกะ เกาะ กอ กุํ กำม์ กรร ระ มะ

ตอนท้ายจินดามณีของกรมหลวงวงษาฯ ในฉะบับพิมพ์ของหมอสมิธ (พ.ศ. ๒๔๑๓) ตอนท้ายของแม่เกย ต่างจากนี้บ้างเล็กน้อย คือเป็น โกะ เกาะ กุม กรรม กรรน ระ มะ

เกอยนั้นอ่านแต่เสียงเดียวตรงไปตามตัวสูงตัวต่ำ จึ่งผันออกเป็นสามคำตามไม้เอกไม้โท แล้วอ่านซ้ำให้จงชำนาญเป็นอนุโลมปัติโลมโดยนิยมด่งงนี้

ก่าย กิ่ว กุ่ย จ่าย จ่าว
กาย ก้าย กิว กิ้ว กุย กุ้ย จาย จ้าย จาว จ้าว

ขาย ขาว ฉาย ถาย ถอย ถวย
ข่าย ข่าว ฉ่าย ถ่าย ถ่อย ถ่วย
ข้าย ข้าว ฉ้าย ถ้าย ถ้อย ถ้วย

ฝาย สาย สอย
ฝ่าย ส่าย ส่อย
ฝ้าย ส้าย ส้อย

ค้าย คิ้ว ง้าย ช้าย ซ้าย
คาย คิว งาย ชาย ซาย
ค่าย คิ่ว ง่าย ช่าย ซ่าย

ท้าย ท้าว พ้าย ม้าย ร้าย
ทาย ทาว พาย มาย ราย
ท่าย ท่าว พ่าย ม่าย ร่าย

กอย	กวย	กอน	กวน	เกียน	เกือน	เกอน	เกิน
เกียว	เกือย	กอด	กวด	เกียด	เกือด	เกอด	เกิด
เกีย	เกียะ	กอง	กวง	เกียง	เกือง	เกอง	เกิง
เกือ	เกือะ	กอก	กวก	เกียก	เกือก	เกอก	เกิก
เกอ	เกอะ	กอม	กวม	เกียม	เกือม	เกอม	เกิม
กัว	กัวะ	กอบ	กวบ	เกียบ	เกือบ	เกอบ	เกิบ

จินดามุนีนี้ พระโหราธิบดี เดอมอยู่เมืองสุกโขไทยแต่งถวาย แต่ครั้งสมเด็จพระนารายน์เป็นจ้าวลพบุรีย

๏ นโม ก ข จึ่ง　　　ก กา
ตามอักษรอรรถา　　　แต่งไว้
กน กง กด กม มา　　　ตามต่อ
กบ กก เกอยสุดไซ้　　　สิบนี้คำไท ฯ

๏ รังสฤษฎิพระแต่งต้งง　　　สอลอ
รังรักษเกิดษอบอ　　　บอกแจ้ง
สังหารค่อเปนศอ　　　สมมุติ
ไตรเทพท้าวหากแกล้ง　　　ก่อเกื้อเป็นองค์ ฯ [๑]

ญ ย
๏ นักปราชญ　　　ส ศ ษ
ณ น

กิน บ ครันคนตาม　　　เร่งไร้
เปนเสมียนหมู่ถามความ　　　กินง่าย
น
ส แล　นี้ไซ้　　　ยิ่งค้าเมืองจีน ฯ
ย

---

[๑] บางฉะบับว่า ไตรเพทท้าวหากแจ้ง --

๑. ปฐมํ ปริสุทฺธญฺจ

๑. อักษรปรถมบาทเบื้อง บริสุทธ

๒. ทุติยํ ทณฺฑเมวจ

๒. ทุติยบาทเมรุทธ รูปค้อน

๓. ตติยํ องฺกุสญฺเจว

๓. ตติยบาทอังกุษ ขอขอด จริงแฮ

๔. ติวิธํ ลกฺขณกฺขรํ

๔. ลักษณอักษรสามข้อน แต่งไว้เปนเฉลิม[๑] ฯ

---

[๑] บางฉะบับมีคาถาและข้อความต่อตรงนี้ว่า

ปฐมํ อกฺขรวิสุทฺธํ
อักษรเบื้องต้น หาเอกโทบมิได้ (เช่น) กา$_{๑}$
ทุติยํ ทณฺฑเมวจ
อักษรคำรบสอง มีไม้เอกรูปดั่งค้อนหางโค " ก่า$_{๒}$
ตติยํ องฺกุสญฺเจว
อักษรคำรบสาม มีไม้โทดั่งรูปขอ " ก้า$_{๓}$
จตุตฺถรูปํ เลกฺขสตฺตมํ
อักษรเป็นคำรบสี่ มีไม้ตรีดั่งรูปเลข ๗ " ก๊า$_{๔}$
ปญฺจมํ กากปาทญฺจ
อักษรคำรบห้า มีไม้จัตวาดั่งรูปตีนกา " ก๋า$_{๕}$
ปญฺจวิธํ ลกฺขณอกฺขรํ
อันว่าลักษณะแห่งอักษรกลางเบามีห้าประการดั่งนี้แล

๏ อักษรตัวต้นนั้น คำตรง กา$_{๑}$
สองจึ่งมีเอกลง อย่างค้อน ก่า$_{๒}$
สามลงไม้โททรง ถานเล่ห์ ขอนา ก้า$_{๓}$
สี่ลักษณะไม้ตรีซร้อน อยู่ไซร้จักแสดง ฯ
๏ เลขเจ็ดคือรูปไม้ ตรีหมาย ก๊า$_{๔}$
ห้าจัตวากาปลาย ที่เท้า ก๋า$_{๕}$
อักษรกลางเบาราย เป็นฮ่า คำนา
นักปราชญ์จงรู้เค้า ดั่งนี้อักษรไทย ฯ
๏ อักษรสูงต่ำต้น คำตรง ขา - คา
สองจึ่งมีเอกลง รูปค้อน ข่า - ค่า
สามมีไม้โททรง เขียนเล่ห์ ขอนา ข้า - ค้า
แยกอักษรอันซร้อน อยู่ได้เห็นพลัน ฯ

คาถาและคำโคลงนี้ น่าจะได้มีผู้รู้แต่งต่อเพิ่มเข้าในชั้นหลัง คล้ายกับฉะบับความสมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส

๏ ส ศ ษ ญ ย   ใครถวิล
่ ้ ๊ ๋ พินทุ์   ชอบรู้
ใ ไ ใส่โดยจิน   ดาแม่น
คือว่าท่านั้นผู้   ฉลาดแท้เมธา ฯ

๏ เปนเสมียนรอบรู้   วิสัญช์ ๑
พินเอกพินโทฑัณฑ-   ฆาฏคู้
ฝนทองอีกฟองมัน   นฤคหิต นั้นนา
แปดสิ่งนี้ใครรู้   จึ่งให้เป็นเสมียร ฯ

วิสัญชนี	ะ	
พินทุ์เอก	่	
พินทุ์โท	้	
ทัณฑฆาฏ	์	
ไม้ตายคู้	็	
ฝนทอง	"	อยู่ในแปดสิ่ง
ฟองมัน	๏	
นฤคหิต	ํ	ว่าบริมณฑลดุจไข่

๏ นนพกอก่อเหง้า   อักษร
แจกจำอุธาหอร   แห่งหั้น
กด กบ กก ม้วยมรณ   สามแม่
กน กง กม เกอย นั้น   ชีพได้นามตรี ฯ

---

๑ บางฉะบับว่า............วิสัญ ชนีนา

๏ ส จ ต ถ ท ใช้	ต่างกด
กน ญ ร ล พด	แต่งต้งง
พ ป ภ ท่านสมมต	ต่างกบ แลนา
ข ค ต่างกกจั้ง	แจกให้เหนแสดง ฯ
๏ แจก ก กา ท่านห้าม	โดยหมาย
กิ กึ กุ กะ ตาย	แห่งหั้น
เกียะ เกือะ เกอะ กัวะ ราย	เรียงทั่ว ไปนา
เกะ แกะ โกะ เกาะ นั้น	เหล่านี้คำตาย ฯ
๏ กก กด กบ เหล่านี้	คำตาย
ให้กลบุตรทังหลาย	พึ่งรู้
กน กง กม ภิปราย	สามเหล่า[๑] นี้นา
ควรใส่เอกโทผู้	ปราชญ์ไว้เป็นเฉลิม ฯ
๏ ทังนี้คำปราชญูแกล้ง	เกลาบท
รังกล่าวเกลากลอนพจน	เรียบร้อย
เพียงทิพยสุธารศ	สรงโสรจ ใจนา
ฟังเร่งเสนาะเพราะถ้อย[๒]	ถี่ถ้วนทุกคำ ฯ

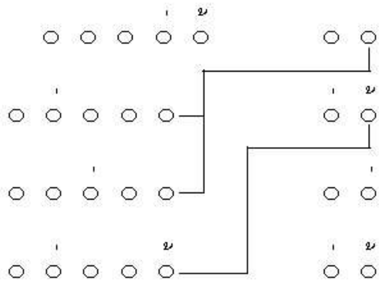
[๑] บางฉะบับว่า.......... สามหมู่ นี้นา

[๒] บางฉะบับว่า "ปานมธุรเพราะถ้อย....."

อธิบายวิธีแต่ง
กาพย์ กลอน โคลงฉันท์

	๏ นมัสสิต์วา	นบพระศาสดา	นบพระธรรมาน
นบสงฆ์ผู้เปน	นาบุญแก่นสาร	นบครูอาจารย์	ท่านผู้สั่งสอน
	๏ ขอผูกตำนาน	ตำเนอรอรรถการ	ตำนานเกลากลอน
เปนบทย่อมผูก	เปนครูอักษร	เปนโคลงกาพย์กลอน	ฟัดบทต้นปลาย
	๏ อักขระเปนหมู่	สอสามเปนคู่	ไม้ม้วนไม้มลาย
ไม้เอกไม้โท	เปนคู่หมู่หมาย	ปรฎิหารปรกาย	ฝนทองฟองมัน
	๏ สถิลธนิต	กาพย์กลอนฟัดติด	ชิดรัดเกี่ยวพันธ์
คิดควรจงแม่น	อย่าได้เสรอดสรัน	อย่าเอาอื่นผรร	มาใส่ใช่การ
	๏ หมู่ใดในคณะ	เปนคู่อย่าละ	กาพย์โคลงพากย์หาร
บทฉันทใดฉงน	สืบถามอย่านาน	จู่ลู่ใช่การ	ลิกขิตเกี้ยวพันธ์
	๏ หนึ่งวสันตติลก	คู่ฉันทโตฎก	กาพย์มังกรพันธ์
บทอินทวิเชียร	คู่อาริยฉันท์	ผูกไว้ทุกสรรพ์	ทุกพรรณเกี้ยวการณ์
	๏ ขุนปราชญูหนึ่งเลิศ	เปนโหรประเสริฐ	ปัญญาชำนาญ
ชาวโอฆบุรี	สวัสดีพิศาล	ข้าพระภูบาล	เจ้ากรุงพระนคร
	๏ น้าวเอาตำนาน	ตำเนอรอรรถการ	ตำนานเกลากลอน
ผูกไว้เปนฉันท์	พากย์ครูอักษร	จงสถาพร	จำเริญสวัสดี
	๏ แด่เจ้าแผ่นดิน	กรุงราชภูมินทร์	นราธิบดี
จงเกียรดิพระยศ	ปรากฏเปรมปรีดิ์	ทุกไท้สดุฎดี	ทั่วท้องโลกา ฯ

ผิว ผู้จะทำสุภาพโคลง ให้ดูดุจกระบวนดั่งนี้

สิบเก้าสาวภาพแก้ว[๑]　　กรองสนธิ์
จันทรมณฑลกล　　สี่ถ้วน
พระสุริยเสด็จดล　　เจ็ดแห่ง
แสดงว่าครูโคลงล้วน　　เศษสร้อยมีสอง[๒] ฯ

โคลงตัวอย่าง

๏ เสียงฦๅเสียงเล่าอ้าง　　อันใด พี่เอย
เสียงย่อมยอยศใคร　　ทั่วหล้า
สองเขือพี่หลับไหล　　ลืมตื่น ฤๅพี่
สองพี่คิดเองอ้า　　อย่าได้ถามเผือ[๓] ฯ

---

[๑] บางฉะบับว่า...... เสาวภาคย์แก้ว ......

[๒] บางฉะบับผูกเป็นคาถาว่า

นวภาโว　ทสภาโว
๏ สิบเก้าเสาวภาพแก้ว　　กรองสน
จตุตฺถิ　จนฺทุมณฺฑโล
จันทรมณฑลกล　　สี่ถ้วน
สุริโย　สตฺตกณฺเจว
พระสุริยเสด็จดล　　เจ็ดแห่ง
ทฺวาติงสผลโท　ภเวยฺย
แสดงว่าพระโคลงล้วน　　เศษสร้อยมีสอง ฯ

[๓] จากลิลิตพระลอ

โคลงอธิบาย

๏ ให้ปลายบทเอกนั้น | มาฟัด
ห้าที่บทสองวัจน์ | ชอบพร้อง
บทสามดุจเดียวทัด | ในที่ เบญจนา
ปลายแห่งบทสองต้อง | ที่ห้าบทหลัง[๑] ฯ

๏ ที่พินทุ์โทนั้นอย่า | พึงพินทุ์ เอกนา
บชอบอย่าควรถวิล | ใส่ไว้
ที่พินทุ์เอกอย่าจิน | ดาใส่ โทนา
แม้วบมีไม้ | เอกไม้โทควร ฯ

๏ บทเอกใส่สร้อยได้ | โดยมี
แม้วจะใส่บทตรี | ย่อมได้
จัตวานพวาที | ในที่ นั้นนา
โทที่ถัดมาไซ้ | เจ็ดถ้วนคำคง ฯ

๏ บทต้นทั้งสี่ไซ้ | โดยใจ
แม้วจะพินทุ์ใดใด | ย่อมได้
สี่ห้าที่ภายใน | บทแรก
แม้นมาทจักมีไม้ | เอกไม้โทควร ฯ

---

๑ บางฉะบับว่า

บทโทที่ห้าวัด | ชอบคล้อง
บทตรีเอามาขัด | สุดาแห่ง เบญจ์นา
ปลายบทสองมาต้อง | ....

และบางฉะบับมีอีกโคลงหนึ่งว่า

๏ ที่เจ็ดบทแรกนั้น | มาฟัด
ห้าที่บทสองซัด | ชอบพร้อง
บทสามดุจเดียวถัด | ในที่ เบญจนา
ปลายแห่งบทสองต้อง | แห่งห้าบทหลัง ฯ

๏ ลิขิตวิจิตรสร้อย สารสรร
คือวุตโตไทยฉันท์ บอกแจ้ง
สถิลธนิตพันธ์ โคลงกาพย์
จบสำเร็จเสร็จแกล้ง กล่าวไว้พึงเรียน ฯ
๏ บทใดสอนโลกไว้ เปนฉบับ[๑]
อรรถแห่งครูอันลับ บอกแจ้ง
บกล้วบเกรงกลับ ปรมาท ครูนา
ตกนรกไปแย้ง ต่อด้วยยมบาล ฯ

พระยาลืมงายโคลงลาว

๏ ขรวงทองรองจ้อนฎ โฉมคระ
ขรวงทองรองเจ้ายะมะ ทิพไหว้
ส้วนสาวภิมานพระ ส่องโลก เฟือนแฮ
ขรวงบวนเดือนจูลไหว้ ทั่วฟ้าเอนดู ฯ

ชำนาญเกลากลอน โคลงลาว

๏ กาลีไปลี่แล้วมา
เห็นแต่ฟันขาวศรี
แล่นไปเห็นเขาตีตา
ผแลนมาหูหี้ ญี่เขี้ยวตา ฯ

อักษรบังไท โคลงลาว

๏ โกประจงมาแต่งตั้งฉม
กิพาดพายเหนือหแต่งแต้ม
เกวีร่วมเรียงตบร่วม
แกก่อนกีว้ายแย้ม เสี่ยงส้างลอลุน ฯ

---

[๑] บางฉะบับว่า บทใดสอนศิษย์ไว้.....

อินทรเกี้ยวกลอน โคลงลาว

๏ คิดนักหอดหักแล้ว ในใจ
คิดควบถึงใครใด ร่วมรู้
คิดนักคิดหิวไป ในมะ โนแฮ
คิดบมีเจ้าชู้ บ่เว้นพระวันยาม ฯ

อินทรหลงห้อง โคลงลาว

๏ ปลดคำบนี้ดั่ง เรียมจง
ซั้นขอขอเทียมองค์ ชาติหน้า
รักษ์ไปล่ชาติลุปลง เจียรจาก ฉันนี้
เกอดในกับเกอดฟ้า ร่วมห้องพิมานเดียว ฯ

ฟองสมุท

๏ ค่าไข้รรักอาจอ้าง คณนา
ขรางปลัดพีธพา เพกขว้ำ
ตกสมุทเทียงชลธา ทูทุ่น ตีนเอ
สัตวมากมวนในน้ำ คลั่งแค้นระเหหน ฯ

หมายกงรถสามชั้น โคลงลาว

๏ จง ชมเยาวยอดแย้มยืน นาน
รักษ์ รำพันตาวานด่วน ได้
จง ลุลาภเมืองมารฝัน ใฝ่
แพง เพื่อพึ่งน้องให้ยากแท้ทิพ ออน ฯ

พวนสามชั้น โคลงลาว

๏ แท่นเดียวนอนเน่งเกี้ยว กลม
พี่พบแม่ยามเกี้ยว ก่อง
ชู้ชมออนอวรเปลี่ยว คู่
เมื่อยาใจส้างเสี้ยว ข้อยแส้ง เป็น ฯ

ไหมยุ่งพันน้ำ โคลงลาว

๏ เรียมแปลงบทบาทเบื้อง โวหาร
คือถือแถมสมภาร ชูถ้อย
ฝูงหญิงย่อมสาธารณ์ ทำโทษ นักแฮ
บ้างพร้องผัวเอื้อมข้อย ลอบเหล้นหลายชาย ฯ

มณฑกคติ โคลงห้า

๕	๕	๕	๕	๕
○	○	○	○	○

๏ น้ำจะคล้ายคลาดิน ปลาดีนี้กินดี
ม้าดำน้ำลงดาล ไปกลางน้ำฝากน้ำ
จักจากริลรักมา นกจีนี้จิวจี่
จะนอนนานสั่งชู้ ไว้กับเข้าแก่เข้า ฯ

อย่างโคลงแช่งน้ำพระพัฒน์

๏ กาบใจว่าต้นทอง พายผินแผนแต่งส้า
อย่าปองผีเมือเถื่อน รบศึกข้าบาดปืน

๏ จักรพรรดิภูเบศแม้น | มนมท
หลานเทพศรีเสาคต | แก่นไท้
จตุรรัษฐีกระลาบท[๑] | สบสาตร
พระรวบอรรถมวนไว้ | แว่นแจ้งใจตรัส
๏ จึ่งจะสอนสยามภาษาพู้น[๒] | อักษร
ตราประสงค์เกลากลอน | เรียบร้อย
ควรเป็นปิ่นอาภรณ์ | กระวิกาพย์
ทูลเศียร[๓]สนองสร้อย | แง่งาม
๏ ท่านเกลากลอนเกลี้ยงราบ | เรียงสนธิ์
ตัวไต่ตาม สวร พยญชน | ถี่ถ้อง
เอา อ อาทิอนนต์ | ยาขาด
ในที่สวรต้องตั้ง | แต่งตรา ฯ
๏ เอาพยญชนกอาทิ | ห อวสาน
ภูลพรรคพรรคานตยา | คลาศแคล้ว
ในพรรคแบ่งพรรคานต์ | เปนภาค
ใช่ที่ควรอย่าแส้ว | ใส่ลง ฯ
๏ กลอน ก อย่าวากเว้น | ก รับ
ข ค ฆ จงคง | คู่ไว้
กลอน จ จงคำนับ | จ อยู่ คงแฮ[๔]
แม้นว่า จ บ ได้ | ฉ ช ณ น รองคืน ฯ

---

[๑] หมายถึงศิลป ๖๔ ประการ
[๒] บางฉะบับว่า จึ่งจสอนสยามพากยพู้น....
[๓] บางฉะบับว่า ทูลศีศะ....
[๔] บางฉะบับว่า.... คู่แฮ

๏ กลอน ฎ จงได้คู่	ฎ รับ
ถ ท ธ เสร็จสรับ	สรทื้น
ต ทันตจงได้คับ	ต คู่ กันแฮ
แม้นว่า บ ได้พื้น	ถ ท ธ เอาต่าง ฯ
๏ กลอน ป ผ พ่ ภ้	รับรอง ชอบแฮ
แม้นว่าอื่นเอามาขวาง	โทษแท้
ร ลอกอักษรสนอง	มาโนช
ใดชอบใดแมได้	เลือกเอา ฯ
๏ วยรสงขวยรโสดเว้ญ	วยรศับท์
อันใส่ สลเลาเคา	พรอกพร้อง
รลอกฉลองรลอกทับ	สุรโทษ
กลอนพินทุ์กลอนภักต้อง	ดั่งเฉวยง ฯ
๏ วรยคาทุรโทษบ้าย[๑]	ปุนรุก เล่าแฮ
พินทุ์เอกพินทุ์โทเพียง	แพ่งไว้
นิยมทำนุกพระ	ภูเบศ
กลอนกาพย์บได้เศร้า	สว่างใส ฯ
๏ ราโชประเทศชี้	กลกลอน
ไขกุญแจใจมนท์	มืดกั้ง
ปลุกใจท่วยหลับนอน	นานตื่น
เตือนตื่นอย่าพลั้งหลง	หลากคำ ฯ
๏ กระวีวรชื่นช้อย	ชมฉบับ
พระนิตยทูลจำรัส	แหล่งหล้า
จินดามณีศับท์	สนองแว่น ทองนา
เปนดำเลิงศรีหน้า	กาพย์เกลี้ยงเกลากลอน ฯ

---

[๑] บางฉะบับว่า ว ย ร คำทุรโนศบ้าย...

สารถีชักรถ

๏ แจ้งคำถามข่าว
ตามแต่รู้บอก
ยากยิ่งสุดความ
แท้ธรรมาสู้ สู่ ฯ

บทสังขยา

๏ ใจจงรักษ์เจ้า
ร้อนร่วมในความ
พ่างจากไปไกล
คนึงแสนยิ่งรักษข้อน ฯ

ชื่อเสือซ่อนเล็บ

๏ คำ　โคลงเมาะบทสี่ดี　ให้
หม่อม　อ่านสารศรีเสนาะแต่ง　ดู
พร้อม　ไพรถ้อยถี่กล่าวราว　รู้
เพราะ　พรั่งทั้งพินทุ์ได้เรื่อง　เรื่อง ฯ

ชื่อพันธวิสติการกระทู้ ๒๐

๏ พี่　พบ　รักษ์　ชู้　ช่าง　วิงวอน
๑
เยาว　สวาดิ　ครวญ　คนึง　นอน　แนบน้อง
๒
เจ้า　คลาศ　ป่วน　ถึง　สมร　เสมอหนึ่ง　เรียมนา
๓
หลบ　ภักตร์　อยู่　นาง　ข้อง　คึ่งแค้นฤาไฉน ฯ
๔

ชื่อชลาสังวาล

๏ แก้ว แหวนน้อง เกื้อ พี่ ทุกอัน
ชู้ ก่อ ของ นองนันต์ แต่งเจ้า
กอง ทอง คอ สบสรรพ์ เศกแม่
เงิน เลื่อนหลัง ช้าง เต้า แต่งขึ้นเรือนเรียม ฯ

ชื่อทวารประดับ ชื่อสกัดแคร่

๏ ลางวัน ฟังข่าวร้าย วันลาง
ร้อนยิ่ง ไฟฟอนฟาง ยิ่งร้อน
ข่มสุด โศกไป่วาง สุดข่ม ขืนนา
กรรมกู ฉันใดส้อน ซัดให้กูกรรม ฯ

ชื่อตรีเพชรทัณฑี

๏ ปางนั้นสองราชไท้ ดาบศ
สาพิมตไปมา กล่าวแก้ว
ประทานราชเอารส สองราช
เวนแต่ชูชกแล้ว จึ่งไท้ชมทาน[๑] ฯ

ชื่อจัตวาทัณฑี

๏ ท้าวไทยนฤเทศข้า ขับหนี
ลูกราชสีพีกลัว ไพร่ฟ้า
พลเมืองบดูดี ดาลเดียด
กระเหลียดลับลี้หน้า อยู่สร้างแสวงบุญ[๒] ฯ

---

[๑] จากมหาชาติคำหลวง กัณฑ์สักกบรรพ มีเพี้ยนคำบ้าง

[๒] เข้าใจว่า จากมหาชาติคำหลวงเหมือนกัน แต่ไม่พบในฉบับพิมพ์ น่าจะเคยมีอยู่ในฉบับซึ่งศูนย์เสียแล้ว

ชื่อนาคพันธ์ ชื่อสนธิอลงกฎ

๏ ฝนตกนกร้องร่ำ ครวญคราง
ครางครวญถึงนวนนาง โศกเศร้า
เศร้าโศกร่ำแต่ปาง ไปจาก
จากไปเรียมไฉนเจ้า พี่เพี้ยงตรอมตาย ฯ

ชื่อทัณฑีบท

๏ อรองค์นงนาฎแพร้ว พรายสาย
ภักตร์ลักษณ์พรรณรายกาย ก่องคิ้ว
จงกลอุบลปราย รายรอบ
สัตรัตนคิ้วนิ้ว ฝ่ายฟ้อนระบำจำ ฯ

อันนี้ชื่อสกัดแคร่ แต่เปนทวาตรึงประดับ

๏ เนตร คมสมลักษณเนื้อ นิล เนตร
น้อง จรวรวานเชฐ เหนี่ยว น้อง
ส่อง ศรห่อนถูกเภท เรียม ส่อง
มา สบจบจวบห้อง ต่อเท้าวันมา ฯ

ขับไม้ดังนี้

๏ จักแสดงพระเดช องค์ไทนฤเบศ ปิ่นเกล้ากรุงศรี ผ่านเทพอยุทธยา เรืองพระเดชา ท่วท้องธรณี อันตรายไพรี บอาจราวี ด้วยพระสมภาร

๏ ท่านได้ไปปราบ เกรงพระอานุภาพ ท่วทุกทิศาร ท้าวราชนคเรศ ทังจันตประเทศ บเคยบันดาล ถวายสุวรรณมาลย์ ทังบรรณาการ มากราบถวายเมือง ฯ

โคลงขับไม้

๏ ขับไม้กำหนดอักษรต่ำสูง แลนิยมให้กลอนต้องกันดุจบังคับกำหนดหนึ่ง ควรแต่งแต่บทคู่ อันโคลงกำกับขับไม้ กำหนดแต่ไม้โท อันไม้บทหนึ่งที่ห้านั้นถอยขึ้นไปได้อักษรหนึ่ง มิได้กำหนดไม้เอก แลนิยมให้กลอนต้องกันดุจบังคับกำหนดหนึ่ง ควรแต่งแต่บทคู่

๏ พระเกียรติรุ่งฟุ้งเฟื่อง	ภูชา
ทั่วท่วนทุกทิศา	นอบน้อม
ทรงนามไทเอกา	ทศรถ
กระษัตรมาขึ้นพร้อม	บ่เว้นสักคน ฯ
๏ เดชะพระบารมีล้น	อนันต์
จักนับด้วยกัปกัลป์	ฤๅได้
สมภารภูลแต่บรรพ์	นาเนก
ยิ่งบำเพงเพิ่มไว้	กราบเกล้าโมทนา ฯ

๏ กาพย์เพชมังกร กำหนดแต่ไม้โท มิได้กำหนดไม้เอก แลนิยมให้ต้องกัน ดุจบังคับกำหนดหนึ่ง ควรแต่งแต่บทคู่

๏ พระทรงศรัทธาล้ำ	เหลือแสดง
ทรงพระสาสนา	ฤๅให้
อารามคร่ำสักแห่ง	ห่อนมี
ประสาทราชทรัพย์ไว้	แจกให้ทุกสถาน ฯ
๏ อารามเรืองรองถ้ั่ว	ทุกทิศ
เพราะบพิตรภูวญาณ	ปิ่นเกล้า
พระองค์ทรงทศมิต	ราชธรรม
พระสาสนารุ่งเร้า	เรืองด้วยเดชา ฯ

ลิกขิตคำฉันท์

๏ กระเวนเกณฑ์ปันตั้ง โดยขนาด
นางอันบำเรอบาท ปิ่นเกล้า
ทรงโฉมประโลมอาจ ลืมทุกข์
มาหมอบรอบเรียงเฝ้า อยู่สพรั่งกราบกราน ฯ
๏ นางขับขานเสียงแจ้ว พึงใจ
ตามเพลงกลอนกลใน ภาพพร้อง
มโหรีบันเลงไฉน ซอพาทย์
ทับกระจับปี่ก้อง เร่งเร้ารัญจวน ฯ

๏ นักเทษขันทีสพรั่ง นางท้าวเจ้าหัวนั่ง แต่งตั้งปันยาม
๏ มีถี่ถ้วนแก่เถ้า ทั้งโขลนจ่าค่อมเค้า อยู่เฝ้าอัฒจันทร์
๏ สิบโขลนตามถามถี้ กะเกณฑ์กระเวนหมี้ เที่ยวทั้งวังใน

๏ ลิลิตบทร่ายกำหนดแต่ไม้โท มิได้กำหนดไม้เอก แลนิยมให้กลอนต้องกันดุจดั่งบังคับบทหนึ่ง ควรแต่งคำควรอันโคลง กาพย ลิลิตกานต์ อันไม้โทที่ห้าบทหนึ่งนั้น ถอยขึ้นไปได้อักษรหนึ่ง มิได้กำหนดไม้เอกกำหนดหนึ่งควร แต่งแต่บทควร อันลิลิตบทกานต์กำหนดแต่ไม้โท อันไม้ที่ห้าบทเดิมถ้ามิได้ไม้โท ใส่ไม้เอกแทนก็ควร มิได้กำหนดไม้เอก กำหนดหนึ่งควร แต่งแต่บทควรแล ฯะ

๏ ราชถานปราการกั้น ล้อมสามชั้นมีทวารใหญ่
เชิงเทินดำเนินใน สรรพอาวุธสุดสิ่งแสดง
๏ ปืนใหญ่ไว้ถ้วนป้อม ฝ่ายทหารล้อมย่อมกล้าแขง
สูงล่ำกำยำแรง ย่อมอาจองทรงฤทธา

๏ อันปืนบนนางเรียง รายพ่เคียงทุกเสมา
ฝ่ายทวารแผ่โลหา เปนพืดตรึงทวารบาน
๏ แต่งตั้งทวารนั้น เปนคู่ชั้นกั้นทุกทวาร
รายรอบโรงคชสาร อันซั้นถัดโรงอัศดร

๑ ๒ ๑ ๒ ๑
○ ○
๑ ๒ ๒ ๓ ๑
○ ○
๑ ๒ ๒ ๓
○ ○
๑ ๒ ๒ ๓
○ ○

๏ อันนี้กาพย์กลอน มิได้กำหนดไม้โทแลเอก นิยมแต่กลอนให้ต้องกันดุจบังคับ อันกลอนบทท้ายนั้นถอยขึ้นถอยลงได้อักษรหนึ่ง แต่งแต่บทคู่ พระอาจารย์เจ้ากล่าวไว้ว่ากาพย์ มีนิยมดังลำนำโตฎกฉันท์ มิได้กำหนดครุลหุ

๏ ช้างเผือกต้นพลายพัง อิกสมวังเนียมกุญชร
ม้าต้นดั่งไกรสร สิงสีหราชอาจสงคราม

๑ ช้างต้นเผือกพลายพัง	กาพย์ ๑
๑ ช้างธินั่งพังล้ำ กิรินี	โคลง ๑
๒ อิกสมวังเนียมกุญชร	กาพย์ ๒
๒ อิกพลายปราบไพรี ราชได้	โคลง ๒
๓ ม้าต้นดั่งไกรสร	กาพย์ ๓
๓ ม้าที่นั่งดั่งศรี สีหราช	โคลง ๓
๔ สิงสีหราชอาจสงคราม	กาพย์ ๔
๔ สึงสึกอึกอาจให้ ปราบด้วยชำนาญ	โคลง ๔

๑ กาพห่อโคลง มิได้กำหนดไม้เอกโท นิยมแต่กลอน ให้ต้องกันดุจบังคับ พระอาจารย์เจ้ากล่าวไว้ ว่าฉันใดจึ่งให้อักษรต้นบทนั้น มาต้องด้วยอักษรต้นบทโคลงทุกบทตามที่ เหตุอุปมาดั่งไม้ไผ่แลอ้อยอันมีกาบห่อ ถ้าต้นนั้นมิได้กลม มีประเภทเปนเหลี่ยมแป้วฉันใดก็ดี ปราชญ์ผู้มีปรีชาพึ่งแต่งตามจึ่งจะควรชื่อกาพยห่อโคลง อธิบายในอุบาดิกวิลาสินี กำหนดหนึ่งควรแต่บทควร อันชาตรีโคลงกำหนดทั้งไม้เอกโทตามที่มีกำหนดไม้เอก ๗ อักษร กำหนดไม้โท ๔ อักษร แลนิยมให้กลอนต้องกันดุจบังคับกำหนดหนึ่งควรแต่บทควร

ตรีวิธนมสฺตุคฺโคติ พุตฺโตทยกวิโย

อันว่ามุนีนารรถนักปราชญ์ผู้ใด ใครจักเรียบระเบียบอรรถาภิปรายย้ายกาพยกลอน ฉันทพิศาลเรียบอรรถด้วยรัสะทิฆะ กลระเบียบระบอบประกอบศัพทามหานิทาน ตระการด้วยพฤตโตไท ไกรคำภีร์สาตราคมผสมอรรถ ให้รู้จักกฤตการด่งงนี้

ผิจนิพนธโคลงกาพยก็ดี โคลงคำกามก็ดี โคลงนิราศก็ดี โคลงสังวาษก็ดี โคลงลันโลงก็ดี โคลงห้าก็ดี จทำโสลกก็ดี พาลนมัศบูราณทำนุกทำเนียมกลอนลิลิตฉันทพากย คิตยราคสมเดจ์สุรางคประวัลก็ดี ให้ประกอบศัพทคือราชาศัพท นารีศัพท สูตรศัพทจงรู้อิถีลึงค บุรุษลึงค นะปุงสะกะลึงค จงเปนปถะมาพิภัดก็ดี จงรู้จักฉันททั้งหลาย คือสีหฉันท พยัฆฉันท มณฑกฉันท นาคบริพันฑฉันท มฤคาฉันท มนีรัตนฉันท ฉันทจักร ปทุมฉันท ภูมราฉันท มาลาฉันท โตฎกฉันท วัษสันตติลกฉันท อินทรวิเชียรฉันทโตฎกดิลกกะฉันท วิเชียรดิลกฉันท ดิลกวิเชียรฉันท

อนึ่งเมื่อจทำโคลงสิ่งใดให้เอาคติโคลงนั้นมา เทียบด้วยฉันท ให้รู้จักพากยทังหลายคือตลุมพธพากย กำภุชพากย สยามพากย สิงหลพากย ภุกามพากย หริภุญไชยพากย ตเลงพากย มคธพากย ให้เอาศัพททังหลายนี้ประกอบประโหยกหน้าหลัง จึ่งต้งงให้อยู่ถารเปนประถมบททวิบทตฤติยบทจตุรถบท ในบททังนั้นโสดต้งงให้อยู่ สถารอักษรนั้นที่บุษยไว้บุษย ที่พิลาทไว้พิลาท ที่สังขไว้สังข ที่หิริจักรไว้หิริจักร อย่าให้เป็นรลอกทับรลอกฉลอง จงรู้พินธุทังสี่ คือเอกพินธุ ทวิพินธุ ตรีพินธุ จัตวาพินธุ[๑] แลไม้ม้วนไม้มลาย ครุลหุ นฤคหิต เมื่อจอ่านจงรู้สถิลธนิต แล้วไว้โอษฐชะ ทันตชะ มุทธชะ นาสิกชะ บำเพญด้วยอักษร ด้วยโฆศะอโฆศะ จึ่งจเรียกอักษรนั้นเพราะ

ผิเอากลอนห้าใส่ ให้เอาด้วยกันทังสี่บท อย่าได้ลดโคลงต้นคือ อุปาทวาทศ คำสวรสมุทร สมุโฆษ พระนนทกษัตรีสังวาส ศรีอุมาธิการย พระยศราชาพิลาป อย่าได้เอาคำบูราณนั้นมาใส่ ผิจดูเยี่ยงให้ดูเยี่ยงแต่กลบท กลพินธุ กลศับท แลกะทำโดยกฤตยาการกาพยโคลง แลกลอนฉันททังหลายนั้นเถิด ฯ

๏ สัพ์พค์ลา ม์นาทิคลหู ภยา มัช์ฌัน์ตครู ชสา
มัช์ฌัน์ตลา รเตเตฏ์ฐ คณา โค ครุ โล ลหุ

เอเตคณา อันว่าคณทังหลายนี้ อัฏ์ฐ แปด อิติ ดังนี้ ภัวน์ติมี สัพ์พคลา คือคณอันมีครุทั้งปวงลหุทั้งปวง มนานาม ชื่อมะคณแลนะคณ อาทิคลหุคณา คือ คณอันมีครุแลลหุอยู่ต้น ภยานาม ชื่อภะคณแลยะคณ

---

[๑] คำว่า พิน หรือ พินธุ์ ที่ใช้ในหนังสือนี้ หมายความอย่างเดียวกับที่เราเรียกว่า วรรณยุกต์ในบัดนี้ เข้าใจคำว่า "ตรีพินธุ์ จัตวาพินธุ" ในที่นี้จะถูกเติมขึ้นในชั้นหลัง เพราะแห่งอื่นในหนังสือนี้ไม่พูดถึงไม้ตรีและไม้จัตวา

มัช์ฌันตครุคณา คือคณอันมีครุในท่ามกลาง แลครุในที่สุด ชสานาม ชื่อชะคณแลสะคณ มัช์ฌันตลาคณา คือ คณอันมีลหุในท่ามกลางแลลหุในที่สุด รตานาม ชื่อระคณแลตะคณ

๑ โค เมาะ คสัท์โท อันว่าศัพทคือคะ อาจริเยน แลอาจารย์ วุจ์จติ กล่าว ครุอิติ ชื่อครุ โล เมาะ ลสัท์โท อันว่าศัพท์คือละ อาจริเยน แลอาจารย์ วุจ์จติ กล่าว ลหุอิติ ชื่อลหุ

สํโยคาทิ จ ทีโฆ จ　　　　นิค์คหิตปโร จ โย
ครุวังโก ปทัน์โต วา　　　　รัส์โสญ์โญ มัต์ติโก ลุชุ ฯ

โย อักขโร อันว่าอักษรตัวใด สํโยคาทิจ เมาะ สํโยคาทิภูโต บังเกิดเปนต้นแห่งสังโยค ทีโฆจ เมาะ ทีฆภาวํปัต์โต ถึงซึ่งสวภาพแห่งทีฆะก็ดี นิค์คหิตปโรจ อันมีนิคหิตหนปลายก็ดี โหติ มี โส อัก์ขโร อันว่าอักษรนั้น ครุนาม ชื่อว่าครุ ฯ วา อนึ่งโสด โย อัก์ขโร อันว่าอักษรตัวใด ปทัน์โต เมาะ จตุน์นํ ปาทานํ อวสาเนฐิโต ตั้งอยู่ในที่สุดแห่งบาททั้งหลายสี่ โหติ มี โส อัก์ขโร อันว่าอักษรนั้น ครุนาม ชื่อครุ โส ครุ อันว่าครุนั้น วังโก เมาะ อัฑ์ฒจัน์ทสัณ์ฐาโน มีสัณฐานดังพระจันทร์กึ่งหนึ่ง โหติ มี ฯ อัญ์โญ อัก์ขโร อันว่าอักษรอันอื่น ทีฆโต จากทีฆะห้าตัว มัต์ติโก เมาะ เอกมัต์ติโก มีมาตราอันเดียว รัส์โส นาม ชื่อรัสสะ โหติ มี โส รัส์โส อันว่ารัสสะนั้น โล เมาะ ลหุนาม ชื่อลหุ โหติ มี โส ลหุ อันว่าลหุนั้น อุชุ เมาะ สลากสัณ์ฐาโน มีสัณฐานเหมือนด้วยไม้กลัด โหติ มี ฯ รัสสะ ๓ คือ ออิอุ ทีฆะ ๕ คือ อาอีอูเอโอ ครุ ๘ คือ ที่สุดบาท อาอีอูเอโอ นิคคหิตสังโยค ฯ ลหุ ๓๕ คือ ออิอุ กข ฯ ล ฯ หฬ

ถ้าจะจำอัฐคณะทังแปดโดยมัคธภาษามิได้ด้วยไม่ได้เรียนคำภีร์วุดโตไทย ก็ให้เล่าโคลงบังคับธรงทำสำรับจำคณะทัง ๓ บทแลพระบาพีกลอนสุรางคนางเถิด[๑]

เรากินแตง โม ลูกไอ้กระ โต ฉะเพาะเจาะ นาน
ธค่อยอยู่ ไย กูจะไคร่ ราญ ไม้ระพะ ภาน
ฉิฉะสง สาร แนะให้เกาะ ชาย ฯ ๓๒ ฯ

ธรงสำรับจำคณะทัง ๘

๏ มะนะครุอุล้วน	ดับกัน	มะ	นะ
ภะยะครุอุสัน	เสกหน้า	ภะ	ยะ
ชะระครุอุพัน	เนาท่าม กลางนา	ชะ	ระ
สะตะครุอุอ้า	ว่าไว้หนหลัง ฯ	สะ	ตะ

นายธรงบาศแต่ง[๒]

๏ แสดงมนคลเล่ห์ล้วน	รยางค	มะ	นะ
ไภยนคลวานวาง	เนื่องหน้า	ภะ	ยะ
ชรสตคะโลกลาง	เนาอยู่ หลังนา	ชะ	สะ
สิ้นสุดจุดคณะข้า	กล่าวไว้จงจำ	ระ	ตะ
๏ แสดงมนคลเล่ห์ได้	ไตรยางค	มะ	นะ
ไภยนคลวานวาง	เนื่องหน้า	ภะ	ยะ
ชะโรคะโลกลาง	เนาแน่ แลนา	ชะ	ระ
สตบทสุดท้ายข้า	กล่าวแล้วจงจำ	สะ	ตะ

โคลงสำรับจำคณะทัง ๘ ธรงทังสองบท[๒]

---

[๑] ดูบาพีกลอนสุรางคนาง-สพฺพญฺญู โม ฯลฯ ตอนท้ายอีก (หน้า ๖๔)

[๒] โคลง ๓ บทนี้ ในต้นฉะบับบางฉะบับก็บอกหมายเหตุไว้เช่นนี้ แต่ในบางฉะบับก็กลับกันเสีย บางฉะบับก็บอกไว้ว่าสองโคลงข้างบนนั้นธรงทั้งสองบท และบอกว่าโคลงหลังนายธรงบาศแต่ง

๏ นัยหนึ่งลหุ ๑๔ คือ อะ อิ อึ อุ ฤ ฦ เอียะ เอือะ เออะ อัวะ เอะ แอะ โอะ เอาะ แลอำนั้นสังสกฤตเอาเปนลหุด้วยแล จบทัง ก ข เอาเปนลหุดุจ ๑๕ อักษรนี้สิ้น

๏ อินทาทิกาตาวชิราชคาโค ฯ ต ต ช ครุ ๒ ฯ ๑๑ ยานี
ะะ

ผิแลตคณสอง ชคณหนึ่ง แลครุสองอยู่ดับกันดังนี้ชื่ออินทรวิเชียรฉันท

๏ ยานีธภูตา นิสมาคตานิ ภุม์มานิวายา นิวอัน์ตลิก์เข ฯ

๏ กฤษดาญชุลีน้อม ศิรกราบสุเบญจางค์
ในปางสุบาทางค์ บทรัตนเจษฎา
๏ แห่งองคขัติโย รสนารถนาถา
ปิ่นเกล้าอยุทธยา บุรีรมยกรุงไกร
๏ เปนที่พำนักนิตย์ ชคสัตวสบไสมย
พระเดชภูวไนย วรกฤติโอฬาร ฯ

๏ อิธโตฎกมัม์พุธิเสหิมิตํ ฯ ปฐมํสกลัก์ขณเมก ปทํทุติยา ทิปทัส์สนโต ฯ ส ส ส ส ฯ ๑๒ ปฐมัง ฯ ผิแลสคณทังสี่อยู่ดับกันดังนี้ ชื่อโตฎกฉันท

๏ วรเดชผริต วรสิทธิพิศาล วรฤทธิดราน รณรงควิไชย
๏ วรเกียรดิดโบ บวโรสุประไพ วรองควิไล ยวิลาศประภา
๏ วรคุณธเรศ สุวิเศษชยา วิยวิศณุมหา จตุภุชมหันต์ ฯ

๏ ปถมํสกลัก์ขณเมก ปทํทุติยาทิปทัส์สนโต ฯ ปฐมัง ๑๒ ชื่อโตฎกฉันทกลอน ๖

๏ วรบาทปรนต　　บทบาทภินนท์
วรจงกรมผจญ　　จิตรเทพอจินต์
๏ วรสถานภิรมย์　　พุทธฤทธิมุนินทร์
ทุกเทพบดิน　　ทรเทพบังคม ฯ

๖　๖　๘　๖
◎ ○

๒๖ ชื่อโตฎกดิลกฉันท์กลอน ๖

๏ วรรังษีประไพ　　บุลโชดิพรายพรรณ
เสตาจนิลรัตนสรรพ　　บริโตปิลังโค
๏ หรคัณหปิงคำ　　กปิโลโลปิโต
สหัสรโทโพอรุโณ　　ภาศรัศรัศมี ฯ

๏ วุต์ตาวสัน์ตติลกาตภชาชคาโค ฯ ต ภ ช ช ะ ะ[๒] ฯ ยํมัง คลํา ๑๔ ฯ

๏ ผิแลตคณหนึ่ง ภคณหนึ่ง แลชคณสองครุสองอยู่ดับกันดั่งนี้ ชื่อวสันตติลกฉันท

๏ ปางเสด็จประพาศวนวนานต์　　ศิขรินทรโจษจรร
พฤกษาวลีวิวิธพรร　　ณประดับประดาษเดียร
๏ ช่อช้อยระเบียบกลประกิต　　นุประกอบประดับเขียน
บานแบ่งสุมาลยนุรเมียร　　ดุจประนมประนังถวาย
๏ ใบบัดตระการกลประดับ　　แลชรอื่อชรอุ่มหมาย
คือเสวตรฉัตรบวรราย　　รัตนกั้งกำบังสูรย์ ฯ

๏ ยํ มังคลํ มุนิวรัส์ส มหาปริจ์จาเค ปัญ์จทุกกรตเร สุทุนาทิเตเท ฯ ชื่อวสันตดิลกกลอน ๖

๏ นบบาทพระบวรตถา　　คตนพฦๅไกร
นบธรรมพระมกุฎิไกร　　ปิฎกุตมาจารย
๏ นบพระอัษฎางควรศิล　　วิสุทธิยอดญาณ
เสร็จอัญชุลีนมัสการ　　พระวรศรีรัตนไตรย ฯ ๑๔ ฯ

๏ นนมยยยุตายํมาลินีโภคิสีหิ ฯ น น ม ย ย ฯ ๑๕ ฯะ

๏ ผิแลนคณสอง มคณหนึ่ง ยคณสอง อยู่ดับกันดั่งนี้ ชื่อชินวรฉันท ชื่อมาลินีฉันท อันว่ายติมีในอักษร ๘,๗.

๏ นิกรวิหคมั่วมูน　　ร้องจะแจ้วจูรจรุงใจ
๏ นิกรวิหคสบไสมย　　ร้องระวังไพรวนัศถาน
๏ นิกรวิหคชื่นบาน　　ชมพระสมภารเสด็จจร
๏ นิกรวิหคปรเอียงอร　　บินณอัมพรก็ร่อนเรียง
๏ นิกรวิหคเมิลเมียง　　ศัพทจำเรียงธราดล ฯ

๏ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ฯ ๑๖ ฉบังโคลสิงฆฉันท์ ฯ มิได้กำหนด ครุลหุ แลนิยมแต่กลอนฟัดกันอย่างกาพย

๏ ส่ำสัตวคณาโจษจน　　มฤคาอนนต์
อเนกมฤคีเคียง
๏ พยัคฆาพยัคฆีรายเรียง　　ชมคู่หมู่เมียง
แลด้อมครหึมครึมคราง

๏ หัศดินทรกิรินทรฉวัดฉวาง ตรแตร้นแล่นพลาง
แลบ้างจรวดชมกัน

๏ ระมั่งระมาดผาดผัน เคล้าคู่คลอพัน
แลลูกนะน้อยแล่นแนม

๏ กาสรตัวโตรดมาแกม เพลาะพรรณมาแปม
ก็ปนด้วยโคถึกเถลิง

๏ สิงสีห์หมีเหม้นร่านเริง วิ่งเลี้ยวลองเชิง
กระต่ายกระแตแจจน

๏ สบสัตวคณาอนนต์ ในพื้นอรญ
อรัญญิกาอาไศรย

๏ อักกัส์เสหิยทิม์สชาสตตคา สัท์ทุล์ลวิก์กีฬิตํ ฯ ม ส ช ส ต ต ครุ ฯ ๑๙ คัม์ภิรา ฯ

๏ ผิแล มะคณสะคณ ชะคณสะคณ ตะคณสอง ครุหนึ่งอยู่ดับกันแลมียติในอักษรสิบสอง แลอักษรเจ็ด ชื่อสัททุลวิกกีฬิตฉันท ฯ

๏ เบื้องบันในวนเวศวนานดรนุไพร แถวธารน้ำไหล ระริน
๏ นานามัจฉก็หว้ายคะคล้ายนุจรถวิล แถกสาครแลสิน ธุนอง
๏ กุ้งกั้งกรกฎกุมแลกุมภิลก็ปอง แฝงฟาดเฉนียรนอง ฉะฉาน

๏ ม์ราภ์นาโยโยต์รเยนัต์ติมุนิยติยุตาสัท์ธรากิต์ติยายํ ฯ ม ร ภ น ย ย ย ฯ ๒๑ ฯ เยสัน์ตา

๏ ผิแล มะคณ ระคณ แลภะคณ นะคณ ยะคณสามอยู่ดับกันแลมียติในอักษร ๗ ตัว ฯ ชื่อสัทธราฉันท

๏ โกมลเดียรดาษนทีธาร ปทุมกุสุมบาน งามตระการปาน ประดับดา
๏ บัวเผื่อนลินจงอเนกา วิวิธวิจิตรมา รุตรำเพยพา ก็หอมขจร
๏ เฟื่องฟุ้งเสาวคนธเกษร สกลคณภมร บินประเอียงอร ววีชม

๏ สุราคณา สุโสภณา รปิรโก สมานสิ ภิวันทโน สเรนโก รัตตินทิวัง ฯ ๒๘ ฯ

ชื่อวิสาลวิกฉันท ในกาพยสารวิลาสนี มิได้กำหนดครุลหุ กำหนดแต่กลอนฟัดกัน โดยนิยมนี้

๏ สรวมชีพขอถวาย บังคมโดยหมาย ภักดีภิรมย์
เสร็จจำนองฉันท จำแนกนิยม วิธีนุกรม เพื่อให้แจ้งแจง
๏ ซึ่งเผด็จตามไนย ในวุตโตไทย คณสำแดง
ยัตติยุตติ สัญญากรแถลง กำหนดอย่าแคลง นิพันธ์ฉันทา
๏ ถวายด้วยประดิพัทธ์ ปราโมทย์มานัส รัดรึงปรีดา
ลอองธุลี พระบาทภูวนา ยกนารถมหา คุณุประการ ฯ
ดูอย่างกาพย ฯ

๏ สุสารโท มหิท์ธิโก มหาอิสี สุปาทจัก์ กลัก์ขณี วราหรี วรัน์ททา สุสีลเสฏ์ ฐโลกเชฏ์ ฐโกรหา กิเลสโล ภโทสมา นโมหกา วิมุต์ติโก ฯ

๒๘ สุราคณา ปทุมฉันท์กลอน ๔ ฯ

๏ โอ้อกกูเอย เมื่อก่อนกูเคย สมบัติครามครัน
ทำบุญบ่เบื่อ เชื่อชอบทุกอัน จึ่งได้จอมขวัญ ลูกน้อยนงพาล
๏ ถึงบุญจะถอย สิ่งสินยับย่อย ยากพ้นประมาณ
บาปใดมาให้ พ่อเจ้าบันดาล กำจัดสงสาร สิบสองเสียไกล ฯ

๏ ถ้าจะทำยานี ๑๑ อย่างกาพยสารวิลาสนี มิได้กำหนดครุลหุ แลกำหนดแต่กลอนฟัดกัน โดยนิยมนี้

๑ ๒ ๑ ๒ ๑๑
๏ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ฯ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ฯ

๏ ครั้นเช้าก็หิ้วเช้า ชายป่าเต้าไปตามชาย
ลูกไม้บ่ครันงาย จำงายราชอดยืน
๏ เปนใดจึ่งมาค่ำ อยู่จรล่ำต่อกลางคืน
เห็นกูนี้โหดหืน มาดูแคลนนี้เพื่อใด[๑]
๏ นรนารถบังคม กรประนมกราบทูลไข
ข้าบาทมาจากไพร เสือสีห์ไล่มาขัดขวาง ฯ

ต้นห้าเสมอ

๏ ทั้งหลายว่ามันเขน อ้ายส้อยมันลักสอย
กูเห็นกูว่าแก้ว ต้นมากเฟือง ๆ ต้น
กูพบเมื่อยามเย็นจะค่ำ เจ้าของคอยมันค่อย
กูหยอกมันแส้ว ๆ เสียดข้างกูคืน หน้ากันรู้ใส่ กล ฯ

สีหคติกำกาม นาคบริพันทฉันท

๏ ธ วัวกลัวเมียเพี้ยง กลัวเสือ
โม เมาเงางุนเยือ กล่าวกล้า
โอ โถงโครงเปล่าเหลือ ตัวแต่ง
ปาก หากลากคำค้า คึ่งให้ใครขาม ฯ
๏ อคาอคาษเกื้อ กลเกียว
เรียมใฝ่กลีนเฝือเกลียว สวาดิไว้
ธาดายอดใจเฉลียว เฉลาแม่ มาฤๅ
ยังปานีน้องไท้ เลิศแล้เลงสรับ ฯ

---

[๑] จากมหาชาติคำหลวง กัณฑ์มัทรี

๏ แม่ยืนอยู่คือยน ชายวาง
สไบระแทรองบาง แย่งเกล้า
เปลวเอวอรรองราง แนวนา ภิตแม่
ไตรโลกนี้น้องเหน้า หน่อท้าวเปนจอม ฯ

พยัคฆฉันทลรรโลง

๏ ทรนุกได้ต้องบาท บัวจันทร์
ทรลำมือไปพัน พาดเหน้า
ทรนงว่าจอมขวัญ รักพี่
ทรโลดได้ต้องเจ้า โทษนั้นเรียมขอ ฯ

มฤคฉันทวาศ บทมฉันท เอาไว้แก่ทำนุกกลอนลิลิต

๏ มือซ้ายพระเจ้ายอ มฤทึงค์
จับแท่นเทียรยงยึง เสี่ยเรี่ย
มือขวาพระเจ้าจับ มรพาศ
สามแผ่นพระเจ้าเหงี้ย บำบวง ฯ

ภุมราฉันทนิราศ

๏ พี่หยิบกล้ำขึ้นว่า จะกิน
ชลเนตรไหลลามริน บ่อเอื้อน
ตายสยบขาดใจหิน หายสวาดิ รักเอย
เรียมลำภุกน้องเยื้อน ค่อยค้อยคืนมา ฯ

๏ รัตนมาลาฉันท ไว้แก่ทำนุกลิลิตกาพย ฉันทจักร ไว้แก่โคลงจักรประทวน มณีรัตนฉันท ไว้แก่รากสมเด็จสุราคณา ฯะ

ฉันทลรรโลงกลอนดั้น

๏ นางน้องเย้อยงเข้า	มีผล
รวงเร่งสุกงามโอน	อ่อนน้อม
ยาถกลเกองกล	เข้าลีบ
ฉันใดจะเยื้อนค้อม	ทานรวง ฯ
๏ รักผัวเสมอชีพน้อง	นงพงา
เราเฉกเพียงดวงงาม	ชื่นช้อย
ตนชายคือพฤกษา	ลำมาศ
เปนพำนักนิขวัญสร้อย	อาไศรย ฯ
๏ ส่วนลำวิลาศไม้	งามผจง
ดวงเก่าโรยไปดวง	ใหม่เต้า
เฉกหญิงบตรงคง	ผัวอย่า
เมียหนึ่งไปแสวงหน้า	หนุ่มแทน ฯ

๖ ๔ ๘

๏ ○ ฯ ๑๘

ขาว ดาว

ชื่อฉันทฉบำดำเนอรกลอน ๔

๏ เมื่อนั้นเบื้องบั้นเขียวขาว	หมอกมัวดินดาว
ครวนชรอ่ำชรอื่อลมฝน	
๏ ฟ้าฟื้นหลั่งหล่อโชรชล	อับแสงสุริยพล
คะคฤ้นศึกกึกกเกรอกเวหา	๑๘ ฯ พากย์ ๑๖ กลอน ๔ ดังนี้

๏ ○ ฯ ทำนุก

๖ ๔ ๖

๏ สองท้าวเทียบทศโยธา บรู้กี่สา
ซ้ายขวาอเนกร้องรับกัน ๑๖
ฯ

๗ ๕ ๖
๏ ○ ฯ ๑๘ ทำนุก
ดี ถี

๏ บัดนั้นอินทราธิบดี ใช้เทพสารถี
ชื่อมาตลีลิลา
๏ เอารถม้าแมนลงมา ถวายสมเด็จราชา
ธิราชกลางรณรงค์
๏ รถนี้รถอินทรบรรยงก์ ตรัสใช้ตูข้าลง
มาถวายสมเด็จราชา ฯ ฉันทบำดำเนอรกลอน ๕ ฯ

๖ ๔ ๖
๏ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ฯ ๑๖
การ วาน

ฉันทฉบำราชาพิลาป ดำเนอรกลอน ๔ ฯ

๏ เห็นนกเรียมอื้นโองการ ว่านกเอยวาน
มาช่วยทำงลโศกา
๏ สูรักเร่งเร็วรอนมา จงพบพนิดา
แลทูลจงรู้เรียมศัลย์
๏ แล้วสูเร่งบินมาพลัน บอกข่าวจอมขวัญ
แก่กูจงรู้แห่งหา
๏ นกบินไปแล้วบินมา ร้องโดยภาษา
จะแจจะจรออกัน

๏ บมิบอกข่าวได้สักอัน เรียมเจ็บจาบัลย์
ป่วนหฤทัยทุกทน

๏ บมิรู้ข่าวแก้วกับตน แต่เผือสองคน
พี่น้องพินาศหัวใจ

๏ สองพี่น้องเสด็จคลาไคล ดั้นดงพงไพร
ลห้อยตรหวนโหยหา

๖ ๔ ๖
๏ ○ ๆ ๑๖
ไตร ใน

ฉันทฉบำนาคบริพันท์ ฯ

๏ ปางพระศาสดาจอมไตร เสด็จประดิษฐานใน
ดุสิตมิ่งแมนสวรรค์

๏ แมนสวัสดิสมบัติอนันต์ อเนกแจจรร
พิพิธโภไคสูรย์

๏ โภไคสวรรยามากมูล มากมายเพิ่มภูล
อนันต์เนืองบริพาร

๏ บริโภคประดับนฤมาลย์ นฤมลแกมกาญจน์
ปัทมเพรอศพรายพรรณ

๏ พรายเพริศรัศมีจรัสจรัญ จรัสแจ่มสาวสวรรค์
โฉมประภาพพิมล

๏ พิมานทองเทียรทิพยโสภณ โสภาคย์ไหรญ
มณีประดับชัชวาล

๏ ชัชชวัชประดากากาญจน์ แกมแก้วพิศดาร
วิมลมาศดำเกอง

๏ ดำกลยิ่งเทพบันเทอง บันทางสำเรอง
สำราญสำฤทธิสมบูรณ์

๏ สมบัติพิพัฒเพียบภูล เพียบเพ็ญไพบูลย์
โชติเสวยศุขสานต์

๏ ศุขเกษมสบแสนศฤงคาร สังคีตตระการ
ดุริยดนตรีบำเรอ

๏ บำรัศพยัชนีรมเยอ รมเยศศุขเลอ
ฉกามเทพบมิปาน

๏ บมิปูนดุสิตพิมาน พิมลโอฬาร
ดิเรกพ้นพรรณา

๏ พรรณอักษรฉันทา ฉันทเทียบอักขรา
เปนบทนาคบริพันท์ ฯ

สรรเสริญดุสิต

๏ ยานีธภูตา นิสมาคตานิ
ภุมมานิวายา นิวอันต์ตลิก์เข

ฯ ๑๑ อย่างกาพย์สารวิลาสนี ฯ

๏ อันดับนี้จักกล่าว พระสรรเพชญศาสดา
เสด็จสถานอันโอฬาร์ ทั้งแปดแห่งอันอุดม

๏ ปางพระเสด็จอุบัติ ในป่ารังอันเรียงรมย์
สบสัตวบังคม บทรัตนเรืองรอง ฯ

๕ ๖ ๕ ๖
๏ ○ ฯ
ไหง้ว แสดง แขง สูร

๒๒ รัตนมาลาฉันท์

๑๑ พากยคีติกลอน ๕

๑ สรวมชีพข้าไหง้ว สมเด็จเดชฤๅแสดง
ขุนนี้มันเข้มแขง ลูกรักษ์ราพนาสูร
๑ ได้ชื่อมหาบาศ องอาจระงับริปูร
รี้พลมันหนานูน เปนหัวหน้าทสานล
๑ เดชะมันแกล้วกล้า ปลอมปล้นฟ้าปราบดินดล
ออกมาหวังผจญู รณรงคพาธา ฯ

๑๑ ๑๑
ฯ ๑๑ ฯ ○ ฯ
กา ธา

๒๒ มณีรัตนฉันท

กลอน ๕ ฯ

๑๑ สมเด็จสุรางคณ
๑ เสียองคเสียไอ ศูริยฉิบทังลงกา
เสียญาติโยธา เสียพี่น้องแลลูกหลาน
๑ เพราะเหตุมานะ แลอำเภออหังการ
ใจโลภเผาผลาญ ดูท่านถูกก็ฉิบหาย
๑ ข้าห้ามข้าเตือนพี่ แลมิฟังคำน้องชาย
นบนิ้วบังคมถวาย กล่าวให้ชอบบ่ยอมยิน
๑ ขึ้งเคียดขับข้าหนี นิราศร้างพระภูมินทร์
เจียรจากเจ้าแผ่นดิน รอยรูบกาลใจดล
๑ มาถึงแก่ฉิบหาย วายวอดทังรี้พล
ย่อมญาติกากล ประไลยจักรพาลพัง ฯ ๑๑ ฯ

๏ ○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○ ฯ ๒๖ ฯ
๕ ๖ ๘ ๗
กัลยา ลดา มาล

ฉบับหนึ่งชื่อฉันทฉบำราคสมเด็จกลอน ๖

ฉบับหนึ่งชื่อวิเชียรดิลกฉันทกลอน ๖

๏ เคยพาดพระหัตถ์เหนือ อุรราชกัญญา
กอดเกี้ยวคือกาญจนลดา อันโอบอ้อมทุมามาลย์
๏ พิศภักตรมณฑลศศิ บริสุทธเปรียบปาน
เปรมร่วมมฤธูรสูรบันดาล รดีดัศบันเจอดใจ ฯ

๘ ๖ ๕ ๖
๏ ○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○

๒๕ ชื่อดิลกวิเชียรฉันทกลอน ๖

๏ อุรประทับอุรถนงง ปรามัศศิวรไว
จุมพิตริมไร โอฐคัณฑะกัลยา
๏ บริสังคุติพระอรองค์ อนุชพนิดา
สมสนุกนิเสน่หา รศราคเอมอร ฯ ๒๕

๏ เยสัน์ตาสัน์ตจิต์ตา ติสรณสรณา เอต์ถโลกัน์ตเรวา ฯ

๗ ๗ ๗
๏ ○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○ ฯ

เยสัน์ตา ๒๑ กลอน ๗ ทำนุก ฯ

๏ ปางนั้นอินทรานุเทวา นิกรอมรมา มาประชุมนุมประชุมใน
๏ ยังถานาถานุเลอศไกร ครั้นแล้วสดับยุบลใน เจตนานิตยบันดาล ฯ ๒๑

๏ คัมภีราอติทุทสาสุนิปุณา นันต์ตัป์ปเภทา กุลา
โยสํขารวิการลัก์ขณมหา นิพ์พานปัญ์ญัต์ติโย ฯ

๑๒ ๕ ๒
◎ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ฯ ๑๙ ฯ

คัม์ภีรา กลอน ๕ ฯ ทำนุก ฯ

๏ ข้าไหง้วบัวบทสมเด็จพุทธวรญาณ เผด็จโอฆสงสาร สำเร็จ
๏ เปนอรรควรอาริยบุทคลเดียวเด็จ บรมสรรเพ็ชญ์ นฤพาน ฯ

๏ ชินวรคุณยุต์ตา โสต์ ถิคาถาอิมาเม ฯ

๘ ๔ ๓
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

ชินวร ๑๕ กลอน ๔ ทำนุก ฯ

๏ นมัสสุบทพระศาสดา เกตพฤกษา ธเสด็จสถิตย์
๏ พฤกกนิฐพานิช ยลบำเทองจิตร จินดา
๏ มฤธุรศวรหรรษา ดลศรัทธา ก็ทูลถวาย ฯ ๑๕

๏ มังคลรตนโชติวรํ ปวโรสุคตํ ปาฏิหารรังสี ฯ

○ ○
๑๐ ๖ ๖

ชื่อมงคลรัตน กลอน ๖ ทำนุก ฯ

๏ ข้าประนตบังคมบทมหันต์ ไภยทุกขโรคสรรพ อุปัทวะอย่ามี
๏ วรเดชสรรเพชญ์พุทธมุนี ศุขสวัสดิอันมี ศุขสมบัติบน
๏ ขอจงสำฤทธิอิษฏิศุภผล ศุขเสวยทิพยดล บทโมกษ์นฤพาน ฯ

๕ ๕ ๕ ๕ ๕
◎ ○

๕ ๕
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

ประทุมรัตนฉันท ๓๕ กลอน ๕ ฯ ทำนุก ฯ

๏ แต่อาทิยังมี ราชาธิบดี ธิบดินทรมหา กษัตราธิกชาติ
ธิกไชยเชษฐา ทรงนามสมญา พรหมทัตภูมี

๏ ท้าวนั้นเฉลียวฉลาด รู้ศิลปศาตร ธนูศรศรี หมู่ขัตติยพรรค
กลัวเดชฤทธี ทั่วท้องธาษตรี เลื่องฦๅฤทธิไกร ๓๕ ฯ

๏ กูเห็นคนเถ้า แกถือไม้เท้า ชรรุดชรเชรบัดสี เห็นทั้ง
คนไข้ เห็นคนแบกผี ไต่เต้าเดอรโดยรัถยา

๏ กูเห็นกูคิด ตัวกูบผิด บแผกแก่กายอาตมา แห่งกูกูคิด
อนิตย์ในอนัตตา บำเพ็ญภูตา เกิดมาแล้วจักประไลย ฯ

๏ สกลรตนธาตุนาคเตยาคเหต์วา ปวรสุคตเวสํ ปาฏิเหรํกริต์วา

๑๕ ๘ ๗
○ ฯ

สกลรัตนฉันท ๓๐ อักษร

๏ ข้าขอปรนมบทบรมมารวิชัยเชษฎา บวรบรมตถา คตปาฏิหารรังสี
๏ เสตานีลรัตตะบริโตปิลังครัศมี บริขาสัญชนรุจี จรัสวรชุติชัชวาล

๏ สัพพัญญูโม สุมุนิโน สุคโตโส มุนินท์โช มาราริโต มารชิโภ นายโกโร มเหสีโย ฯ ๓๒ อักษร ฯ

สำหรับจำคณทั้ง ๘ ฯ

๏ เรากินแตงโม ลูกไอ้กระโต จำเภาะเจาะนาน ทำหง่อยอยู่ใย กูจะใคร่ราน ไม้ระพะภาน ฉิฉะสงสาร แนะให้เกาะชาย ฯ[๑]

อนึ่งถ้าจะใช้พระสดับให้วิถารพิศฎารโดยเลศ ก็ให้ดูพระสดับอักษรเลกอย่างทรง

สุนัดชาไส	ไตรมัทชาษอร	จรปรสัด	สัศดิเวหา	วาจาเลศ
๑	๒	๓	๔	๕
วิเศศดุง	อุชุงคภาพ	เอลาภลักษณ	อักษรสุนธร	คุณบท
๖	๗	๘	๙	๑๐
พจนเอก	วิเศศปักษี			
๑๑	๑๒			

ต้น	กลาง	หลัง	ไม้ผัด	ลากข้าง	พินหัว	ตีน	ุ ู
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	

ไม้ เอ แ ไ ใ โ	นฤคหิต	ะ	่	้
๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒

พระสดับ	ปรดิษถาน	มรณ	บาทสมพล	ปราไส	อิสีสมโยค
๑	๒	๓	๔	๕	๖
อาการ	หันอากาศ	ประทุมวิหาร	วิสันชนี	เอกปักษี	ปักษีอาไศรย
๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒

---

[๑] บางฉะบับมีหมายเหตุต่อท้ายตรงนี้ว่า ธรงสำหรับจำคณะทั้ง ๘

ต้น	กลาง	หลัง	ตีน ุ ู	ไม้	เอ	แ	ไ	ใ	โ	พินหัว
๑	๒	๓	๔		๕					๖
ลากข้าง	ไม้ผัด	นฤคหิต	ะ	่	้					
๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒					

เลข ๑ เปนตีนหนึ่ง เลข ๒ เปนตีนคู้ เลข ๓ ตัวหนึ่งเปนไม้เอ เลข ๓๓ สองตัวเปนไม้แอ เลข ๔ เปนฝนทองบนพินหัว เลข ๕ เปนหันอากาศ เลข ๖ เปนไม้ไอ้ เลข ๗ เปนพินหัว เลข ๘ เปนไม้โอ้ เลข ๙ เปนลากข้าง ชื่อว่า อักษรเลข

๏ หนึ่งสองฉลองบาทเบื้อง　　เบือนบัง
เอตรีสี่เซียหลัง　　เคลือบไคล้
ห้าผัดสัดตะพินผัง　　ผันผ่อน
นพพาอาหกไม้　　ไอ้โอ้อัฐา ฯ

พระสดับ (ตัวหน้า) ปรดิษฐาน (ตัวกลาง) มรณ (ตัวหลัง) หันอากาศ อาการ (ลากข้าง) อีสีสรรพ อุบาทสมพล เอ็ปราไศรย นิคคหิต เอก ปักษี

๏ อักษรใดต้นชื่อ　　พระสดับ
กลางปรดิษฐานสับ　　ชอบไว้
สุดนั้นคือมรณดับ　　ควรอย่า ไฉนนา
สาร เอ สวร แอ ไอ้　　ใอ้โอ้ปราไศรย[๑] ฯ

---

[๑] บางฉะบับว่า เอ แอ ใอ ไอ ไซ้ โอ้ คือปราไศรย

๏ อิสีสรรพโยกใช้ อิอี
ปรวิสันชนี บอกแจ้ง
อาการเมื่อพาที จริงชื่อ อานา[๑]
อุบาทสมพลแกล้ง กล่าวแท้ อุ อู ฯ
๏ ผัดไม้บนชี้ชื่อ หันอา กาศนา
พินเอกโดยสัญา ชื่อแท้
พินโทดุจปักษา กร เมื่อ บินแฮ
นฤคหิตเดียวแล้ กล่าวไว้คืออองค ฯ

สุนัดชาไศรย (ตัวหน้า) ไตรมัดชาษร (ตัวกลาง) จรกษัตร (ตัวหลัง) สวัสดิลีลา วาจาเลศ (ลากข้าง) วิเศศอษฎง อุชงคภาพ เอลาพลัก อักษรสุญ คุณบท พจนเอก เลศปักษี

๏ สุนัดชาไศรยต้น ศุภอรรถ
ไตรมัดชาษรสวัสดิ ถัดไซ้
สุดนั้นจรกษัตร เสาวภาคย
สวัสดิลีลาคือไม้ ผัดให้เหนแสดง
๏ วาจาเลศลากข้าง ยาถวิล
วิเศศอัษฎงพิน พจนไว้[๒]
อุชงคภาพยิน ยลบาท
ส่วนเอลาพลักไซ้ คือไม้ทังมวน
๏ บูรรพิพัทสวัสดิหน้า อักษร
ปัดชิมาสาธร ถัดถ้อย
ปฤษดาณุสันวร โดยสัพ
มหันตลีลาสร้อย สับไม้ผัดบน ฯ

---

[๑] บางฉะบับว่า... ลากค่าง นี้นา

[๒] บางฉะบับว่า.......... ชุไว้

๏ วาเชรมหัตไซ้	อย่าฉงล
วิวิธคุลังพล	พินแท้
อุทังคปาเทกล	อัษฆาฏ
เอกนุกูลแม้	มาทไม้หลายพรรณ ฯ
๏ สูรยสถิตยแจ้ง	โดยยล
ปรดิษพิเศศกล	ถัดถ้อง
เอกวโรพล	พิเศศ
โทวรไวยหาศซ้อง	สืบแท้โดยนาม ฯ

ไทยนับ ๓

เรขเออสยเดศุเงภถสาอัลระดงส้ถ	รนมอคำธุกพรพรัศรัดพอพจง
บไฦดทกยนัระเบหัลลัศศ	เล้เรินปงเนรัปบ้อนนงแร่ำขทิเษงหม

ไทยนับ ๕

รกว้ขอ้วษโบกรณ์ดวษล้ไยร	ชี่สปหเนรนล้ล่ช้วเนหอนสแย
ทำวร้ร่ลำสำนนอนำรเซน	กตยนลัตริยาคบฤถ้กณฦกอพ้นา ฯ

ไทยหลง

๏ ดสาจงลสลทาบต้หป	งฦวถาร
โหตห่หตนลีรางลาต	งลาทเงร้า
ผุบขุตหฤรจมาต	วลลเผฉ
มงอ่ปล่ปเงวเฉ้า	ข่ำเผิ้จลติยงาร ฯ
๏ หังวลสลวาลวล้หจ	วีวสวัถิ
สติถาตาลีลันต	แน่กไส้
จุทรงรโขรกผลัถ	เผิ้จตฉี่ห
ขึหไบอรกพยกใอ้	หายห้ากเมตผล

ฤๅษีแปลงสาร

๏ ลิตขิศอิศรเท้ไ	ฤนลบา
งงฟถี่นวท่วข่ารสา	มนุ่หน้าหเ
รรมคาทุศรเสนถา	งงยะลุงถียลเ
มอำตยฤศรนจพจ้าเ	นนี่เช้าอพี่เดใ
๏ กอัรษรวณษกลันวล้	งลพเลพา
อชี่ษีฤๅงลปแรสา	บสี้วไ
ดลัผนยลี่ปเนยพี้เนอลกรกา	ยลากบลัก
นสหท่เหล่เบลั้หไ	นอ่านล้หเนปเมษกเ
๏ จบเสร็จสำเร็จธิเรื่อง	บังคับ
จินดามุนีฉบับ	บอกแจ้ง
หนึ่งคืออักษรศับท์	สงเขป
ทั้งวุดโตไทนั้นแกล้ง	กล่าวไว้เปนครู ฯ
๏ หนึ่งคืออักขระต้น	สารแถลง
ทั้งจำแนกแจกแจง	ถี่ถ้วน
โทเอกอเนกแสดง	โดยเลศ
วุดโตกาพยกลอนล้วน	เลิศล้ำพึงเรียน ฯ
๏ หนึ่งอักษรเลกล้วน	ภูกลับ
ทั้งศุภสารพระสดับ	มากถ้อย
อีกสุนัดชาไครยสรับ	สารสืบ
หนึ่งบูรพิพัทสร้อย	สรับพร้องเปนกล ฯ
๏ อักษรไทนับแกล้ง	เปลี่ยนผลัด
ไทหลงสงไสยอรรถ	ยิ่งพ้น
ฤๅษีแปลงสารสวัสดิ	สนเท่ห
ลับภูกตรึกยากล้น	เล่หล้ำกำบัง ฯ

๏ อักษรจัดถัดเนื้อง โดยดับ
เปนสารสืบสี่ฉบับ[๑] บอกไว้
เขบ็จขบวรควรคำนับ อุปเทศ
นรชนสนใจได้ ชื่อเชื้อเมธา[๒] ฯ

๏ ลิขิตวิจิตรด้วย ศุภอรรถ
ด่งงมณีจินดารัตน เลอศแล้ว
อันมีศิริสวัสดิ โสภาคย์
ใครรู้คือได้แก้ว ค่าแท้ควรเมือง ฯ

๏ จบเสร็จอาจาริยแกล้ง เกลาสาร
โคลงกาพยกลกลอนกานท์ เรียบร้อย
มธุรศพจนบันหาญ โอวาท
ฟังเร่งเสนาะเพราะถ้อย ถี่ถ้วนทุกคำ ฯ

๑ ๐ ๒
๗ ๗ ๗ ๗ ๔
ก ก๙ ก ก ก ก ก ก ๓ก ๓๓ก ๖ก ๖ก ๘ก ๓ก๙ ก๋๙ ก
๔
๑ ๒

๗ ๗๋
๗๋ ๕
๏ คดถงร๋๙พงถ้๙ บว๙ยวน
๕ ๕
หลงหลง๖หลม๓มอฝน อยู่ด้วย
๒
๕ ๕
๖นฝนว่๙รศอน ๓อม๘อช
๗ ๕ ๕้ ๗๋ ๗๋
๓ปนน รนดรฤม้วย ๓๓ต่ตงคนงถง ฯ

---

[๑] บางฉะบับว่า เป็นสารสิบสี่ฉบับ..........

[๒] บางฉะบับว่า..........ใจไซ้ ชาติเชื้อเมธา

จินดามณีฉะบับพิมพ์ของหมอสมิธมีความต่อไปนี้ พิมพ์ต่อท้ายจินดามณีเล่ม ๑ นี้ด้วย แต่ในฉะบับอื่น ๆ ไม่มี เห็นว่าแปลกอยู่จึงลงพิมพ์ไว้ในที่นี้ด้วย

ก ข ฃ ค ฅ ฆ ง	จ ฉ ช ซ ฌ ญ	ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ
๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๑ ๒	๓ ๔ ๕ ๑ ๒ ๓	๔ ๕ ๑ ๒ ๓ ๔

ด ต ถ ท ธ น บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ส ศ ษ ห ฬ อ ฮ
๕ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๑ ๒ ๓ ๔

นองซึ้ง　　เขาเอาเหตุใส่
มาตอนตัด　　เพราะ　　เดาอื่นโอ้
ฟังเขา　　น้องฟังเขา

๏ นะโมความนอบน้อม　　นมัศการ
เมแห่งเราเริ่มงาน　　เร่งเร้า
อัดถุทั่วไตรย์ทวาร　　มีเถิด
พุทธัสสะแต่พุทธเจ้า　　ตรัสรู้สรรพธรรม ฯ
๏ อักษรแส้งสืบสร้าง　　สรรค์มา
ต่างต่างชนนานา　　ย่อมใช้
โดยประเทศภาษา　　หลายอย่าง เจียวแฮ
เขียนอ่านออกโอฐได้　　รอบรู้เรื่องราว ฯ
๏ อักษรสังเขปเข้า　　เปนสอง
หย่างหนึ่งหมายคำรอง　　อรรถใช้
หย่างหนึ่งนักปราชญตรอง　　นับแต่ เสียงนา
แล้วจึ่งรวมตัวให้　　ถูกต้องคำคน ฯ

๏ หย่างว่าแรกนั้นอัก ษรเจ๊ก จีนยวน
ตัวมากนักฤๅเด็ก จักรู้
ยุ่มย่ามใหญ่ไม่เล็ก ดั่งผัก ชีนา
ลูกสิษศึกษาสู้ สืบสิ้นสี่ปี ฯ
๏ หย่างหลังที่ว่านั้น อักษร
ชนเอนกนับนิกร ห่อนได้
ไทพม่าเขมรมอญ แม้นแขก ฝรั่งแฮ
ฮินดูสิงหฬใช้ แยกย้ายยักผสม ฯ
๏ อักษรไทหย่างนี้ เดิมพราหมณ์
จรจากแต่เมืองราม ราฐโพ้น
ต่อตั้งอยู่ยังสยาม ประเทษ นี้แล
แปลงรูปยักหย่างโน้น จึ่งให้ไทเรียน ฯ
๏ จัดแจงแจกอบให้ ชอบคำ ไทนา
แรกเริ่มออานำ เพื่อใช้
ก ข ต่อตัวจำ จงถ่อง แท้แล
ตั้งใส่ทันทฆาฎไม้ ฆ่าให้หายเสียง ฯ
๏ จึ่งผสมเสิมใส่ด้วย อ อา
สำเร็จแม่กกา ที่ต้น
จึ่งแจกกกกงมา กนกบ กมเฮย
จนแม่เกยกายค้น คู่เข้าเคียงสะแดง ฯ
๏ หน้านั้นจึ่งแจกแจ้ง จดจำ
เสิมใส่ ข ค นำ ต่อตั้ง
ตัวอื่นอีกเอาทำ เทียบเถิด
จนจบแจกจึ่งยั้ง หยุดให้หายตัว ฯ

๏ อักษรสูงต่ำไซ้ ย่อมมี อยู่นา
สังเกตดูจงดี ชื่อไม้
เอกโทราชปักษรี กากระบาท
ทั้งสี่หมายมาให้ ย่อมขึ้นโดยเสียง ฯ

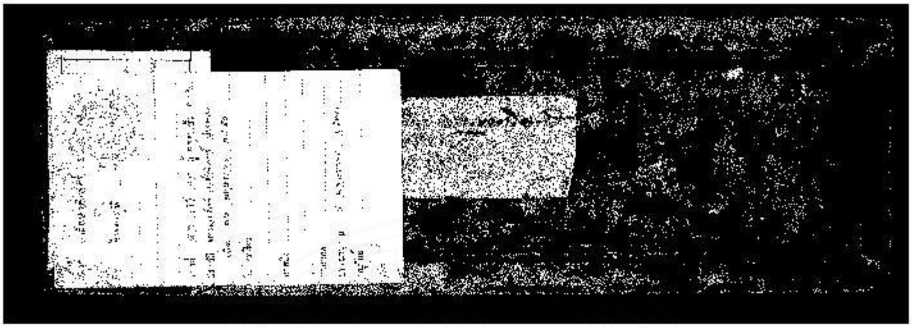
สำเนาเอกสารต้นฉบับ

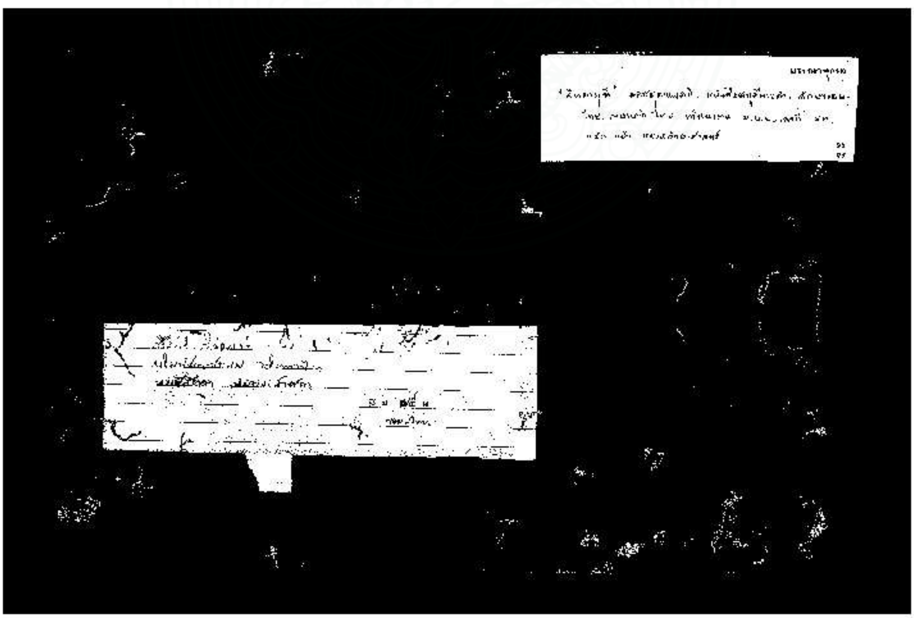
จินดามณี

เลขที่ ๘๓ มัดที่ ๑๓

ตู้ ๑๑๓ ชั้น ๓-๓

๏ ศรีสิทธ วิวิทธบวร กรประนต ทศนักขปรนม บรมไตรโลกยโมลี ฯะ
ศิรบรมไตรรัตน์ ชทักโลกาจาร นบนมัศการ พระสุรัศวะดี ศรีสิรญาณพ้นลึก ฯะ
จรึกใจคิปัญญา ช่อยรักจะเรียนตาม อักษรปรกชุนแต่งไว้ ให้ใช้ชอบตามคัมภีร์
ไว้เปนฉบับสืบสาย ทั่วไทศถ้ายจะไทย ไปรทแปลงเตชย่าเดียน จัยร่ำเรียน

จงมาทาไน สะทิศ์บทอักษรทั้งนี้ ฯ พระเทพ เทพวพระสงบ เทพเชื้อกกอ่ะ
ผินบาท บาทศาวุธ ฤกทระวิวัตติ นิตยนิบาตุ พระเทวิลักร มหาจะ
ยักสภิราช กระษัตริยทติ ทติสรรพสัตว สัตวนิกร สัตยสจ้าวรา ศรีทะทำ
บุญ จตุบรรสัยย ศัพทว่าเสียง สำเนียงศัพทวาท พรรคว่าหมู่ พรรณต่าง ๆ
เผ่าพันธุพงษวงษา พรรณว่าจำเริญ พรรษว่าฝน พรรษว่าปีว่าอยู่ พรรผักกาด
ทิวพัน เกี้ยวพันธุ์สุก กรรมว่ากระทำ กัลปประไลย กรรณว่าหู กรรฐ์ก็คอ กัลยา
ว่านาง กรรลัตว กัมคัทรุ สรรพ สรัพ สัพ ทั้งปวง สับพัน แลคนใจ
กรรจ กันใจร กรรไจร กันจิไร กันไรผม ไรเคียจไรการ เคียรจักัน

เกียรติ เกียรติยศศักดิ์ ดาเกียรณ เดียรฉาน ทุ่งไป ธุก ตรี ตคน ตกณ ะ
เปนคนอดทนอดกลั้นหาร อดนภาพแห่งกาย ทุรทุกร กลียุกค ท่าชอบเปน
ยุกติ เปนยุกติธรรม พระมหายุคล มนุษมนุษยทั้งหลาย อนุชาว่าน้อง ะ
เชษฐ์ว่าพี่ บุตรว่าลูก สนุก บุษยาภิเศก ดอกกรมุท โกมุทอุบล ะ
โคยุบลอุบลนีลว่า ทุกตำบล บนสูง ให้บนถ้อยคำ ยศว่าเหน นัยนะ
เนตร ทอดพระเนตร แลเหนไกล เดือนเดิร เชิญเชิญ ดำเนิรดำเนรร ะ
ทหารทหาน อาหาร ประหาร บริหาร ประหาน บัณหาร บรรหาญ เกษม ะ
เขษม เภรีไภรีว่ากลอง เพรีเวรีไพรีว่าศัตรู อริปูว่าศัตรู โลกลาภ ให้ศิลป์

ศิลป์ นิมิตรฝัน ทศมิตร เปนมิตรไม่ตรี มิตรยนิจร นิตทิว่าถ้อยคำโบราณ ะ
ชนิจว่ามีเสียง กุปว่าความลับ โกปะว่าคำเรอบ ภชรด หอมรส โอชารสอาหาร
มีในรสคำนง พระรส รานด รัชฏสี ว่าดอง รถเก้ บุรรพว่าตระวันออก ะ
เพ็งบูรรณว่าเต็ม สมบูร บริบูรรณ ไพบูล บุรีว่าเมือง บุตรว่างาม อังกุรว่า
หน่อ กระกูล ประยูรว่าเผ่าพันธุว่าญาติกา วงษพงษโคตร หว่านไหว หวาด
ไหว พระอาทิตย จันทร อังคาร พุธ พฤหัสบดี ศุกร เสาร พระเกตุ ะ
พระกาล มฤตยู ลิงแต่งสีสวาด เมืองสาวัตถี ไอศวรรยสวัสดิภช จอมบพิตรแห่ง
พระมหากระษัตร จันทน กฤษณา พระกฤษณาภช ทั่วสกุลยหอมทุกพันฤษ ะ

กฤษ พระอรรชุน พระพรุณ วรุณเทพทณ พลิหลิ พระทินุ พระเพท
ยินครบพิตร รคเอมไอช พระไอรู พระไอยรู พระไอสถยา จักรุไสกะ :
มณะ ชิวหะ กายะ ชื่อเบญจอินทรีย รูปะ สัทะ คันท รัสะ โผฏฐพะ :
รูปเบญจกามคุณ พระสาสน พระสาสทาจริย จาวรย อริย ตรรย :
จักษยป มหรรณพ ภพสงสาร พุทธองค พระอัษฎางคิยสงฆ สงฆบริษยก :
ตตมา ประโยชน ฤกษเรอกษ ไทษ ฤษี ภกษษยักษ บุคคลทั้งหลาย :
มหาบุรุษ พุทธพงษ บริสุทธศีล เรียนศิลปสาคร ธนทรัพย ภาระที่
งล จักรวาฬ บุญญสมภาร หิมพานต นฤพาน นิรพาน นิพพาน :

สุพรรณภาชน บุญญโภชนสาลี ใจทำเลอย ทายพินท แครสังร คับทสำ
เนียง อโยทยายุทธยา รั้งให้ ให้ทรัพย สินทอง ไส้เขียว (หมื่นวร) ไฟไหม้เมือง :-
ใหม่ใหญ่มีไชย มิใช่จะไปไกล อยู่ใก้ล เมืองไก ๆ ก็ดี ได้ครัสแกสรรเพชุญ
ญาณะ สรรพชุตญาณ กำแพงเพชระ เพทย แพทยหมอ ก็เพ็จกลางเพชร
บุรี สมเด็จพระมหากระษัตร เสดจไปกลจุถึง พระราชมณเฑียร สถิต
เสถียร ในสุภงคปราสาท พระบาทสมเด็จบรมบพิตรบรมนารถพระเจ้าอยู่
หัว เสด็จพระภชดำเนีร ด้วยช้างพระที่นั่ง เสด็จด้วยม้าพระที่นั่ง :-
เสด็จด้วยเรือพระที่นั่ง ชลมารคว่าทางน้ำ สถลมารคว่าทางบก มาตร่

ทอง มรรคว่าหนทาง มฤคหนึ่ง มกรสิงคติกาไก ๆ วงษพงษวาญาติ :
ยาจนว่าขอ ยาจกว่าไป ทรัพยทายาท ว่าพยไน มฤตยูว่าตาย เทโท
ลาภ บรรพต มาลาชนกลามาไลว่าพวงดอกไม้ เสาวกรนิกร ชุชวาช
ว่าจง จรเจ้ในเน้ จเร้กนกิว กเจ้าสากไม้ มาชีพิกรให้ตาย วนิก :
รักศึก ทัพณทัวเจ้า บวภูเลาพึงศึก ทำให้ศึกเสียคม พระอินทร :
พระพรหม อ้ายพรม ยมะบาล พญาบาลรักษา คอกบูวบาล ทญูชีย :
กบาน ทำการมงคล การย่าคทำยังไม่แล้ว เทศการ นรการว่าที่
สุดนรก เฉลียวนาศ เกิวกวิ เมฆ สุเมกสุเมรุทิดหิไวทิเวท :

ฅิฐ แก้วใคทุย วิทุเลช มุนิฤาบริห บัณฑิกย นักปราชญ์ อสุ-
รสูร หนุมาน สามญ รณภิมุขว่าหน้าศึก ตวิทค ขนมว่าตรุ :
ตายุคม มหันกภาษาว่าพญาเมืองใหญ่ จุลภาษาสามนกะภาษาพระญาเมืองน้อย :
ไตลว่าภูเรา ธักยาไตรย ไสยาสน เสเกทน ตกน เภรวาเสียงกนอ
นรก ธนรก ธนนก ธนึก ทุกขทายน ไตรยคคา สาตราวุธ :
เครื่องยุทธ มกุฎ กรกฎ ใจฉกรรจ รูมลัก ปักหลัก ภชเลที ภชุ
เทวี รงทวาภ รองทด แตนเกิน กุฎก ตาสา เปนภัพย ตาภิพย :
พับสัก คุณ บุพพ มาตุฌา นั่งแม่ ปิตุฌานั่งพ่อ มาตุสาว่า

เชษฐาว่าพี่ กนิฏฐาอนุชาว่าน้อง นักหว่าหลาน โอรสเสาวภา บุตรบุตรีว่าลูก ะ
ทุรสวัสดี สาทุก พิทกุล + ทุวิพทุรย แมกกุล ทุลพล ไอประกุยจ ะ
+ พะบันทุลีกัส
อัคคะ มานะ พระครู พระครุการพากะ ทหน ไกรถ ไกร ไกร้ ะ
ไกส ไกษร ไปรกสัตว เป็นประโยชน ประชน ธนกระษฎรทั้งหลาย ะ

วิบกหบาท คเชนทร คชินทร นาคินทร นาเคซ นาคเนทร ทวีน คช
คช สาร หัดถี หัตถพัง อัศว ไหยตพีนย สินธพพาชีว่าม้า พิกมู ะ
พิศณุโลก พิศวกรรม พิศเพียล พุทธพิทกิจเรียกความ อาทรพิหม ภวเ
ธาเสียรพาก เม้พระพักว่าให้กลัว ภัศมว่าให้แหลกเป็นจุณ บรรเรงก่อนสิงหะ

ทินกร เวหามหาสแขตร ไกรเวท พรหมภักตร ภักตีปฏิบัติ นิบาต ะ
จักรวรรดิราช พระมหาเดช กายพายิทาษ พระทันตธาตุ ตวาศภารักสิ้ง ะ
วิปริต ตาบศ ศิรทรัย พระไทย ไรกมว่าแผ่นดิน + อริบรปักษว่าศัตรู ะ
+ วิบุริบู
สัมภาษณ ยนกรมนครคล ถมบประกบ กฤติยาคม สุพรรณบัตรว่าใบ
ทอง มกรไทร่ทง ทุ่มหกบถ รบถ กเษตรสรีบดี ติพศาลี โกษนศาสี ะ
สุภโภชน สกนธวาจันท สกลว่าทั้งปวง สัญญาวิปลาสว่าคิดผิด ประกาษว่า
ไป อาหารว่าไร้ พิพาทวิวาทว่าเถียงกัน ธลัลปว่าใจภัย จันทาลทุษฐจิตหยาบ
อุสาหะ ไคว่หิเมท กรุกรรมหนัก ลหุเบา ทุจริตบาป สุจริตบุญ เกียจคร้าน

เล่หกล สนเท่ห์ ฉบัลย์ ศัลย์ อันตกว่าทุกขโศก สบประสงษ์ :
บำเหน็จ บำนาญ ทนาย เถนมา กุศลพฤก ไถยไถย ไสพัศ :
พรหมโลกย บดโนกข มรรคผล เสพยสมภคม สงครละห ฉะพะ :
ชำพะ ตลิงสาถปโกณเกิดถึง เงคนฉากัน ดาไถย ว่าคิดขามมา :
เสวยรมย ภารมณ์ จิตรเจตร มโนมนะ หทยังหฤทยว่าหัวใจ
ไชคิชัชวาลย บันทิตยว่าแนะว่าบอก พจนารถ ทานุ บังคับลกล่าวถ้อย
คำ สุขภักดิ ไตรภพ ไตรวัด ไตรโลกย สมภพ โธกษ รักมิ่งงิ่ :
สมภาร สมรรถ สมวรค สมัคร สมาน ธานี วสุธา พสุนธร :

มหิ ภูวดล ภูตะลาว่าพื้นแผ่นดิน ภัชคนี ทาศรี นครศรีธรรมราช :
กาญจนบุรี ธนบุรี นนทบุรี สิงหบุรี เพชรบุรี ราชบุรี ฯะ ๏—
๏ ธิงคลพระสงฆ เพชรฎา ชาฎา ศิขาภูษชฎาน ฉานสรมาเกิด ฯะ ๏—
๏ ยชกญาณ สัพพัญญุตญาณ ตถาคตทศพลญาณ ธชิตบพิตรชนตรวย :
ไตรโลกนาย ศรีภพมกุฎโลกยเมาลี ศรีภูวนารถ ศิรสุดด ชิเนนทร :
ชินนะราช ชินศรี มุนิราช ธรรมราช สัมพุทธะ โลกะเกิด ไตรภพนาถ
สิกกาเทวาพระเถมพระ ๆ เทวา เทพาธิบดี เทวินทร เทเวศร์ ชม
รินท เมล ชมเรศ วัชชรินทร ศรีเนตร สหัสไนย พันตา :

เพชรบัณฑิ มักคะณี ไกคิ สุขุมบดี เจ้าสุภไลย อินทรจักร ฯะ

๏ แก่นสาร ใจสนิท นงไมศาล สานแผง เจ้าสาร ทิศล กว้าง

ขวาง พิมพิสารภช กรศากพศาล พระรันท พระรวก นมาทรัพย ะ

ฐานทำ ฯ ใจว่าสิ้น ชีวิตรตักไชย วายชนมกาลกิริยา มรณาศาย สูญ

สุกล แทนจักร ธณเรกะ จันธเดช รงพระกรุณา ฯะ ฯะ

๏ ภูบาล ภูเบศร ภูเบนทร ภูวนาถภูวน ภูไนย ภูวเดรวร ภูเนตร ะ

ภูวนัยไตร ภูมิศวร ภูมินทร ภูบดี ภูบดินทร ภูธร ภูดล ธรรักษ์ ะ

ธรณิศ นรินทร นเรนทร นเรศร นราธิบดี นฤบดี นฤบดินทร นฤบาล ะ

นฤเบนทร นฤเบศ นฤปเกลา จอมจักร์ จอมภพ จอมยศภพ จอม

ภพนาถ จอมโลกย จอมเกลา จอมกระษัตร ปิ่นเกล้า ฉกรี ะ

จุฑามณี จุมพล ธรณิศวร ภพ ภูช ภไชย ภูช ภชิต ภูเชนทร ท่านไท ะ

ธรณี หัวธรณิศ ไทธเรศตร ไทธรณี ธรรักษ์ กระษัตราธิราช สุรหิต รักติย

วงษ ระพีพงษ สุริยวงษ สุริยกม ไม่ให้สุริคักกิ มหินท มหกษัตรา

พระญา มาทามาตร บิดาบิตร บิตุรภช ท่านภริยาภรรยา เทพวิจิตรวิจิตร ะ

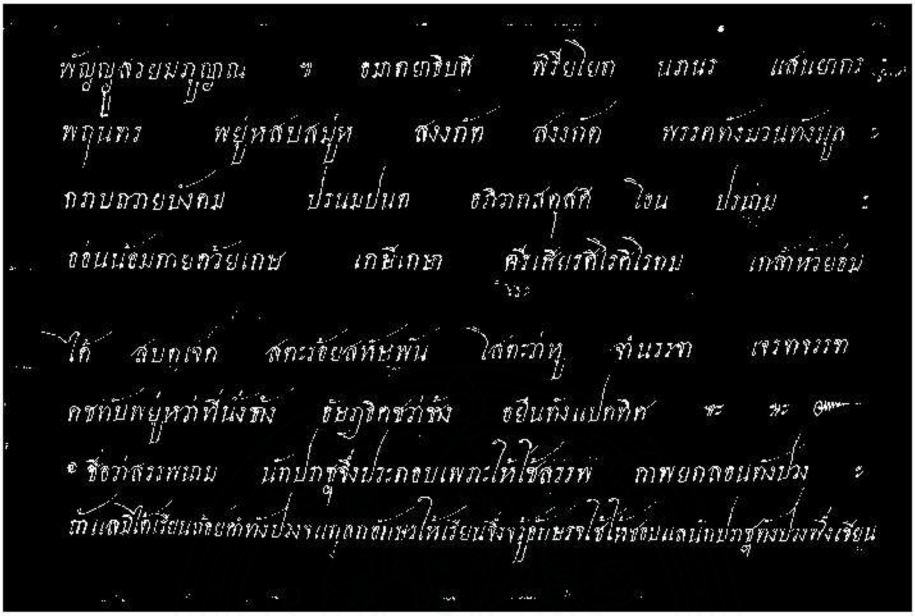
จิตดี ยังที่ เกรี บุตรี เยาวภลย ยุพยุพาล นงคราญ นงไทร นงพาล ะ

พระ พเท พนิดา วนิดา สุดา อิดา อ่อนไท เทวี เทพี ขัย ะ

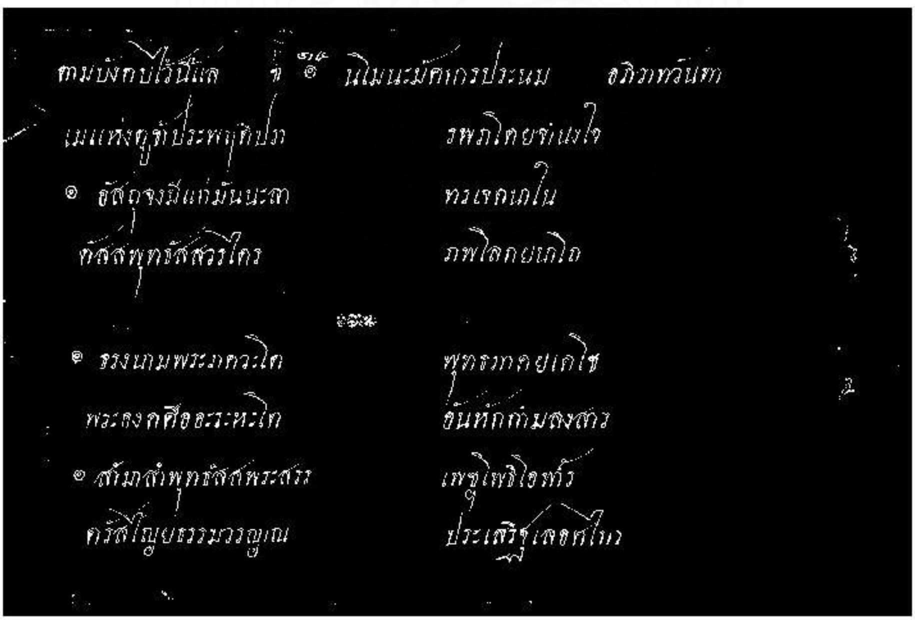
ทเยศ ทเยนทร กัญา สร้อยสังสาร กัลยา เทพาล เทไทท ะ
ว่านาง เสาวภาคย ไสภา ไสภาคย ไสสี ไสภณะว่างาม เยาวโยพ ว่าหนุ่ม
๑ บุรุษ บุรุษา บุริสัสส มนุษ มนุษย อุดคม สมณพราหมณาจารย ะ
ทรรยอรหันต ฯ มเหาษัร ไอษัร นักรักกพาภาเรค คังคุยาคม
นิ้าย มหุรรคิวาฤษก ฯ มณีพิรปราสาท ไจ้กสี ไจลนทวาร ะ
ทับท้าว นางจริน คีรีมุกรมาศ ภชรักษา ถนล หมอนรนน หนุนให้
สูง จรินรภย จรอคจร คภไคร ครรจกภ ที่ทางเดิร เมลืองมัก ะ
ชักเสื่อยไม้ แมลงมลิน เมลืองเสื่องภา ภว้ยคัคตานุภาพ กลี่หนาหลิท

ภชสิห สิงมนาคบุษรคนา นาเคนท นาคัส นาเคศ นาคี นาคินท ะ
นาเคนาโค นาคภช อุรคว่างู ฯ ครุทธภช ครุฑท ครุทธี สุ
บรรณ สุบรรณ สุบรรณี เวนไตย เวนตะยะ กินรกินรี หักสีสิงค
หัศดีสิงค อินทรีย ปักษปักษี สกุณาสกุณี ว่านก ฯะ

๒ ฤษีสิทธิ วิทธยาธร ศิวสาคร เวทางค ทบศรี ทวิช แพทยา ะ
โหรา พยูรี เพรีมเหศ ดาพาล โยคี โภคี ศิษาบรรพไมกพระรายบรรโคร ะ
เพทางคศาศร ศิลป์ชุเพท อิรุเพท สามะเพท สบศิลปการ ะ
พราหมณกระษัตร แพสย สุทร โคตรกระกูล รัศโยษนา พระสัพ

พัญญูสวยมภูญาณ ฯ ชมกตฌริบศิ พิริยโยท นภนร แสนยากร ฯ
พฤนทร พยูหสบสมุห สงงกัท สงงกัท พรรคทั้งมวนพังพุก ฯ
กภบถวยมังคม ประนมปนต อภิวาทสดุดี โอน ประณม ฯ
อ่อนน้อมกายถวายเกษ เกษีเกษา ศิรเศียรศิโรศิโรตม เกล้าหัวยอม
ได้ สบถุเจ้ก สกะวัยสหัษพัน ได้ทะว่าหู จำนรรจา เจรจาวาจา
คชทับพยูหว่าที่นั่งช้าง ชัยภูริกชว่าช้าง ชยืนทั้งแปดทิศ ฯ ะ ฯ ะ
๏ ชื่อว่าสรรพนาม นักปาชญซึ่งประกอบเพราะให้ใช้สรรพ กาพยกลอนทั้งปวง ฯ
กันแลมิได้เรียนร้อยคำทั้งปวงรามกุลกษักษรให้เรียนซึ่งรู้อักษรใช้ให้ชอบแลนักปาชญทั้งปวงพึงเรียน

ตามบังคบไว้นี้แล ฯ ๏ ๑๕ นโมนะมัศเการประนม อภิวาทวันทา

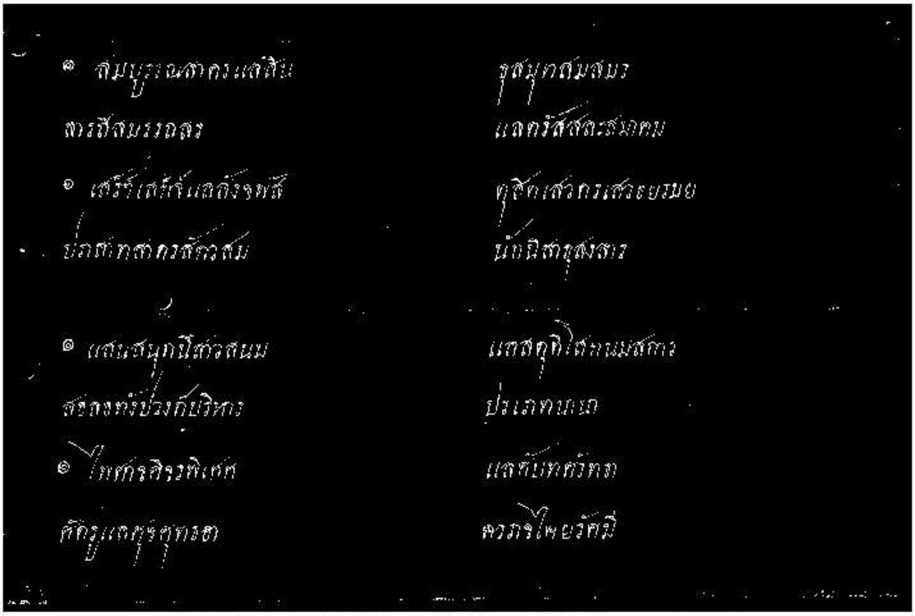
เมแห่งคูทับประพฤติปวา รพภไตยจำเนงใจ
๏ อัสถุจงมีแก่มันนะสา ทรเรกเกใน
ทัสสพุทธัสสรรไตร ภพโลกยเกิด

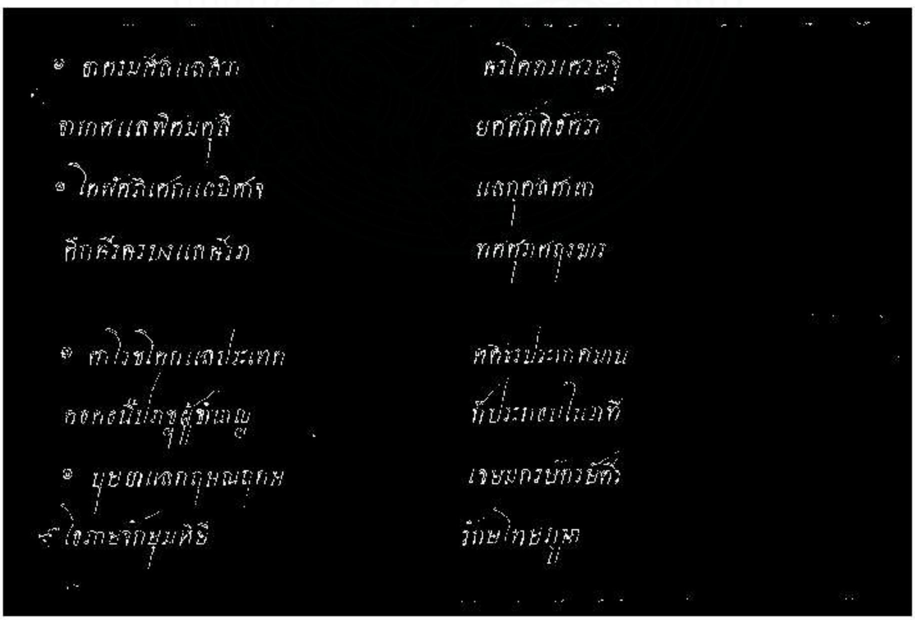
๏๛

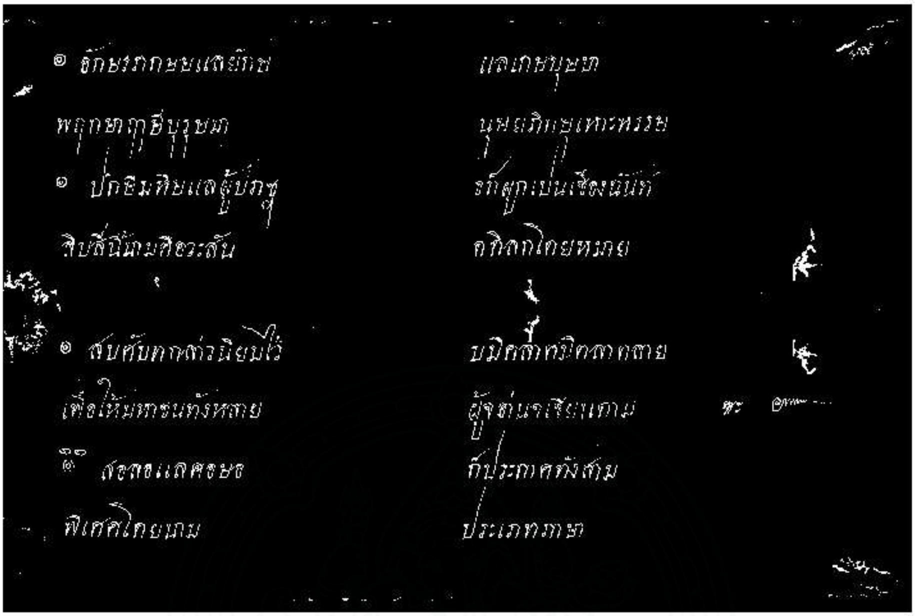
๏ ธรงนามพระภควะโต พุทธวาทคยเกใช
พระองคคืออระหะโต อันหักกำมลงสาร
๏ สัมมาสำพุทธัสสพระสรร เพชญไพชิโอฬาร
ครัสโญยธรรมวรญาณ ประเสริฐเลอยคไกว

๏ นบธรรมพระมกุฎไตรย ปิฎกกลีใน
โลกุตตรภวววิไสย ยวิเศกสุขุม
๏ ยอกรวาทญาจนกฤษฎาญ ชวลิตกันฤม
ฯ พุทโธรวศริกขุมนุม คณสงฆธรรมภาย
๏ เสร็จถวายศิโรกมลวัน ทิยทันมัสการ
ไตรรัตนศิพรรญาณ มหามหิศจรรย์
๏ เทพนุภาพตรีไตร รัตนโชติพกยพรรณ
๒ จงคุรลวัสดิชยสวรร ยาริบัติภาณี

๏ ข้าจรเป่ากอบอักษรแถลง สวรพทกยกาที
มาเกรุงไก่ไทยวิจิ เกมหัมหเสร็จการ
๏ ตรรเพชุสักรรม แถลงฆมีประเสรฐแก่นสาร
สุบฤๅควลทินปีแลสังหาร แถแทสยลักษณา
๏ ไทชุมมาเกลวสมบัติ แถถวัสดิโสภา
เสะสุขสวรรคแลสุภ สุวัสติจิเจมการ
๏ สมเดจ์สหัสนัยเสมอ สีหไกรุงหวนเด
สมฤทธิสมรจิตสเสถรู สุวภาพสุนทร

๏ อักษรภาคยแลอักษ แลเภษบุษย

พฤกษาฤๅษีบุรุษฌ มนุษยภิกษุเทพหรรษ

๏ ปักษิมัศยแลอุปักษ รักษุกะเป็นเชิงนิมิต

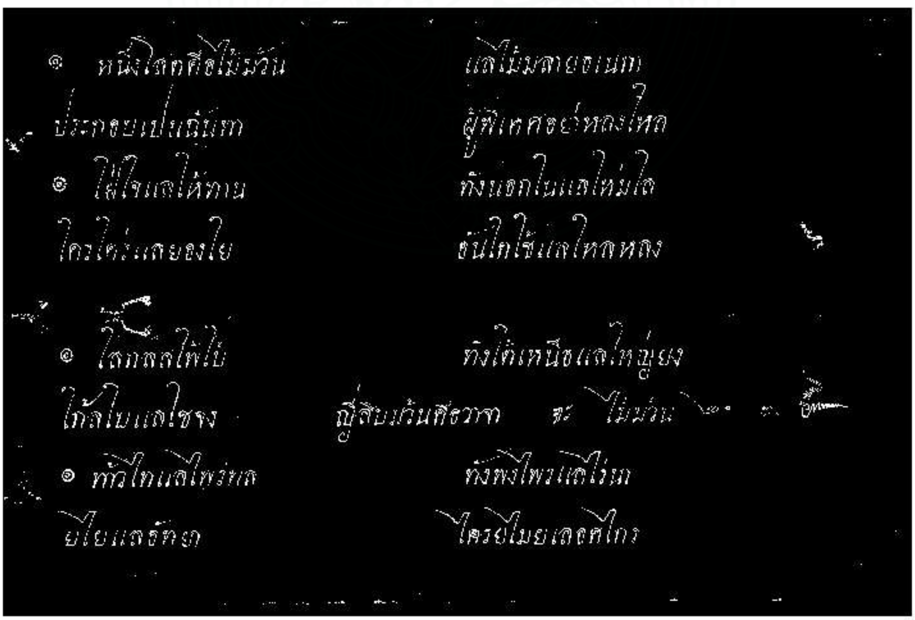
สิบสี่นิยมศีรระสัน ครีลกไกยหมาย

๏ สับศัพทกล่าวนิยมไว้ บมิคลำหมิดลากตาย

เพื่อให้ฝ่ายชนทั้งหลาย ผู้จักนำเรียนตาม ฯะ ๏

๏ สระสองแลคอมต ก็ประกาศพึงสาม

พิเศศไกยนาม ประเภทภาษา

๏ หนึ่งโลกคือไม้ม้วน แต่ไม้มลายจงนาม

ประกอบเป็นนิยม ผู้พิเคราะห์หลงไหล

๏ ใฝ่ใจแลให้ทาน ทั้งนอกในแลใหม่ใส

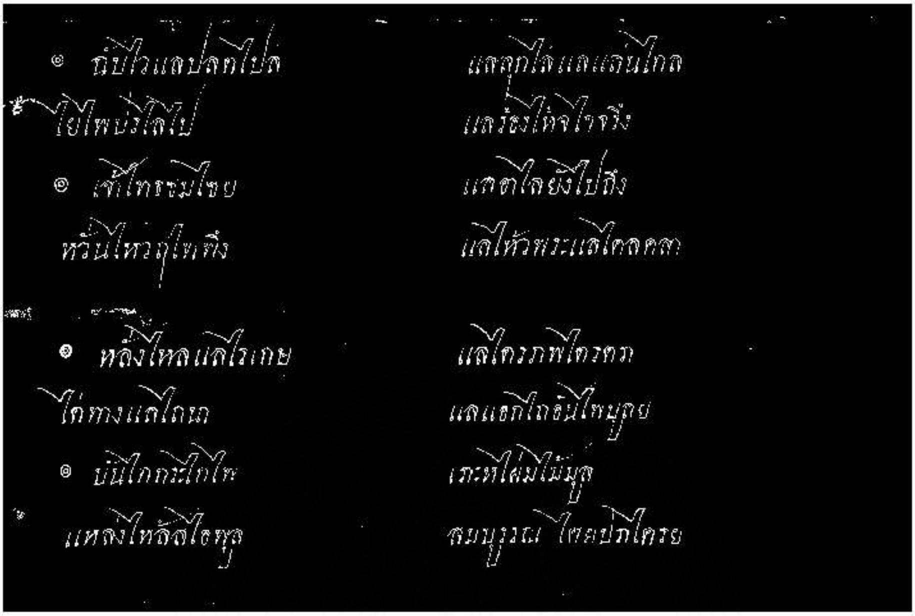
ใครใคร่แลยองใย อันใดใช้แลใหลหลง

๏ ใส่กลใบ้ใบ ทั้งใต้เหนือแลใหญ่ยง

ใกล้ใภ้แลใช้ง ยี่สิบม้วนคือวาจา ฯะ ไม้ม้วน ๒๐ ฯะ ๏

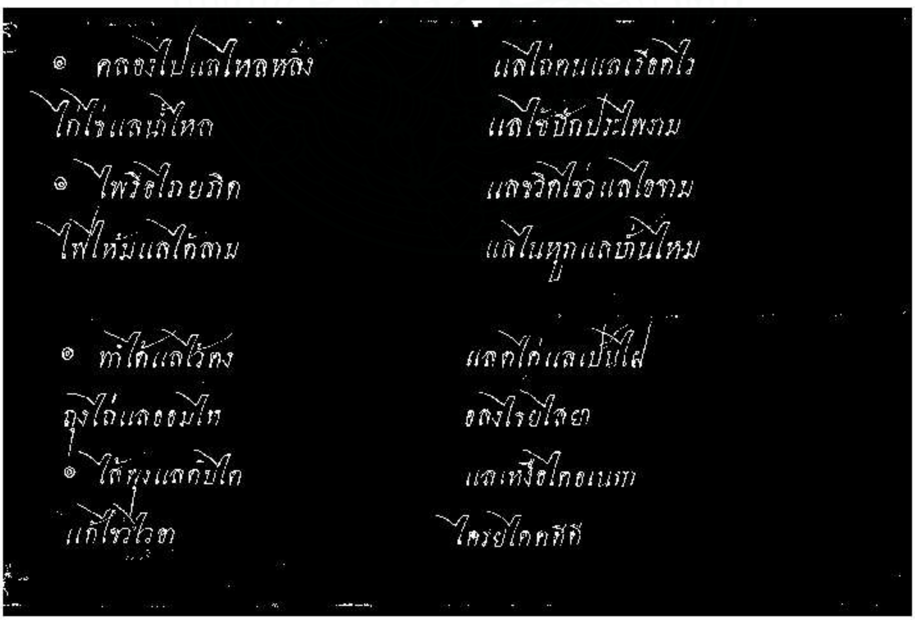
๏ ทั้วไกแลไพร่พล ทั้งพึงไพรแต่ไร่มา

ใยใยแลอีกอ ใคร่ไม่ยเลยที่ใกล้

๏ ฉบับไว้แลปลดไปล　แลดุกไล้แลแล่นไกล
ไปไพบ่ใส่ไป　แลร้องให้จาใจจริง
๏ เต้ไทรจะไมไชย　แลตาไลยังไปถึง
หวั่นไหวฤๅไหคึง　แล้ให้วพระแล้ไคลคลา

๏ หลั่งไหลแลไรเกย　แล้ไครภพไครทา
ไก้ทางแลไกเก　แลแยกไกขึ้นไคบุคย
๏ บั้นไกกะไกไค　เกะให้ไม่ไม้มุล
แหล่งไหลลิไจหุล　สมบูรณ ไทยปกไครย

๏ คลองไปแล้ไหลหลั่ง　แล้ไถกนแลเรียกไว้
ไก่ไร่แลน้ำไหล　แล้ไช้ปักประไพราม
๏ ไพริรไกยกิด　แลรวิกไซ่วแล้ไชาม
ไฟไหม้แล้ไก้ลาม　แล้ในหุกแลบ้านไหม

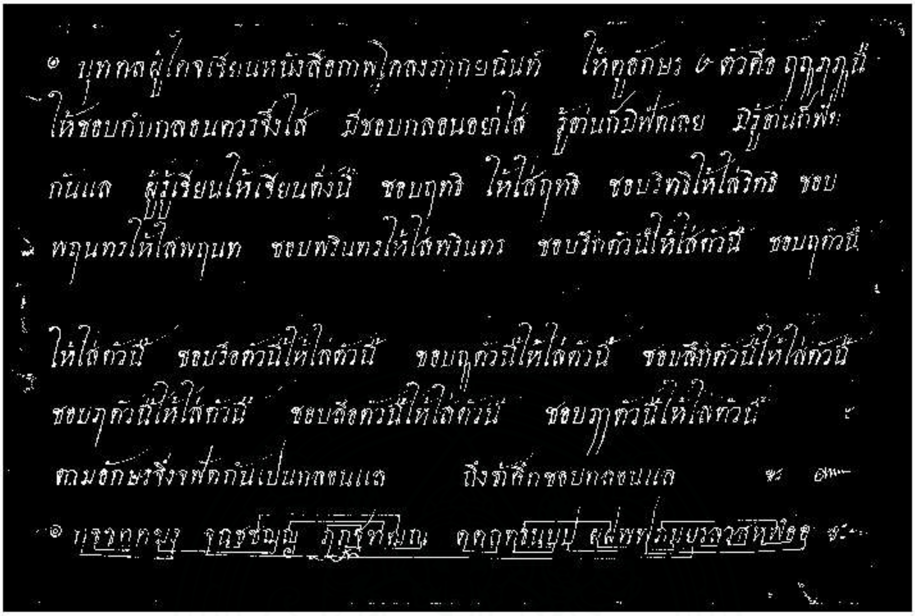
๏ ทำไก้แล้ไว้ทง　แลกไก่แลเปิบไฝ
ถุงไถ่แลจอมไท　จงไรยไลยา
๏ ไก้ทุงแลกิบไก　และเหรี่ยไกอเนกา
แก้ไชไวยา　ไครยไคคสีคี

๏ ไคกาวแลเร้นไร้ วี่ไนยไนนแลไม้ครี่
ไม้ไลแลไพ่หนี แลไหลไพลแลวงไว
๏ ไคลไร้แลไทษร แลลีใบแลลูกไพ
ผักไห่แลไม้ไซร แลไอสุรยแหล่หลาย ฯะ ไม้มลาย ๔๐ ฯะ ๏—

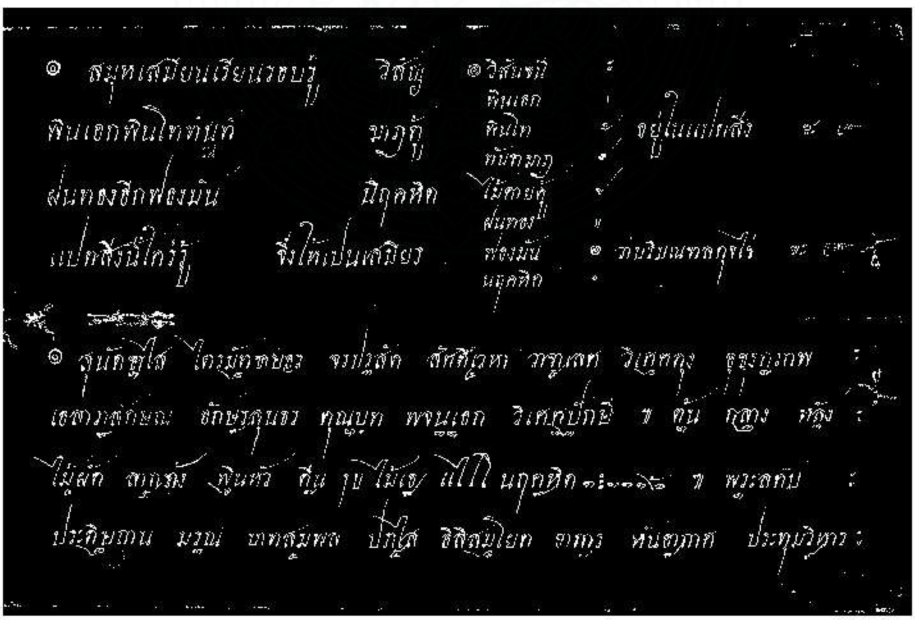
๏ สุบคับกนาณ ทุกประการหมวกหมาย
ทังนี้ยอมไม้มลาย ผู้ประเสรอฐรู้พึงเรียน
๏ ลอยกนแลไม้ม้วน ไม้มลายบเว้นเวียน
ผู้ใดจอ่านเรียน จงประหญัดอยาดูเบา

๏ ส่วนผู้จำนงนินท นินทมการเก
ศีลบวรพุทเถ รสตั้งบำเพ็ญบุญ
๏ ผู้มีทำนายทาน แลตั้งกุศลเปนทุน
มากแล้วมาเพิ่มกุล จึนชอบไว้ในโลก

๏ เฉลิยวฉลาดรู้ในกาพยกลอน วรธรรมกาณ
เพราะเหตุบุญเญะ ชิกวหลังมาอวยผล
๏ หนึ่งจึ่งให้ใช้ ฤฤาใส่ไกยทำกล
ฤฤาก็ตำพล ไวหากชอบสกนกาล ฯะ ฯะ ๏—

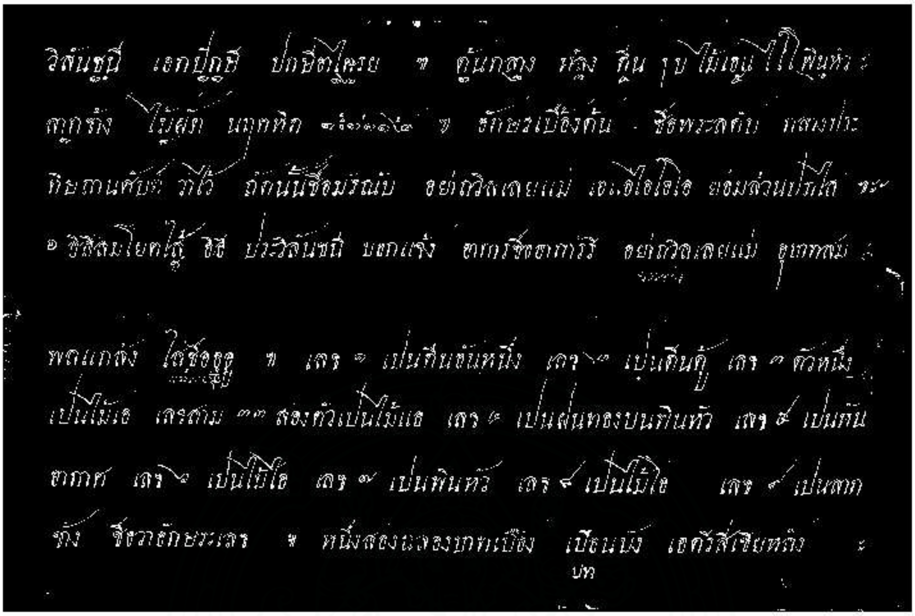

๏ บุทคลผู้ใดจเรียนหนังสือกาพโคลงฉันทกาพยนินท์ ให้รู้อักษร ๖ ตัวคือ ฤฦฤๅฦๅนี้
ให้ชอบกับกลอนควรจึงใส่ มิชอบกลอนอย่าใส่ รู้อ่านก็มิฟั่นเฝือ มิรู้อ่านก็ฟั่น
กันแล ผู้รู้เรียนให้เรียนดังนี้ ชอบฤทธิ ให้ใส่ฤทธิ ชอบริทธิให้ใส่ริทธิ ชอบ
พฤนทให้ใส่พฤนท ชอบพรินทให้ใส่พรินท ชอบรึกตัวนี้ให้ใส่ตัวนี้ ชอบฤตัวนี้
ให้ใส่ตัวนี้ ชอบรือตัวนี้ให้ใส่ตัวนี้ ชอบฤๅตัวนี้ให้ใส่ตัวนี้ ชอบลึกตัวนี้ให้ใส่ตัวนี้
ชอบฦตัวนี้ให้ใส่ตัวนี้ ชอบลือตัวนี้ให้ใส่ตัวนี้ ชอบฦๅตัวนี้ให้ใส่ตัวนี้ ฯ
ตามอักษรจึ่งจะฟัดกันเป็นกลอนแล ถึงนักปราชญ์ก็ชอบกลอนแล ฯะ
๏ [illegible] ฯะ

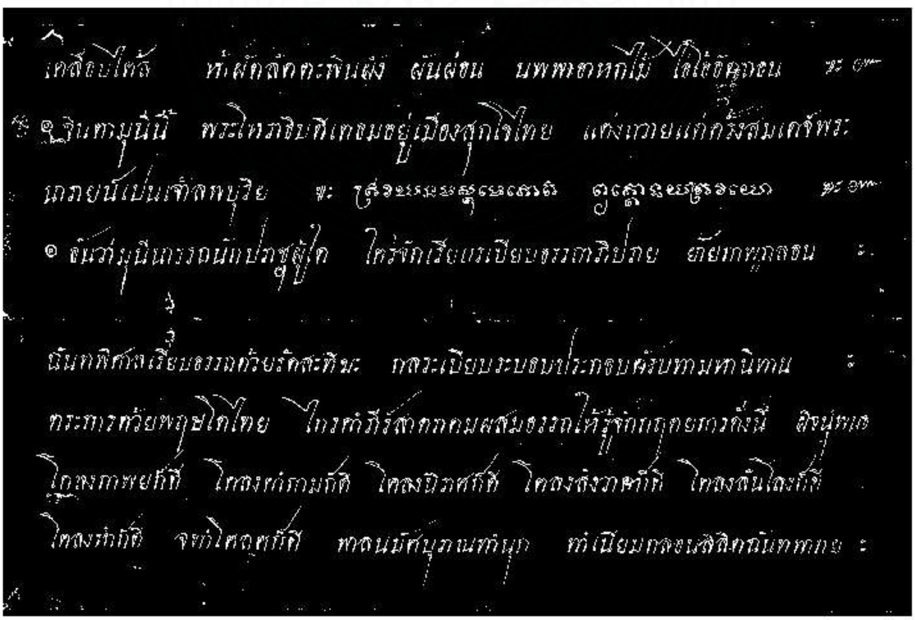

๏ สมุหเสมียนเรียนรอบรู้ วิสัญญ์ ๏ วิสัญชนี
ฟันเอกฟันโท ฟันเอก ฟันโท อยู่ในแปดสิ่ง ฯะ
ฝนทองอีกฟองมัน นฤคหิต ไม้ทัณฑฆาต ฝนทอง
แปดสิ่งนี้ใคร่รู้ จึ่งให้เป็นเสมียน ฟองมัน นฤคหิต ๏ ว่าเป็นแปดรูปไว้ ฯะ

๏ [illegible]

วิสันชนี เอกปักษี ปักษีตไคราย ฯ คู่นกถูง หงษ์ กินร ไม้เงินใบพิมพ์หะ ะ
ศุภกรัง ไม้คู่ นพุกทิก ๑๒๙๗๕๒ ฯ อักษรเบื้องต้น ชื่อพระคัมภีร์ กลอนประ
ทิษฐานศัพท์ ว่าไว้ ถ้าคนนั้นชื่อมรณบ อย่าถวิลเลยแม่ เอเอ่ใจใจเจ อ้อมส่วนเปรีปไล ฯะ
๏ ชิลิลเมโยคโฆ้ ชี บ่วิสันชนี บอกแจ้ง ฑากรีชีตากาวิ อย่าถวิลเลยแม่ อุบกหมั่ ะ
พกแกล่ง ใส่ชื่อจูจู ฯ เลข ๑ เป็นคืนขันหนึ่ง เลข ๒ เป็นคืนคู่ เลข ๓ ตัวหนึ่ง
เป็นไม้เอ เลขสาม ๓๓ สองตัวเป็นไม้แอ เลข ๔ เป็นฝนทองบนคืนหัว เลข ๕ เป็นคืน
อากาศ เลข ๖ เป็นไม้โอ เลข ๗ เป็นคืนหัว เลข ๘ เป็นไม้ไอ เลข ๙ เป็นสาก
ทั้ง ซึ่งวาอักษระเลข ฯ หนึ่งสองแลสองบทเบื้อง เบียนเม้ เอควิสี่เจียหลัง ะ
บท

เกลื่อนไกล้ ทำผักลักตะพินผัง ผันผ่อน นพพาตาหกไม้ ใส่ใจคู่ถอน ฯะ ๑๓
๏ จินดามุนีนี้ พระโหราธิบดีเทอมอยู่เมืองศุโขไทย แต่งถวายแก่กรมสมเด็จพระ
นารายน์เป็นเจ้าลพบุรีย ฯะ [illegible] ฯะ ๑๓
๏ อันว่าจินดามุนีกรรถนี้แปลว่าตู้ใด ให้จักเรียนเรียบรรทัดสิบปลาย ลัยาทพุทธอน ะ
นันทพิศาลเรียงรวดด้วยรัตนะตีนะ กลระเบียบระบอบประกอบครบทามทานิทาน ะ
กระการด้วยพฤกษ์ไทย ไขรหัสวิสาทกถมผสมรวดให้รู้จักฤกษ์ยาวดั่งนี้ สิงหุ์พณ
โกษเภทยกนี โคลงกำภามกนี โคลงปิวศกนี โคลงทิ่งวาคากนี โคลงถินโลงกนี
โคลงกำถนี จตุกโคถุทกนี พหลนบพิศุภานทัตนุภ ทำเนียมกลอนเสสิกกนันทพทย ะ

๑ ศัพทยกทศสมเด็จ มงคลประวัติ ให้ประกอบศัพท์ คือภาคครุบท เภริกรบท ครุละ
ศัพท์ จงรู้อิตถีลึงค์ บุรุษลึงค บุงลึงค นปุงสกะลึงค จงเป็นประถมศิลักกิศ :
จงรู้จักฉันท์ทั้งหลาย คือสิหนันท์ กลัมฉันท์ บณฑกฉันท์ นคบริพันฉันท์ :
มฤคฉันท์ มณีรัตนฉันท์ จักปทุมฉันท์ ภุมรฉันท์ มหาฉันท์ โตฎกฉันท์ :
วะสันตดิลกฉันท์ อินทรวิเชียรฉันท์ โตฎกดิลกฉันท์ วิเชียรดิลกฉันท์ :
ดิลกวิเชียรฉันท์ หนึ่งเมื่อจะทำโคลงสิ่งใดให้เอาคติโคลงนั้นมาเทียบด้วยฉันท์ ให้รู้
จักพากย์ทั้งหลาย คือกลุมพุรพากย์ ศาภุชพากย์ สกมพากย์ สิงหฤพากย์ :
ฤกามพากย์ หริฤญี่ไชยพากย์ กเลงพากย์ มคธพากย์ ให้เอาคับททั้งหลายนั้น

กอบประโยคหน้าหลัง ซึ่งตั้งให้อยู่ตามเป็นประถมบท ทวิบท ตฤติยบท จตุรถบท
ในบทพึงนั้นให้ตั้งให้อยู่ สถานอักษรนั้น ที่บุษยไว้บุษย ที่พิสาทให้พิสาท :
ที่สังรไว้สังร ที่ศิรจักรไว้ศิรจักร อย่าให้เป็นวลอกกับระคนกลอง จงรู้จักพินทุพิสี :
คือเอกพินทุ ทวิพินทุ ตรีพินทุ จัตวาพินทุ แต่ไม้ประไม้มีทะ ครุ ละหุ นฤคหิต :

เมื่อจะอ่านจงรู้สถิตชนิด แล้วไว้ไชยชะ ทันตชะ มุรชะ นาสิกชะ ทำเหมูด้วยอักษร
ด้วยโฆษะอโฆษะ ซึ่งจะเรียกอักษรนั้นเพราะลิเกกตกต่ำได้ ให้เอาด้วยกันทั้งสิ้นท :
อย่าให้ตกโคลงตัน คือจุมพรหาท ศาตวรสมุทรสมุทโฆษ พระนนทกที่สังวาท
ศิจุมริการยพระยศกวาศิลป อย่าให้เอาคำบุคคลนั้นมาใส่ สีจะครูเยียงให้ครูเยียงแต่

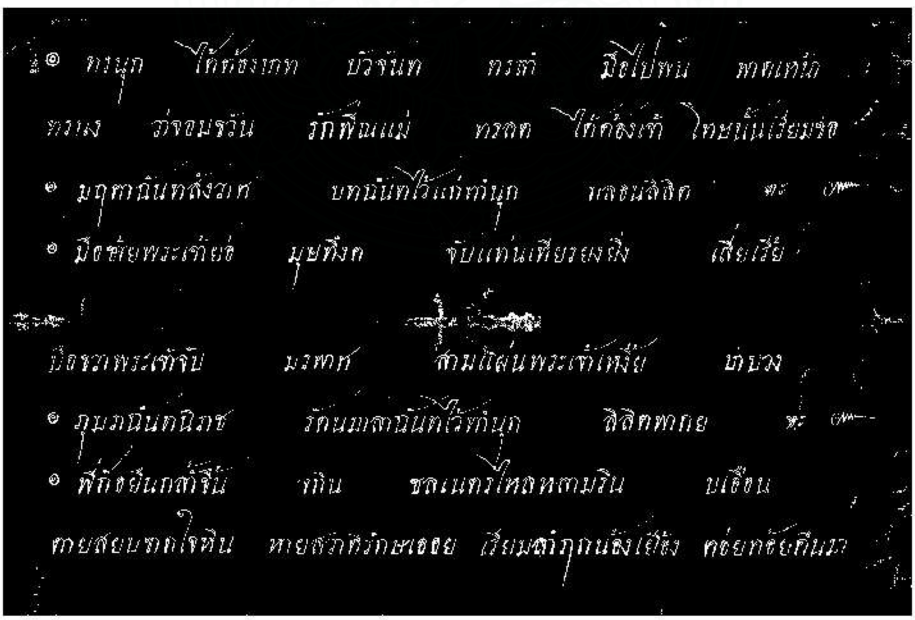
กลบท กลพินธุ กลพิบท แลกระทำโดยฤทธิการกาพย์โคลงแลกลอน นินทพึง
หลายนั้นเนือง ฯ นบัสสดีวา นบพระศาศดา นบพระธรรมดล นบสงฆผู้เปนเนบุญ
สังสาร นบครูอาจาร ท่านผู้สั่งสอน จะผูกคำเกลน คำเนรวรรณการ คำเลนเพลงกลอน
เปนบทอ่อนผูก เปนครูอักษรเปนโคลงกาพย์กลอน ฟังบทต้นปลาย อักษรจะเปนหมู่ ฯ
สรศานเปนคู่ ไม้นวันไม้มตาย ไม้เอกไม้โท เปนคู่หมู่หมาย ปรฏิทารประภาร สนทล
พ้องมัน ฯ หนึ่งกรนิก กาพย์กลอนฟังกึก จัดรัดเกลี้ยวพันธ คิดความแม่น อย่าได้
เสรยดศรีน อย่าเอาอื่นผรร มาใส่ใช่การ ฯ หมู่ใดในคณะ เปนคู่อย่าละ กาพย์โคลง
พากยทาว บทนิทโคลงน สืบตามอย่านน จึ่งใช่การ ลิกจิกเกลี้ยวพัน ฯะ

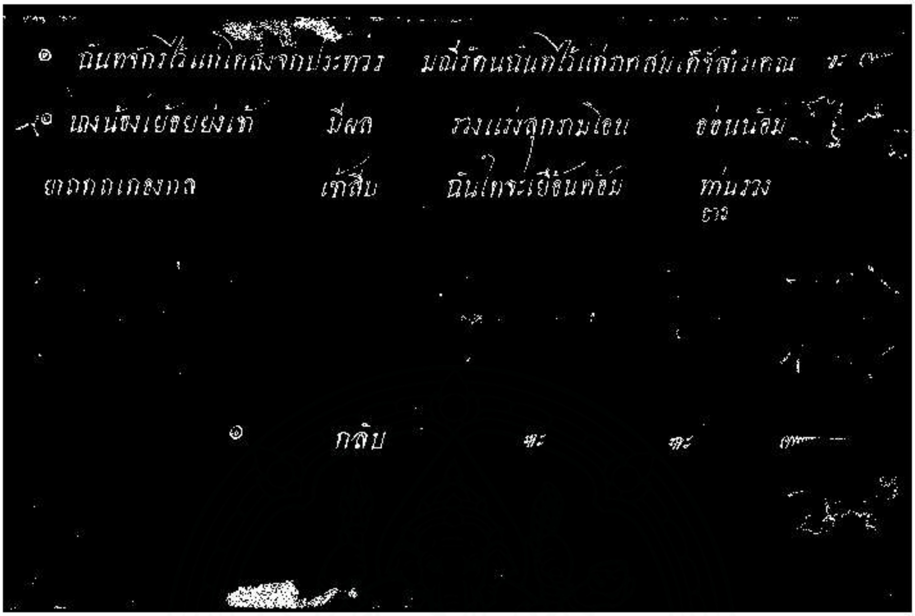
๏ หนึ่งวักลินกกลิตก คู่นินทาโคตก กาพย์มังกรทัน บทอินทวิเชียร คู่ยาวิยเบิก ฯ
ผูกไว้ทุกสรรพ ทุกพรรณเกี้ยวการณ ฯ จุนปกษหนึ่งเลอก เปนเทวปรเสรษฐ ฯ
ปัญญาขำเนย หวังใจมบริย สะสังกพิคต ที่พระภูบาล เจ้ากรุงพระนคร ๏ นิเลขคำเลน
คำเนรวรรณการ คำเลนกล่าวกลอน ผูกไว้เปนฉบับ พาคครูอักษร จงลิกแพร ฯ

จำเริญสวัสดิ ๏ แก่เจ้าแผ่นดิน กรุงกษตรปินทร นรธิบดี จงเกรียดิพระยศ ปรากฏ
เปรมปร ทุกโทศทิศ ทั่วทั้งโลก ฯะ

๏ สิบเก้าฉุภพแก่ว กรองสน . จินทรามนุกลกล สี่ทวน
พระฤๅษีเลิศกลอ จักเหล่า แลกระว่าครูโคลงลวน เศศสรร้อยมีสอง

๏ บทเอกที่แรกนั้น ไทยใจ แม้จะพินรูใดใด ย่อมได้
แห่งห้าบทสี่ใน ใดที่ชอบนา ท้ายบทสองมีไม้ เอกไม้โทควร
๏ สี่จักบทแรกนั้น มาพึด แห่งห้าบทสองชัด ชอบพร้อง
บทสามคู่เดียวทัก ในที่เบญจนา ปลายแห่งบทสองคั้ง แห่งห้าบทหลัง ฯ๛
๏ สิทธิกศิรทิกมเค นาคบริพันธนันท ฯ ฯ ๛
๏ จักรศากเกือ กลเกียว เรียมไม่กลืนเสี้ยงเกลียว สวาทไว้
ธรงกายอกใจเหลียว เนตรแม่ ยังที่นั่นยังไท้ เลอคเสือเสิ่งสรับ
๏ แม่ยืนอยู่ศีรยอ ชยวาร สีใบรแทรงงบาง แบ่งกุสุ
เปลวเอวชรงงาง แหวนกลิศ ไทรยไลกยนั้นยังเหนือ หนอทั่วเปนรอม ฯ พยัญชนหลังไกล ฯ

๏ ทนุก ให้ตั้งเทท บวรนัท ทรทำ มือไปพน พทเหนือ
ทวาง ว่าจอมรวัน รักพื้นแม่ ทรกด ให้คั่งเท้า ไทยนั้นเรียมจ่อ
๏ มฤคานินทสังวาท บทนี้นทไว้แก่ทนุก กลอนลิลิต ฯ๛
๏ มือซ้ายพระเจ้ายอ มุขทึงก จับแท่นเทียรยงผึ้ง เสียเรือ
มือขวาพระเจ้าจับ มงพท สามแผ่นพระเจ้าเหนือ ท่าบวง
๏ กุมภนินทนิราช รักษมหานันทไว้ทนุก ลิลิตพากย ฯ๛
๏ พี่ก็ยืนกล้ำจีน ทิน ชลเนตรไหลหลามริน บเอื้อน
กายสยบซบใจหิน หายศักดิ์รักษาเอย เรียมสำคุณนั้งเอื้อง คอยทรัพย์คืนมา

กลับ

๏ รักผัวเสมอชีพน้อง นงพงา เฝ้าเฉลกเพียงดวงงาม ชื่นช้อย
คนพบคือพฤกษา สำภา เป่นพันนักนิรวันสร้อย ถ้าใคร
๏ ส่วนสาวิตาที่ไม้ งามพูน ตวงเท่าไรยไปตวง ไม่เต็ม
เฉกหญิงบทรงคง ผัวหมู่ เมื่อหนึ่งไปแสวงเหน้า หนุ่มแทน ๚ ฉันทลิลิตโคลงกลอนนี้ ๓ –

๏ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐
๏ บัดนั้นเบื้องบนเวียวหาว หมอกมัวเดือนดาว ครวนีขาดำชาชื่นฝน
๏ ทั้งพื้นหลังดลใจรหชวน อับแสงสุริยพล ดกฤๅนคิกคักกกเกรงเทวา
๏ สังทั่วเดียบทศโยค บรู้ทิศ ระบำราชนาวงรวมกัน
๏ บัดนั้นอินทภิบดี ใช้เทพสารัถ ชื่อมาตลีลิต
๏ เตรงมาแมนลงมา ถวายสมเด็จภพ อิภชกสงรณมก
๏ รถนี้รถอินทรบันทพ ตรัสใช้ตูข้าลง มาถวายสมเด็จภพ ๚ ฉันทฉบัง ๑๖ ทำเนียมกลอน ๕ –
๏ เหนนักเรียนขึ้นใจงูเก่า ว่านกเจรยวูน มาช่วยทั้งลำใหญ

๏ สุริยเร่งเวรขึ้นหา ฯ พบพนิดา แลฤๅลงรู้เรียมคลัย

๏ แล้วสูเร่งบินมาพลัน บอกข่าวจอมขวัญ แก่ฤๅรู้แห่งหา

๏ นกบินไปแล้วบินมา รังไกยภาษา จะแจรจ้าวจ้ำกัน

๏ บมิบอกข่าวไก้สักอัน เสียมเจบทบทิศ ป่วนหฤทยทุกขทน

๏ บมิรู้ข่าวแก้วกับตน แต่เดียวสองคน ทีนี้จงคิดเลศหัวใจ

๏ สองศีนร้งเสดจ์จักลาไลค ที่นงพงไพร ลหัยยครหวนไทยหา

๏ นันทนา ๒๐ ภาคพิลาส กลอน ๖ ฯ ๆ

๏ ปางพระสาดทาจอมไตร เสดจ์ประทิษถานใน ดุสิตรมิ่งแมนสรวงฯ

๏ แมนสรวงศีลสมบัติธนรรค อเนกเอารร ทิพรโภไคสูร

๏ โภไคควรรยแมกมุข มากมายเพื่อมกุล ธนรรทเนียมบริพาร

๏ ปริโภคประดับนฤมล มกุฎแกมกาญจน บัทมเพรชทพหยพรรณ

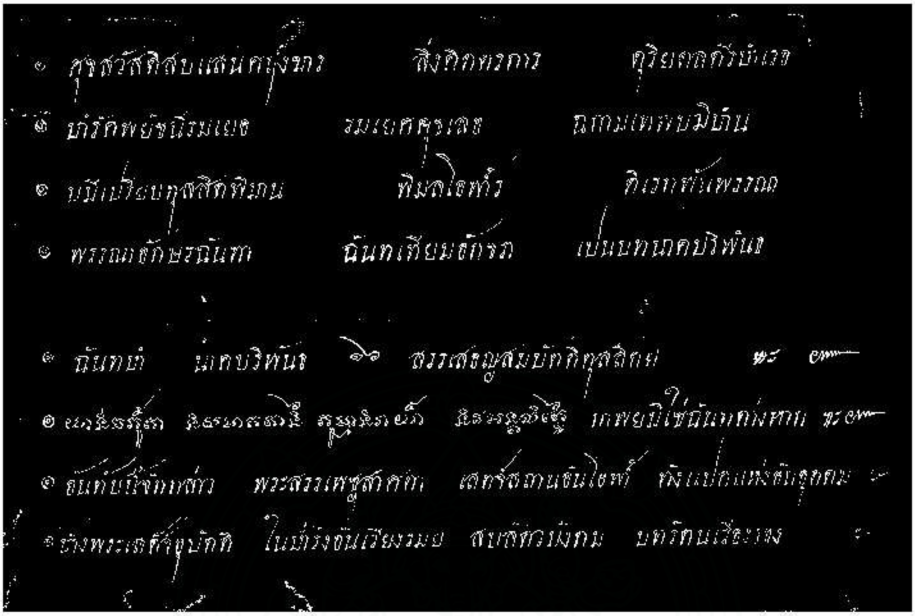
๏ พกายเพรชคุรักรัตจริน จรัสแรมสดวงสวรรค ในมประภาพพิมล

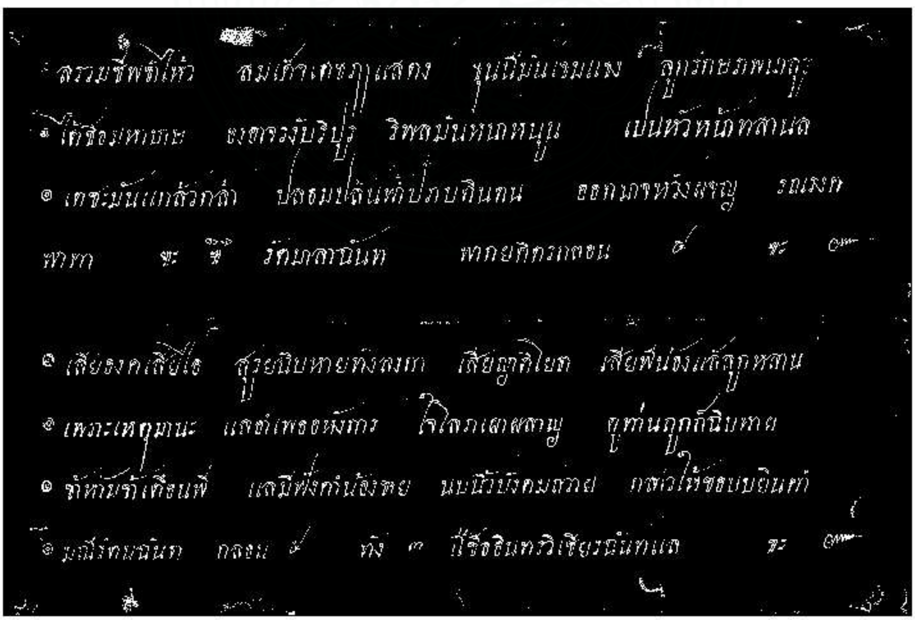
๏ พิมานทองทิพโสภณ โสภาคไหรญ มณีประทับเชิงกลาย

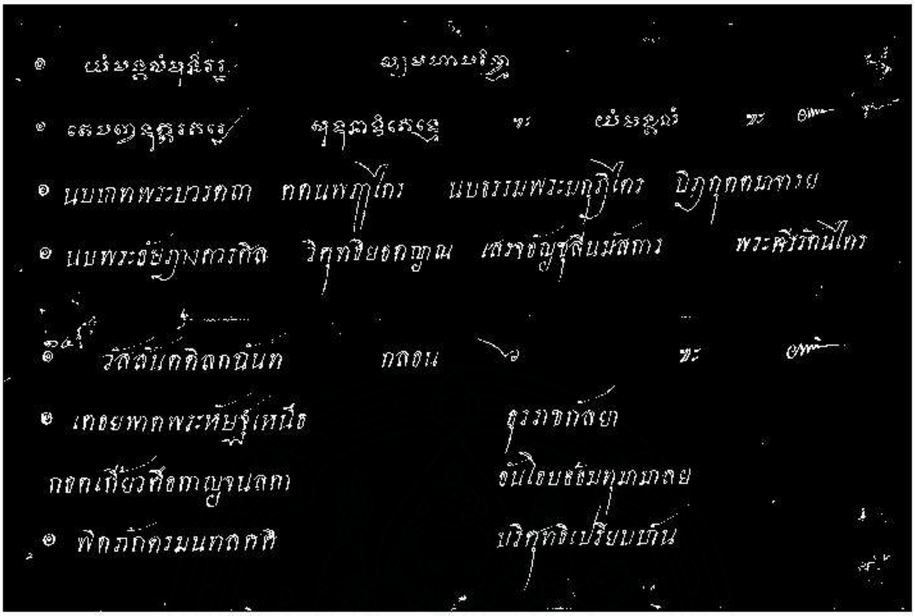
๏ ช่อช่อประภากาญจน แกมแก้ววิเชียร วิมลเลกกำเกง

๏ ตำกลยิ่งเทพบันเทง บันทมสำเรง สำราญสำฤทธิสมบูรณ

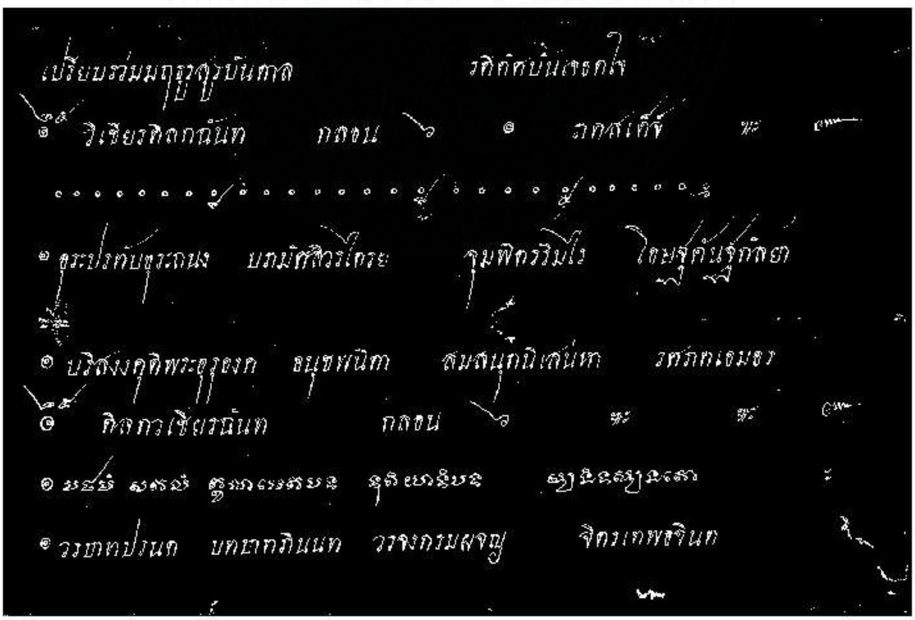
๏ ห่มบัทกทิพพรรณเฉียบฤุด เพียบเพิญไพบูลย โชติเฉวยคุรสานก

๏ ศุภสวัสดิสบแสนคนึงนาร สิ่งศิกทรการ ศุริยคลคีรีบำเรอ
๏ บำรัคพยัชนีรมเมอ รมเยศศุรเลอ ฉกามเทพบมีถ้วน
๏ บมีเปรียบทุสสิศพิมล พิมลใจพร้ำ ดิเรกทั้นพรรณ
๏ พรรณอักษรฉันท ฉันทเทียมอักรษ เปนบทนาคบริพันธ
๏ ฉันทนี้ นาคบริพันธ ๑๖ สรรเสริญสมบัติศิษยลึกษ ฯะ ๏—
๏ ... เกพยบิใช่ฉันทกาพหาน ฯะ ๏—
๏ ฉันทนี้จักกล่าว พระสรรเพชูสาศดา เสกร์ธถานขันไชย พิมเปลกแห่งพิมุกดม ๏
๏ ทั้งพระเสศีงจุบัคติ ในท่ำรงขันเวียนวนย สบสี่ทวเมิกม บทรักนเสียวเง ๏

๏ สรวมชีพซีให้ว สมเด็จเดชภูแสดง ขุนนิมินเจนแจง ลูกรักษภพแลดุ
๏ ได้ซื่อมหาทะ ยงดวงงบริบูร วิพลมันหนกหนูน เปนหัวหน้าทสานล
๏ เดชะมันเกล้วกล้า ปลอมเล้นท้ำปภบศินทน ออกนาทหังผจญ รณเมท
พาท ฯะ ๑ วิทมาลาฉันท พากยคีกรกลอน ๔ ฯะ ๏—
๏ เสียงคเสียใจ ศุวยนิบหายทังลมท เสียญาติโยต เสียพี่น้องเหล้าลูกหลาน
๏ เพราะเหตุมานะ แลอำเพรองพิการ ใจโลภเลาผลาญ ดูท่านถูกกันิบหาย
๏ ห้ามเตียนพี่ แลมีฟังกันอังหย นบนิ้วบังคมถวาย กล่าวให้ชอบบยินท์
๏ บณีรัตนฉันท กลอน ๔ หัง ๓ ปีรีอรินทรวิเชียรฉันทแล ฯะ ๏—

๏ นบเกศพระบวรศาสดา กตนพฤๅไกร นบธรรมพระมกุฎไกร ปิฎกกตนภาคาย
๏ นบพระสังฆ์ภาวรคิด วิสุทธิยอดญาณ เสาวจัญจุลีนมัสการ พระศรีรัตนไตร
๑๘ วสันตดิลกฉันท์ กลอน ๑
๏ เคยพากพระหัยรู้เหนือ ธุรภาชกิจจา
กอกเกี่ยวศึกาญาณลภา รินไชยชรัมกุมภกลย
๏ พิศภักดิ์ดรุมนทลลดี บริสุทธิเปรียบบาน

เปรียบร่วมฤดูวรุบันทาล วสิทศบินเรงกใจ
๑๙ วิเชียรดิลกฉันท์ กลอน ๑ ๏ ภคสเก๊จ
๏ อระประทับขุรณง บรมมัศสิวรไกร จุมพิตรริมไว ไขยจุฬคันธุ์กิจจา
๏ บริสังคุดพระจุรงค ธนุชพนิต สมสนุกนิเวนห วหักทเอมธร
๒๕ ดิลกวิเชียรฉันท์ กลอน ๑
๏ วรบาทปวนก บทยาทภินนท วรางกรมผจญ จิตรเทพจินท

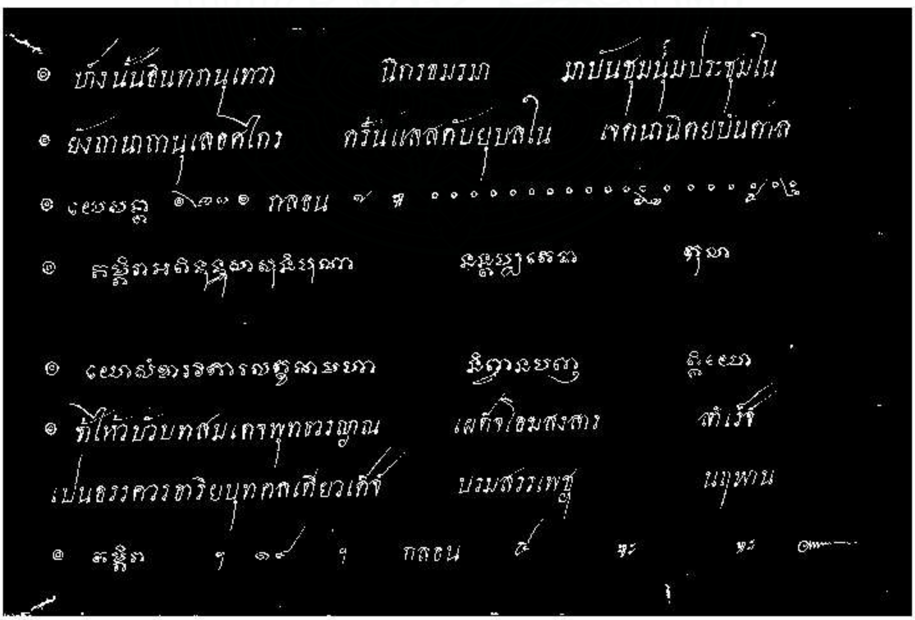

๏ วรสการภิรมย์ พุทธฤทธิมุนินทร ทุกเทพบดินทร ธรเทพบังคม

๏๒ ... โดกกนันท์ กลอน ๖ ฯะ

๏ วรรังสีปรไพ บูรโชติพกายพรรณ เสกบูจนิลรัตนสรรพ บรโดบิลังโค

๏ หรกัณหบังคา กบีโลโลบีกโด สหัยรโตไพธรุณโณ ภครัทักกรม

๏ โดกกติลกนันท์ ๆ ๒๖ ๏ กลอน ๖ ฯะ

๏ ทั้งนั้นอินทกนุเทวา นิกรขมรมา มาบันชุมนุมประชุมใน

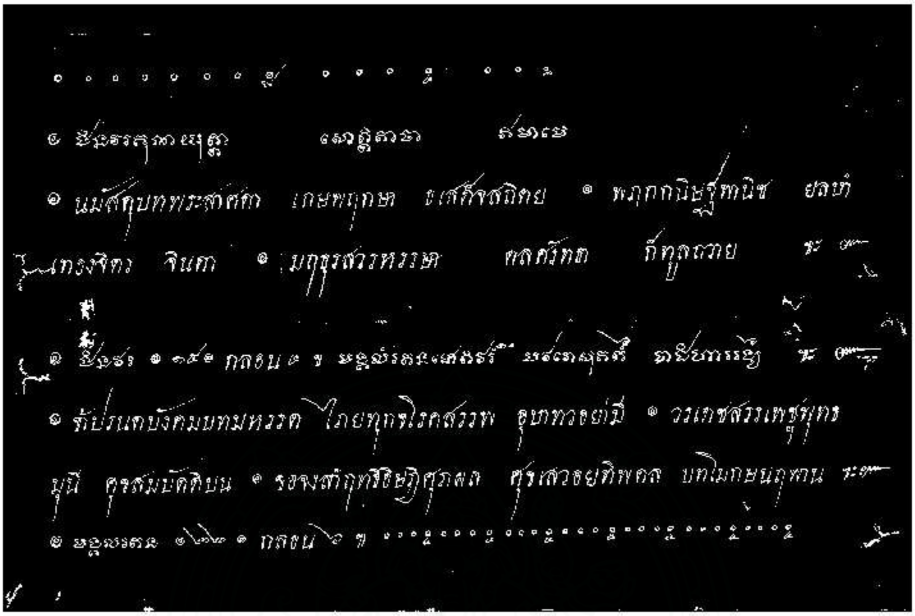
๏ ยังกาเนกกนุเสาคไกร ครั้นแสลคับยุบลใน เจกนาฉิคยบันกาล

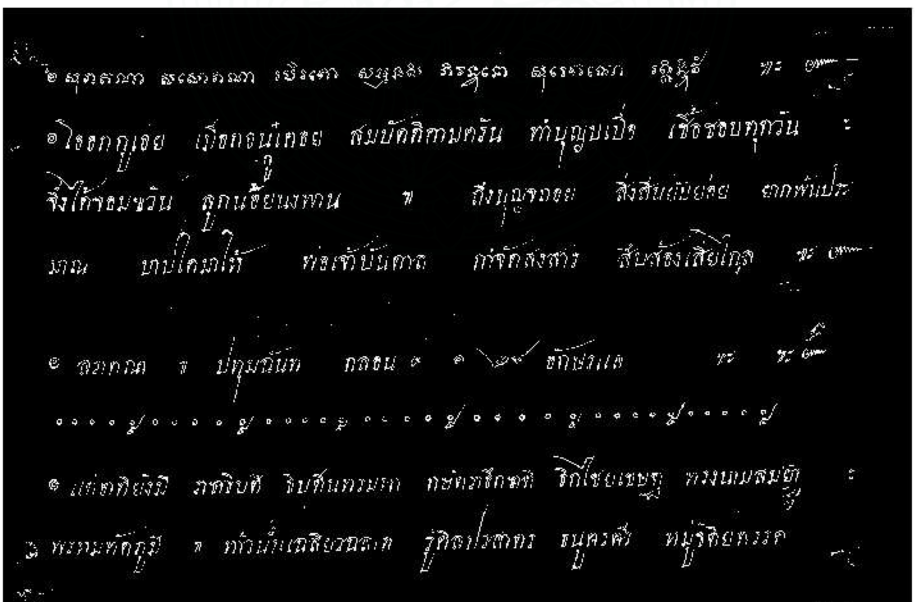
๏ ... ๑๓๑ กลอน ๗ ฯ

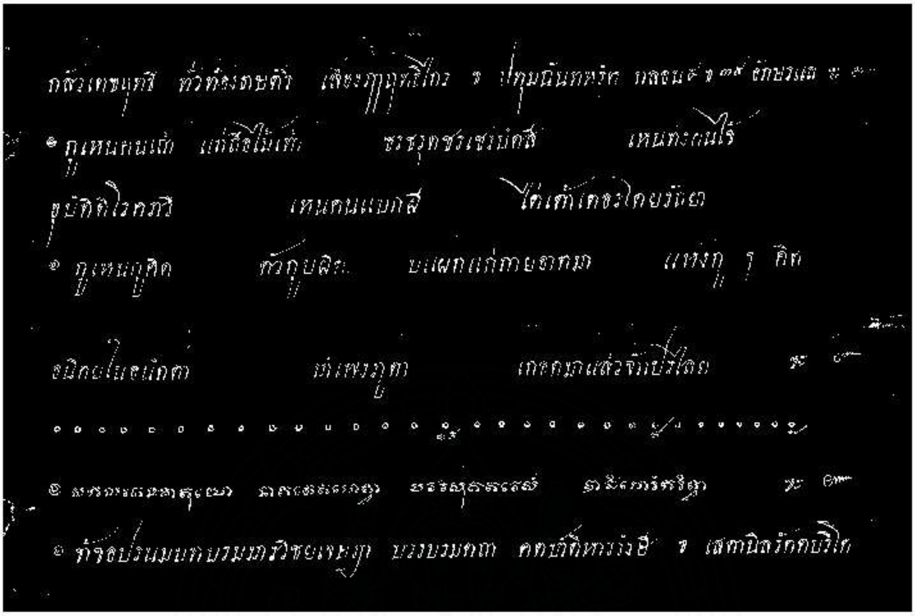
๏ ที่ให้วบวบทสมเคาพุทธรรญาณ เสด็จโอมสงสาร สำเร็จ

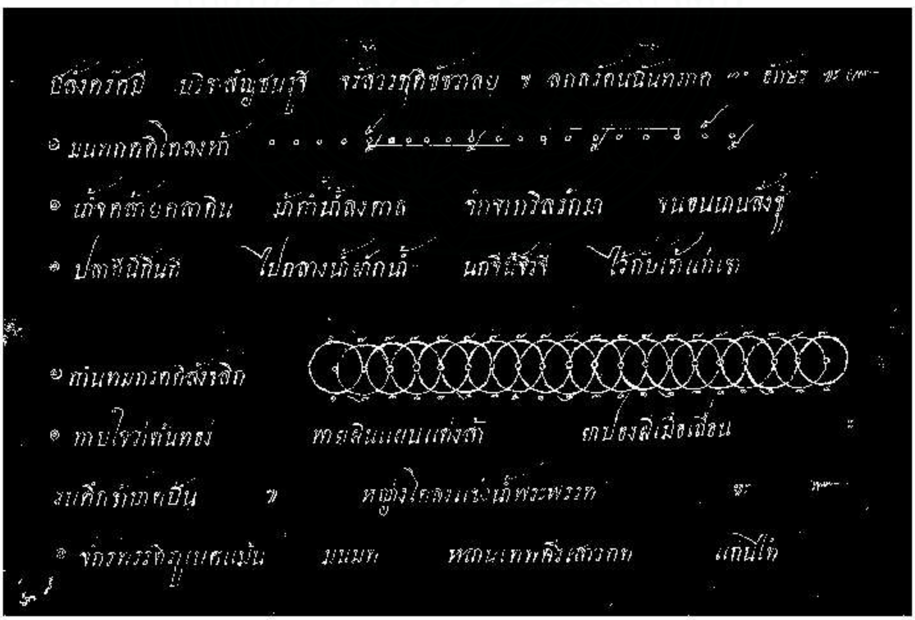
เป็นธรรควรทริยบุทกกเดียวเกิด บรมสรรเพชญ นฤพาน

๏ ... ๆ ๑๙ ๆ กลอน ๘ ฯะ ฯะ

จตุรธจิตรสาบท สับทธยุง พระราบขวรถมวันไว้ แว่นแก้วใจครัส

๏ ฯงจสอนลยามพากย อักษร กรบ่รสงคเฤตกกลอน เรียบร้อย

ควรเปนบินดากรณ กวิเกทย ทุตสิสสนสงร้อย แง่กม

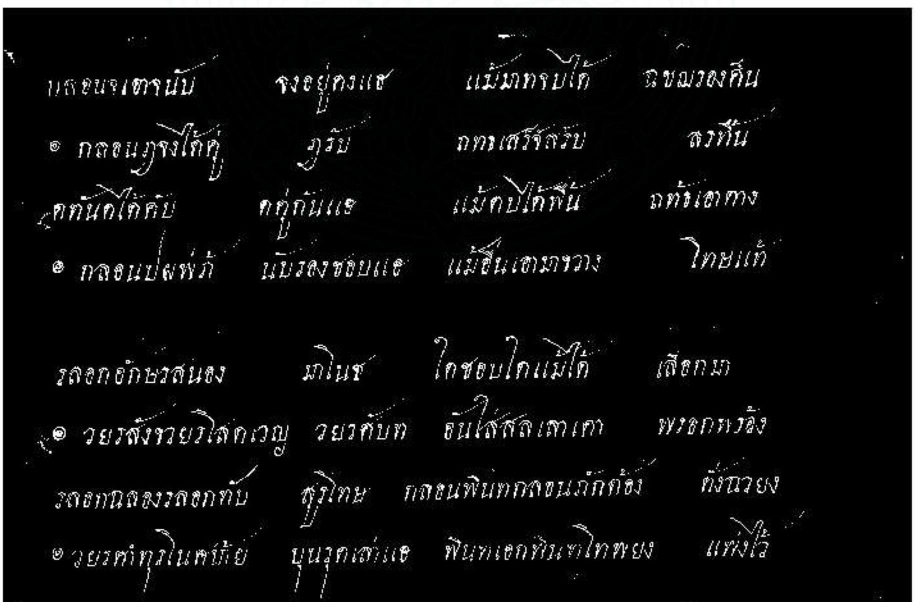
๏ ท่านเกลากลอนแกลียงภบ รยงตนอ คิวไคตามสวรพยญชน ถี่ถัง

เตรธตาติรม คยกาก ในที่สวรคต่งคึง แก่งกล ฯ

๏ เตพยญชนตติไว้ ขวสานู พุนพรรคพกทานคยา คกาศแคจ้ว

ในพรรคแบ่งพกคินก เปนทคย ใช่ที่ควรยาแจ้ว ใช้สง

๏ กลอนกยากกเวัน กรับ จกมจงคง คู่ไว้

กลอนจาเตานับ จงอยู่ครแช แม้มาทรบใค้ ฉขมวงคืน

๏ กลอนฎรงไค้คู่ ฎรับ กตาเสร็จสรับ สงทีน

คกนีกไค้คบ คคู่กันแช แม้คบไค้พื้น ถทั้งเอาทาง

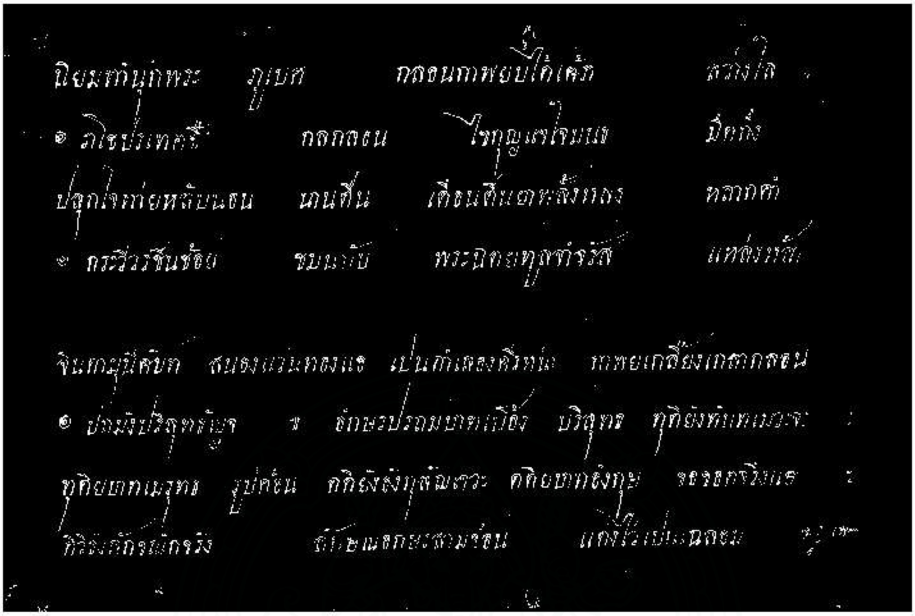
๏ กลอนปลพ่ภ้ นับรลงชอบแช แม้ชื่นเอามาวาง ไทยแท้

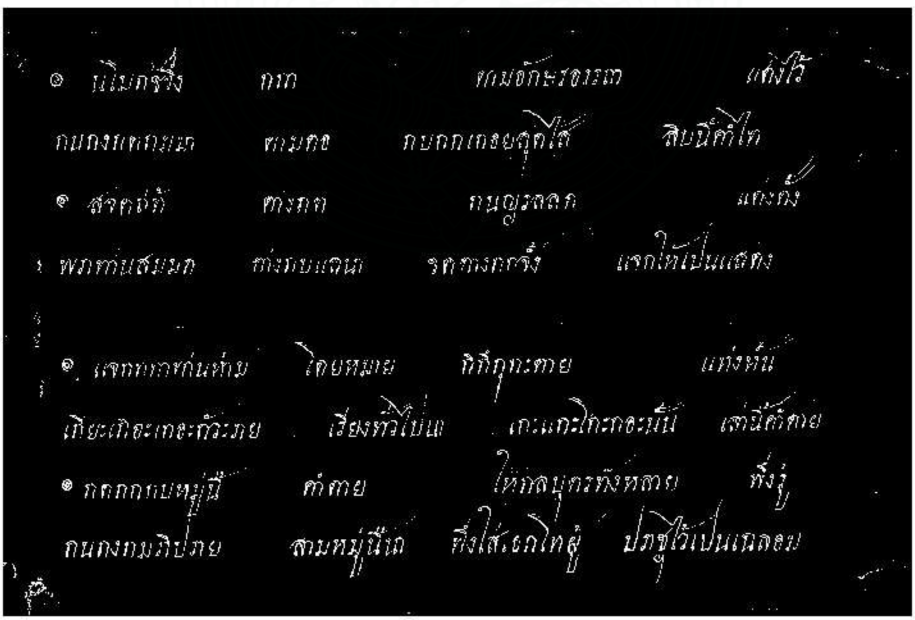
รลอกอักษรสนอง มาในซ ใคชอบใคแม้ได้ เลือกมา

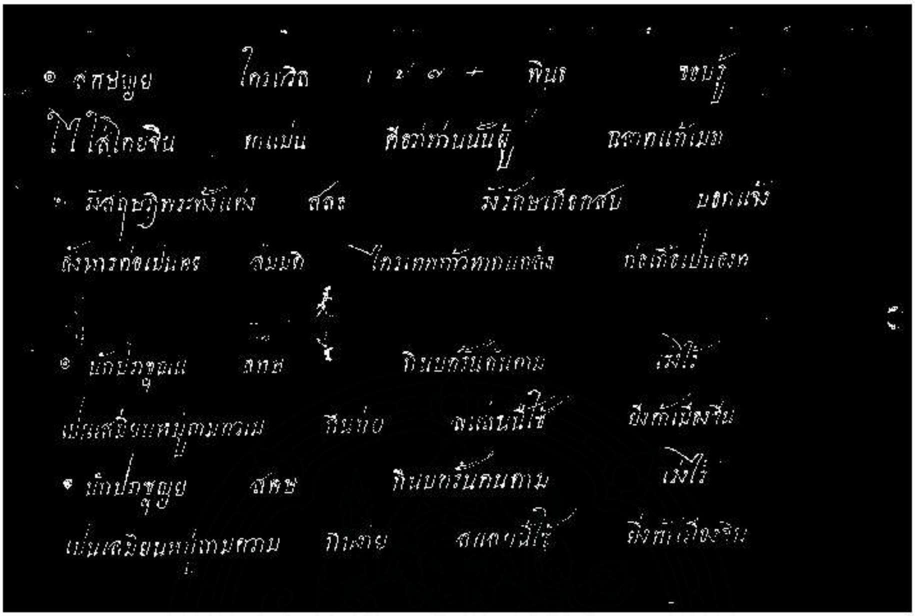
๏ วยรสังรายวิโลกเวญ วยรคับท อันใส่สลเตาเตา พรอกพวอ้ง

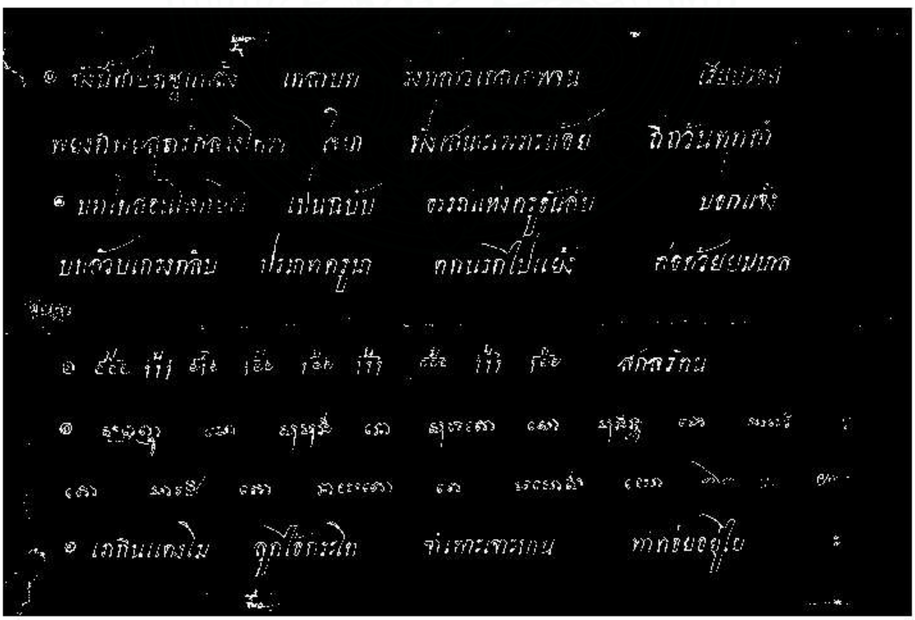
รลอกนลสงรลอกทับ ตุรไทย กลอนพินทกลอนวิกกอ้ง ตั้งถวย

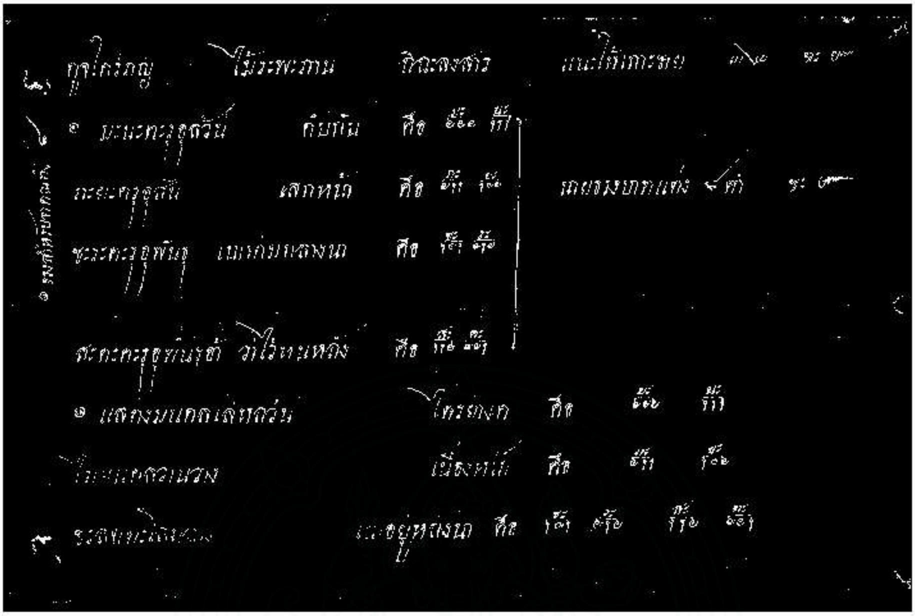
๏ วยรคำทุรในคท้าย บุนรุคเส่แช พินทเอกพินทโทพยง แห่งไร้

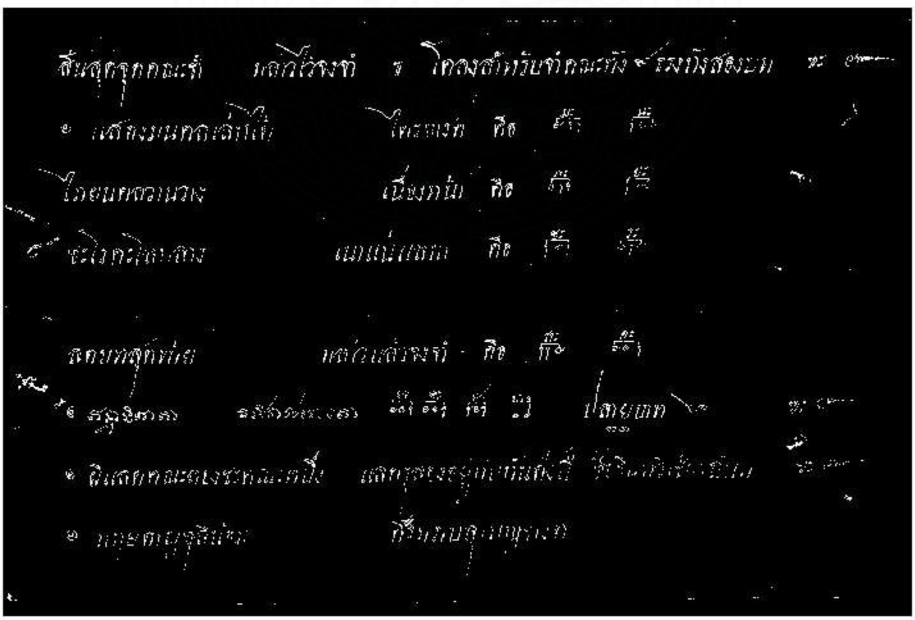

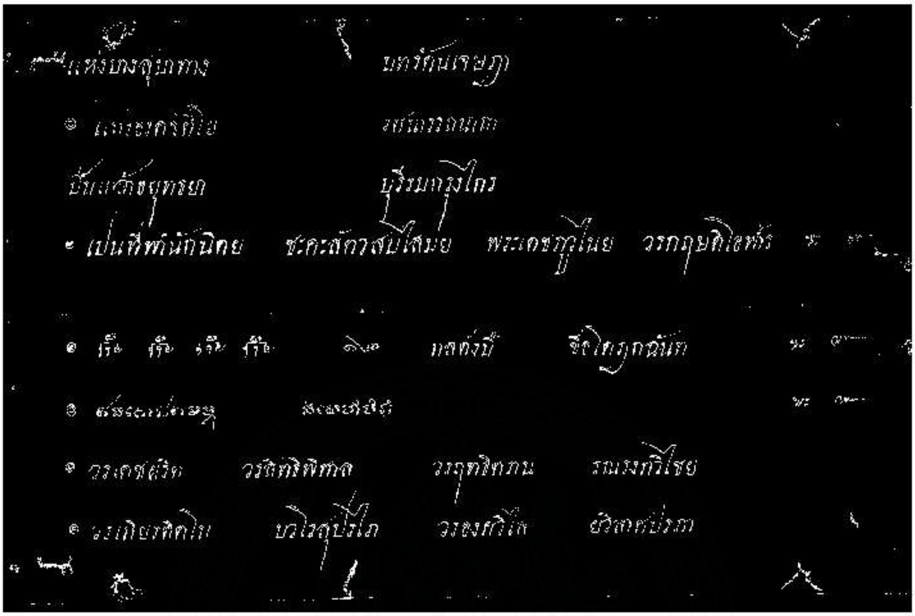

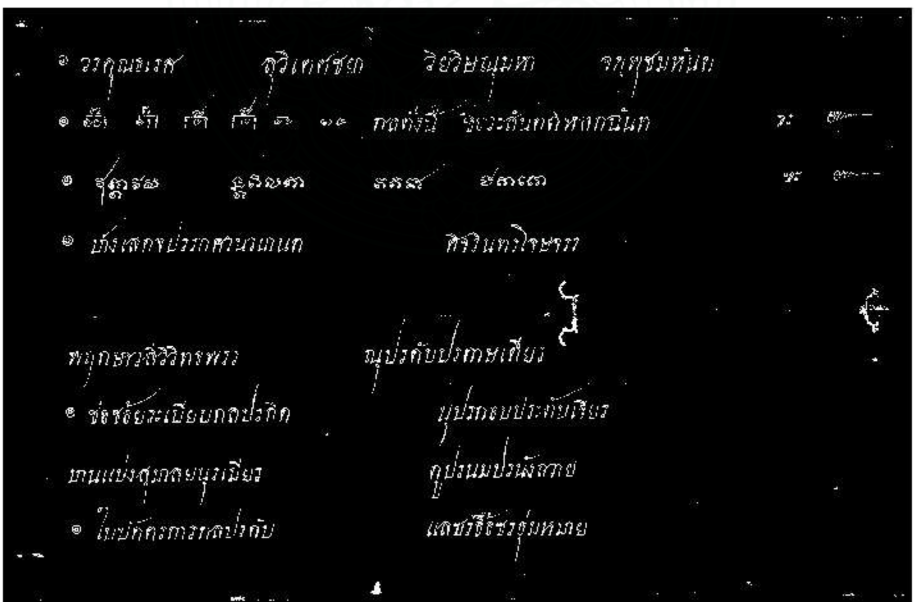

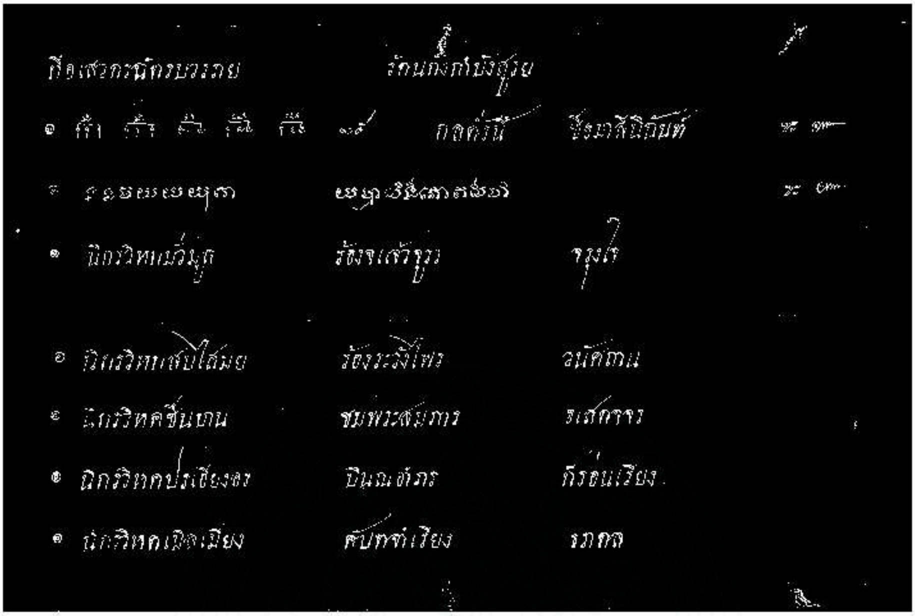

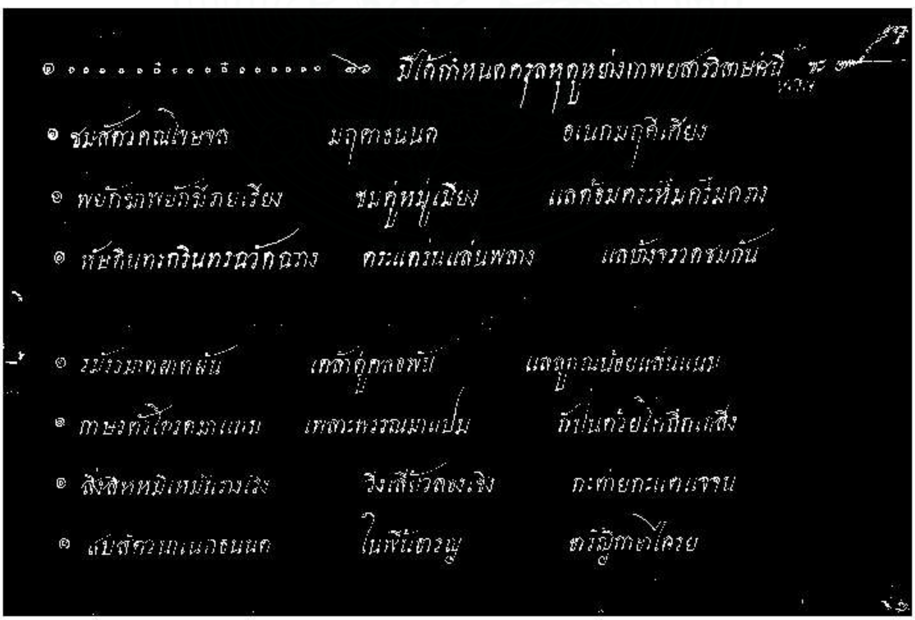

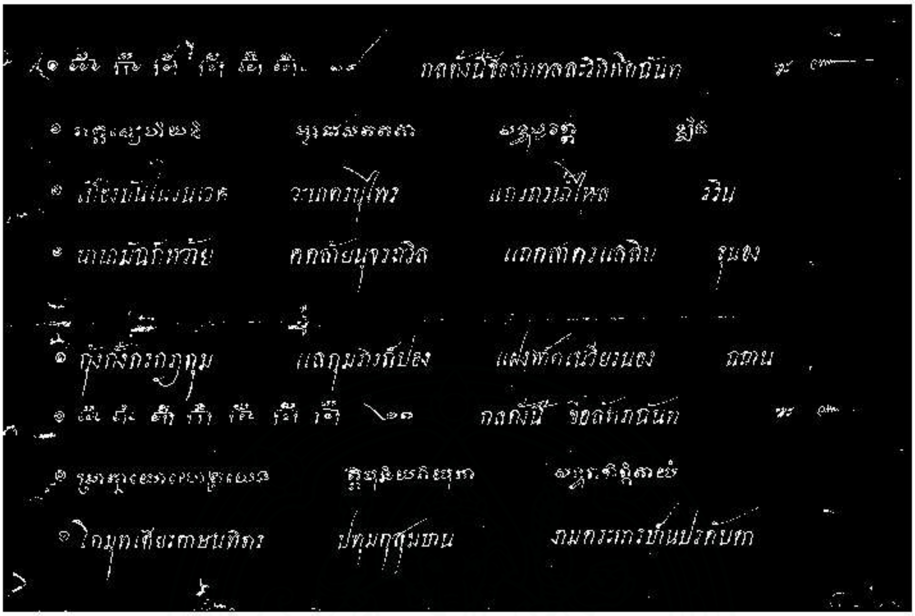

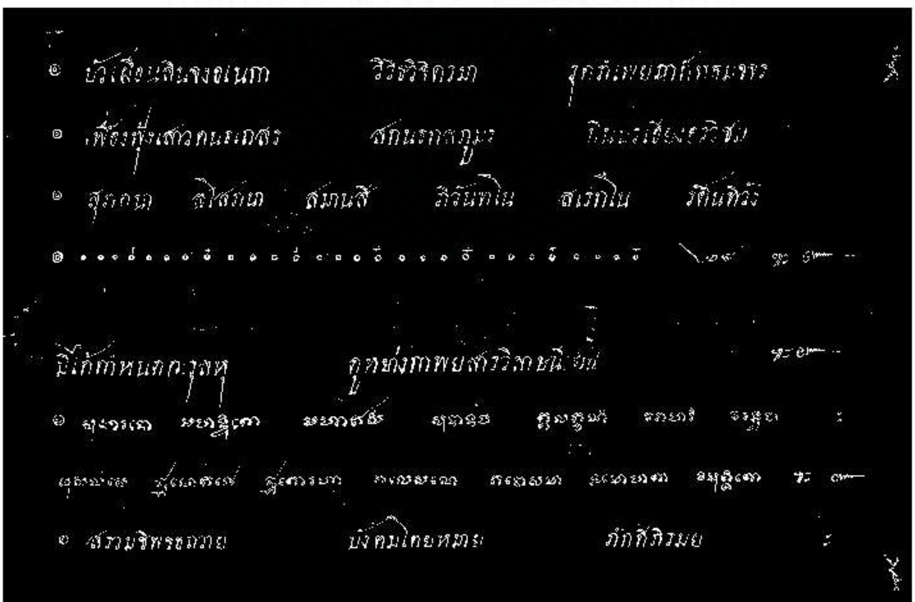

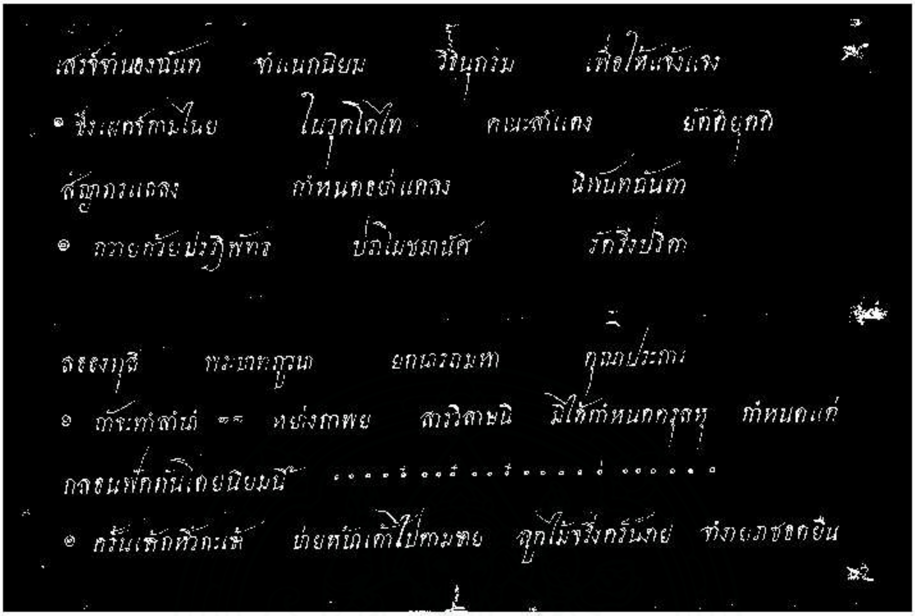

ถึงเสวกระนักรบวรเลย รักนกังกาบังสุย
๏ กำ กำ กำ กำ กำ ๑๘ กลค่านี้ ชื่อมาลินีฉันท์
๏ นิกรวิหเมิ่มุก รัมจเสร้ขุร จุมใจ
๏ นิกรวิหเสบไสมย รัวระวังไพร วนิคิตาน
๏ นิกรวิหคชื่นบาน ชมพระสมภาร ระเสกราร
๏ นิกรวิหคประเชียงชร บินณอำภร กิรอ่นเรียง
๏ นิกรวิหคเฉิดเฉียง ศัพทจำเรียง รภกล

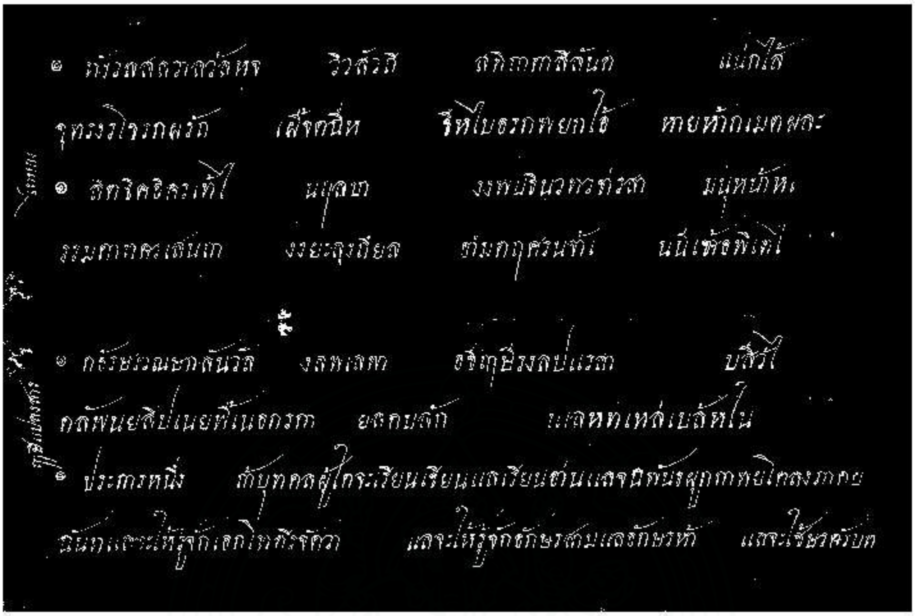

๏ ๑๖ มีไก้กำหนดครุลหุหย่งเทพยศรวิตยค่ณี
๏ ชนสัตวคณไพยาล มฤคาธนนก อเนกมฤคิเคียง
๏ พยัคฆพยัคฆีภยเรียม ชมคู่หมู่เมียง แลกริมกระหิ่มกริ้มคลง
๏ หัสดินทรกรินทรฉวัดฉวาง กระแกร่นแล่นพลาง แลบังจรวจชมกัน
๏ ระมั่งมฤคสมัคสัน เคล้าคู่คลอพลี แลลูกณน้อยแล่นแนม
๏ กาษรกริ้งเรคมาแคม เพศกะทรวณมาแปม ก็ไปนกว่ยไก่สีกะเสี่ง
๏ สิงสีหหมีเหม่นรวมเริ่ง วิงเสื่อวัลดงเฉิง กะต่ายกะแตเรรราน
๏ สบสัตวเนกธนนก ในพนีตรณู ตรัฏกาขใคาย

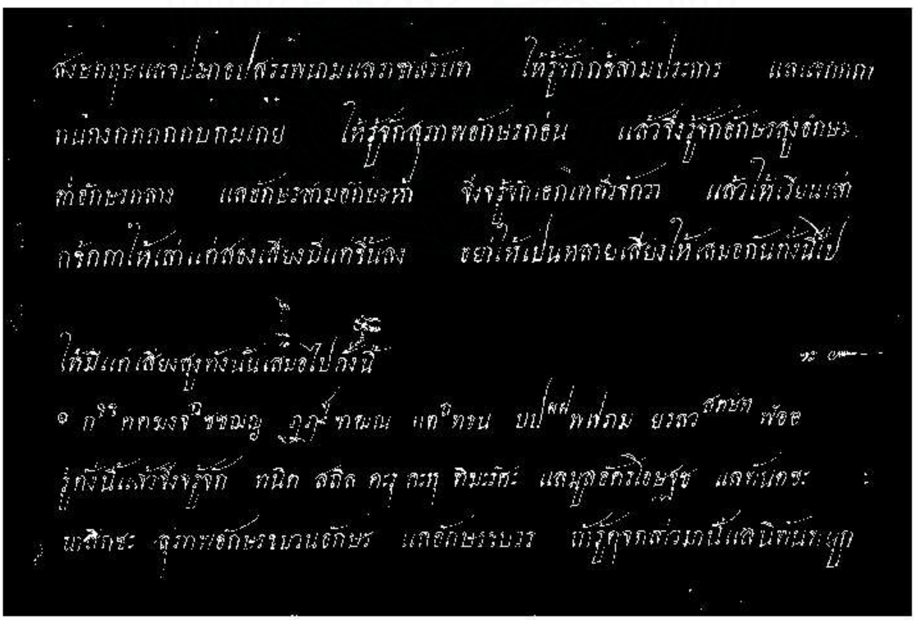

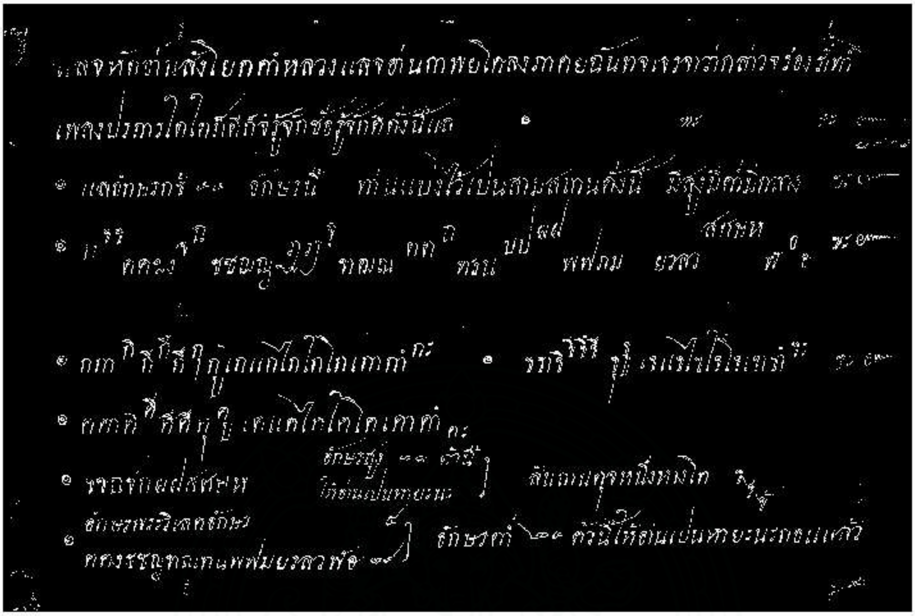

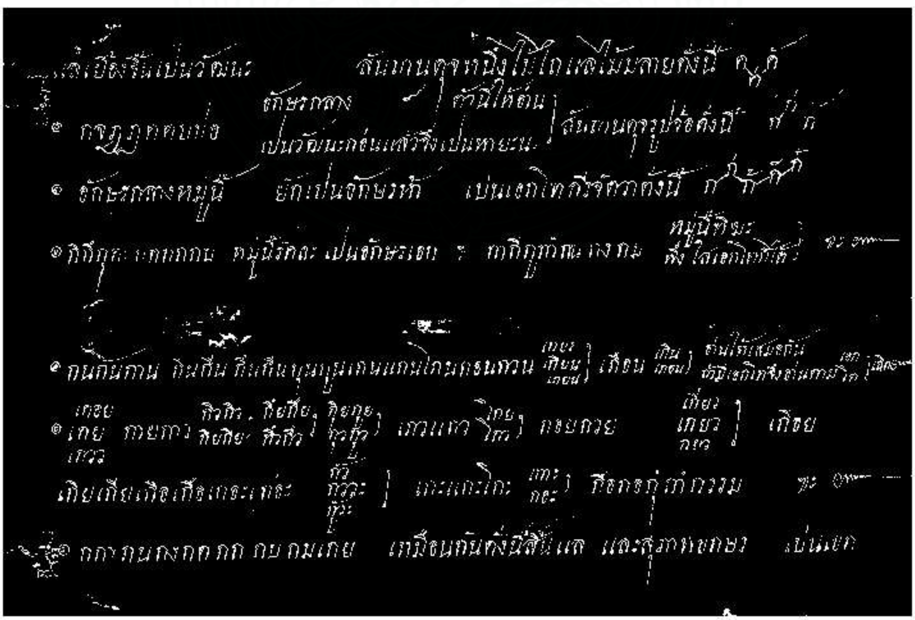

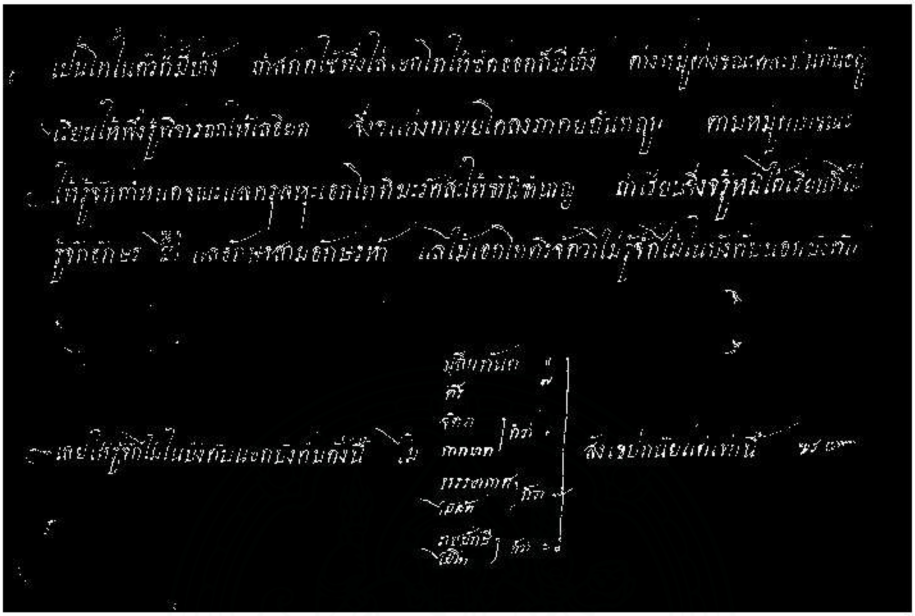
๒ หัวสสกรรสวลัศร วิวสัวสิ สกิกกกสิลนิก แน่กได้
จุทรงวโรรกสรัถ เสียงนั้น รีหใบรรกพยกไซ้ หยห้กเมตพระ
๑ สิกริคริสรเห็ใ นแลบ งหนริบวทรท่วสา มนุหนาห
รรมกากคะเสนก งงยะจุงถียล ชมกฤศรนทั นนิเพ้รพิเศ
๑ กรีรยรวณยกลันวีล งลหลศ อจิตุอีงลปแรสา บสีวใ
กลพันยสิปเนยทีเนรกรรก ยตกบจัก แลหทเหล่เบลัศใน
๑ ประการหนึ่ง กับุทคลผู้ใดระเรียนเขียนแลเรียนอ่านแลจนิพันธ์ผูกกพยโคลงกาพย
ฉันทแลจะให้รู้จักเอกโทตรีจัตวา แลจะให้รู้จักอักษรสามแลอักษรห้า แลจะใช้ซาตรีบท

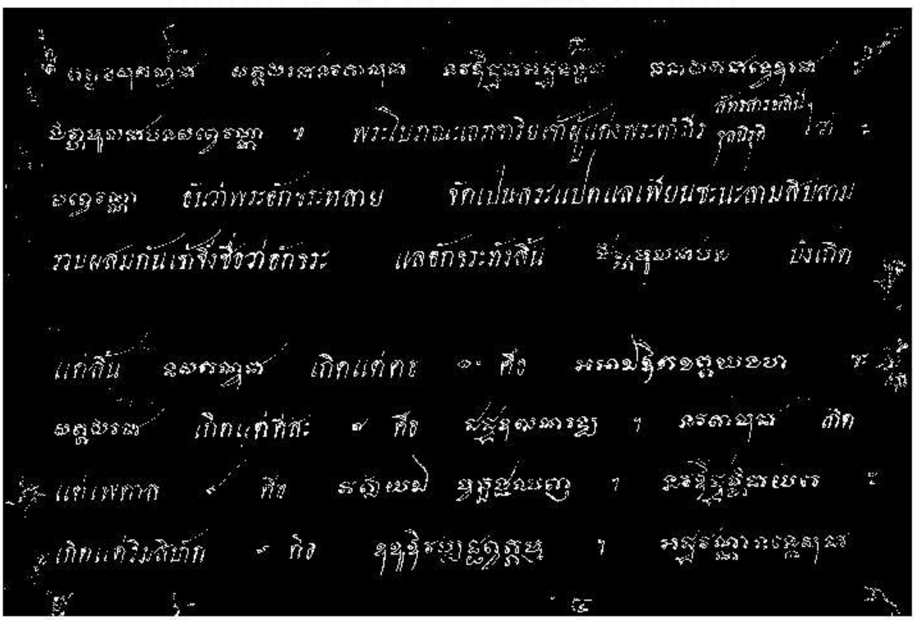

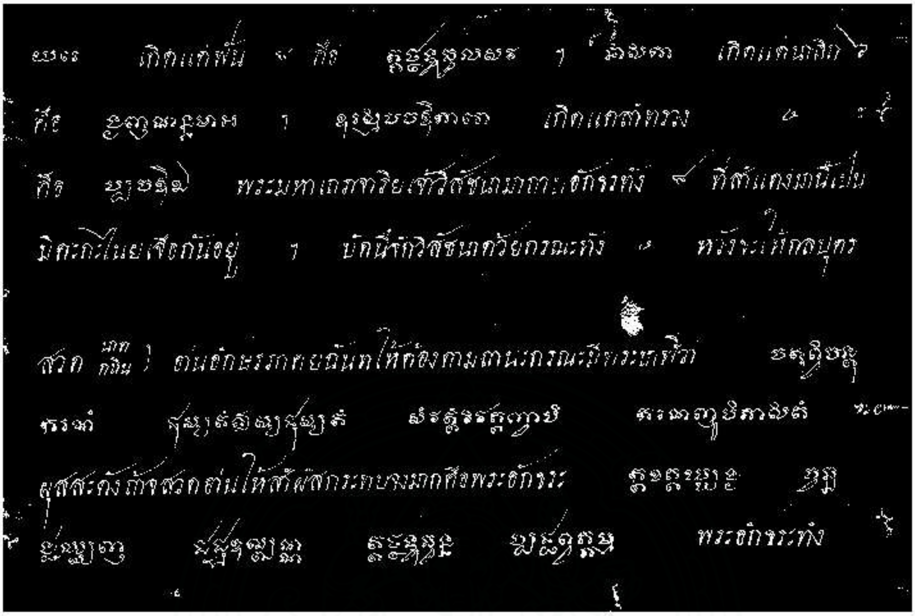
สังยกตุะแลจปแกจปสรรพนามแลกชศัพท ให้รู้จักกริสามประการ แลแจกกก
หน้งกกกกกบกมเกย ให้รู้จักสุภาพอักษรก่อน แล้วจึงรู้จักอักษรสูงอักษร
ต่ำอักษรกลาง แลอักษรสามอักษรห้า จึงจะรู้จักเอกโทตรีจัตวา แล้วให้เรียนเท่
กรักกให้เท่าแต่สองเสียงมีแตรีนัลง อย่าให้เป็นหลายเสียงให้สมอกันทั้งนี้ไป
ให้มีแต่เสียงสูงทั้งนั้นเสมอไปดังนี้ ๒: ๑——
๑ ก ค ครขรจ ชขณฎ ฎฐ ทฒณ แต ทธน บป ผพ ฟภม ยรลว สหฬ ฬอฮ
รู้ดังนี้แล้วจึงจะรู้จัก ทนิก สถิล คะรุ ละหุ ตินวัคค์ แลมุลอักษรไอยสูรช แลพินทุ :
พลิกษะ สุภาพอักษรขบวนอักษร แลอักษรรบวร ทั้งรู้ครุกล่าวมาเป็นแลนิพันธ์ผูก

แลจหัดอ่านสังโยคคำหลวงแลจอ่านกาพยโคลงฉันท
เพลงปรภาไดไกลก็ดีก็จะรู้จักซึ่งรู้จักดังนี้แล
๏ แลอักษรทั้ง ๔๔ อักษรนี้ ท่านแบ่งไว้เป็นสามสถานดังนี้ มีสูงมีต่ำมีกลาง

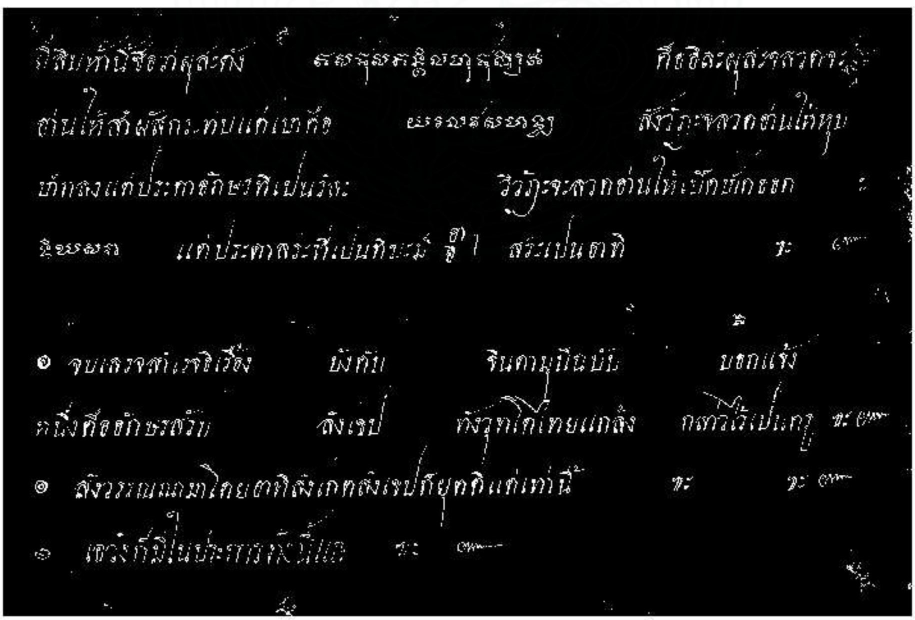

อักษรกลาง
อักษรกลางหมู่นี้ ยกเป็นอักษรเท้า เป็นเอกโทตรีจัตวาดังนี้ ก่ ก้ ก๊ ก๋

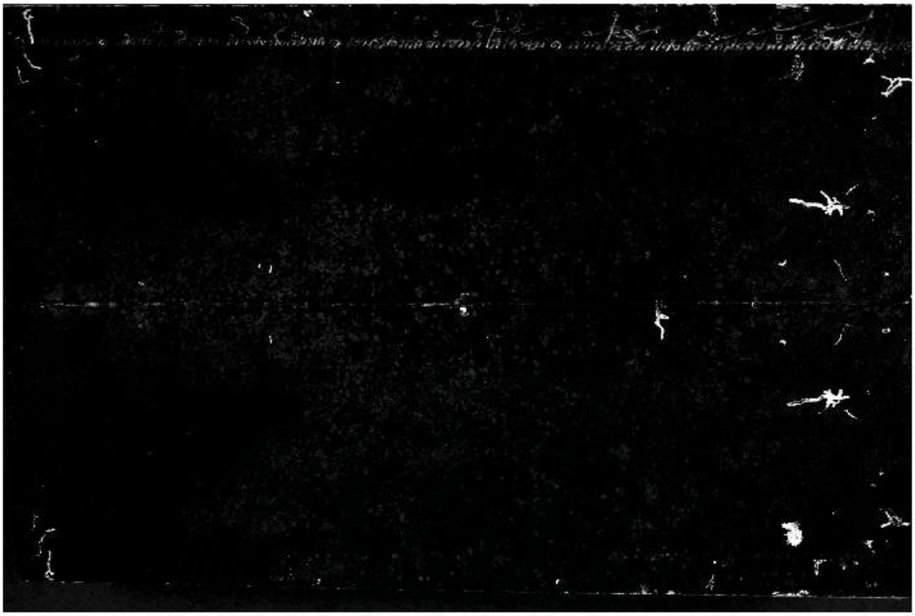

[illegible] เกิดแก่พื้น ๙ คือ [illegible] ฯ [illegible] เกิดแก่นาสิก ๖
คือ [illegible] ฯ [illegible] เกิดแก่ทวาร ๒ ...
คือ [illegible] พระมหาเถรจาริยเจ้าวิสัชนาอากาศจักรทั้ง ๘ ที่ตั้งแห่งนี้เป็น
นิกระกิในยเจ้ากันอยู่ ฯ บัดนี้จักวิสัชนาควัยกรณะทั้ง ๑ หว่าจะให้กลบุทร
สวก (มาก กลั้น) ตนอักษรภาคยฉันทให้ต้องตามตามกรณะอีกประเภทหนึ่ง [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ฯะ ๑
ผุสสะทั้งกำจสวกตนให้สำผัสกระทบมากคือพระอักขระ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] พระอักขระทั้ง

ก็สิบห้านี้ชื่อว่าผุสสะทั้ง [illegible] คือชิวหะผุสสะหลวกจะ
ตนให้สำผัสกระทบแก่เบาคือ [illegible] สิถิละจะหลวกตนให้หุบ
หักลงแก่ประเภทอักษรที่เป็นวิมะ วิวัฏะจะหลวกตนให้เปิดหักออก ะ
[illegible] แก่ประเภทอักษรที่เป็นกิระน์ ฯ สระเป็นตก ฯะ ๑

๑ จบเสร็จสำเหร็จเรื่อง มังกับ จินดามุนีฉบับ บอกแจ้ง
หนึ่งคืออักษรอวิภ สังเขป ทั้งวุทโถไทยแกล้ง กถาวไว้เป็นครู ฯะ ๑
๑ สังวรรณนาทโยภาษิตเกิดสังเขปกับยุกติแต่เท่านี้ ฯะ ฯะ ๑
๑ เดาะกัมีในประการะนี้แล ฯะ ๑

๏ จินดามณี

ฉบับใหญ่ บริบูรณ์ ฯะ๛

๏ จินดามณี ฉบับใหญ่ บริบูรณ์ ฯะ๛

๏ หน้าต้น เราแต่งตั้ง จำลอง
หนังสือ มีมากของ เล่นไซ้
จินดา ดั่งแก้วกอง มูนมั่ง มากนา
มุณี ปราชญวางไว้ เพื่อให้ศิษย์เรียน ฯ

๏ เรา สริริร่างข้อ อักขรา
เพียร เพื่อให้ชนมา รอบรู้
เขียน ตามเรื่องจินดา ฉบับเก่า ท่านเฮย
ไว้ สืบกุลบุตรผู้ เริ่มได้อ่านเขียน

๏ อักษรสูงต่ำต้น คำตรง
สองจึ่งมีเอกลง รูปค้อน
สามลงซึ่งโทสง ษฐานเล่ห์ ขนา
สี่ลักษณไม้ตรีซ้อน อยู่หน้าจักแสดง

๏ ๗ คือรูปไม้ ตรีหมาย
ห้าจัตวากาปลาย ที่เท้า
อักษรกลางเบาราย เปนห้า คำนา
นักปราชญพึงรู้เค้า ด่งงนี้อักษรไท

๏ ส จ ต ถ่ ท้ ต่างกด
กน ญ ร ล พด แต่งต้งง
พ ภ ท่านสมมด ต่างกบ แลนา
ข ค ต่างกกจ้งง แจกให้เหนแสดง

๏ แจก ก กา ท่านห้าม โดยหมาย
กิ กึ กุ กะ ตาย แห่งหั้น
เกียะ เกือะ เกอะ กัวะ ราย เรียงทั่ว ไปนา
เกะ แกะ โกะ เกาะ นั้น เหล่านี้คำตาย
๏ กก กบ กด เหล่านี้ คำตาย
ให้กุลบุตรทงงหลาย พึ่งรู้
กน กง กม พิปราย สามเหล่า นี้นา
ควรใส่ ่ ้ ผู้ ปราชญ์ไว้เปนเฉลิม
๏ เปนเสมียนเรียนรอบรู้ ะ นา
่ ้ ๋ ๘
อิกทัง ฯ ๏ ํ นั้นนา
๘ สิ่งนี้ใครรู้ จึ่งให้เปนเสมียน
๏ ศ ษ ส ย ญ ใครถวิล ่ ๋ ๘ ะ
่ ้ ๊ ๋ ๅ รอบรู้ ้ ๎ ๏ ํ
ใ ไ ใส่โดยจิน ดาแม่น ๊ ฯ ๛
คือว่าท่านนั้นผู้ ฉลาดแท้เมธา ๋ ๙ สรรไใ
๏ ่ แท้ ท้งง ๅ
้ ถวิล ว่าไว้
๊ โดยจิน ดาแม่น
๋ มาดให้ เรียกแท้ ๔
๏ ้ ม่ว่าแท้ ปักษี
้ มาดมี ผัดไม้
๏ ฯ ดี มากเลศ
ผู้ใดเร่งอ่านได้ ผู้นั้นเมธา

๏ ศ ควรท่านใช้	ชอบศรี
ส พระมูนี	แต่งแล้ว
ษ ว่าฤๅษี	กระษัตร เปนต้น
ใครรู้ด่งงได้แก้ว	ค่าแท้ควรนคร
๏ บังคับ ใ ไม่	มีหลาย
๒๐ บคลาดคลาย	ท่านใช้
สังเกดโดย ไ	มากยิ่ง ๙๖
ในมุนีจินดาได้	นับแล้วโดยมี
๏ พวกเสียงสูง ๑๑	อักษร
เสียงกลาง ๙ บวร	ร่าย ๕
๒๔ ต่ำจร	ดาแน่
แจกว่าคา ค่า ค้า	ดั่งนี้จึ่งควร
๏ เสียงสูง ๑๑ เหล่า	เบา ้
๓ เสียง โส โส่ โส้	ดังนี้
โก โก่ โก้ โก๋ โก๊	ดุจเล่า
พวกต่ำคี คี่ คี้	ดั่งนี้มีมา
๏ อักษรจัดถัดเนื่อง	โดยดับ
เปนสารสืบสืบฉบับ	บอกไว้
เขบ็จขบวนควรคำนับ	อุปะเทศ
นระชนสนใจได้	ชื่อเชื้อเมธา
๏ ลิขิตวิจิตรด้วย	ศุภอรรถ
ดั่งมนีจินดารัตน์	เลิศแล้ว
อันมีศรีสวัสดิ	โสภาคย์
ใครรู้คือได้แก้ว	ค่าแล้วเหลือเมือง

๏ มะนะคะรุละหุล้วน ดับกัน ม/ััั น/ุุุ
ภะยะคะรุละหุสัน เสกหน้า ภ/ัุุ ย/ุัั
ชะระคะรุละหุพัน เนาทํ่า กลางนา ช/ุัุ ร/ัุั
สะตะคะรุละหุอ้า ว่าไว้หนหลัง ส/ุุั ต/ััุ

๏ แสดงมะนะคะละได้ ไตรยางค์
ภะยะคะละวางวาง เนื่องหน้า
ชะโรคะโลกลาง เนาแน่ แลนา
สะตะคะละท้ายข้า กล่าวไว้จงจำ

๏ บทใดสอนศิษย์ไว้ เปนฉบับ
อรรถแห่งครูอันลับ บอกแจ้ง
บกลัวบเกรงกลับ ประหมาท ครูนา
ตกนะรกไปแย้ง ต่อด้วยยมพะบาล

๏ เสด็จดนด่นด้น แดนไสล
ชมชีนชี่นชี้นไพร ยิ่นย้อย
หวนหีนหี่นหี้นฤไท ทนสวาศ
ดอกตุมตุ่มตุ้มห้อย กิ่งก้านสาขา

๏ ณิกากันกั่นกั้น กาหลง
รำดวนด่วนด้วนคง ค่อมค้อม
จำปีปี่ปี้ประยงค์ หอมกลิ่น มานา
ยิสุ่นนอมน่อมน้อม กิ่งสร้อยสูกมาลย

๏ นางยิ้มแยมแย่มแย้ม ยียวน
เสียวสันสั่นสั้นสวน อ่อนยิ้ม
ซ่อนชูชู่ชู้ชวน หมายสวาศ
ดั่งโอษฐพริมพริ่มพริ้ม เมื่อพร้องพจนา

๏ ขานางนองน่องน้อง พังงา
รักเรียมเรี่ยมเรี้ยมคลา คลาศร้าง
นมแมวแม่วแม้ว (มา) เหมือนแม่น
เลบมือนางน่างน้าง นขน้องนวลศรี

๏ ยนปลาคลำคล่ำคล้ำ ในชโล
เทพาพ่าพ้าเทโพ ลาดเต้า
ชอนช่อนช้อนชะโด โดดโลด หนีนา
คางเบือนเบื่อนเบื้อน (เคล้า) ฝั่งพ้นไภยันต์

๏ นวลจันมาม่าม้า แมวเสือ
เนื้ออ่อนอ่อนอ้อนแอบเฝือ สู่ด้าว
กริมกรายกร่ายกร้ายเหลือ นาเหนก
อุกอายอ่ายอ้ายอ้าว ดุกด้องแดงตาม

๏ หมู่พรามพรอมพร่อมพร้อม หาพรม
ช้างเหยียบจมจ่มจ้ม เล่นเลี้ยว
บอกบูบู่บู้อม เลนพ่น
อ้ายบาบ่าบ้าเบี้ยว บอกให้หาหมอ

๏ กระแหทองท่องท้อง ชลธาร
ทุงเหวเห่วเห้วหาร ปากกล้า
ชะแวงแว่งแว้งพาล ผิดเพื่อน
ราหูหู่หู้หน้า เพศเพี้ยงอะสุรินท์

๏ อินทระชิตแปรเพศประไพ เฉิดโฉมวิไล
ไล่ไล้สุคนธะโรยริน

๏ โกไสไส่ไส้ใจนิล เกราะแก้วกาวิน
ดิหลกล้ำดินแดน

๏ ดังองค์โกษีอมรแมน แม่นแม้นสหะแสน
เดชราชราวี

๏ พรหมมาศพาดแผลงไภยรี รี่รี้พลหนี
พินาศแพ้อัปรา

๏ จธรงคชไอยรางอนงา ง่าง้าสาตรา
วะวาบปละปลาบแปลบแสง

๏ นายชางช่างช้างจำแลง เผือกผู้สำแดง
พิโรจเรืองเดโช

๏ สามเศียรสูงสุดสุริโย โย่โย้โมโห
จะหักจะโหมโรมราญ

๏ เครื่องพินาศพาดเศียรคชสาร ส่ารส้ารสุริการ
ล้วนสุวรรณเรืองรูจี

๏ แวงแซงจัตุลังคะบาทยักษี ษี่ษี้มนตรี
ให้แปลงเปนเทพย์ทวยหาร

๏ ครั้นได้พิไชยฤกษ์ลมพาน ให้โห่บันดาล
ด่าลด้าลสะท้านสะเทือนแดนดึงษ์

๏ ให้ลั่นฆ้องเสียงหึงหึ่ง หึ้งเสียงอึงอึง
แตรสังข์ประนังวังเวง

๏ ช้างดั้งมีงากล้าเอง ใส่กระดึงดังเหนง
เหน่งเหน้งเสนาะแล้วสวมเกราะกราย

๏ งาสองส่องส้องเสยสาย ส่ายส้ายถะลาย
จะตีนบตีนยีนแทง

๏ พลม้าหีฤหันคำแหง แห่งแห้งเข้มแขง
ขี่ควบก็เรวดังลม

๏ ทงทองท่องท้องไพรพะนม ทงทิวปลิวลม
จะล่มจะล้างหิมวา

๏ บ้างก็ขี่สิงขนัดเลียงผา บ่างก็ราร่ำร้า
เอาผ้ามาทำเปนแผนเพนรัม
๏ บ้างก็ขี่คชสารเหม่ามัน มั่นมั้นเข้มขัน
ก็เกริกก็เกรียวกลางสนาม
๏ บ้างก็ขี่เสือร้ายลายงาม สัตรูเขดขาม
ข่ามข้ามสมุทชลที
๏ บ้างก็ขี่ครุฑราชปักษรี ชี่ชี้ถีวี
ฉวัดเฉวียนในกลางเวหา
๏ บ้างก็ขี่มังกรเหรา ร่ำร้าหิมวา
พินาศเปนผุยผง
๏ บ้างก็ขี่แรดรายตัวยง ยั่งยั้งการณรงค์
ชำนิชำนานผลานแผลง
๏ บ้างก็ขี่ควายเปลี่ยวเรี่ยวแรง สีหสิงฆ์คำแหง
แห่งแห้งห้าวหารชานใช ฯะ บังคับ
อักษร ๓ ฯะ

◎

กก	กง	กด	กน	กบ	กม	เกย	
กขคฆ	ง	จฉชฌ ฎฐฑฒ ตถทธ สศษ	ญณนรลฬ	บปผพภ	ม	ยวอ	หะ

๏ เขียนเลข ฯ[ข] พญานาค ฯ[ค] มหาเมฆ ฯ[ฆ] ราชกิจ ฯ[จ] มฤฉาทิฐิ ฯ[ฉ] บงกช ฯ[ช] มัฌยม ฯ[ฌ] พิฆาฎ ฯ[ฎ] พระโอฐ ฯ[ฐ] นอกกุฑ ฯ[ฑ] พฤฒา ฯ[ฒ] อลงกต ฯ[ต] ราชรถ ฯ[ถ] มหาประสาท ฯ[ท] โกรธ ฯ[ธ] พิศม์งู ฯ[ศ] บุรุษ ฯ[ษ] ตรัสสั่ง ฯ[ส] สิ้นสูญ ฯ[ญ] ปัณหา ฯ[ณ] อาดูร ฯ[ร] ต้นตาล ฯ[ล] จักระวาฬ ฯ[ฬ] พิลาป ฯ[ป] นิผผันรูบ ฯ[ผ] ภพโลกย์ ฯ[พ] โลภ ฯ[ภ] สงเคราะห์ ฯะ๑ะ

๑๑ ๏ สรรเพชญสัทธรรมแลสงฆ ประเสรอฐแก่นสาร
สบสุตรสดับนิลสังหาญ แลแพสย์สัตยา
๏ โกสุมภเกสรสมบัติ แลสวัสดิโสภา
เสารสูรย์สวรรคแลสุรา สุรสิทธิสมภาร
๏ สมเดจสหัสสนัยเสมอ สิหปราชญสงกรานต์
สมฤทธิสมาธิสบสถาน สุวภาพสุนทร
๏ สมบุรรณสาครแลสิน ธุสมุทรสมสมร
นายสารถีสมรรถสร แลตรัสสละสมาคม
๏ เสร็จเสด็จแลสังขพัสดุ ดูสิตเสวตรเสวยรมย
ปราสาทสัตวสม นักนิสาธุสงสาร
๏ แสนสนุกนิสาวสนม สดุดิโสดนมัสการ
สอ ล ทั้งปวงก็บริหาร ประเภทนานา ฯะ
๏ ไพศาขศิขรพิเศศ แลศับทศัทธา
ศัตรูแลศุขศุทธอา ศรภไขษยรัศมี
๏ อาศมศิลแลศิวา ศวรโศรตรเศรฐี
อากาศแลพิศมัศุลี ยศศักดิอัศวา
๏ โศพศภิเศกแลปิศาจ แลกุศลศาลา
ศึกศรีศรบงแลศริรา ทศศุภศภุงฆาร
๏ ศาโรชโศกแลประเทศ ศศิธรประกาศมาร
ศอ ค นิปราชญผู้ชำนาน ก็ประกอบในพาที ฯะ

อันนี้บังคับ
ศ สังเขป

๏ บุษยาแลกฤษณและกฤษ เกษมกระษัตรษัตรี
โอภาษจักษุมหิษี รักโทษภูษา
๏ อักษรรากษษแลยัก ษแลเกษบุษบา
พฤกษาฤาษีบูรุษมา นุษภิกษุเหาะหรรษ

๏ ปักษีมหิษรผู้ปราชญ ธก็ผูกเปนเชองฉันท์
สิบสืบนี้นามคือวสัน ตะติลกโดยหมาย
๏ สมมุติกล่าวนิยมไว้ บมิคลามิคลาดคลาย
เพื่อให้มหาชนทั้งหลาย ผู้จะอ่านจะเขียนตาม
๑๑ สอ ล แลษอ บ ก็ประกาศทั้งสาม
พิเศศโดยนาม ประเพทภาษา
๏ อนึ่งโสดคือไม้ม้วน ไม้มะลายอะเนกา
ประกอบเปนฉันทา ผู้พิเศศอย่าหลงใหล
๏ ใฝ่ใจแลให้ทาน ทั้งนอกในแลใหม่ใส
ใครใคร่แลยองใย อันใดใช้แลใหลหลง
๏ ใส่กลสะใภ้ใบ่ ทั้งใต้เหนือแลใหญ่ยง
ใกล้ใบแลใช่จง ญี่สิบม้วนคือวาจา ฯ ไม้ม้วน ๒๐ ละไม้มะลาย ๙๖

๑๑ สบศับทนานา ทุกประการหมวดหมาย
ทั้งนี้ย่อมไม้มะลาย ผู้ประเสริฐพึงเรียน
๏ สบสแล็ไม้ม้วน ไม้มะลายบเว้นเวียน
ผู้ใดจะอ่านเขียน จงประหญัดอย่าดูเบา
๏ ส่วนผู้จำนองฉัน ทนี้นามมกรเคา
รพบรมพุทเธา รศตั้งบำเพญบุญ
๏ ผู้มีอำนวยทาน อิกทั้งศิลเปนต้นทุน
มากแล้วจึ่งมาภูล อันชอบไว้ในโลกา
๏ เฉลียวฉลาดในกาพย์กลอน วรอรรถคาถา
เพราะเหตุบุญา ธิการหลังมาอวยผล
๏ อนึ่งจึ่งให้ใช้ ฤ ฤๅ ไซ้โดยดำกล
ฦ ฦๅ ก็อำพล โวหารชอบสถานการ ะ
๏ คือ ฤทธิ ฤทธี ฤทธา ริทธิ ริทธี ริทธา ฯ

สพฺพญฺญู โม สมฺนิ โน มารชิ โภ มเหสี โย มุนินฺท โช
สุคโต โส นายโก โร มาราริ โต ฯะ๑๗

๏ เรากินแตงโม ลูกไอกะโต ฉภอะจอะนาน
จะคอยอยู่ไย กูจะใคร่ราญ ไม่รภะภาน ฉะฉะสงสาร แนะใหกอะชาย

๏ สพฺพคฺลา มฺนาทิคลหุ ภฺยามชฺฌนฺตครุ ชสา
มชฺฌนฺตลารเตเตฺฐจ คณาโค ครุโล ลหุ ฯะ๑๗

ต	ต	ช		ต	ต	ช	
อินทาทิ	กาตาว	ชิราช	คาโค	ั ั ุ	ั ั ุ	ุ ั ุ	ั ั

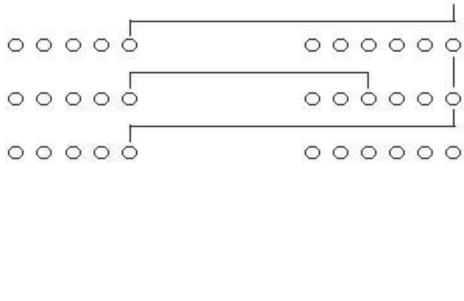
ั ั ุ ั ั   ุ ุ ั ุ ั ั
ั ั ุ ั ั   ุ ุ ั ุ ั ั
ั ั ุ ั ั   ุ ุ ั ุ ั ั
ั ั ุ ั ั   ุ ุ ั ุ ั ั

อินทรวิเชียรฉันท์ ๑๑

๏ สำเภาก็แล่นไป   จรในกระแสสาย
ถึงถ้าบูรีหมาย   วรรฐปัญจา
จึ่งราชทูตพลัน   จรจรัลเถลิงคลา
ไปเฝ้านรินทรา   กรอัญชุลีการ

มณีรัตนฉันทกลอน ๕

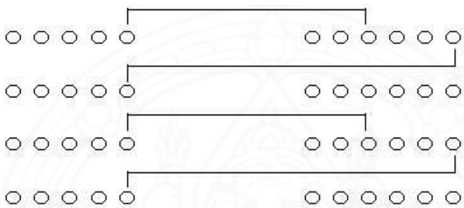
๏ ติโลกนาเถ ธรนฺเต จ ตุลฺยา

กาพย์ตรังคะวะชิระวะลี ๑๑

๏ เห่เอยจะเห่กล่อม จะถนอมประคองไกว
นอนเถิดนะสายใจ วรลักษละอององค์
๏ ภักตรผ่องฉวิผุศ บริสุทธิวิไลธรง
ขวันเข้ายุเพาพงษ นัยเนตรออแม่นา

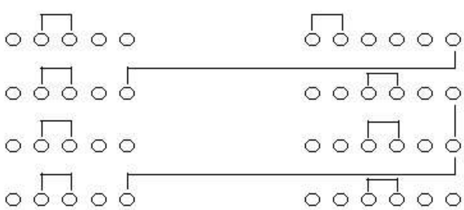
๏ สพฺพญฺญุสตฺถา ภควานวนฺโต

กาพยพรหมคีติ ๑๑

๏ ครันเช้าก็หิ้วเช้า ชายป่าเต้าไปตามชาย
ลูกไม้จึ่งครั้นงาย จำงายราชอดยืน
๏ เปนใดจึ่งมาค่ำ อยู่จรล้ำต่อกลางคืน
เหนกูนี้โหดหืน มาดูแคลนนี้เพื่อใด

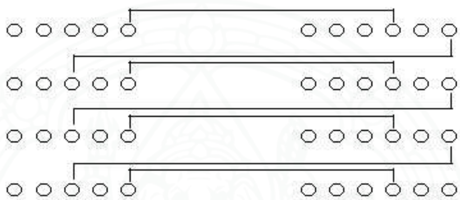
ลำนำ ๑๑ กาพย์ตรงค์วารี

อย่างพรหมคีติ ๑๑

๏ แขกเต้าเคล้าคู่เคียง　　เรียงจับไม้ไซ้รปีกหาง
เรียมคะนึงถึงเอวบาง　　เคยแนบค้างร้างแรมนาน
๏ ตุเหว่าเจ่าจับร้อง　　สนั่นก้องซร้องเสียงหวาน
ไพรเราะห์เพราะกังวาล　　ปานเสียงน้องร้องสั่งชาย

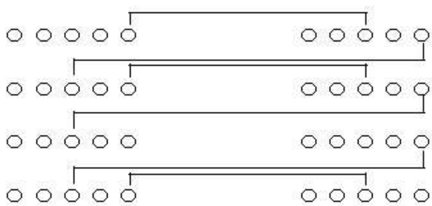
๏ ติภเวสาโรว ตรุโณภาสี

กาพย์มหาวะชิรปันตี ๑๑

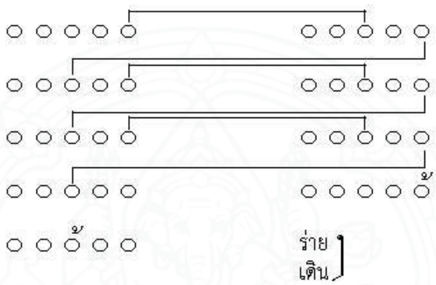
๏ องค์ใดพระภักย์เฉลา　　ศิลสารเกลากลิ่นกล้า
รังษรีมาจรัษโลกย์　　อมัตโมกขมามือ
๏ เพียรทำถือก้องแท้　　ตรีพิภพแพ้พระเดียว
อมักเจียวแจกสัตว　　ไหว้บาทะรัตน์พระตู

๏ สคตํนาโถ ภิพุทฺโธธมฺเม

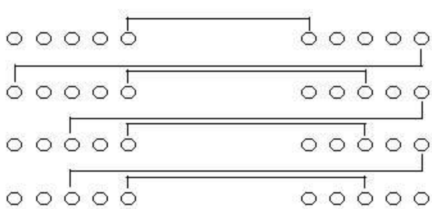
กาพยวะชิระปันตี ๑๐

๏ ฝ่ายนิกรมาตยา รับบันชาจอมราช
กฎประกาษทุกหมวด วางตราตรวจทุกหมู่
ไพร่พรึบจู่จับการ วิ่งลนลานแล็นฃ่าย
บ่วงแร้วรายรอบเสร็จ ส่วนสมเด็จภูวะนา

๏ ยืนรถาตระศักดิ บริรักษหน้าที่ไท้
ขุนพลไช้สารวัต เกณฑ์รถรัศม้ามิ่ง
๏ ขับคชวิ่งแวกล้อม ขึงฃ่ายห้อมบวงบงง
ดาประดังทุกหน้า ตปตะขาบเราม้า พ่เร้าอลเวง ฯะ

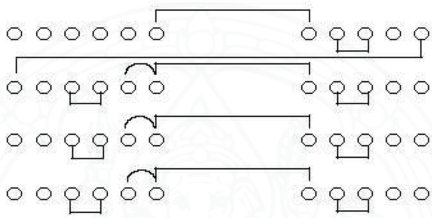
กาพย์วปะริตร

ญอพรเกียตลาลำนำ ๑๐

๏ ศรีสวัสดิปรีดารม ประนมนิ้วประนด
ทศนขประชุม ต่างกุสุมภ์สุนเรศ
๏ โอนวรเกษอภิวาท สยมภูวะนาถโมลิศ
องคจักกฤษกมเลศ ภานุเมศศะศิธร

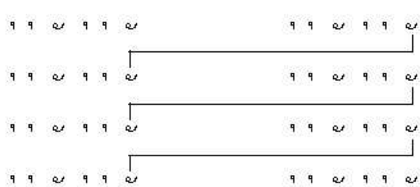
กาพโอพารวิปะริตร

ญอพรเกียดลำนำ ๑๑

๏ ศรีสิทธิ์อดิศรสมภพ บุญอบอาบทราบธรนิดล
สกลภิตสิตารมณ์ ชมชิดกฤษดาการ
๏ บานอกหล้าฟ้าหกแห่ง แซ่งริปูชูทันมิก
พลิกอุบัตขัติยสุขุม ชุมเชิญเสริญสิทธิท่าน

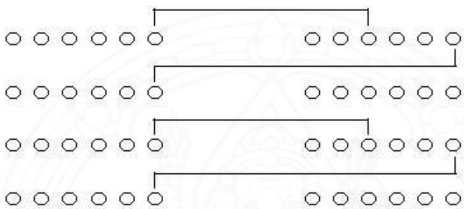
อิธโต ฏกมํ พุธิเส หมิตํ

โตฎกฉันท ๑๒

๏ ขณราชมิลินท์ วรขัติยวงษ
อภิสิญจนองค์ ชลอบกุสุมา
๏ รสคนธวิไล ยวิเลศปักทา
ก็ธิ์เสร็จรมา บริเวณคะณสงฆ์

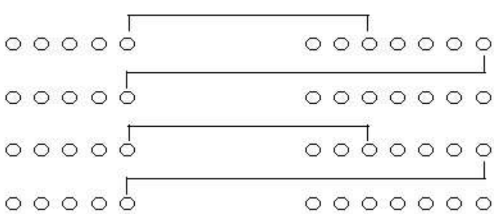
อสโมภควา คุรุราชมูเล

กาพย์มณฑคติอย่างโตฎก ๑๒

๏ กษณนั้นอมเรศ วรเดชธิ์ก็คลา
สหเทวะคณา แลสุรางคยุพาน
๏ วรองคประไภย จรในคคะนาน
ธก็โสมนบาล หฤไทยภิรมย์

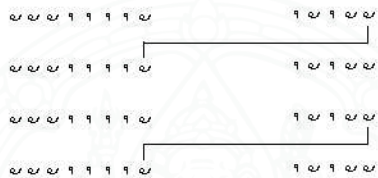
อตีตกปฺเป อนนฺเต นิรนฺตรํ

มหาตรงคนทีอย่างอินทวง ๑๒

๏ เห่เอ่ยณวันนี้ เมื่อตะกี้กูภพผู้หญิง
มันงามนิจริงจริง แลขะเพื่อนเสมือนสีดา
๏ งามล้ำวิไลภักตร กูนิรักษกูจึ่งเล่นตา
กูจึ่งเป่าซึ่งมนตรา คือมะหาอิธเจ

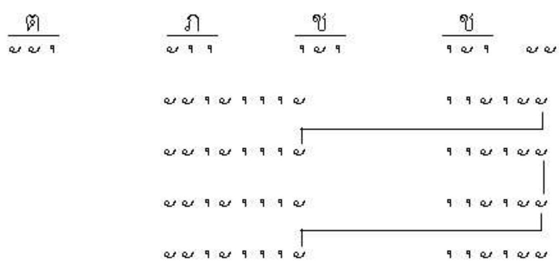
มฺนาโนติ ทสยปฺปหา สนิสา

ปะหาสินีฉันท ๑๓

๏ ปางเมื่อพี่จรดนใน พนมพนาวา
ยินเสียงสัตวสกุณคณา ประเพรียกณพงไพร
๏ หวาดว้าเสียวหทยลยม สยดแสยงใจ
เยือกเยนหนาวมลมใน ก็นึกคนึงนาง

วุตฺตาวสนฺตติลกา ตภชาชคาโค

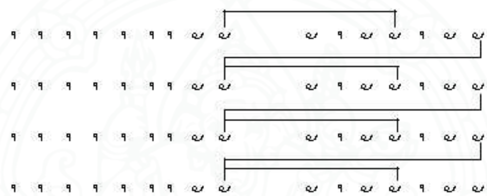

วะสันตติลกฉันทร ๑๔

๏ ผู้ใดแลช่างพระปะติมา กรรูปประจิตรทอง
แม้นจักอุปัติภพลอง วรชาติใดใด
๏ ผู้นั้นบรู้จะทุรพล แลประดาษเขนใจ
มีรูปแลสุวรรณจะประไพ วรภักตรผ่องผิว

นนมยยุตา ยมฺมาลินี โภคสีหิ

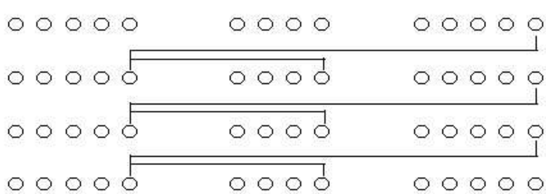
น	น	ม	ย	ย
ุ ุ ุ	ุ ุ ุ	ั ั ั	ุ ั ั	ุ ั ั

มาลินีฉันทร ๑๕

๏ ละทลนครปัญจา ท่วพระภารา ก็หวั่นไหว
๏ อจลวิจลกรุงไกร ทังพระเวียงไช ก็เกลื่อนมา
๏ ชนนิกรก็ไคลคลา ต่างก็บูชา นะมัศการ
๏ สกลนรก็เบิกบาน บ้างก็ชมทาน แลยินดี

๑๖ อย่างกาพย์

๏ เสด็จเหนือสิงหาศนมณี รุจิเรขรูจี วิจิตรจรัตรามเรือง
๏ เฉลาฉลักฉลุมาศมลังเลือง แก้วก้าวกนกเนือง บังอวดบังอิงอาจองค์
๏ รจนามังกรแกมหงษ พิจิตรยรรยง จะย่างด้วยยนตรบทจร
๏ ขนนเขนยรายรัตนปรรจฐร พิดานดาภร พรายเพริดปรภาพิมล

[๑๑]๏ ติภเวสาโร วรคุโณภาสี
๏ สพฺพญฺญุสตฺถา ภควานวนฺโต
๏ ติโลกนาเถ ธรนฺเต จ ตุลฺยา

สุรุจิโมกฺขํวรตรํลทฺธา อนาถนาโถภสตฺตตาริ ปสนฺนจิตฺตาวกโรนฺติปูชํ
ภควาวิโรปฏฺฐิวิโทธมฺเม วิสุทฺธิสุสตฺตสุมคฺคเทสี ปุญฺญาภิสนฺเทนตเมนปตฺตํ
ติภเวคตฺตํอมตทวนฺเท โมกฺขปฺปทายีครุปาตุนาโถ สมฺปนฺนสุกฺขํอนุโภนฺติธีรา

[๑๒]๏ อตีตกปฺเป อนนฺเตนิรนฺตรํ
[๑๒]๏ อสโมภควา ครุราชมูเล

ทานาทิธมฺมํสญฺจยํมหาทโย รตนาสรเกกลิมารชโย
โลกานมตฺถายมกาสิสพฺพโส วรญฺญาณวิสุทฺธิวิมุตฺติคโต
ตสฺเสว นโมกโรหํ สสฺสตํ วรญฺญาณลโภปนมามิชนํ

๑๖ นาคบริพันท์

๏ พิมานทองทิพโสภณ โสภาพหยรณ
มะณีประดับชัชวาลย์
๏ ชัชวัดประดากากาญนจ แกมแก้ววิมาน
วิมลมาศดำเกอง
๏ ดำกลยิ่งเทพบันเทอง บันทานสำเริง
สำราญสำฤทธิสมบูรรณ
๏ สมบัติพิพรรฒเพียบพูล เพียบเพญไพบูญ
โชติเสวยศุขสาร

๑๖ อักษรสาม

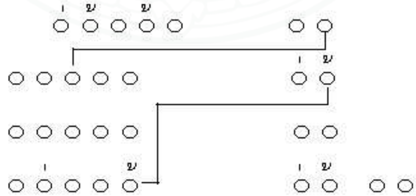
๏ ธรงคชไอยเรศงอนงา ง่าง้าสาตรา
วะวาบปละปลาบแปลบแสง
๏ นายชางช่างช้างจำแลง เผือกผู้สำแดง
พิโรจเรืองเดโช
๏ สามเศียรสูงสุดสุริโย โย่โย้โมโห
จะหักจะโหมโรมราญ
๏ เครื่องพินาศพาศเศียรคชสาร ส่ารส้ารสุริกาญจน
ล้วนสุวรรณเรืองรุจี

๏ อกฺกสฺเสหิย ทิมฺป ธาสตคตา สทฺทุลฺลวิกฺกีฬิตํ

ม	ส	ช	ส	ต	ต	
ั ั ั	ุ ุ ั	ุ ั ุ	ุ ุ ั	ั ั ุ	ั ั ุ	ั

๑๙ กลบทดังนี้ชื่อสัททุลลวิกกีลิตฉันท์

๏ เบื้องบันในวนเวศวนาดรนุไพร แถวธารน้ำไหล ระริน
๏ นานามัจฉก็ว่ายคคลายนุจรถวิล แถกถาสาครแลสิน ธุนอง
๏ กุ้งกั้งมังกรกุมแลกุมภิรก็ปอง แฝงฟาดเฉนียรนอง ฉฉาน ฯะ

๏ ปางนั้นสองไท้ราช ดาบศ
สาพิมตไปมา กล่าวแก้
ประทานราชเอารศ สองราช
เวนแก่ชูชกแล้ เจิ่งไท้ชมธรรม

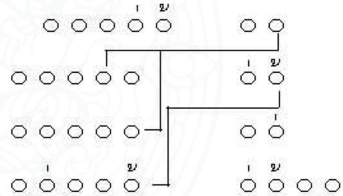
กาพยสังขลิกวาจา

๏ มุนินฺทเทห	กนฺตี	○ ○ ○ ○่ ○้	○ ○
ตวภาณี จ	สณฺหา	○ ○่ ○ ○ ○	○่ ○้
สุมโนหารี	นิจฺจํ	○ ○ ○่ ○ ○	○ ○่
อขิลโลกา	นนฺโท	○ ○่ ○ ○ ○้	○่ ○้

๏ พระจอมมุนีนารถเจ้า สยมภู
งามรูปวิมลรูจี แจ่มจ้า
ประสาทสุนธรธู รศเทศ
โปรฎสั่งยังตูข้า รอบรู้

จัตวาทันธี มหาอนฺติกนฺโลวาจา

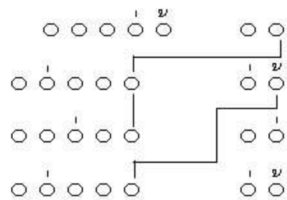
๏ มุนินฺทเทห	กนฺตี
ตวภาณี จ	สณฺหา
สุมโนหารี	นิจฺจํ
อขิลโลกา	นเมว จ

๏ พระปิ่นบรมนาถเจ้า จอมกระวี
วรรณรูปรังสีแสง โชติช่วง
ดำรัสมะธุระคำภีร์ ธรรมโมฒม์
เสทธิสู่นฤพานหล้วง ฝั่งโพ้นไภยสูญ ฯะ๑

ทุรสังขลิกวาจา ในกาพยสารจินดา

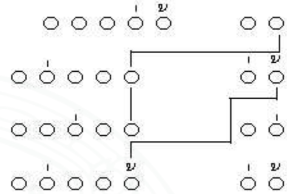
๏ มุนินฺทเทห	กนฺตี
มธุรวาณี	จเต
สุมโนหารี	นิจฺจํ
ติโลกานเม	วจ

๏ พระมุนินทรปิ่นเกล้า จอมชี
รูปผ่องพรรณรังสี สุดศร้าง
ดำรัศอัษฎางค์มี มะธุรโอษฐ
งามอิ่มเรียกคำอ้าง ทั่วหล้า

มหาทุรนุโลปสังขลิกวาจา ในกาพยสารจินดา

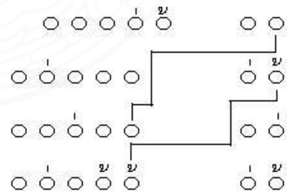
๏ มุนินฺทเทห กนฺตี
มธุรวาณี จเต
สุมโนหารี นิจฺจํ
ติโลกานเม วสิพฺพโส

๏ พระมุนินทรปิ่นเกล้า โลกีย์
รูปทรงเรืองรังษี สุดศร้าง
คำตรัสอัษฎางค์มี มะธุรโอฐ
งามอิ่มเรียกคำอ้าง อรรถโอ้เอาใจ

ลินนุตรวาจา ในกาพยสารจินดา

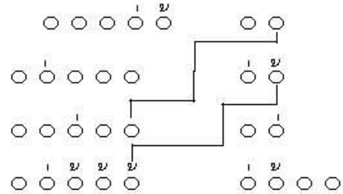
๏ วิจิตฺรเลกฺข ปาหา
มุนินฺทชเน หเต
อภิวนฺทิตา ธนฺต
มยฺหํวสิเส สทา

๏ ลามลวนโลภสิ่งเหล้น หลากหลาย
คือคชินทรฤาไสย ปิดป้อง
คนึงฟงงคลั่งคลำพลาย เพลงพลาด
ขวักไขว่คว้าหญ้าต้อง ตำแย

มหาลินนฺตรวาจา ในกาพยสารวิลาสินี

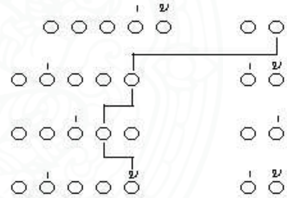
๏ วิจิตฺรเลกฺข ปาทา
มุนินฺทชเน หิเต
อภิวนฺทิตา ธนฺตุ
มยํวสิเส สหาธุว

๏ โฉมเจ้าจะแหวกฟ้า ฝากพรหม
เกรงจะชมฌานเมิล แม่ไว้
จะฝากอิศรกรม ไกรวาศ
ไฟราคร้อนหล้าให้ ทั่วด้าวเรียมแหนง

ทีฆปกฺขํ ในกาพยคัณฐ

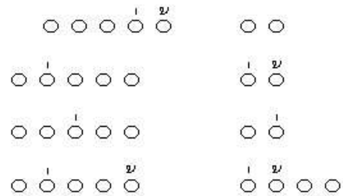
๏ นารินํสามา วณฺณี
สตฺตานํขนฺตี ตมา
วากฺยาเปารีม นุญฺญา
สตฺเตสีหภี สุโร

๏ หญิงขำดำเกลี้ยงยิ่ง มีศี
ธรรมอื่นเทียมขันตี ไป่ได้
คำเชาบุรีไพ เราะห์พ่อ
สัตวสบสิงหราชลี้ หลบแสยง

รสฺสปกฺขํ ในกาพยคัณฐ

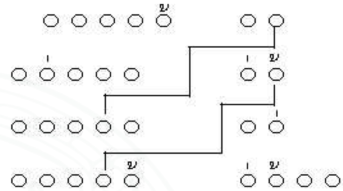
๏ นาโคนาเคน ติทฺธํ
ทายมฺหิยุถํ ชเห
มฤธาวาสํ อากํ
นุโภติทุกฺขํ อนปฺปกํ

๏ คชพลายหลงเล่ห์ช้าง　　พงงลวง
ละเพื่อนฝูงทงงปวง　　ป่าไม้
ติดบาศต้องบวงใจ　　เคียมราค
ถึงทุกขหวดหวงหง้วง　　เงอะเศร้าซึมมัน

จิตฺตลดา ในกาพยสารวิลาสินี

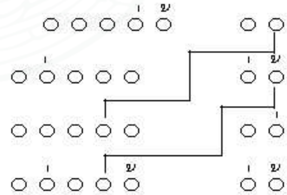
๏ สรเทปุณฺณ　　จนฺโท
วิภาตินภ　　นฺตเร
จิตฺตมหาโรส　　พฺเพสํ
ชนานเมว　　สยสทา

๏ พระจันทร์ยามยิ่งร้อน　　วันเพง
แสงส่องสวางนภา　　ภาคย์พื้น
ลอยละเลื่อนเปล่งศี　　กระจ่าง
จับจิตรชนชื่นหน้า　　หน่วนเสมอ

มหาจิตฺตลดา ในกาพยสารวิลาสินี

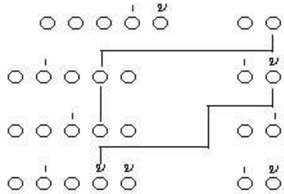
๏ สรเทปุณฺณ　　จนฺโท
วิภาคนถ　　นฺตเร
จตฺตมหาโรส　　พฺเพสํ
ชนานเมว　　สทา

๏ วันเพญในเมื่อร้อน　　เดือนหงาย
จันทร์ส่องสวางเวหา　　แจ่มแจ้ง
ชักชนชื่นชลมาร　　ทุกเมื่อ
เสียงเพรียกพรชแพร่งพร้อง　　ร่ำอั้งสรรเสิญ

นนฺททายี ในกาพยสารวิลาสินี

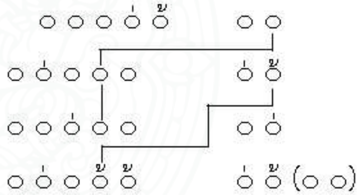
◎ สมุคนฺตฺวาสุ ริโย
มหาเตโชสุ รุจี
โพเธคโสปิ ภชํ
อุณฺหรํสีภา ณฺมา

◎ พันแสงพันเดชดั้น โดยหาว
เรืองโรจอรุณพราวโพลง แพร่งฟ้า
บุรเบื้องขอบขาวอาย อุณห์อบ
อาบกระมุทแจ่มจ้าสร้อย แบ่งบาล

มหานนฺททายี ในกาพยสารวิลาสินี

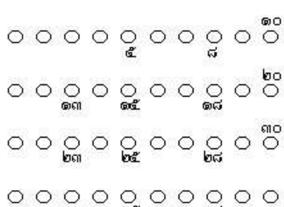
◎ สมุคนฺตฺวาสุ ริโย
มหาเตโชสุ รุจี
โพเธคโสปิ ภชํ
อุณฺหรํสีภา คิรลิยา

◎ พันแสงพันเดชดั้น โดยหาว
เรืองโรจอรุณพราวโพลง แพร่งฟ้า
บุรเบื้องขอบขาวอาย อุณห์อบ
อายกระมุทแจ่มจ้าสร้อย เบิกสร้อยบัวษรี

วชิรปนฺตี ในกาพยสารวิลาสินี

◎ สคตํนาโถภิพุทฺโธธมฺเม
วรรูจีสุวสิสตา
ภควาวโรอโหมนฺตํ
สภคว์โมกฺเขนหเวธาตุ

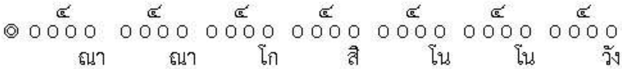

๏ พุทธภาคย์โปรฐสัตว ไญยธรรมตรัสตราโลกย์ เสพยศุขโมกษนฤพาน
วศิลารเสรทห้า สอนสรรพหล้าแหล่งบน เศียรแสลงปราบเกลคล ตูข้าพระเอนดู

๒๘ ๏ ปริสุทฺธิ วรชุตฺติ อุตฺตมนุตี วรสร ณภณี ปรมิทฺธี กิตฺตีปรโม ชื่อว่าจุฬสรงฺคทาวี
๒๘ ๏ วรวชฺช คนฺคสฺส อฎฺฐหํโส วรธิมุนิ โนนมิจกฺกลกฺขณจุรณํ ฯ
๒๘ ๏ วรสรณภณี ปรมิทฺธี กิตฺตีปรโม ปริสุทฺธิ วรชุตฺติ อุตฺตมนุติ ฯ มหาตุรงฺคทาวี
๒๘ ๏ วีรธิรมุนิโน นมิจกฺกลกฺขณจุรณํ วรวฎฺฐ ตนุคสฺส อฎฺฐหํโส ฯ

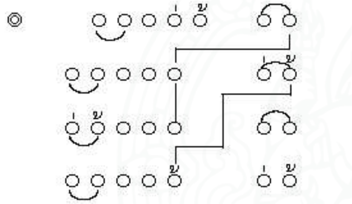
๒๘ ๏ ปริสุทฺธิ วรชุตฺติ สภองฺคี
ปรมตฺถ สจฺจภณี ปรมิทฺธี ภตฺตยุตฺเต
๏ วรวฎฺฐ ตนุคสฺส ปนเมโฆ
ปริสุทฺธิ พุทฺธิมโต ...วจกฺ กลกฺขปาทํ
๒๘ ๏ มหาคุโณ คณาธิโก มหากวี
สุสารทตฺถิ มตฺถกี ภวาตรี มหิทฺธิโก
๏ สุสีลวา สุธมฺมจา ริสุทฺธโร
อิสิวิสุทฺ ธิอุตฺตโม สุพุทฺธิโก มหามุนี
๏ อมาชิน สุสเมวรุ สุสปาทสี
รสาภิวนฺ ทิตฺวาอญฺชลี สิตารวี สิทาธุวํ
๒๘ ๏ สทฺธาสีลํ หิโรตฺตปฺปํ สุตจาโต
ปญฺญาสตฺเถ นสมฺปโน อทลิทฺโธ สหาภเว
๏ โลทุสฺสีล มจฺฉรีติ ทฺโธปาเป
ยทิอากํ มทสฺสเก นิจกุเล ทลิทฺธโก

๏ สุสารโท มหิทฺธิโก มหาอิสี
สุปาทจ กุกลกฺขณี วราหรี วรนฺทฺทา
๏ สุสีลเส ภูธโลกเช ภูธโกรหา
กิเลสโล ภโทสมา นโมหภา วิมุตฺติโก

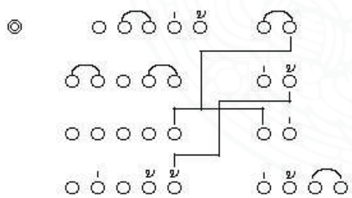

ฯ มิได้กำหนดครุลหุภาพ

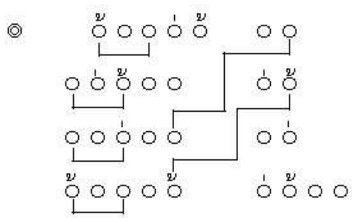
๏ สุราคณา สุโสภณา รปิรโก สมฺมนสิ ภิวนฺทโน สเรกโน รตินฺทิวัง ฯ สารวิลาสินี แล ะ

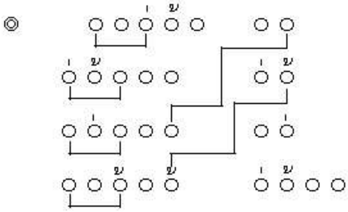
๏ ฝนตกนกร้องร่ำ ครวญคราง
ครางครวนถึงนวลนาง โศกเศร้า
เศร้าโศกร่ำแต่ปาง ไปจาก
จากไปเรียมไฉนเจ้า พี่เพี้ยงตรมตาย
ฯ สินธุอลงกฎ

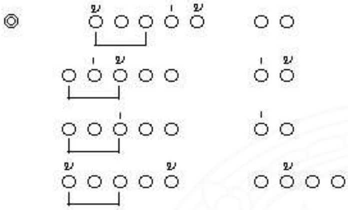
๏ วรองคนงนารถแพร้ว พรายสาย
ภักตรลักษณพรรณรายกาย โก่งคิ้ว
จงกลอุบลปรายราย รายรอบ
สัตรรัตรคิ้วนิ้ว ฟ่ายฟ้อนระบำจำ

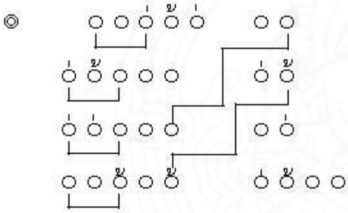
๏ แจ้งคำถามข่าว
ตามแต่รู้บอก
ความยากยิ่งสุด
แท้ธรมาสู้ซู่

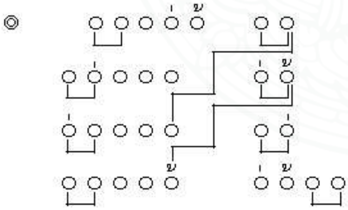
๏ จงใจรกษเจ้า
ร่วมร้อนในความ
จากค่างไปไกล
แสนขนึงยิ่งรักขวัน

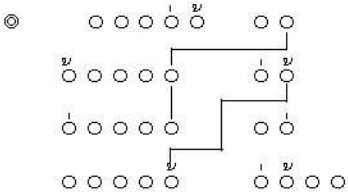
๏ เจ้าคอยหาพี่
มาคะคอยเหลียว
ตาแลส่งงสุด
หน้าเอนดูนุชเอยนั่ง สารถีชักรถ

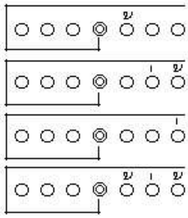
๏ ครวญครางพี่เศร้า
ยิ่งร้อนนางไกล
แคลงอยู่คลางยงง
โลมใครพ้นอยู่อ้อน บทสังขยา

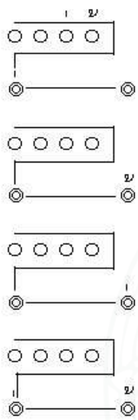
๏ ลางวัน ฟังข่าวร้าย
ร้อนยิ่ง ไฟฟอนฟาง
ข่มสุด โสกไป่วาง
กรรมกู ฉันใดส้อน สัดให้
ฯะ โคลงทวานตรีประดับ

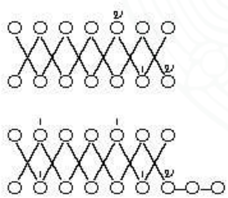
๏ เนตร คมสมลักษณเนื้อ นิล
น้อง จรวรวันเชษฎ เนี่ยว
ส่อง ศรห่อนภกเภท เรียม
มา สบจบจวบห้อง ต่อท้าววัน
ฯ ทวาตรีประดับ

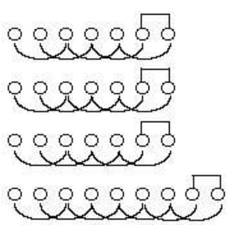
๏ สมสมักรักษ อย่า หร้วมสมสนิจ
สวาดิหวังชื่น ไว้ ชื่อชิดเชื่อหน้า
จิองเจือเพื่อ ใจ มิตรร่วมรักษ
ชั่วบอกลัว คน กล้าทปหล้วงลอาย

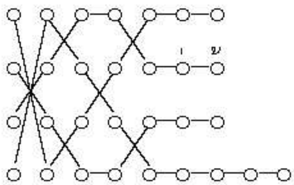
๏ พอ เบิกบุขพร้อง วร
ถาม เหตุสายสมร เจ้า
จง แจ้งแสดงเอกก่อน แน่
เล่า ตามมูลเหตุเศร้า ถ้อย บิดา

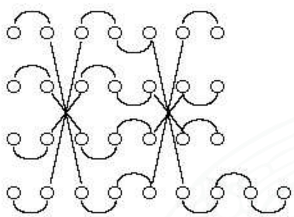
๏ ช้างเห่าหกเปนไซ้ อย่างา
งูสารกลายสอกปลา เสียต้อง
ข้ารักษแม้นร่วมจา อย่าโอฏ
เมียเก่านอนเจรห้อง เอมไว้วางใจ

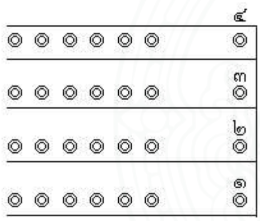
๏ ว่าฟังเดื่อพึงมี ให้ดอก
กาแท้ขาวเชื่อเล่า ยังว่า
ริ้นพ่อเท่าณภู เถิดเขาฟังหวัง
แม้นฟังว่าอย่าหญิง แท้ชื่อเที่ยงแล้

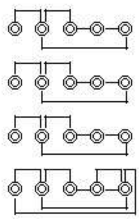
๏ นะ สี่จักรเจษ เหี้ยม มหิมา
กาง รัตน์กุมฮ่าว ฎา แก่วงหวู้
ราย บาทฤทธิ์แผลง ผา เพียงหัก
กร เรษถีบเมรุ สู้ ต่อด้วยอาธรร

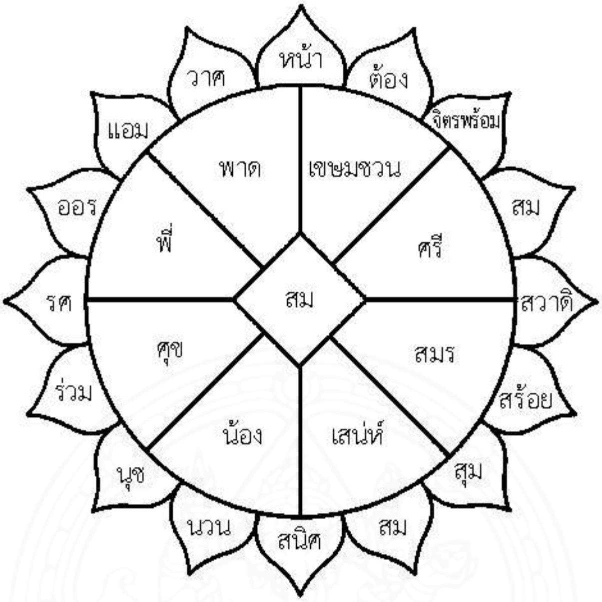
๏ เที่ยงคืน คุงด้าวเด่น แขใข
ดาวดับ กับสายใจ อยู่เล่น
ป่าชัด สงัดไพร ไครเพื่อน
ฝนตก นกร้องเร้น อยู่ด้วยสายสมร

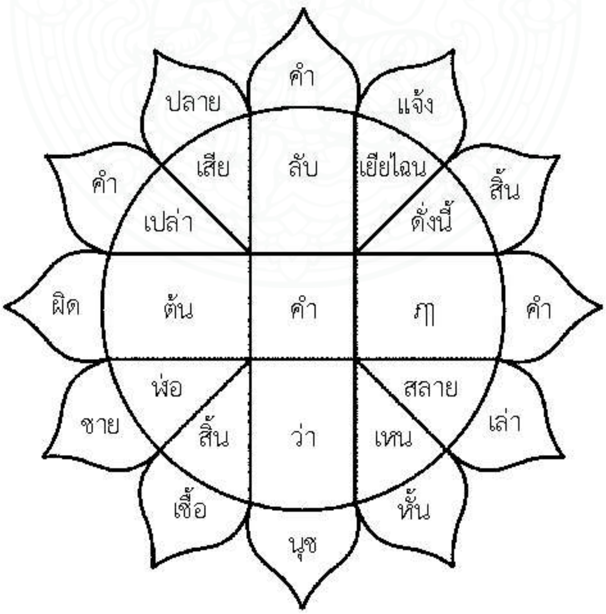

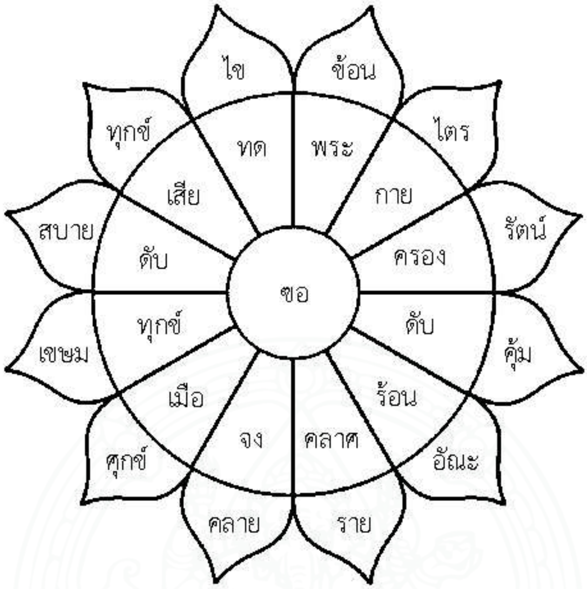
๏ เหี้ยมใจบอกออก เลบ
ขยับคอยขยายผันผ่อน สร้อน
เฟี้ยมฟุบกายรวังนั่ง นอน
ตายนอนเนื้อหมุ่จับโจม เสือ

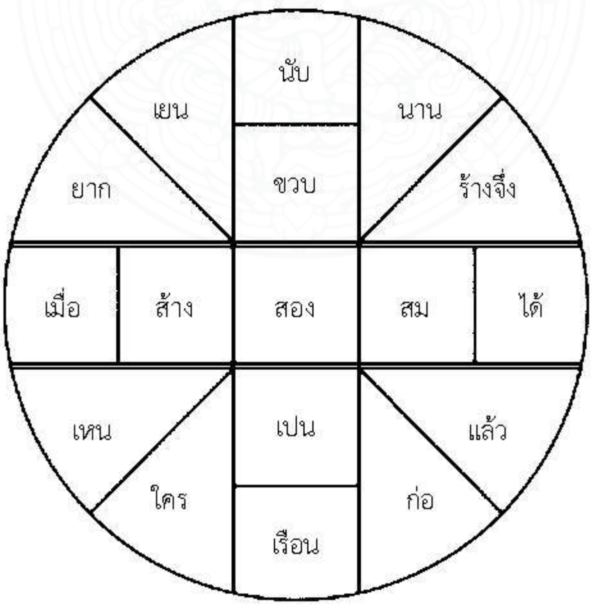

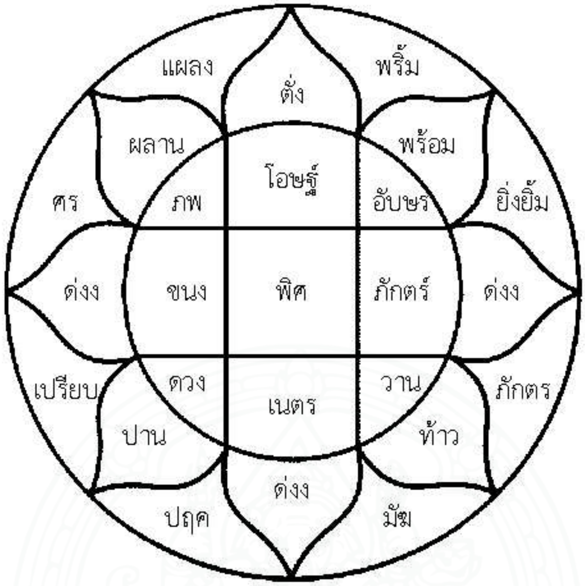
๏ นาคินทร เชื้อชาติราช
จับคว้า ติณลิวะฉวย
งวงกระมวด ลิ้นมัดมุ่น
รวบหรัด คล้าจรสลัด ฯะ๑๓

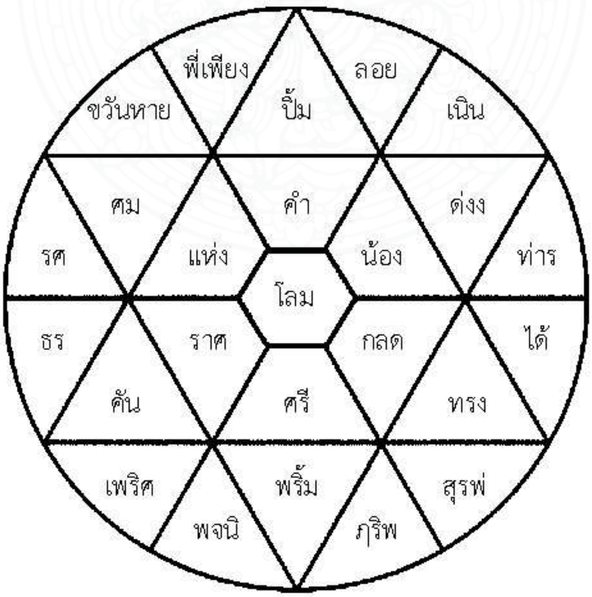

หน้า
ต้อง
จิตรพร้อม
สม
สวาดิ
สร้อย
สุม
สม
สนิศ
นวน
นุช
ร่วม
รศ
ออร
แอม
วาศ
เขษมชวน
ศรี
สมร
เสน่ห์
น้อง
ศุข
พี่
พาด
สม

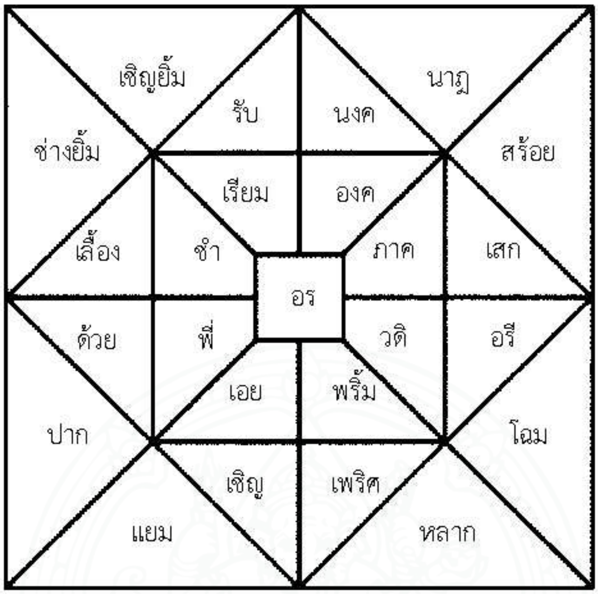

คำ
แจ้ง
สิ้น
คำ
เล่า
หั้น
นุช
เชื้อ
ชาย
ผิด
คำ
ปลาย
ลับ
เยียไฉน
ดั่งนี้
ฎ
สลาย
เหน
ว่า
สิ้น
พ่อ
ต้น
เปล่า
เสีย
คำ

ไข
ข้อน
ทุกข์
ทด
พระ
ไตร
เสีย
กาย
สบาย
ดับ
ครอง
รัตน์
ซอ
ทุกข์
ดับ
เขษม
คุ้ม
เมือ
ร้อน
ศุกข์
จง
คลาศ
อัณะ
คลาย
ราย

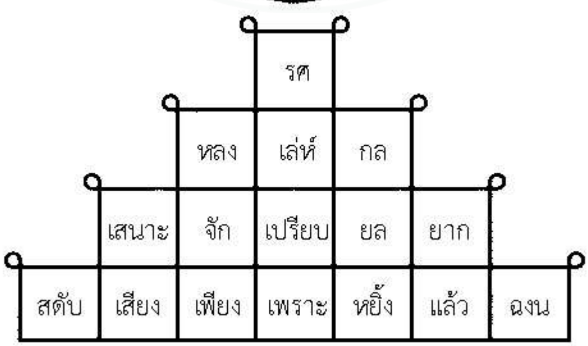

นับ
เยน
นาน
ยาก
ขวบ
ร้างจึ่ง
เมื่อ
ส้าง
สอง
สม
ได้
เหน
เปน
แล้ว
ใคร
ก่อ
เรือน

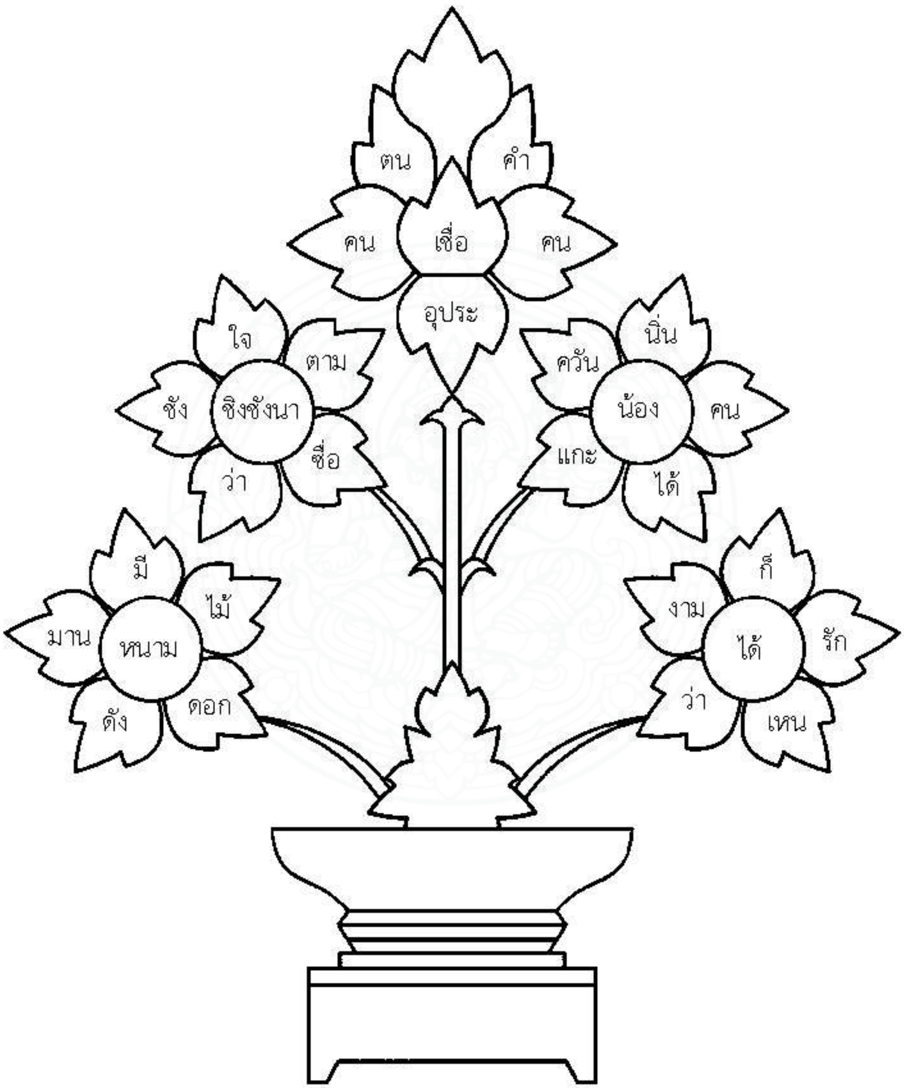

แผลง
ตั้ง
พริ้ม
ผลาน
โอษฐ์
พร้อม
ศร
ภพ
อัปษร
ยิ่งยิ้ม
ด่งง
ขนง
พิศ
ภักตร์
ด่งง
เปรียบ
ดวง
เนตร
วาน
ภักตร
ปาน
ท้าว
ด่งง
ปฤค
มัฆ

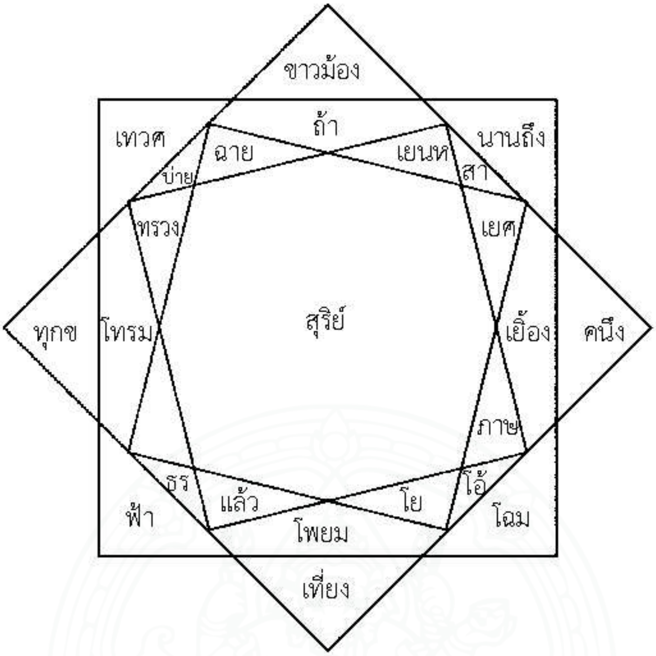

พี่เพียง
ลอย
ขวัญหาย
ปิ้ม
เนิน
ศม
คำ
ด่งง
รศ
แห่ง
น้อง
ท่าร
โลม
ธร
ราศ
กลด
ได้
คัน
ศรี
ทรง
เพริศ
พริ้ม
สุรพ่
พจนิ
ภุริพ

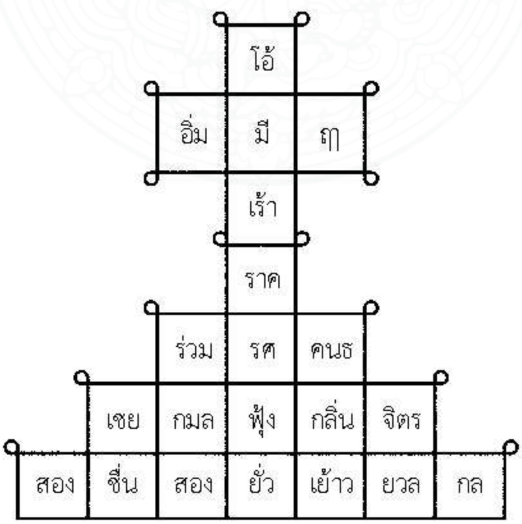

เชิญยิ้ม
นาฎ
รับ
นงค
ช่างยิ้ม
สร้อย
เรียม
องค
เลื้อง
ชำ
ภาค
เสก
อร
ด้วย
พี่
วดิ
อรี
เอย
พริ้ม
ปาก
โฉม
เชิญ
เพริศ
แยม
หลาก

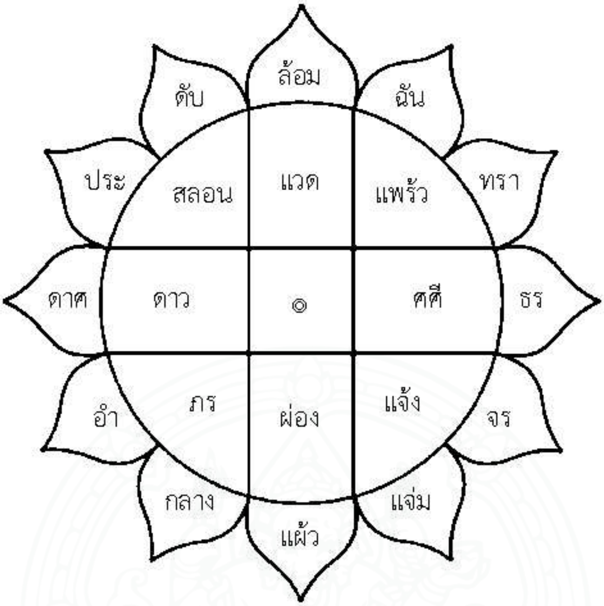

เพี้ยง
แจ่ม
สวรรค์
แก้ว
เพลง

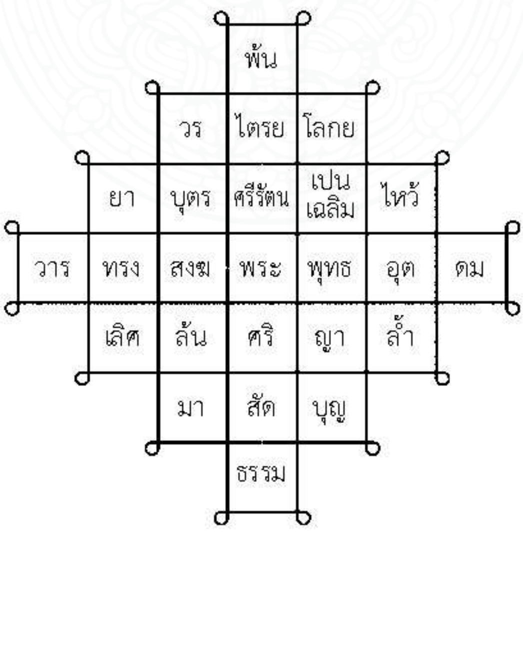

รศ
หลง
เล่ห์
กล
เสนาะ
จัก
เปรียบ
ยล
ยาก
สดับ
เสียง
เพียง
เพราะ
หยิ้ง
แล้ว
ฉงน

ตน
คำ
คน
เชื่อ
คน
อุประ
ใจ
ตาม
ชัง
ชิงชังนา
ซื่อ
ว่า
นิ่น
ควัน
น้อง
คน
แกะ
ได้
มี
ไม้
มาน
หนาม
ดัง
ดอก
ก็
งาม
ได้
รัก
ว่า
เหน

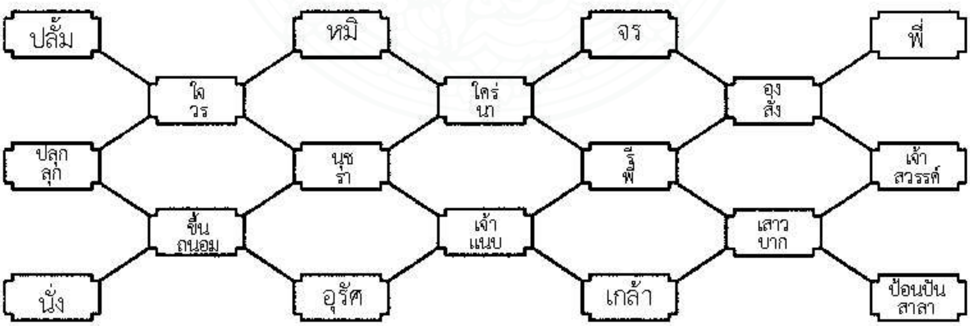

ขาวม้อง
ถ้า
เทวศ
ฉาย
เยนห
นานถึง
บ่าย
สา
ทรวง
เยศ
ทุกข
โทรม
สุริย์
เยื้อง
คนึง
ภาษ
ธร
โอ้
แล้ว
โย
ฟ้า
โฉม
โพยม
เที่ยง

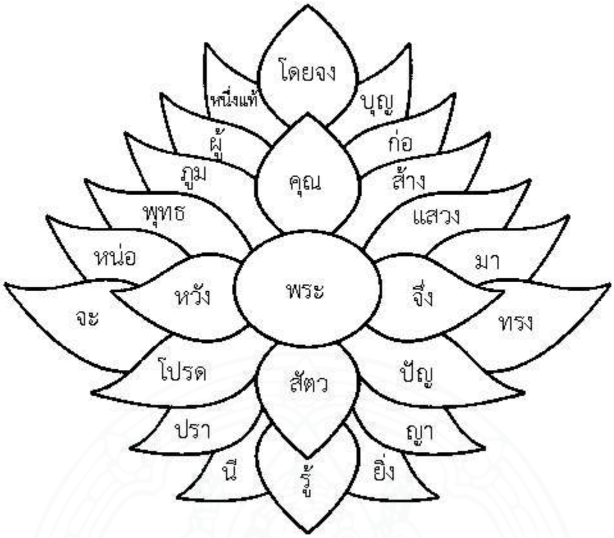

โอ้
อิ่ม
มี
ฤๅ
เร้า
ราค
ร่วม
รศ
คนธ
เชย
กมล
ฟุ้ง
กลิ่น
จิตร
สอง
ชื่น
สอง
ยั่ว
เย้าว
ยวล
กล

ล้อม
ฉัน
ทรา
ธร
จร
แจ่ม
แผ้ว
กลาง
อำ
ดาศ
ประ
ดับ
สลอน
แวด
แพร้ว
ดาว
๏
ศศี
ภร
ผ่อง
แจ้ง

พ้น
วร
ไตรย
โลกย
ยา
บุตร
ศรีรัตน
เปน
เฉลิม
ไหว้
วาร
ทรง
สงฆ
พระ
พุทธ
อุต
ดม
เลิศ
ล้น
ศริ
ญา
ล้ำ
มา
สัต
บุญ
ธรรม

ชม
ตา
ปร
ทรวง
สวาษว่า
นุช
ชู
ชม
ภักร
ยิ้ม
ดั่ง
กรรณ
โลกย์
ตรู
ทุม
เสียวตั้ง
ปิ้ม
ชม
เนตร
หน้า
ชม
โอฐ
ดู
เกษ
คิ้ว

ปลั้ม
หมิ
จร
พี่
ใจ วร
ใคร่ นา
อุง สั่ง
ปลุก สุก
นุช ร่ำ
รื่ พี้
เจ้า สวรรค์
ขึ้น ถนอม
เจ้า แนบ
เสาว บาก
นั่ง
อุรัศ
เกล้า
ป้อนปัน สาลา

โดยจง
หนึ่งแท้
บุญ
ผู้
ก่อ
ภูม
คุณ
สร้าง
พุทธ
แสวง
หน่อ
มา
หวัง
พระ
จึ่ง
จะ
ทรง
โปรด
สัตว
ปัญ
ปรา
ญา
นี
รู้
ยิ่ง

คำ
ฉลาด
ท่าน
ร่ำเรียน
ใคร
ใคร่
ใช้
ว่า
สาตร
ชาติ
สืบไว้
เมธา
พิวาท
สาร
ผู้
แถลง
ปอง
ปราชญ

เล่ม ๒

๏ พุทโธ นาโถ มเหสี นะระสีโห ทศพโล จักขุมา วินายโก นเวโร สัดถา อังคีรโส สมันตะจักขุง ธัมราชา ทีปทุตตะโม มุนี สุคโต มหามุนี มุนินโท โลกนาโถ ภูริบัญโญ เทวะ เทโว ภควา อนะธิวโร มารชิ โลกคุรุ ธรรมสามิ ชิโน ตถาคโต สักโก สยัมภู สิทธัดโถ สัมมาสัมพุทโธ พุทโธทนิ วระปัญโญ โคตโม นายโก สากยสีโห ๓๗ นี้ชื่อว่าพระพุทธิเจ้าแล

๏ ขีณาสโว อะเสกโข วีตะราโค อะรหา ว่าพระอรหรรตร์ ฯ อัมรา เทวา วิพุทา สุทาสีโน สุรา ทัพพา มรุ เทวดา ทิโอกา อมตปา สัคควาสีโน นิธรา ๑๒ ชื่อว่าเทวดาสามัญ ฯ ชิวหา รสนา ๒ นี้ว่าลิ้น ฯ สิเนรุ เมรุ พระเมรุ ดิทิวาธารุ เนรุ สุเมรุ ๖ นี้ว่าเขาพระเมรุ ฯ มสกสาโว อคโลกะสาโร เขมา อมะรวดิ ๔ นี้ว่าเมืองพระอินท ฯ สิทโท กุมพันโท ภโต ปิสาเห คันทัพโพ คยุหโก ยักโข รักษสโร ๘ นี้ว่ายักษ ฯะ ๑

๏ บุพเทโว สุระริปะ อสุโร ทารนโว ๔ สับทนี้ว่าเทวาวิเศรษ ฯะ นันทาโบกขรณี นันทโบกขรณี ว่าสระพระอินท ฯ วสนี กุลิสงง วชิรงง ๓ นี้ว่าแก้วเพชร เปนอาวุธพระอินท ฯ เวชยันโตปาสาโท ชื่อวิมานพระอินท์ ฯ เวชยันตะระโถ ว่ารถพระอินท มาตลีสาระถี ว่านายสาระถีพระอินท ฯ เอราวันโณคโช ว่าช้างพระอินท์ ฯ บัญฑุกัมพลสิลาสนัง ว่าอาศแก้วพระอินท ฯ อัจฉราโย รัมภา อลัมภูลา เทวิดถิโย ๔ ชื่อว่านางสวรรค์ ฯ มันทากินี อากาษคงคา สระนัที ๓ ชื่อว่าน้ำอากาศ ฯ มันทนงง มิศสกงง ธรุสะกะอุทยาน จิตลัดา ปารุ

ศกงง นันทวะโนทะยาน มิศกะอุทยาน จิตลัตาวันอุทยาน ๘ นี้ชื่อว่าสวนพระอินท์ ฯ คันทัพโพ ปัญจะสิโข ๘๒ นี้ชื่อว่าปัญจะสิขรเทพบุต ฯ วโต ลหุ ชโว อาส ริโย ตุนหงง วรงง สิงคัง อวิลัมพิตัง ตุริตํงง ๑๐ สับทนี้ว่าเรวก็ว่าว่าพลัน ฯ โกวิทพาโร ปาริจฉาตโก ๒ นี้ว่าไม้ทองหลาง ฯ วัดสนงง วัดสงง ๒ นี้ว่าห่าฝน ฯ โอภาโส ปกาโส อโสโก โชติ อาตโป ๕ นี้ว่ารุ่งเรือง ฯ โมคโข คานงง สิวงง อนาสวงง อนันตัง ณิโรโธ อรุบัง อมตัง ธุวัง อัครัง นิพานัง สันตัง สุทสุคถะลัง วทัศนัง ทุกขักขโย ทิโป สัจจัง ปะรายะนัง อะกะตัง อปัญาปณัง ตัณหักขโย อนาละยัง สะระณัง อปะโลติกัง วิวิตังเขมัง ปทัง อสังคะตัง วนิติกัง นิบุญนัง เกวลัง อะปวัดโต ปารังมุติ วิวาโต สันติ ปนิตัง วิสุธิ อัมพุตัง วิมุติ มทัง อะสขะธาตุ โยคักเขโม นิพุตี สุทธิ ๔๓ นี้คือนิฤพาน ฯ ปลาโส หริโต หริ ๓ นี้ว่าเขียวอ่อน ฯ โสตะ สัพทัดโห กันโณ สวะนัง สัติ ๕ นี้ว่าหู ฯ ยุคุนทโร อิสินทโร กะระวิโก สุทัศโน เนมินทโร วินะตะโก อัศกันโน ๗ นี้ชื่อว่าเขาใหญ่ลอมพระเมรุ ฯ ภูบาล ภูเบศร ภูเบนทร ภูวมณฑล ภูวนา ภูวไนย ภูวนารถ ภูวเนด ภูวนัดไตร ภูมินทร ภูวดล ภูธร ภูตลา ธะรารักษ ธเรษตรี นรินทร นเรนทร นเรศ นรัศ นราธิบดิ นฤบดี นฤบดินทร นฤบาล นฤเบนทร นฤเบศ นฤปนารถ จอมจัก จักตรี จอมราช จอมยศ ราชา จอมภพนารถ จอมโลกย จอมนารถ จอมกระษัตร ปิ่นเกล้าธาตรี จุฑามณี จุมพน ธรณิศรราชา ราชี ราไชย ราโช ราชัล ราเชนทร ท่านไท้ ธรณี ท้าวธรนิศร ไทธเรศตรี ไทธรนี ธรารักษ กระษัตราธิราช สุรชาติ ขัติยวงษ รพีพงษ สุรยวงษ ๕๔ นี้ชื่อว่าพระญา ฯ สัตตัง นิจงง อวิรตัง อนารตัง ธุวัง ๕ นี้ว่าเที่ยงแท้ ฯ ภุลัง อติลโย ทันพะหังติปพัง เอกันตัง อติมัดตัง พาลหัง ๖ นี้ว่ายิ่งนัก ฯ อวิดโห กาโม มโนตุ ฆทโม อันตโก อสวะติ ปาปิฆา ปชาปติ มฆดพันพุง กันโห มาโร ๑๑ นี้ ว่าพระญามาราทิราช ฯ อันต

ลิขัง อาทิจปะโถ อัพภัง ภัคนัง อัมพรัง เวหาโส อนิละปะโถ อากาโส ณภัง เทโว เวหาละโย ตาวาปะโถ ปะโถ อฆังง ๑๔ นี้ชื่ออากาษ ฯ พิมพังง มณฑลัง ๒ นี้ชื่อมณฑลพระจันทร ฯ กลังโก สันจะนงง ลักขัง วังโก ๔ นี้ชื่อว่ากะต่ายในพระจันทร์ ฯ เสาวภาคย โศภา โศภาคย โศภี โศภิน โศภนา พังงา ๗ ว่างาม

๑ ปิดามหา ปิดา สุระเชดโถ พรหมา ปะชาปติ โลเกโส วาสุเทโว กมสโน หิรัญคับโพ ๙ นี้ว่ามหาพรหม ฯ

๑ ทารา ภิริยา ภรรยา บาทบริจาริกา อิตถี ษัตรี นารี บุตรี เยาวมาลย ยุไพ ยุพาล นงคราญ นงโพท นงพาล พธู พเธ พะนิดา วนิดา สุดา ธิดา อรไท เทวี เทพี ชายา ชาเยศ ชาเยนทร์ กัญา ยอดสร้อย สงสาร กานดา กัลยา เพาพาล เพาโพท ๓๐ นี้ชื่อว่านาง ฯ ไนยนัง จักขุ เนตัง โลปนัง วัน จักษ ๖ นี้ชื่อว่าตา ฯ วิมาโน สยัมหัง ๒ นี้ว่าวิมารเทวดา ฯ เทวโลกย ทิโว นาโถ ๓ นี้ว่าสวรรยสมัญ ฯ ติทิโว ติทสาลโย ติทสา ๓ สับทนี้ว่าไตรตรึงษา ฯ ธิติ ปัญา พุทธิ เมธา มติ ภูริ มัรตา บัญาณัง ญาณัง วิชา โยนิโส ปฏิภานัง อโมโห ปัญาโพธา วิปศนา สัมมาทิฐิ ปติวิมังสา สัมปชัญญัง เนปคัง เวทนา เวทนิตัง ตักโค สังกับโป ๒๔ สับทนี้ว่าปัญา ฯ ตัญหังกะสีนา ชธา นิกันตี อสา สัพนิ ภวัน เตติ อภิชนา อณะโน วานัง โลโก ราโค อาละโย ปิหิ วิฉา มโนระโถ ภิลาโส กาโม ทหฬา อากังขา รุปิ อาสำ ๒๑ สบทนี้ว่าตัญหา ฯ นิทธา สุปินัง โสบปัง ปจะลาญิกา มิทธัง ๕ สับทว่านอนหลับ ฯ ปสิกขเทโส ปจันโต ๒ สับนี้ว่าประจันทประเทษ ฯ มัชฌิมเทโส มัชฌิโม ๒ สับทนี้ว่ามัชฌิมประเทษ ฯ สลิลำปาโย กฉฉัง อนุโป ๓ สับทนี้ว่าประเทษมีน้ำมาก ฯ เสตะ อพิ ๒ สับทนี้ว่า ตพาร ฯ

๏ สุปันโถ สปัณโถ ๒ สับทนี้ว่าหนทางดี ฯ อุปถัง อปถัง ๒ สับทนี้ว่าหนทางใกล้ ฯ มัคโค ปันโฐ อัทธาน์ อัญสัง รตุมัง ชชโช อยนัง ปทวิ อตนิ ปทติ ปโถ ๑๑ สับทนี้ว่าเปนทางวิเศรษ ฯ ปุรัง ณครัง ธานิยัง เภทนัง ๔ สับทนี้ชื่อว่าเมืองใหญ่ ฯ

๏ เมืองพาราณษรี เมืองษาวัถี เมืองไภสาลี เมืองมิถิลา เมือง อาลวิ เมืองโกสามภี เมืองคเชนิยะ เมืองตักสิลา เมืองจำปาก เมือง สากล เมืองสุงสุมารคีรี เมืองราชคฤห เมืองกะบิลพัสดุ เมืองษาเกด เมืองอินทปัด เมืองอัคขิ เมืองปาตลิบุตร เมืองเชตอุดร เมืองสังกัด เมืองกุสิณราย ๒๐ สับทนี้ชื่อเมืองใหญ่ ฯ มหิศโร สิโว สุลิ อิศโร ปลุปดิ หโร ๖ สับทนี้ว่าพระอินสวร ฯ

๏ กุสลัง สุกขตัง สุกกัง บุญยัง ธรรมมัง สุจริตัง ๖ สับทนี้ ว่ากุสล ฯ ทุกขัง กัตสิรัง กิจชัง นิฆ พะยะสนัง อฆัง ๖ สับทนี้ว่า ทุกข์ ฯ โสโน โลหิโต รัตโต ตามพะ มัรเชฐ โลหิตะ ๖ สับทนี้ว่า แดง ฯ โฆสนัง อุจจสัททนัง ปติโส ปัติระโว โอปญาโส อจิมุกัง ๖ สับทนี้ว่ากึกก้อง ฯ สักโก มหินโท วชิระหัษโถ ปุรินทะโท วชิราวุโธ ภูตบดี เทวราชา วาสโว มฆวา วชิระปานี ทศสตะนยโน โกสิโย สุชัมปะตี ติทิวาภิภู อินโท ปากสาสโน สหัศสักโข สุระนาโถ อัตรภู ทิพโพโช ๒๐ สับทนี้ชื่อว่าพระอินทร ฯ วิธวา ปติสุญา ๒ สับทนี้ว่า หญิงแม่ม่าย ฯ ขัติญาณี ขัติญา ๒ สับทนี้ว่านางกระษัตร ฯ

๏ ทาโร กัลลัคตัง ฆรนี ภิริยา บิยา ปชามิตร ทุติยทา บาทบริจาริกา ๘ ชายาว่าเมีย ฯ สขี วยสา ๒ สับทนี้ว่านางหญิง สหาย ฯ สารี นันทลี กนโลม อคหริฉิ ๔ สับทนี้ว่าหญิงมีชู้ ฯ ทโร สามิโก ภัศดา กันโต ปติ อโร ปิโย ๗ สับทนี้ว่าผัว ฯ อปัจจัง

บุตรโต อัตรโช สุโต ตนโต ตณโย สนุ ๗ สับทนี้ว่าลูกชาย ฯ บุตาที ชิตวา ทุตา ธีตรา ๔ นี้ว่าลูกหญิง ฯ ครุฑธราช ครุฑธา ครุฑธี สุบรรณ สุบัณณา สุบรรณี เวนัดไตร เวนตย กินร กินรี หัดถีลึงค์ หัศดีลึงค์ อินทรีย ปักษา ปักษี สกุณา สกุณี ๑๗ สับทนี้ว่านก ฯ สัญญา อักขะยา อาวหา สมัญา อภิธานัง นามัง อวยหโย นามไทย ยัง ๘ สับทนี้ว่าชื่อ ฯ รโว นินนาโท นินะโท นิคโฆส นาท ทนิโย ราโว อาราโว อิราโว โฆสา ๑๐ สับทนี้ว่าเสียงร้อง ฯ ระอา ชีโว ปริโล อัตา ปาโณ สรีรัง สัดโต ภูตัง เทหัง ปัคโล ปาณิ ปณ ชโน โลโก ๑๔ สับทนี้ว่าตัว

๑ เกโส กุนตโล อาละ อุตมัง คุรหา มุทธิชา ๕ สับทนี้ว่า ผม ฯ เวนี ปเวนี ๒ สับทนี้ว่าช่องแห่งสัตรี ฯ

๑ ปัมภงง ปมุขัง ๒ สับทนี้ว่าขนตา ฯ คโล กันโฐ คีวา กันฐ สิโร ธสี ๕ สับทนี้ว่าคอ ฯ เภระวัง ภิงสนะกัง ภิมัง ทารุนณัง ภยาณะกัง โฆรัง ปฏิภยัง ๗ สับทนี้ว่าพึงกลัว ฯ เภสมิ ภะยะกะรัง มโนวิเลโข ลุนเทหา สสุโย กถังกถา ถเวนะกัง วิจิกิจฉา กังขา สขา วิปติ สารี ๑๑ สับทนี้ว่าสนเท่ห์ ฯ ฉมา ภูมี ปถวี เมทนี มฮี โอคติ วสมัดติ โค คุ วะสุธา ธรนี ธารา ชคติ ภูวิ ภูริ ภูตลา ภูต ทรา พสุนธรา ๑๘ สับทนี้ว่าพื้นแผ่นดิน ฯ สวิดา ภคสะกร โกธิวา ดร ติกะสะนาง สุตปะ ตะปะโน ภานุ สหัษรังษีร ประภากร รวิ สุริโย รพิพรัณแสง เทพากร ๑๓ สับทนี้ว่าพระอาทิตย ฯ วาสุเทโว หริ กันโห เกสโว จกกะปาร ๕ สับทว่าพระนาราย ฯ คเชนทร คชินทร นาคินทร นาเคศ นาเคนทร กริน คช คชา สารหัษถี ๙ สับทนี้ว่าช้าง ฯ อโตนัง อชัง ๒ สับทนี้ว่าเป่า ฯ ทุนทภี ว่า กลองใหญ่ ฯ มุระโช ว่าตะโพร อิฐคันโธ สุระภิคันโธ สุคันธิ ๓

สับทนี้ว่ากลิ่นดี ฯ ปุติคันธี ทุคันโธ ๒ สับทกลิ่นชั่ว ฯ ว่าปคันธี ๑ สับทนี้ว่ากลิ่นพิศ ฯ

๏ กุงกุม สับทนี้ว่าจันแดง ฯ ยะอะณะบุบผ สับทนี้ว่าดอกชาติอันเกิดในประเทศ ฯ ตคร สับทนี้ว่าดอกพุท ฯ ตะรุกโข สับทนี้ว่ากำยาน ฯ ถะสะโล สับทนี้ว่าน้ำชาติ ฯ ติดโต สับทนี้ว่าขม ฯ มธุโร สับทนี้ว่าหวาน ฯ ละวะโน สับทนี้ว่าเค็ม ฯ อัมพิโล สับทนี้ว่าน้ำสมพอูม ฯ ฤๅษีสิทธิ วิทธยาธร ศีวสาดร เวทางค ดาวบศ ทวิชา แพทยา โหรา พญารี มเหศ อาดาล โยคี โภคี ๑๓ สับทนี้ชื่อว่าทิษาปาโมกขาจารย ธรงไตรเพทธางคสาตร คือยัชชุเพท อิรุเพท สามัญเพท สับทศิลปสาตร ฯ นาคะ ภุชงคนาค นาเคนทร นาคัสส นาเคศ นาคี นาคา นาคินท นาเค นาโค นาคราช อุระคะ พัสศ พิศ ๑๕ นี้ว่างู ฯ

	๏ นมัสสิตวา	นบพระสาศดา	นบพระธรรมาลย์
นบสงฆผู้เปน	นาบุญสงสาร	นบครูอาจารย์	ท่านผู้สั่งสอน
	๏ ข้าขอบังคม	ยอกรเกษชม	คำรพยแรกเรียน
๔ กระทู้ครูภัก	๔ ลักสเกียร	๘ คณจำเนียร	๘ บทบาทกลอน
	๏ ขอผูกตำนาน	ตำเนอนอรรถการ	ตำนานเกลากลอน
เปนบทย่อมผูก	เปนครูอักษร	เปนโคลงกาพยกลอน	ฟัดบทต้นปลาย
	๏ อักขระเปนหมู่	สอสามเปนคู่	ไม้ม้วนไม้มลาย
ไม้เอกไม้โท	เปนคู่หมู่หมาย	ประฎิหารประกาย	ฝนทองฟองมัน
	๏ สถิลธนิด	กาพยกลอนฟัดติด	ชิตรัดเกี่ยวพันธ
๘คณจำเนียร	อรรถวิเชียรฉันท์	ผูกไว้ทุกสรรพ	ทุกพันเกี่ยวการ ฯะ๛

๏ ๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐
สูง ลง

๏ ๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐
สำผัษคู่ ลง ลง

๏............... ๘ คำอักษร กลอนคำต้นสูง
กลอนกลางคำกลาง อนุกูลจูง คำปลายหมายมุ่ง หันหากลอนลง

๏ กลอนต้น ๘ คำให้สำผัด สามคำฟัดสองกลอนอย่างผวง
รับรองให้คร่องที่กลอนลง จำไว้อย่าหลงจงดูอย่างจุด ฯะ๑๛

๏ อคาอคาษเกื้อ กลเกียว
เรียมใฝ่กลิ่นเฝือเกลียว สวาดไว้
ธาดายอดใจเฉลียว เฉลาแม่ มาฤๅ
ยังบปานน้องไท้ เลิศแล้เลงสับ

๏ แม่ยืนอยู่คือยนต ชายวาง
สะใบรแทบองบาง แย่งเกล้า
เปลวเอวอรรองราง แนวนา ภิตแม่
ไตรโลกยนี้น้องเหน้า หน่อท้าวเปนจอม ฯะ

สีหคติกำกาม

๏ มือซ้ายพระเจ้ายอ มุษทิงค์
จับแท่นเทียรยงยิง เสี่ยเรื้อ
มือขวาพระเจ้าจับ มุรพาศ
สามแผ่นพระเจ้าเงื้อ บำบวง ฯะ

๏ ชื่อโคลงมฤคสังวาษแล ปะทุมฉันทนั้น ไว้แก้ทำนุกกลอนลิลิติภาค ฯะ

๏ พิยิบกล้ำขึ้นว่า จกิน
ชลเนตรไหลหลามริน บ่อเอื้อน
ตายสยบขาดใจหิน หายสวาดิ รักเออย
เรียมลำฦกน้องเยื้อน ค่อยค้อยคืนมา ฯะ

ภุมราฉันท์นิราษ รัตนมาลาฉันท์ ไว้แก้ทำนุกลิลิดพากย

๏ ฉันทจักรไว้แก้โคลงจักรประทวน มณีรัตนฉันท์ไว้แก้ราศสมเดจ์สุรางคนาง ฯะ๑๛

๏ นางน้องเยยยงเข้า มีผล
รวงแร่งสุกงามโอน อ่อนน้อม
ยาถกถเกองกล เข้าลีบ
ฉันทใดจะเยื้อนค้อม ทานรวง ฯะ

๏ รักษผัวเสมอชีพน้อง นงพงา
เราเฉกเพียงดวงงาม ชื่นช้อย
ตนชายคือพฤกษา ลำมาศ
เปนพำนักนิขวันส้อย อาไศรย

๏ ส่วนลำวิลาศไม้ งามผจง
ดวงเก่าโรยไปดวง ใหม่เต้า
เฉกหญิงบคงตรง ผัวหญ่า
เมียหนึ่งไปแสวงเหน้า หนุ่มแทน ฯะ

ฉันทลันโลง กลอนดั้น ฯะ๑๛

๏ สุรางคนา สุโสภนา รปิรโก สมฺมนสิ ภิวนฺทโน สเรนโก รตินฺทิวํ

๏ โอออกกูเอย　เมื่อก่อนกูเคย　สมบัติครามครัน
ทำบุญบเบื่อ　เชื้อชอบทุกวัน　จึ่งได้จอมขวัน　ลูกน้อยนงคราน
๏ ถึงบุญจถอย　สิ่งสินยับย่อย　ยากพ้นประมาณ
บาพใดมาให้　พ่อเจ้าบันดาล　กำจัดรสงสาร　สิบสองเสียไกล ฯะ๑๑

๏ **สุรางคนาง ปทุมฉันกลอน ๔** ฯ ๒๘ อักษร ฯะ

๏ สรวมชีพเข้าไว้　เสดจ์เดชฤๅแสดง
ขุนนี้มันเข้มแขง　ลูกรักษราพนาสูร
๏ ได้ชื่อมหาบาป　บมิอาจรงับบูรณ์
รี้พลมันหนาหนูน　เปนหัวหน้าธสานล
๏ เดชมันแกล้วกล้า　ปลอมปล้นฟ้าปราบดินดล
ออกมาหวังผจน　รณรงคพาหา

๏ **รัตนมาลาฉันท์ พากยคิตรกลอน ๕** ฯะ

◎ ○ ○ ○ ○ ○ ○ (๖)　○ ○ ○ ○ (๔)　○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ (๘)
◎ ○ ○ ○ ○ ○ ○ (๖)　○ ○ ○ ○ (๔)　○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ (๑๘) ฯะ

๏ เมื่อนั้นเบื้องบันเขียวขาว　มอกมัวเดือนดาว　ตรวันชรอ่ำชรอื้ลมฝน
๏ ฟ้าฟื้นหลั่งหล่อโซรหชล　มืดแสงสุริยล　คณุ้นเครงเอฤกเกรอกเวหา
๏ สองท้าวเทียมรถฑศโยธา　บรู้กีสา　ซ้ายขวาอเนกร้องพร้อมกัน ฯ
ฉันทฉบำ ๑๘ ดำเนอรกลอน ๕ ฯะ

๏ กาพยเพชญูมงงกร คติศงงขลิต

๏ ปลาดีนี้กินดี ไปกลางน้ำฝากนำ นกจีเจียวจี ไว้กับเข้าแก้เข้า

๏ o o o o o o o o o o o o o ๑๑ o o o o o o ฯ ๗ ๕ ๖ ฯ ๗ ๕ ๖ ฯ
๗ ๕

๏ o o o o o o o o o o o o o o o o o o o ๑๘ ฯะ
๖ ๔

๏ เมื่อนั้นเบื้องบันเขียวขาว มอกมัวเดือนดาว ตรวันชรอ่ำชรอื้ลมฝน
๏ ฟ้าฟื้นหลั่งหล่อโซรหชล มีตแสงสุริยล คฤ้นเครงเอฤกเกรอกเวหา
๏ สองท้าวเทียมรถฒศโยธา บรู้กีสา ซ้ายขวาอเนกร้องพร้อมกัน ฯ

ฉันทฉบำ ๑๘ ดำเนอรกลอน ๕ ฯะ

๏ กาพยเพชมงงกร คติศงงขลิด

๏ ปลาดีนี้กินดี ไปกลางน้ำฝากน้ำ นกจีเจียวจี ไว้กับเข้าแก่เข้า ฯะ

๏ o o o o o o o o o o o o o ๑๑ o o o o o o ฯ ๗ ๕ ๖ ฯ ๗ ๕ ๖ ฯะ*
๗ ๕

๏ เมื่อนั้นอินตราธิบดี ใช้เทพสาระถี ชื่อมาตลีลิลา
๏ เอารถม้าแมนลงมา ถวายสมเดจ์ราชา ธิราชกลางรณรงค์
๏ รถนี้รถอินทรบันจง ตรัสใช้ตูข้าลง มาถวายสมเดจราชา

๏ **ฉันทฉบัง ๑๘ ดำเนอรกลอนห้า** ฯะ๛

๏ o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o o ฯ ๕๖ ฯะ
๕ ๖ ๑๑

---

* ความในต้นฉบับสมุดไทยซ้ำกับข้างบน น่าจะคัดลอกซ้ำ

๏ เสียวงษเสียอัย สุริยฉิบทั้งลงกา
เสียญาติโยธา เสียพี่น้องแลลูกหลาน
๏ เพราะเหตุมาน แลอำเพออะหังการ
ใจโลภเผาผลาน ตหารถูกก็ฉิบหาย
๏ ข้าห้ามข้าเตือนพี่ แลมิฟังคำน้องชาย
นบนิ้วบังคมถวาย กล่าวให้ชอบมิญูวรยิน ฯะ

๏ ๒๒ มณีรัตนฉันทเสดจ์สูรางกลอนห้า ฯะ๛

๏๕๖๘๗ ooooo oooooo oooooooo ooooooo ฯะ
๕ ๖ ๘ ๗

๏ เคยพาศพระหัษฐเหนือ วรกรรฐกัลยา
กอดเกี้ยวคือกาญจนะลดา นุชโอบทุมามาลย
๏ พิศภักตรมณทล ศศิสุทธเปรียบปาน
เปรมปราอัมฤตยบรรดาร ริดตสบันเจียกใจ ๒๖ ราคเสดจ์ ฯะ

๏๖๔๖ ๖๔๖

๏ เหนนกพระเอื้อนองการ ว่านกเอยวาน มาช่วยทังวลโศกา
๖ ๔ ๖
๏ สูรัตเร่งเรวร่อนหา จงภบพนิดา แล้วทูลจงรู้เรียมศัลย
๖ ๔ ๖
๏ แล้วสูเร่งบินมาพลัน บอกข่าวจอมขวัน แก่กูจงรู้แห่งหา
๏ นกบินไปแล้วบินมา ร้องโดยภาษา จะแจ้จะจ่อรอกัน
๏ บมิบอกข่าวใดสักอัน เรียมเจบจาบัลย จำป่วนหฤไทยทุกข์ทล
๏ บมิรู้ข่าวแก้วกับตน แต่เผือสองคน พี่น้องพี่เสียจอระไกล
๏ สององเสดจ์คลาไคล ดั้นดงพงไพร ลห้อยตระหวนโหยหา

๏ ฉันทฉบำ ๑๖ ราชาพิลาพกลอนสิ้น ฯะ๛

๏ ○̊๖ ○̊๖ ○̊๖ ○̊๖ ○̊๖ ○̊๖ ○̊๖

๏ วรบาทประหนตย์ บทบาทภินนท์
วรจงกรมผจล จตุเทพอะจิน
๏ วรญาณภิรม พุทธฤทธิมุนินทร
วรเทพบดินทร วรเทพบังคม
๏ วรรังศรีแสดง บทธรรมพีรมย
คะณะเทพก็ชม จตุชณอภิวันฑ ฯ ปถมัง ๑๒ โตตก ฯะ๑๏

๏ เยสนฺตาสนฺติจตฺตา ติสรณสรณา เอตฺถโลกนฺตเรวา
ภุมฺมาภุมฺมาจเทวา คุณคุณคหณ พฺยาวตาสพฺพกาลํ ฯะ๑๏

๏ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○̊๗ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○̊๗ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○̊๗
๏ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○̊๗ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○̊๗ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○̊๗ ฯะ๑๏

๏ ข้าไหว้บัวบาทสรรเพชญู บพิตรสมเดจ ในคฤหารัตนรังศรี
๏ เรืองทั่วไตรยโลกโลกี ฉพินฉ้อพรรณรูจี เทพดุสดีนมัศการ
๏ พระตริตรองธรรมไนยศถาร ปิฎกธรรม์ญาณ สัทธด้วยวารคล้าไคล ฯะ

๏ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○̥๑๒ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○̊๗
๏ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○̥๑๒ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○̊๗ ฯะ

๏ ข้าไหว้บัวบาทสมเดจ์พระวรญาณ ปางเสดจ์ใน ไพรสารพฤก
๏ ปางนั้นพราหมณหนึ่งพระวรนฤก ถามธรรมอันภุก แจ้งไขย
๏ แจงพราหมณถึงพิศไสม เจดวันเสดจ์ไป นิโครธรัศมิ
๏ พระพุทธิเจ้าก็เปล่งช่วงโชติย สรรพสัตวปราโมท ชมาใจ

ถวายบงงคมสมเดจ์พระบวรไนย ชรยคารพหาท* เสจศถิษ
ด้วยสมเดจ์ตถาคตบพิตร ความทุจริตร จงอย่ามี ฯ

คำภิรา ฯ

๏ อภิวรรทิยสรรเพชญูเกล้า โลกา
อภิวรรทิยทิศธรรมา สืบส้าง
อภิวรรทิยสังฆา มา (..........)
อุประนามสามล้าง โทษผ่องไภยพ้น ฯะ

๏ พระศรีรัตนแล้วก็ข้า ควรยอ
ภักตรพระคุณตามภอ ร่ำได้
บทบาทพลาดเปลี่ยนขอ ตกแต่ง
(ตกแต่ง) เปนโคลงให้ คลาดแคล้วไภยพาล ฯะ

๏ หนึ่งพระมุนีนารถเกล้า โลกา
หนึ่งพระปิฎกพุทธา ล่วงแล้ว
หนึ่งพระจักรพรรติรา ชาเดช
สามสิ่งนี้คือแก้ว ว่าไว้จงแสวง ฯะ

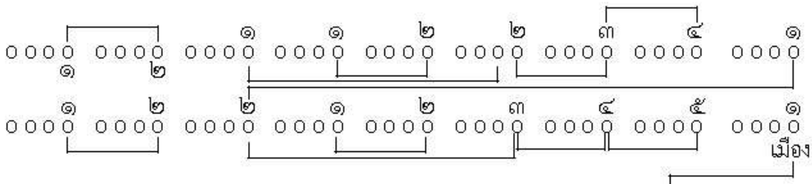
๏ ขับไม้ดั่งนี้

๏ จักแสดงพระเดช องค์นไทนฤเบศ ปิ่นเกล้ากรุงศรี
ผ่านเทพอยุทยา เรืองพระเดชา ทั่วท้องธรณี
อันตรายภัยรี บ่ออาจราวี ด้วยพระสมภาร

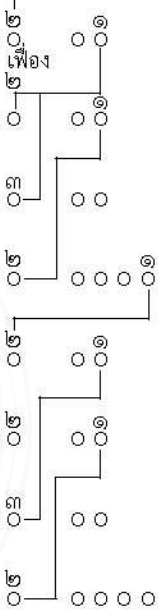
๗๒ ๏ ท่านได้ไปปราบ เกรงพระอานุภาพ ท่วนทุกทิศสาร
ท้าวราชนัคเรศ ทั้งจันตประเทศ บเคยบันดาญ
ถวายสุวรรณมาลย ทั้งบรรณาการ มากรานมากราบถวายเมือง

---

* พิจารณาจากศัพท์น่าจะเป็น "บาท"

๏ พระเกรียดิรุ่งฟุ้งเฟื่อง	ราชา	๐๐๐๐๐ ๐๐
ทั่วท่วนทุกทิษา	นอบน้อม	๐๐๐๐๐ ๐๐
ทรงนามไทเอกา	ทศรุทธ	๐๐๐๐๐ ๐๐
กระษัตรมาขึ้นพร้อม	บเว้นสักคน	๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐
๏ เดชพระบารมีล้น	อนันต	๐๐๐๐๐ ๐๐
จักนับด้วยกับกัลป	ฤๅได้	๐๐๐๐๐ ๐๐
สมภารภูลแต่บรรพ	นาเนก	๐๐๐๐๐ ๐๐
ยิ่งบำเพงเพิ่มไว้	กราบเกล้าโมทนา	๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐

๏ ขับไม้กำหนดอักษรต่ำสูง แลนิยมให้กลอนต้องกันดุจบังคับกำหนด หนึ่งควรแต่งแต่บทคู่ อันโคลงกำกับขับไม้กำหนดแต่ไม้โท ะ อันไม้บทหนึ่งที่ห้านั้นถอยขึ้นไปได้อักษรหนึ่ง มิได้กำหนดไม้เอก แลนิยมให้กลอนต้องกันดุจบังคับกำหนด หนึ่งควรแต่งแต่บทคู่

๏ พระทรงศรัทธาล้ำ	เหลือแสดง	○○○○○้ ○○[๑]
ตรงพระสาศนา	ฤๅให้	○○○○○ ○○[๑้]
อารามคร่ำสักแห่ง	ห่อนมี	○○○○○[๒] ○○
ปราสาทราชทรัพยไว้	แจกให้ทุกสถาน	○○○○○[๒] ○○้○○[๑]
๏ อารามเรืองรองทั่ว	ทุกทิศ	○○○○○[๒] ○○[๑]
เพราะบพิตรภูวญาณ	ปิ่นเกล้า	○○○○○ ○○[๑]
พระองคทรงทศมิตร	ราชธรรม	○○○○○[๒] ○○
พระสาศนารุ่งเร้า	เรืองด้วยเดชา	○○○○○[๒] ○○○○

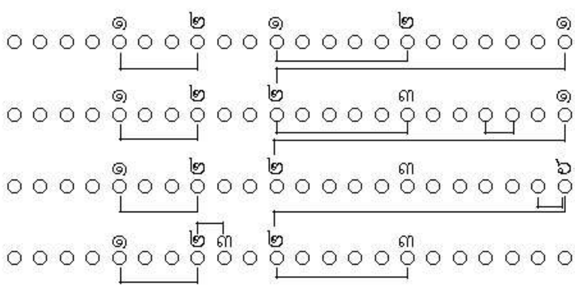
๏ กาพยเพชรมังกร กำหนดแต่ไม้โท มิได้กำหนดไม้เอก แลนิยมให้กลอนต้องกัน ดุจดั่งบังคับกำหนดหนึ่งควรแต่งต่อบทคู่ ๛

๏ กรเวฌเกนปันตั้ง	โดยขนาฎ	○○○○○้ ○○[๑]
นางอันบำเรอบาท	ปิ่นเกล้า	○○○○○[๒] ○○[๑้]
ทรงโฉมประโลมอาจ	ลืมทุกข	○○○○○[๓] ○○[๑]
มามอบรอบเรียงเฝ้า	อยู่สพรั่งกราบกราน	○○○○○[๒้] ○○้○○[๑]
๏ นางขับขานเสียงแจ้ว	พึงใจ	○○○○○้ ○○[๑]
ตามเพลงกลอนกนใน	กาพพร้อง	○○○○○[๒] ○○[๑้]
มโหรีบันเลงไฉน	ซอพาทย์	○○○○○[๓] ○○
ทับกระจับปี่ก้อง	เรงเร้ารัญจวญ	○○○○○[๒้] ○○้○○

๏ นักเทษขันทีสพรั่ง	นางท้าวเจ้าหัวนั่ง	แต่งต้งงปืนยาม	
๏ มีถี่ล้วนแก่เถ้า	ทั้งโขลนจ่าค่อมเค้า	อยู่เฝ้าอัศจรร	เปนลิลิตคำฉันท
๏ สิบโขลนตามถานถี่	กะเกนกรเวญหมื้	เถี่ยวถั้ววังใน	

๏ ลิลิตบทร่ายกำหนดแต่ไม้โท มิได้กำหนดไม้เอก แลนิยมให้กลอนต้องกันดุจบังคับบทหนึ่ง แต่งแต่คำควร อันโคลงกาพยลิลิตกำหนด อันไม้โทที่ห้าบทหนึ่งนั้น ถอยขึ้นไปได้อักษรหนึ่ง มิได้กำหนดไม้เอกกำหนดหนึ่งควร แต่งแต่บทควรอันลิลิตบทกำหนดแต่ไม้โท อันไม้ที่ห้าเดิมถ้ามิได้ไม้โท ใส่ไม้เอกแทนก็ควร มิได้กำหนดไม้เอกกำหนด หนึ่งควรแต่งแต่บทควรแล ฯะ๑~

๏ ราชถานประการกัน ล้วนสามชั้นมีทวารใหญ่
เชิงเทินดำเนิรใน สรรพอาวุทธสุดสิ่งแสดง
๏ ปืนใหญ่ไว้ท่วนป้อม ฝ่ายทหารล้อมย่อมกล้าแขง
สูงล่ำกำยำแรง ย่อมอาจองคทรงฤทธา
๏ อันปืนบนนางเรียง รายพ้อเคียงทุกเสมา
ฝ่ายทหารแผ่โลหา เปนพืดตรึงทวารบาล
๏ แต่งตั้งทวารนั้น เปนคูชั้นกั้นทุกทวาร
รายรอบโรงคชสาร อันชั้นถัดโรงอัศดร ฯะ

๏ อันนี้กาพยกลอนมิได้กำหนดไม้โทแลเอก นิยมแต่กลอนให้ต้องกันดุจบังคับ อันกลอนบทท้ายนั้นถอยขึ้นถอยลงได้อักษรหนึ่ง แต่งแต่บทคู่ พระอาจาริย์เจ้ากล่าวไว้ว่ากาพย์ มีนิยมดั่งลำนำโตตกฉันท มิได้กำหนดครุแลลหุ ฯะ๑ะ

๏ ช้างต้นเผือกพลายพัง อีกสมวังเนียมกุญชร
ม้าต้นดั่งไกรษร สิงหราชอาจสงคราม

๑	ช้างต้นเผือกพลายพัง		กาพย	๑
๑	ช้างที่นั่งพังล้ำ	กิริณี	โคลง	๑
๒	อิกสมวังเนียมกุญชร		กาพย	๒
๒	อิกพลายปราบไภรี	ราชได้	โคลง	๒
๓	ม้าต้นดั่งไกรษร		กาพย	๓
๓	ม้าที่นั่งดั่งสี	หราช	โคลง	๓
๔	สิสิงหราชอาจสงคราม		กาพย	๔
๔	สิงสิกอิกอาจให้	ปราบด้วยชำนาญ	โคลง	๔

๏ กาพยห่อโคลงมิได้กำหนดไม้เอกโท นิยมแต่กลอนให้ต้องดุจบังคับ พระอาจาริกล่าวไว้ว่า ฉันใดจึ่งให้อักษรต้นบทนั้นมาต้องด้วยอักษรต้นบทโคลงทุกบทตามที่เหตุอุปมา ดั่งไม้ไผ่แลกาบอ้อยอันมีกาบห่อ ถ้าต้นนั้นมิได้กลมมีประเพทเหลี่ยมแลแป้วฉันใดก็ดี ปราชญผู้มีปรีชาพึงแต่งตามจึ่งจะควรชื่อกาพยห่อโคลง อธิบายในอุบาทติกวิลาสินีนี้ กำหนดหนึ่งควรแต่บทควร อันช้าตรีโคลงกำหนดทั้งไม้เอกโทตามที่มี กำหนดไม้เอก ๗ อักษร กำหนดไม้โท ๔ อักษร แลนิยมให้กลอนต้องกันดุจบังคับ กำหนดหนึ่งควรแต่บทควร ฯะ๑ะ

๏ เสียงฦๅเสียงเล่าอ้าง อันใด
เสียงย่อมยอยศใคร ทั่วหล้า
สองเผือพี่หลับใหล ลืมตื่น
สองพี่คิดเองอ้า อย่าได้ถามเผือ

๏ สิบเก้าเสาวภาคย์ใน
พระลอยกมาไว้
เปนหย่าง

๏ ทรนุก ได้ต้องบาท บัวจันทร
ทรล่ำ มือไปพันธ พาดเหน้า
ทรนง ว่าจอมขวัญ รักษพี่
ทรโลด ได้ต้องเจ้า โทดนั้นเรียมขอ

พยัฆฉันทลั่นโลง

๏ ฟัง ๒ มึนสมรเราะไพใจ อ้อย
ม่อย ลิลิตอาวรอิ่ม จับ ๓
ดุจ ๔ เกลาแกล้งกล่าวพจนรศ ลิ้น
กลอน อำมฤตยรศร้อยทราบ มฤธู ๑

ชื่อเสือซ่อนเล็บ

๑ ๏ เรียมรักษน้องนิ่มเนื้อ นวลนิล ๑
๒ เช้าค่ำเลียมโลมถวิน ลอบเล้า ๒
๓ สวาดิกรมเกรียมใจจินต ครวญใคร่ ๒
๔ รึงรุ่มรุมร้อนเศร้า โศรกศร้อยโหยหา ๔

ชื่อจะเขบไต่ขอน
อักษรประทวน

๏ ให้อ่านตัวต้นแล้ว ๆ อ่านตัวปลายกลับเข้าไปหาตัวต้น ฯะ

สำเนาเอกสารต้นฉบับ

จินดามณี ฉบับใหญ่ บริบูรณ์

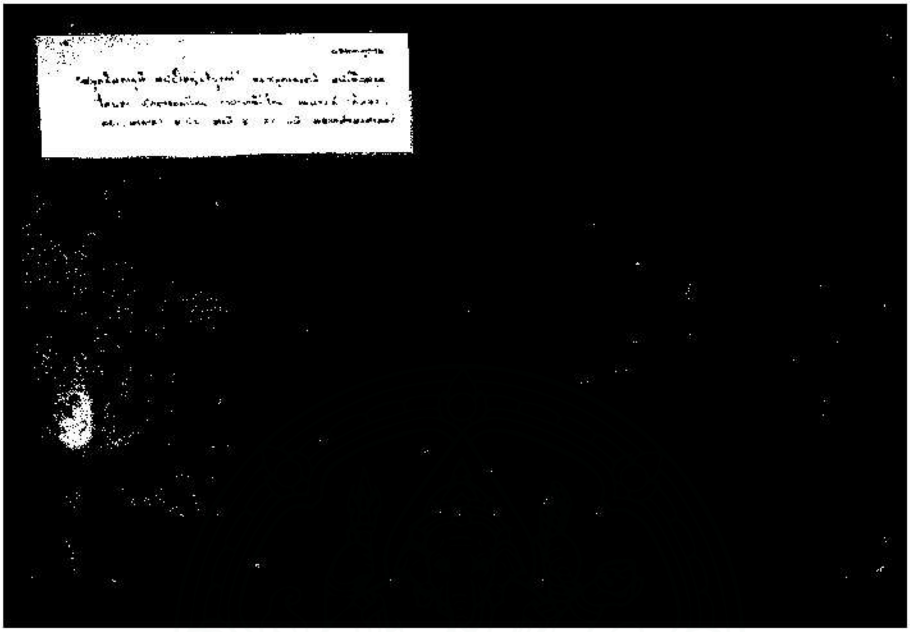
เลขที่ ๔ มัดที่ ๑

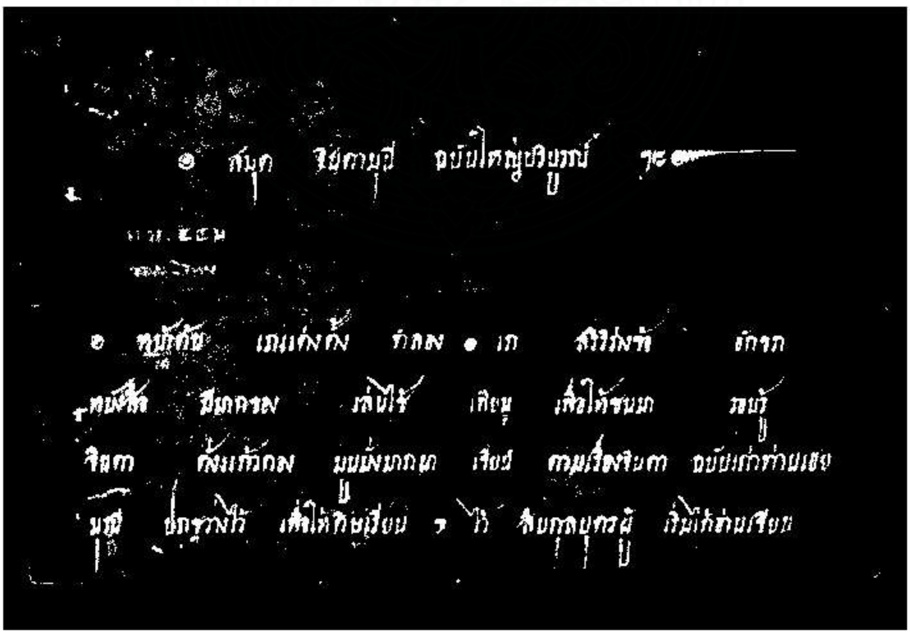
ตู้ ๑๑๓ ชั้น ๑/๕

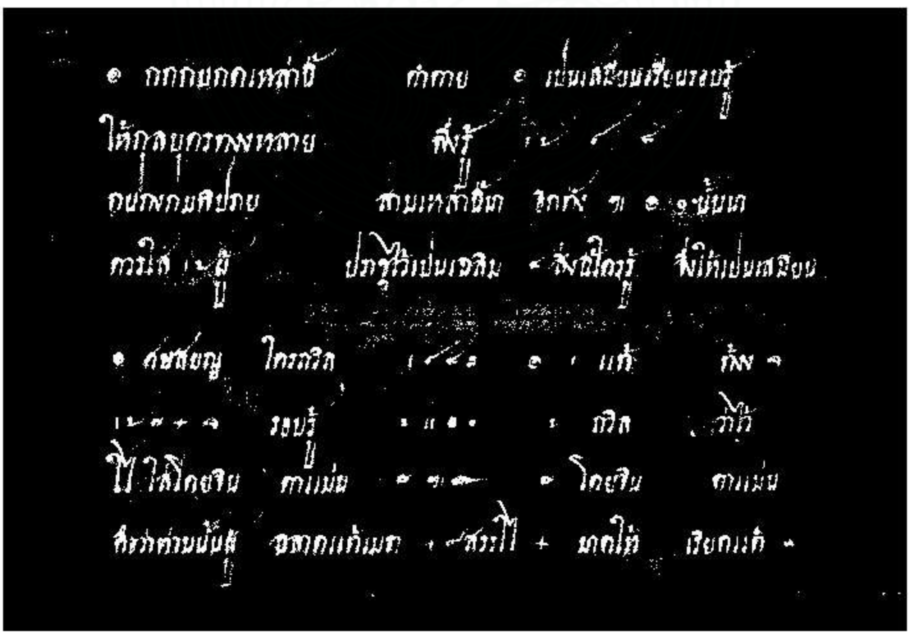

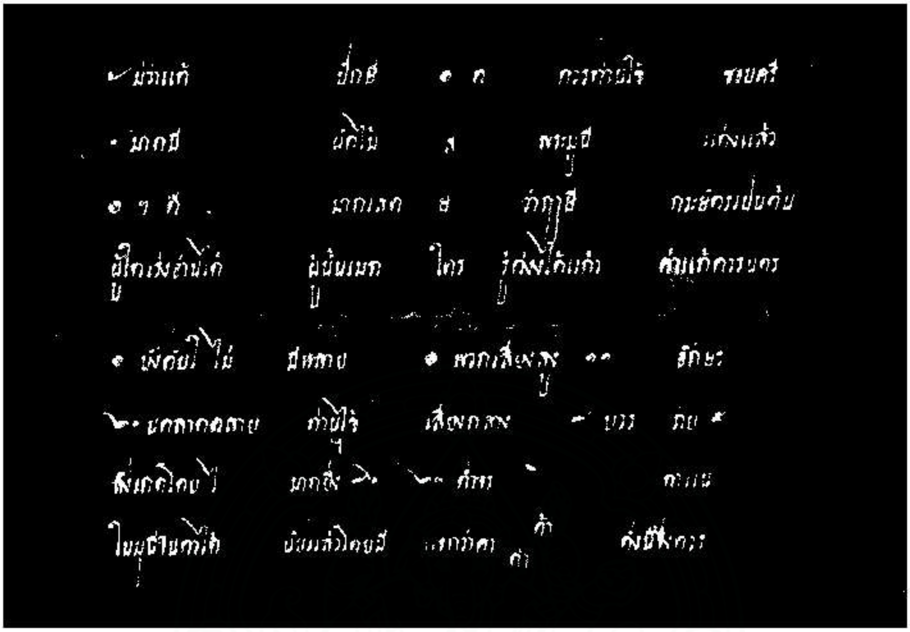

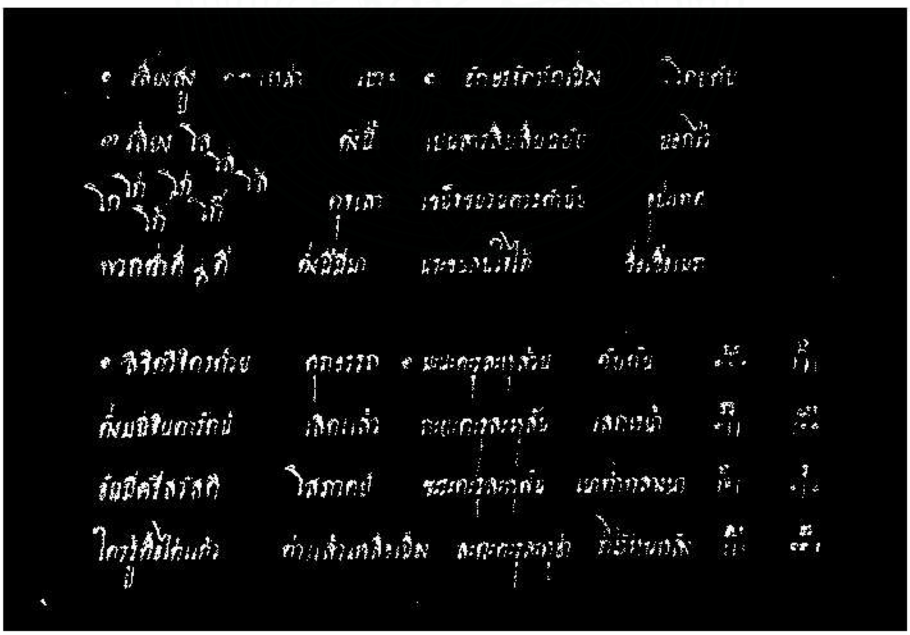

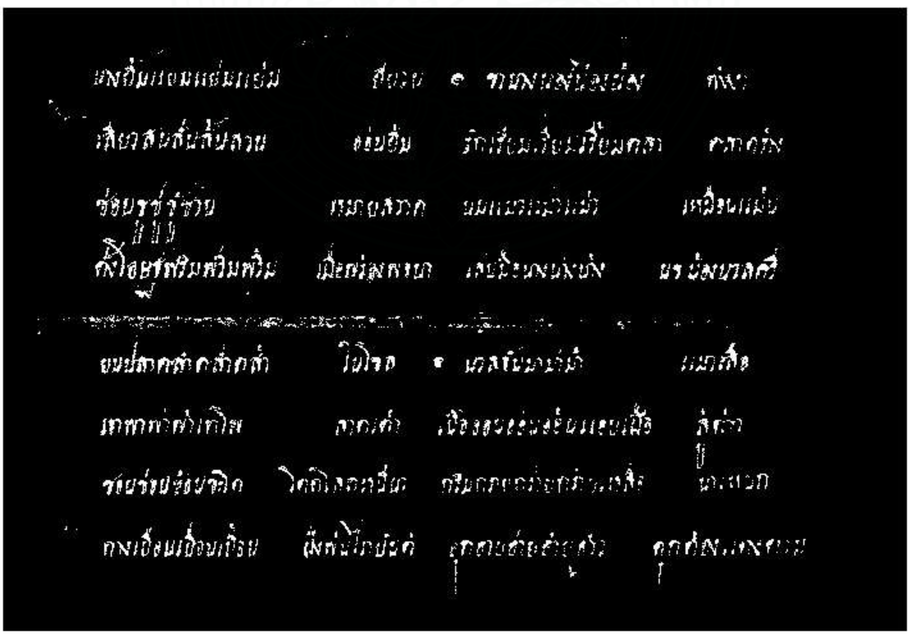

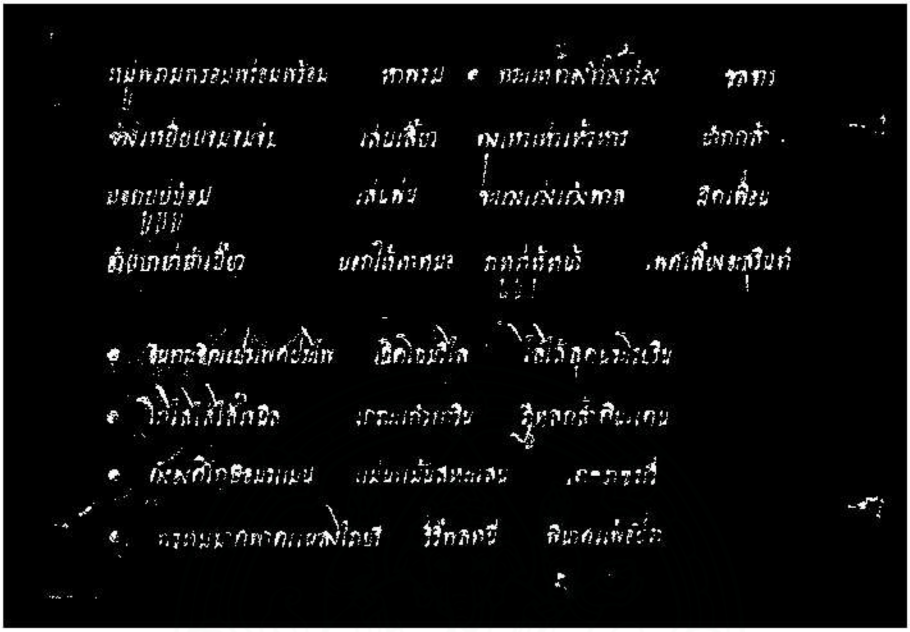

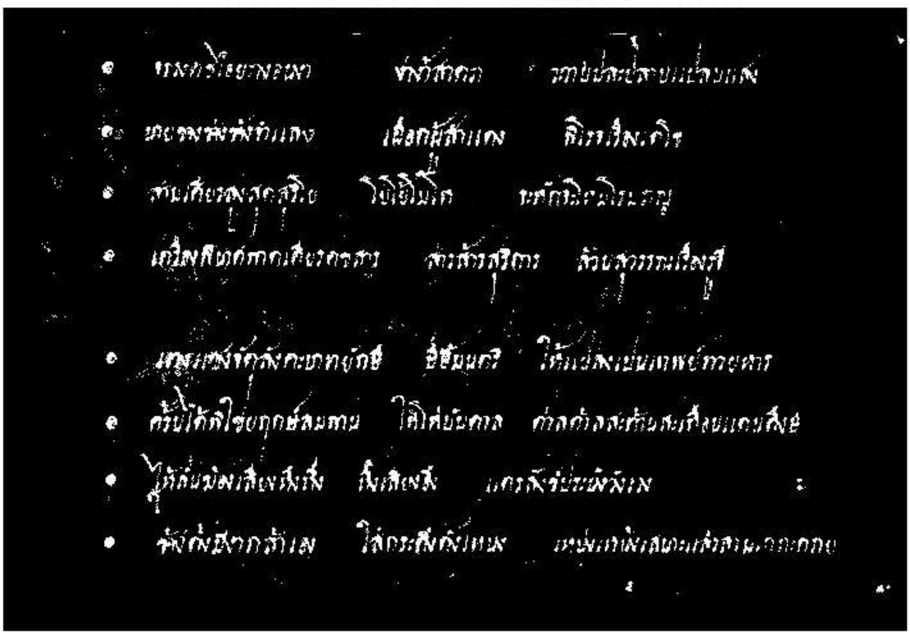

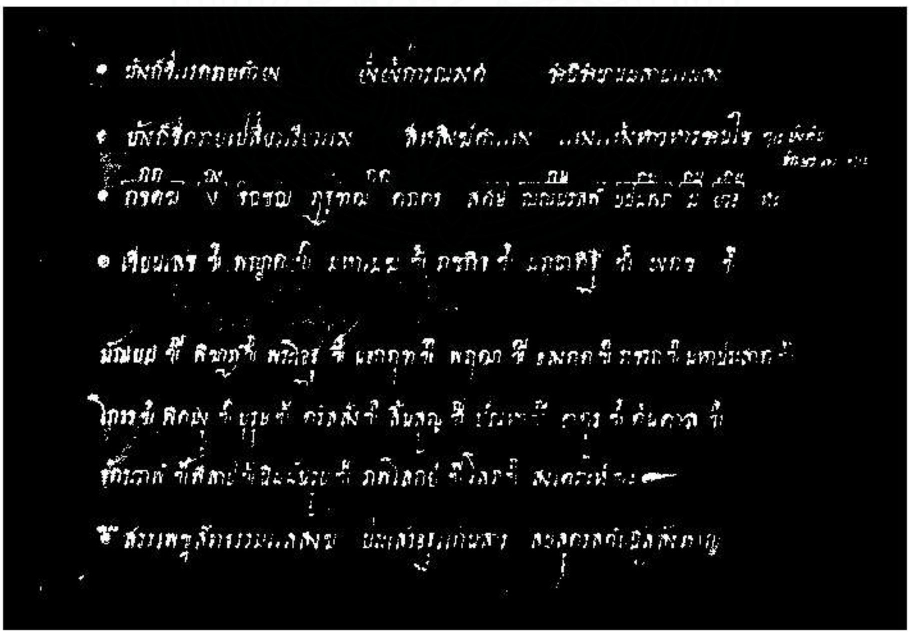

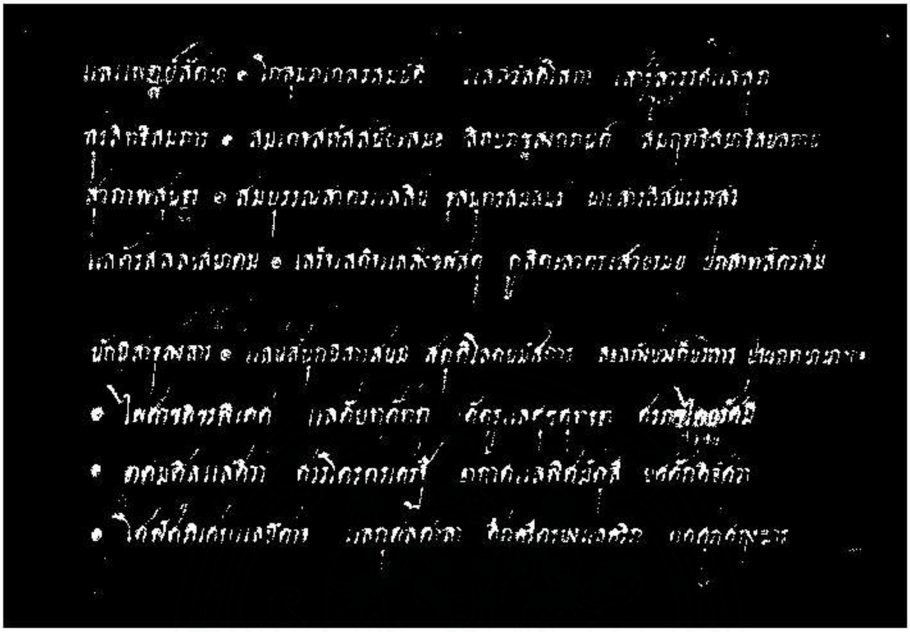

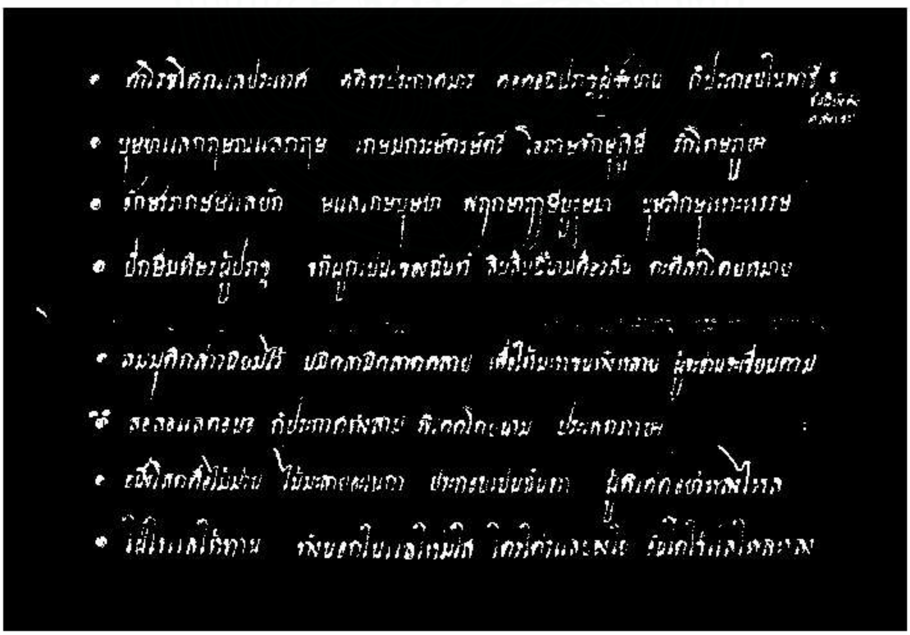

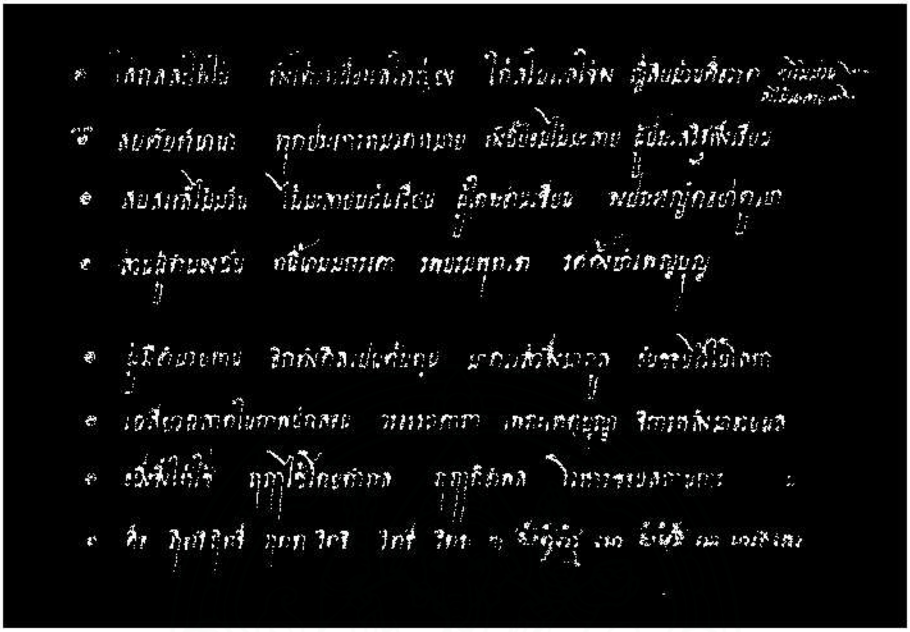

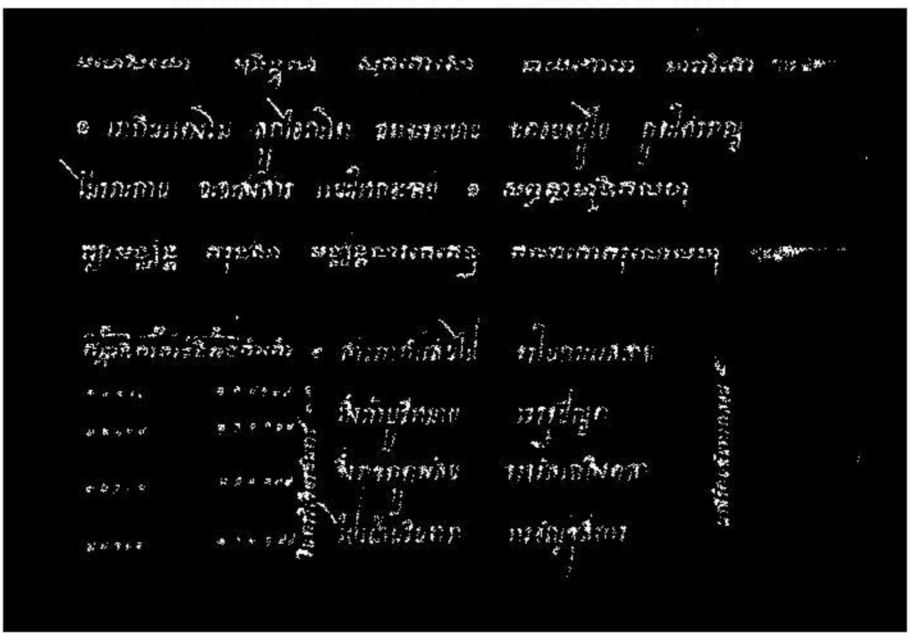

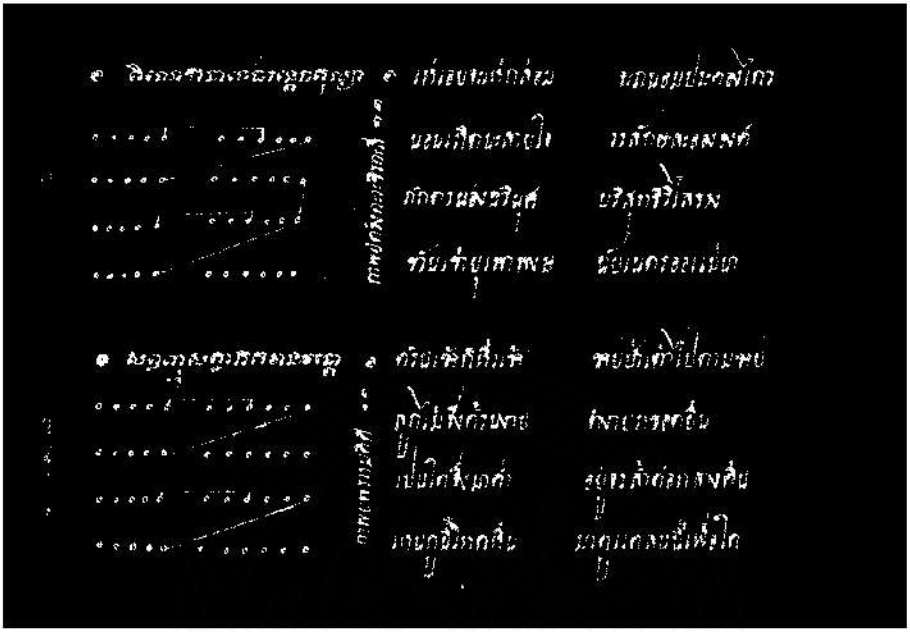

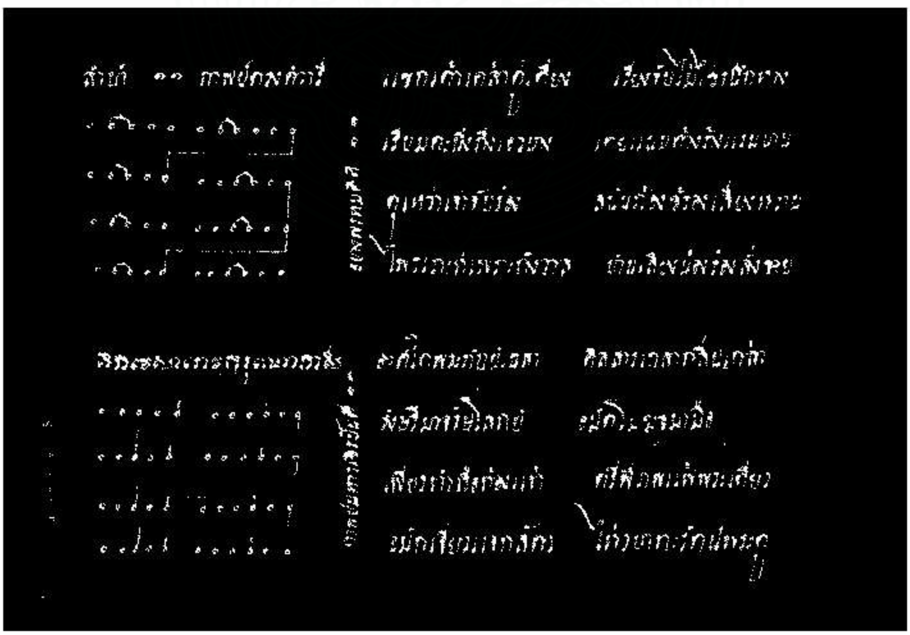

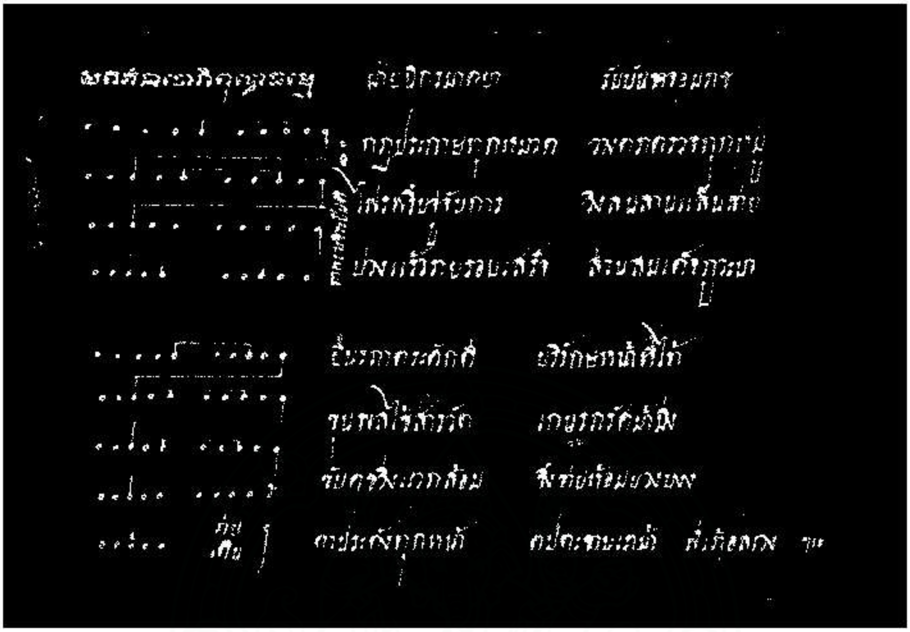

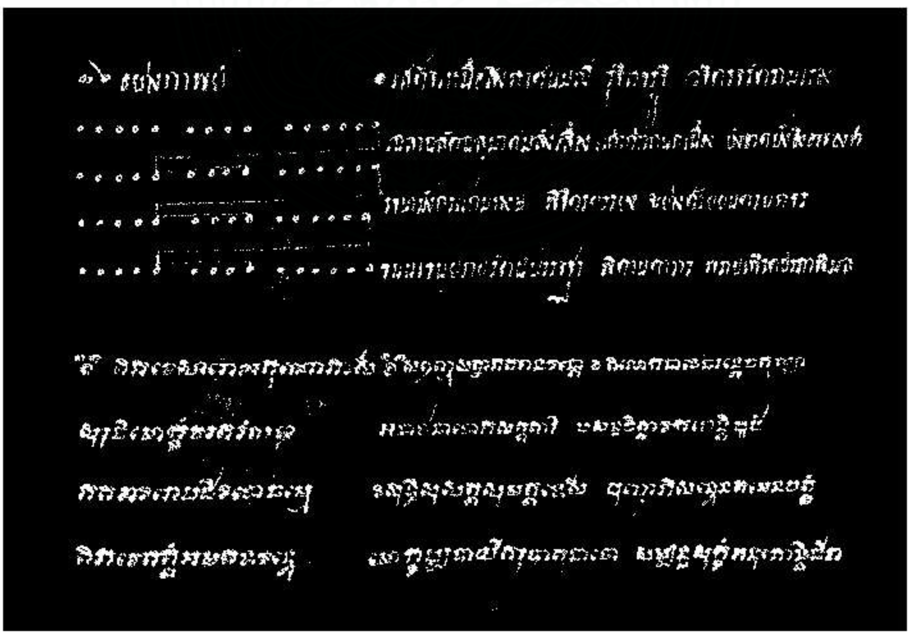

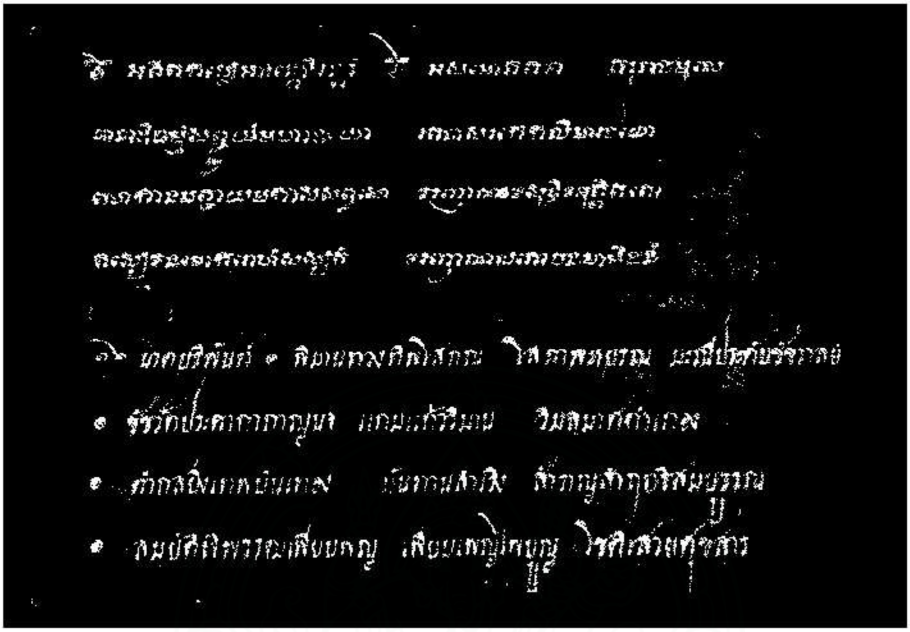

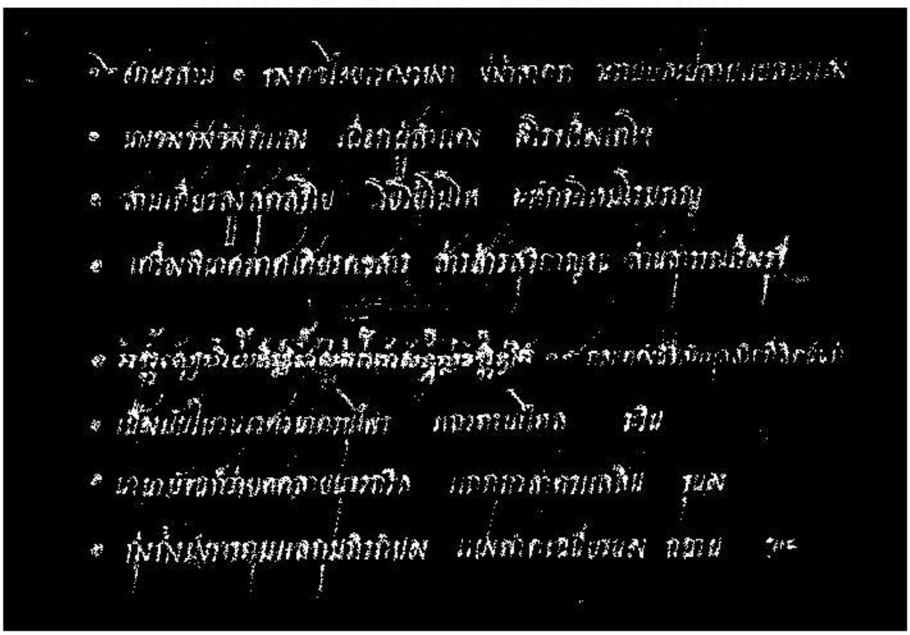

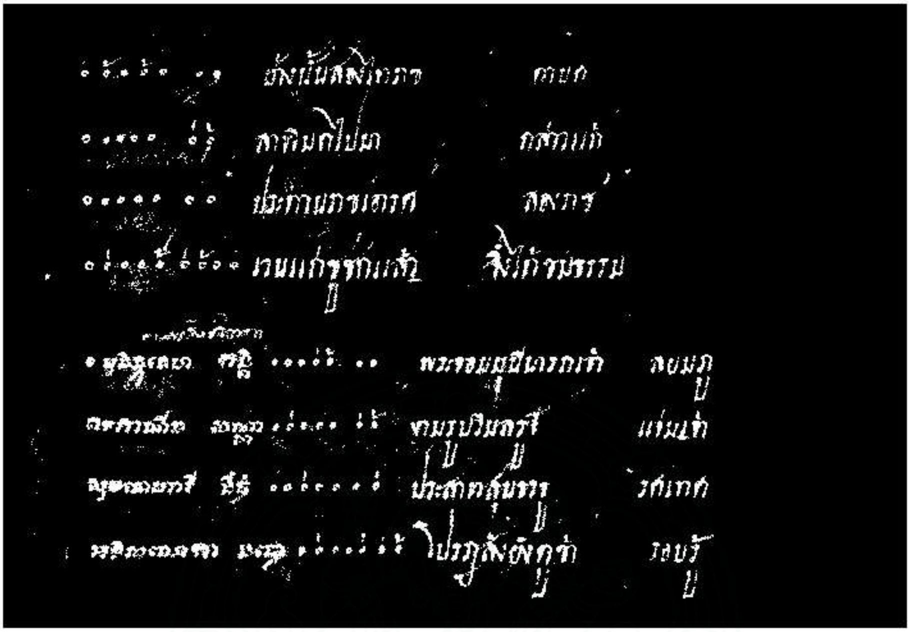

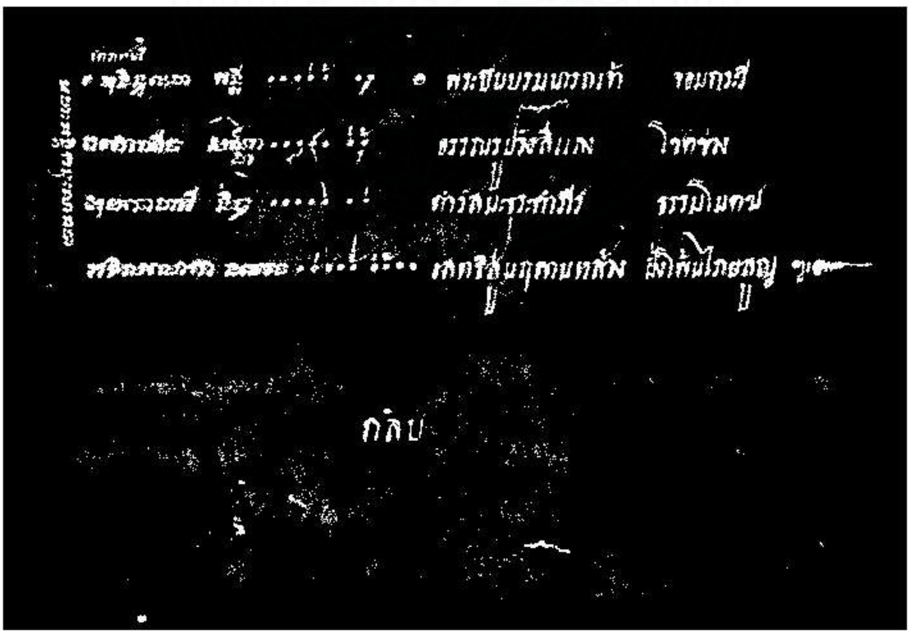

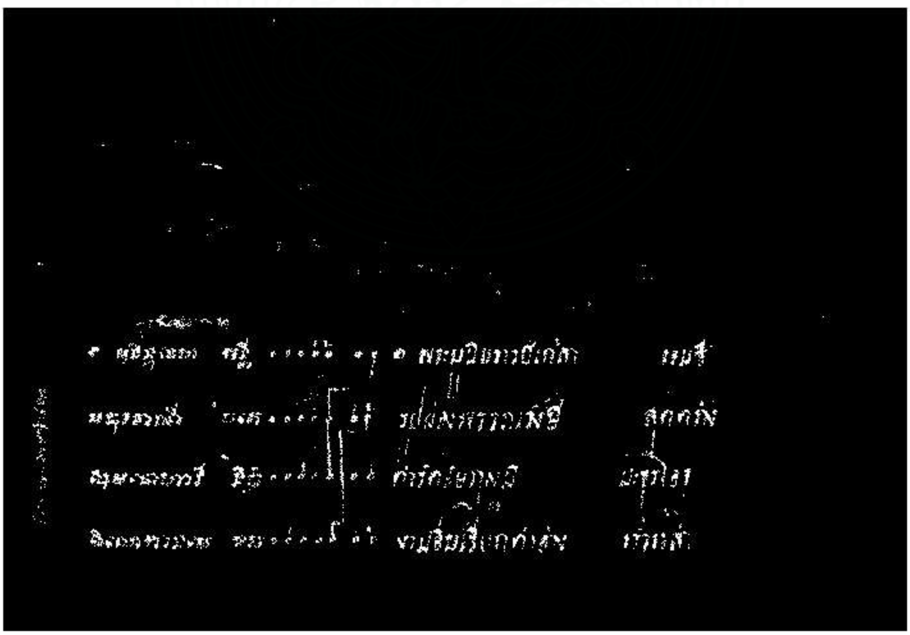

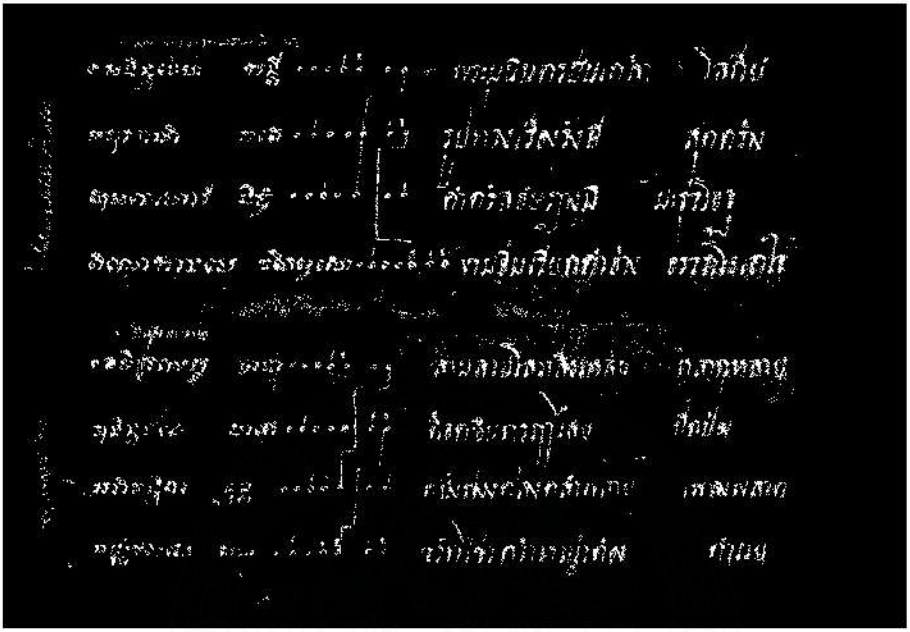

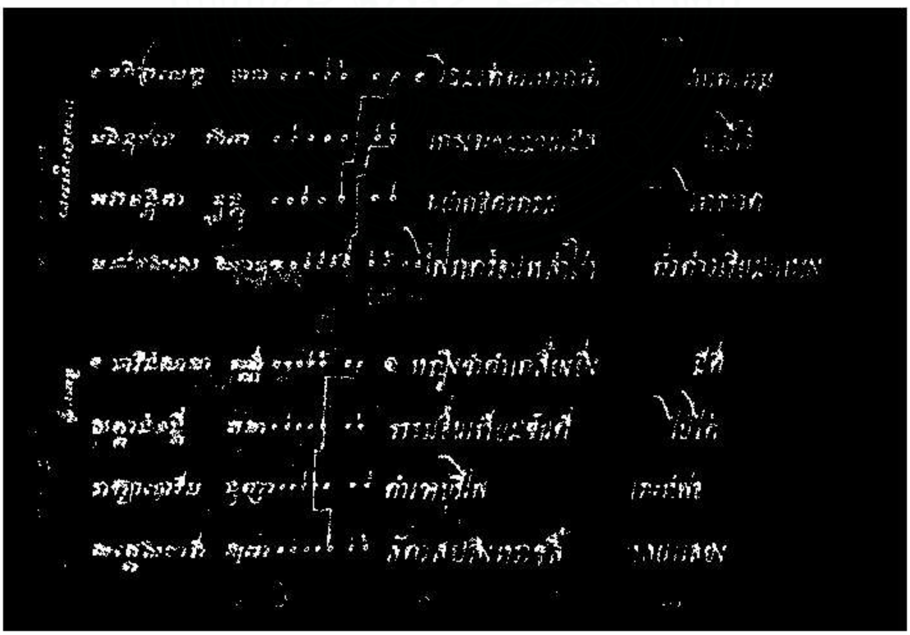

กลบ

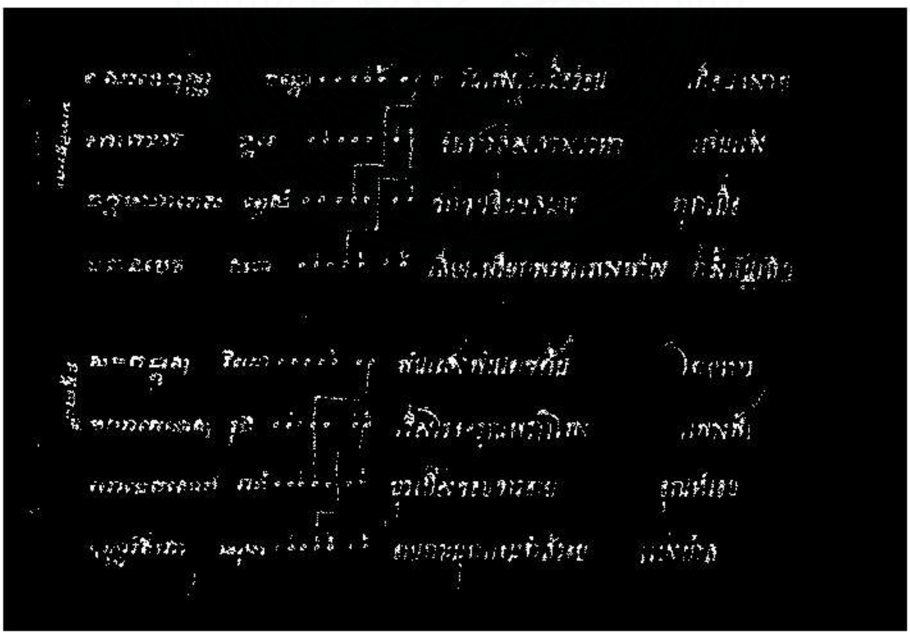

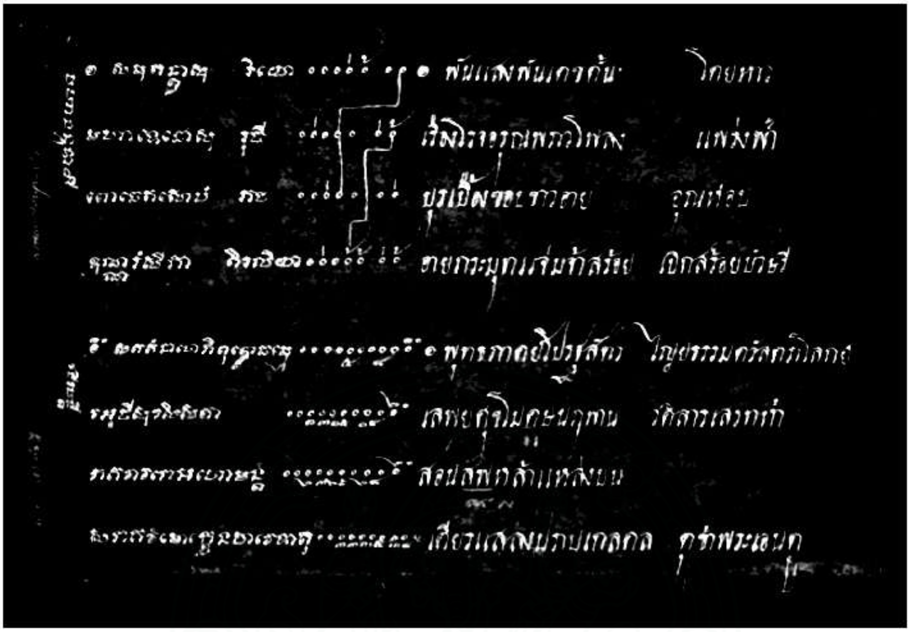

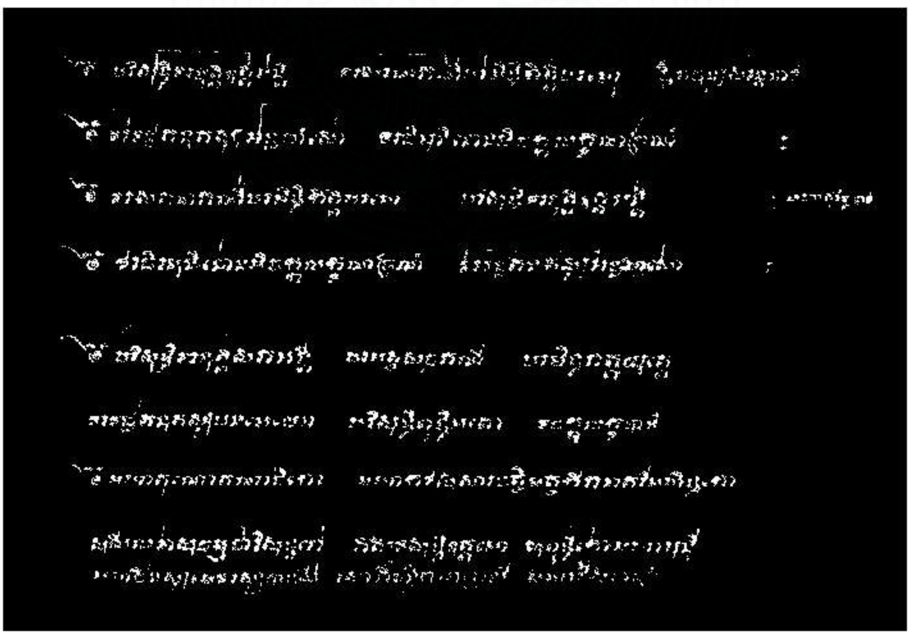

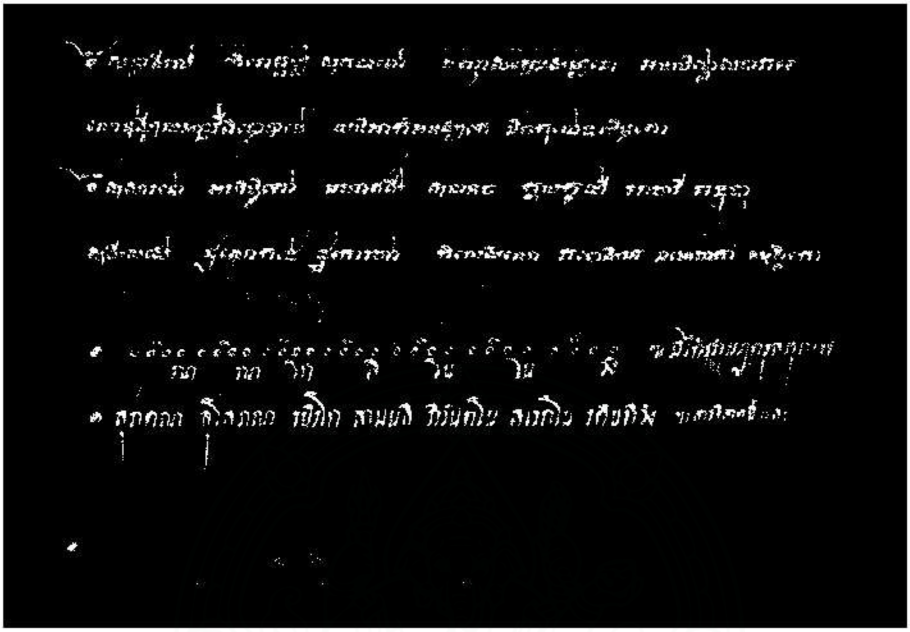

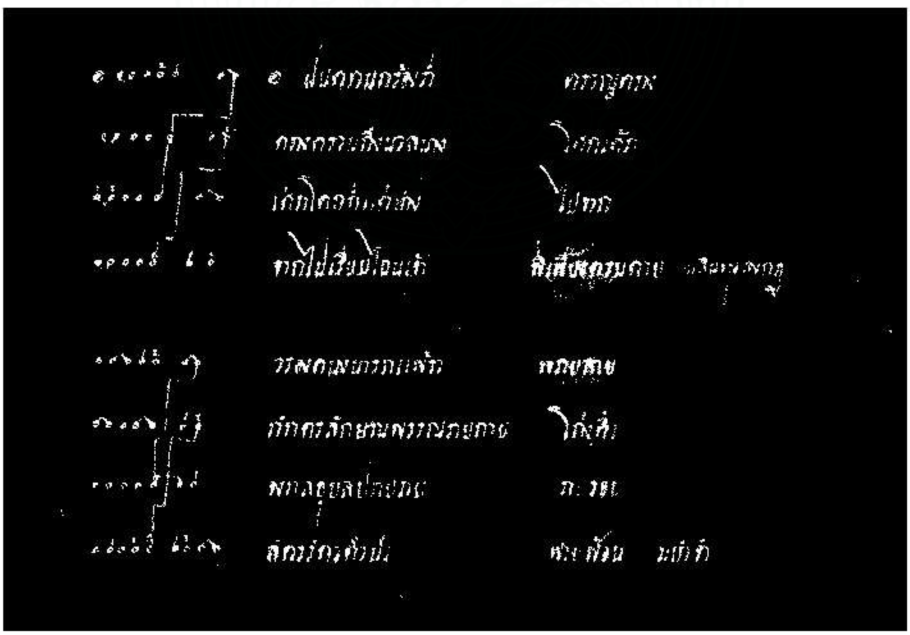

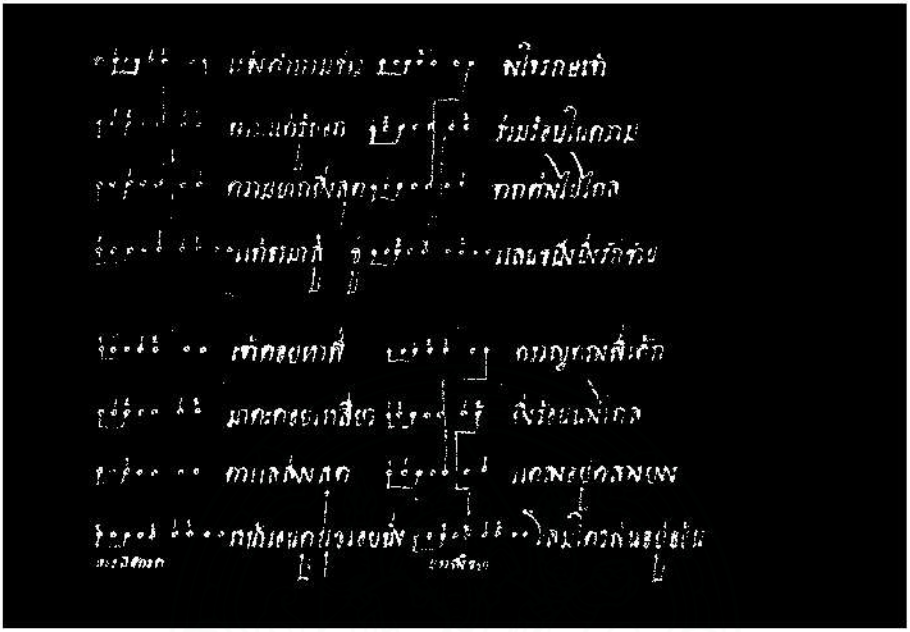

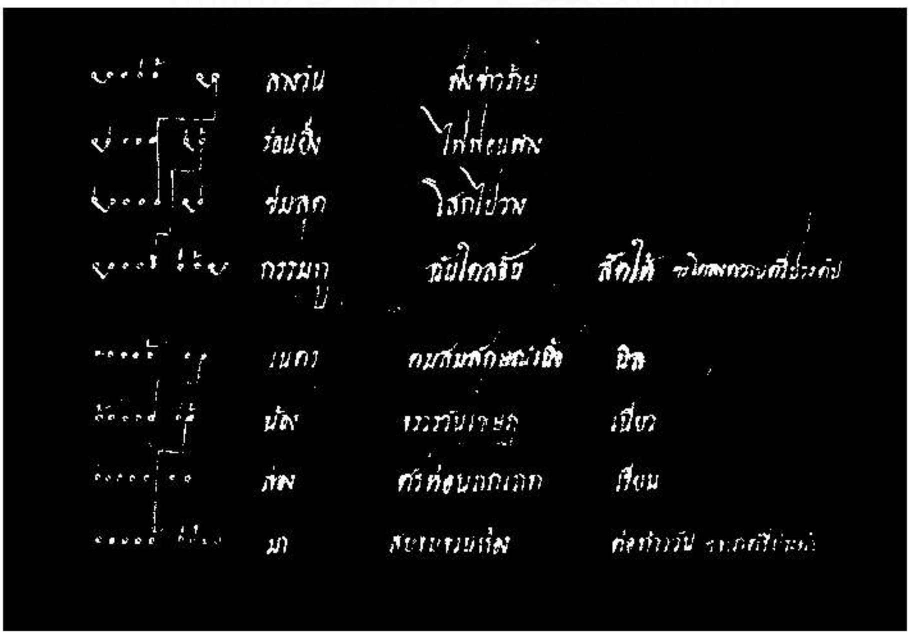

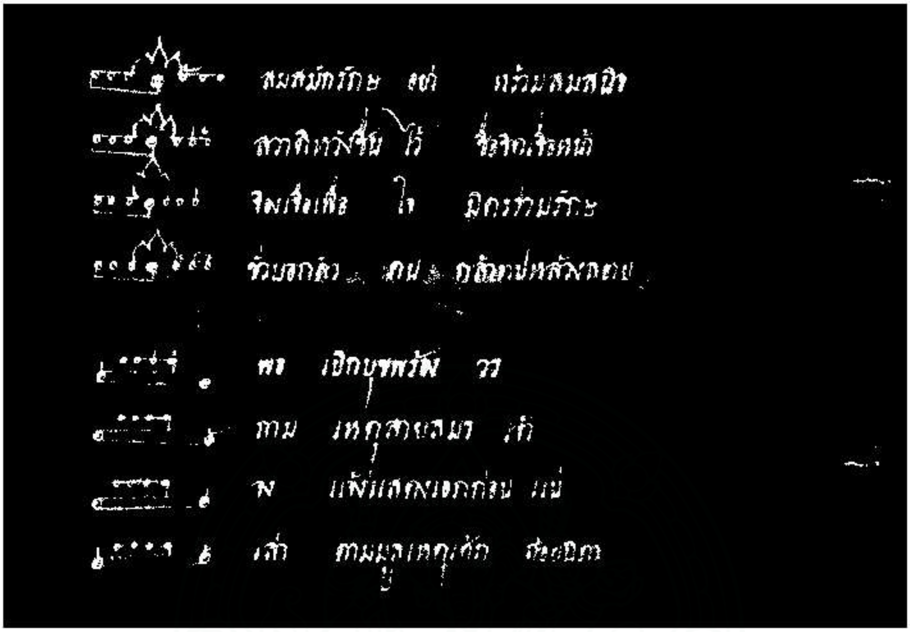

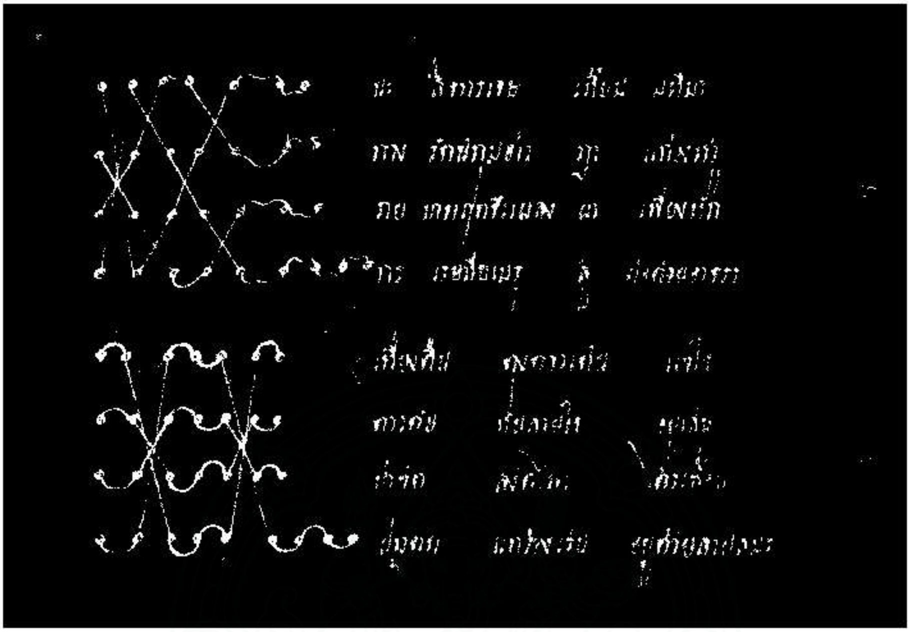

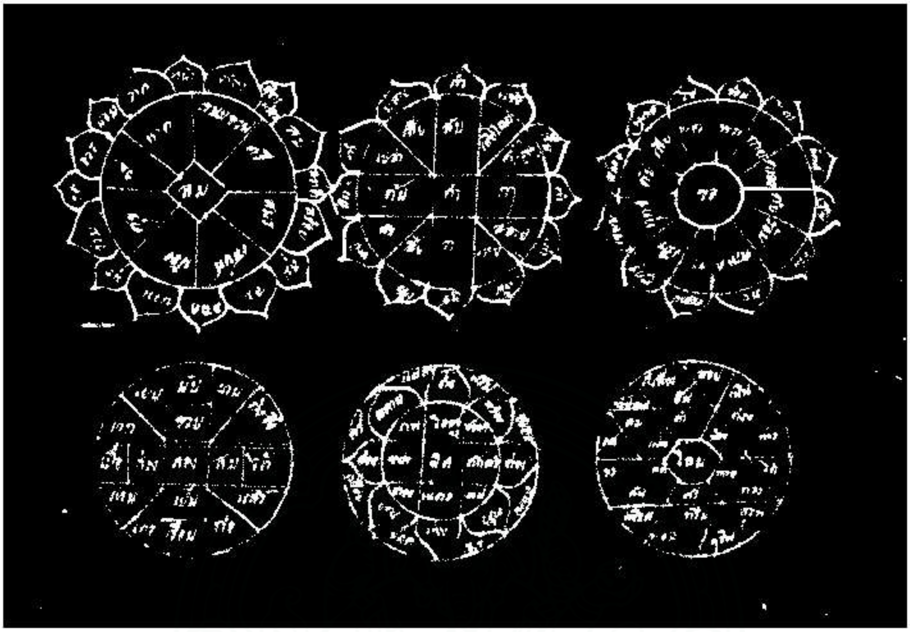

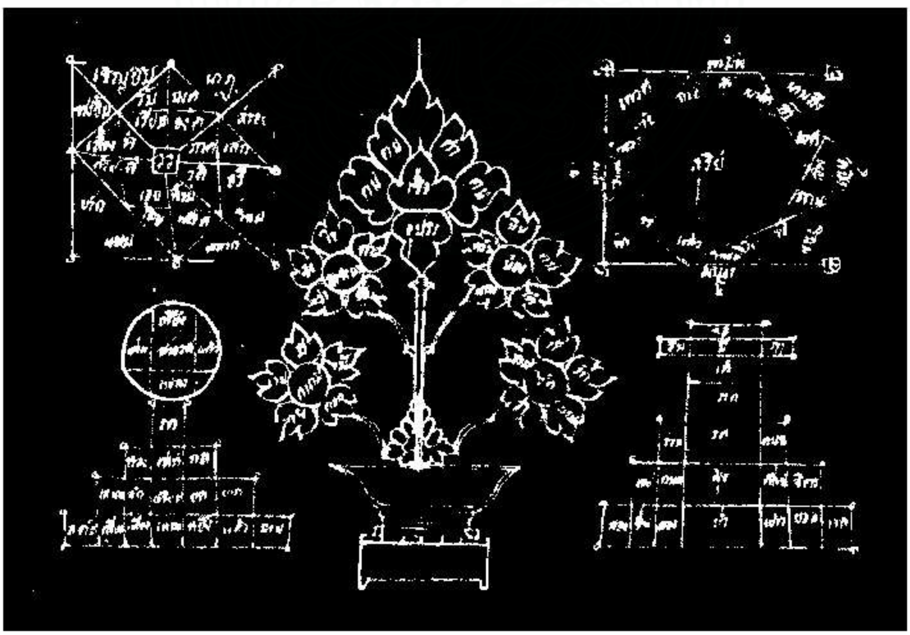

สมสมัครรักษ์ เท่า กว่าแสนสนิท
สวาดิหวังชื่น ไว้ ชิ่งจิตเชื่อหน้า
จิมเชื่อเพื่อ ใจ มิตรท่านรักษ์
ทั่นบอกดั่ว ... คน ... กลับกลับหลังกลาย
พร เปิกบุษพรัฬ วว
กาม เหตุสายสมา เก้
ผ แผ่แดนเอกก่อน แม่
เล่า กามมูลเหตุเค้า ต้นมิตร

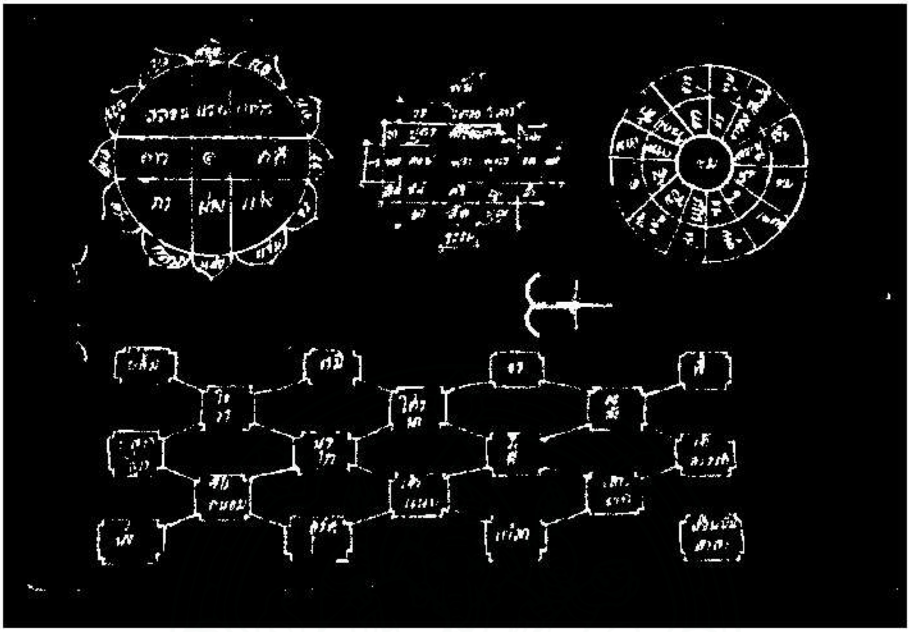

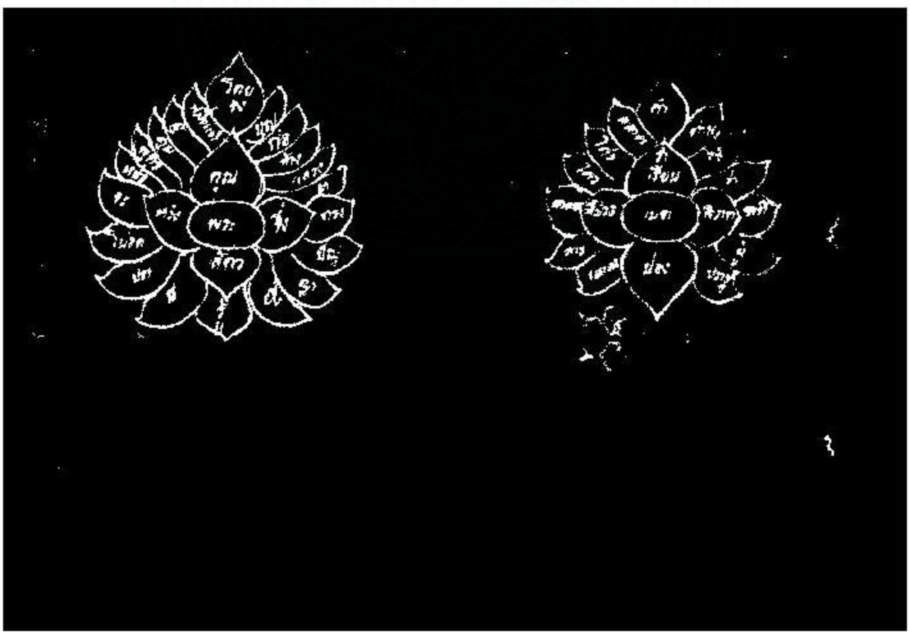

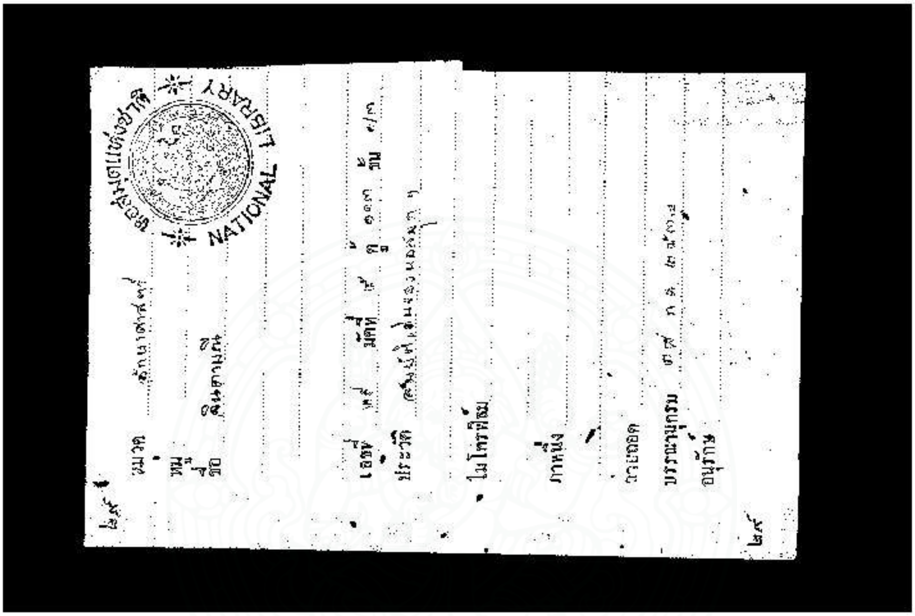
สำเนาเอกสารต้นฉบับ

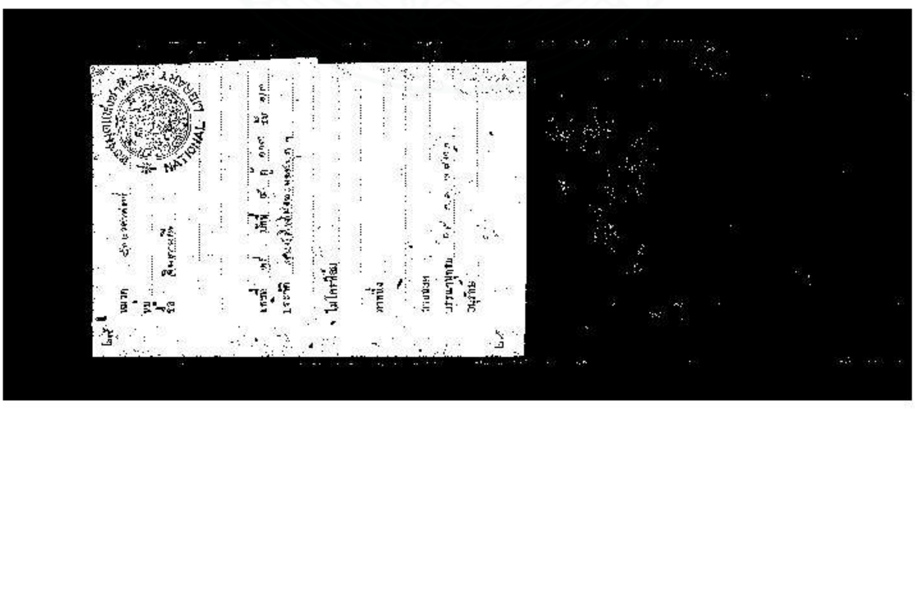
จินดามณี

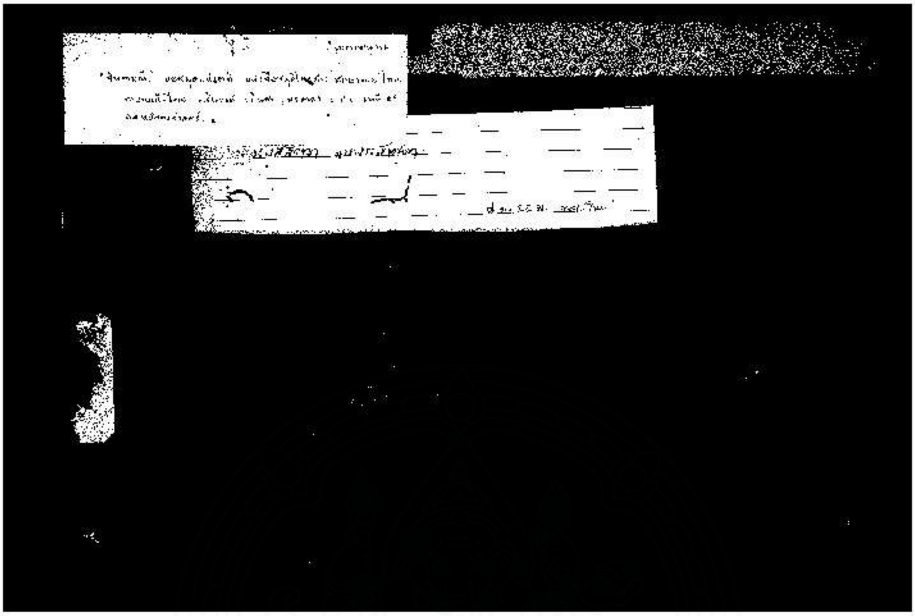
เลขที่ ๒๙ มัดที่ ๕

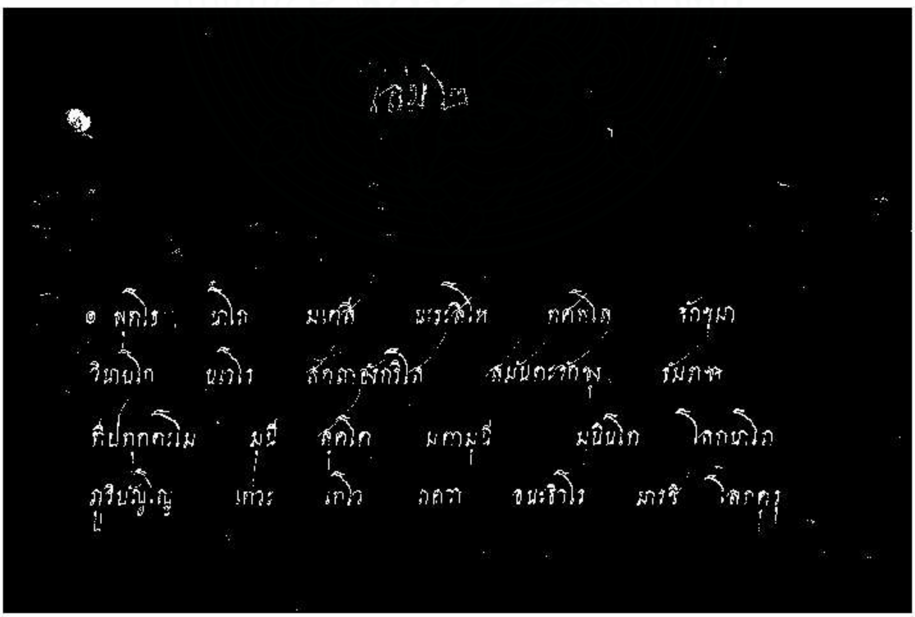
ตู้ ๑๑๓ ชั้น ๑/๓

๒๙
หมวด อักษรศาสตร์
หมู่
ชื่อ จินดามณี
เลขที่ ๗๕ มัดที่ ๕ ตู้ ๑๑๓ ชั้น ๔/๓
ประวัติ
ไมโครฟิล์ม
ภาษา
รายถอด
บรรณานุกรม
อนุรักษ์
๒๙

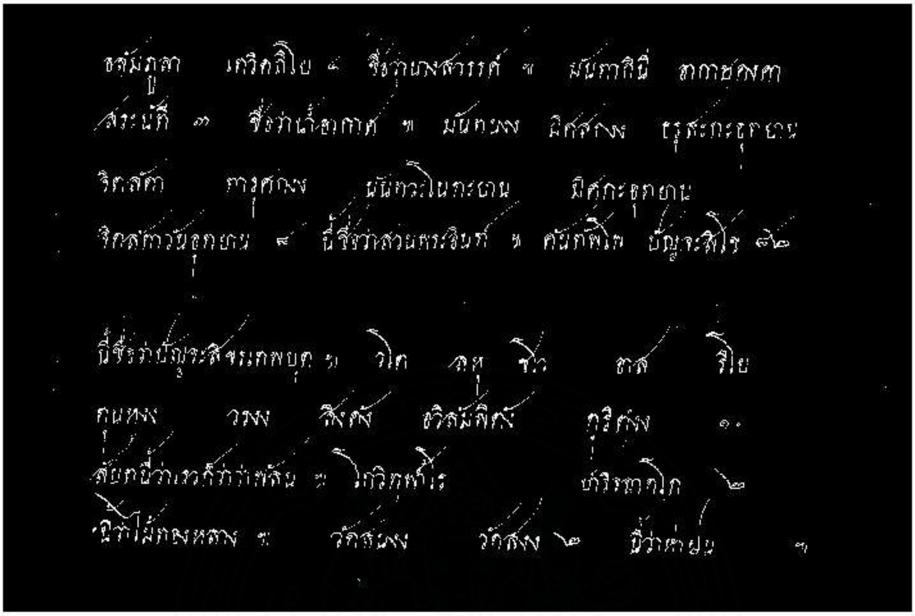

เล่ม ๒

ธระมสามิ ชิโน ทถาคโต สุคโต สยมฺภู สิทธตฺโถ สมฺมาสมฺพุทฺโธ
พุทฺโธทชิ วระปัญฺโญ โคตโม นายโก สากยสีโห ๓๗ นี้
ชื่อว่าพระพุทธเจ้าแล ๑ ขีณาสโว อเสกโข วีตะราโค อรหา
ว่าพระอรหรรต ๖ อมรา เทวา วิพุทา สุตากินิส สุรา

ทิพฺพา ชีรุ เทวตา ทิโวกา อมตปา สุคาวาสิโน
นิชฺชรา ๑๒ ชื่อว่าเทวดาสามัญ ฯ ชิวหา รสนา ๒ นี้ว่า
ลิ้น ฯ สิเนรุ เมรุ พระเมรุ คิคิวาทรุ เมรุ สุเมรุ ๖ นี้
ว่าเขาพระเมรุ ฯ มสกสาโร ฤตโคระสุโร เรมา อมะราวดี ๕

นี้ว่าเมืองพระอินท ฯ สิลโต กุมพิโก กิโต ปีสาเห
คนิทฺทิโจ กยูหโก ยกโร รักษสาโร ๕ นี้ว่ายักษ ฯะ๐
๑ บพเภว สุระรีปะ อสุโร การนโว ๔ ลับกนี้ว่าเทวาวิเศษ ฯะ
นันทโนทกวรณี นันทโนกวรณี ว่าสระพระอินท ฯ วสนี

กุลิสงวชิรง ๓ นี้ว่าแก้วเพชร เบนดาวุรพระอินท ฯ เวชยันโตปาสาโท
ชื่อวิมานพระอินท ฯ เวชยันตระโถ วารถพระอินท มาตลีสาระถี
ว่านายสารถีพระอินท ฯ เอราวโณคโช ว่าช้างพระอินท ฯ
ปัญฑุกัมพลสิลาสนัง ว่าอาศน์แก้วพระอินท ฯ อัจฉรา รัมภา

ขจัมภุลา เกวิกลิไย ๔ ชื่อว่านางสวรรค์ ๗ มนังกาลินี ลกาชลพา
สระนัที ๓ ชื่อว่าเวหากาศ ๗ มนัทพง มิคสกง รุรุสะกะจุกยาน
จิกสัตา การุคณง มนัทระไนกะยาน มิคกะจุกยาน
จิกสัตวาจุกยาน ๔ นี้ชื่อว่าสวนตระวินท์ ๗ คนักพิไล บัญจะสิไข ๑๒

นี้ชื่อว่าปัญจะสิขะนกพบุค ๗ วิโก ลทุ ชีว ตาล จีไย
กนทง วาง สิงคัง จิวลัมพิคัง กุริคัง ๑๐
สัยกนี้ว่าเวห์กว่าพลัน ๗ โกวิกุทโร ทาริชากโก ๒
นิกไม้กพงหลาย ๗ วักสมง วักสง ๒ นี้ว่าห่าปน ๗

โอภาสะ ปกาโส อาโลโก โชติ ภาโป ๕ นี้
ว่ารุ่งเรือง ๗ โมคโจ กาเผง สิวง อาเภสวง อนันคัง
ฌิเรา อรุเส อมคัง ธุวัง อตสัง นิกามัง สันคัง
สุทสุทกะสัง วทคัง กุกรกริไย ศิไย สีรสัง

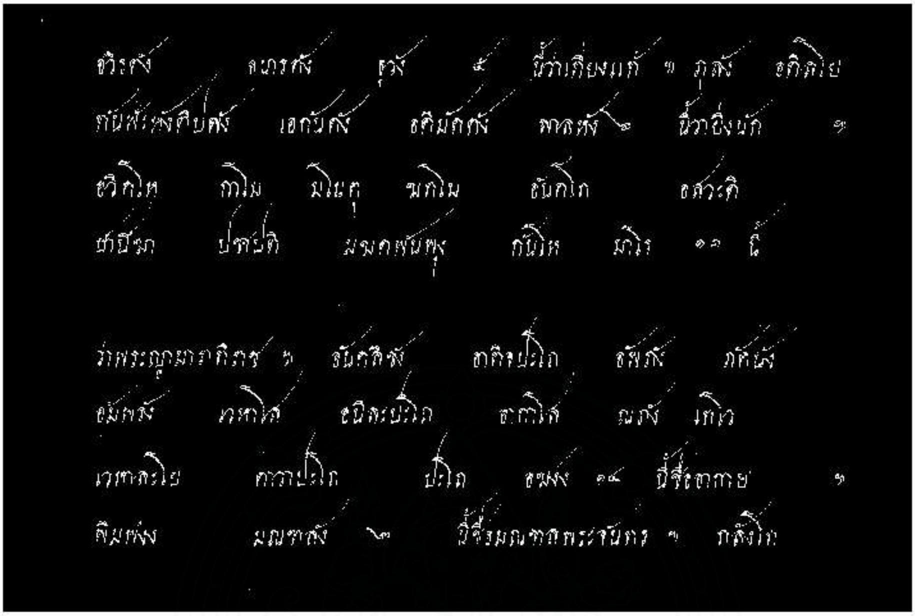
ปะภยะนัง อะกะคัง อปัญญปญัง กัณฑกิริไย อนาละยัง
สะระณัง อปะโลคิกัง วิวิคัง เรณัง ปาณัง อสังกะตัง
รมิติกัง นิบพพเส เภาสัง ตะปาวิโก ปาสมุคิ
วิภาโต สันติ ปถิคั วิสุทธิ อมตุคัง วิมุคิ

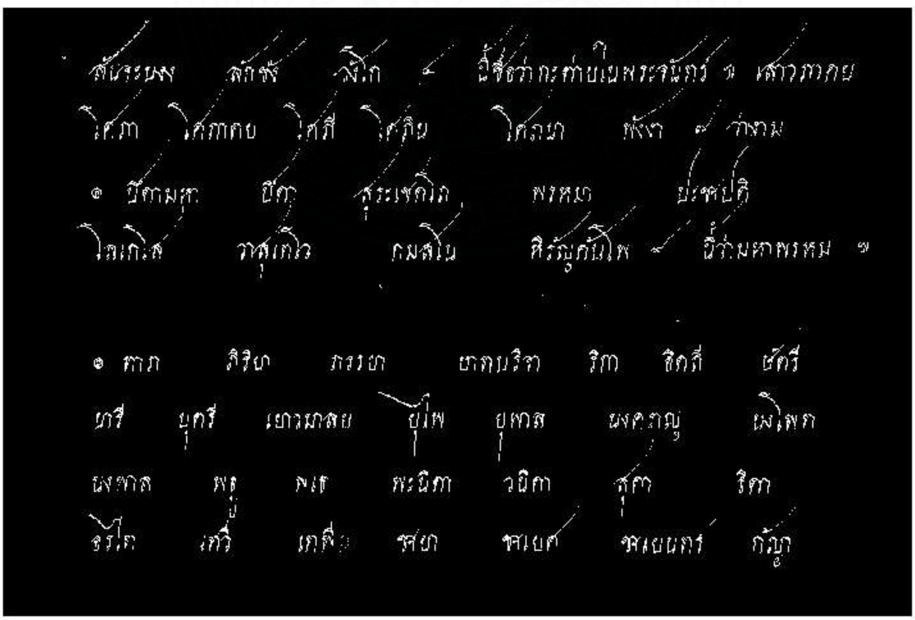

มฤศ ระสระภกุ ไอศวรรเจิม ปีพุศ สุกรี ๔๓ ปี
ศีรนิวาศน ๆ ปลาไส หริไก ศรี ๓ ปีว่าเรียกว่าอบ ๓
ไสตะ สัพภคีเต กนิไณ สาระณ์ สัต ๕ ปีว่าหุ ๓
รุคนภิวร ชิสิยภิไร กระวิไก สุภคิน เมฆิยภิไร
วินะภะไก ชศกนิไน ๗ ปีซึ่งว่าเขาใหญ่ลอมพระเมรุ ๆ ภูฒาล ภูเนศร
ภูเมนทร ภูวมณฑล ภูวนา ภูวไนย ภูวนารถ
ภูวเนศ ภูวนัศไตร ภูมินทร ภูวดล ภูธร
ภูศตา ธะภรรักษ์ วเรยศรี นรินทร นเรนทร

นเรศ นรัศ นภชิบดี นฤบดี นฤบดินทร นฤชาติ
นฤเบนทร นฤ,บศ นฤปนารถ จอมจักร จักศรี
จอมภพ จอมบพ ภพ จอมภพนารถ จอมโลกย
จอมนารถ จอมกระษัตร ปิ่น,กษัตรศรี ธุภามณี
จุมพล ธรณีศรภพ ภพี ภูไชย ภูไช ภูชิต
ภเชนทร ท่านไท้ ธรณี ท้าวธริศร ไกระศศรี
ไกรรณี รภรักษ สุระชักกภิภช สุรหศ จตีวงษ
รศีพงษ สุรยพงษ ๕๔ ปีซึ่งว่าพระเจ้า ๆ สักหย์ วิษณ

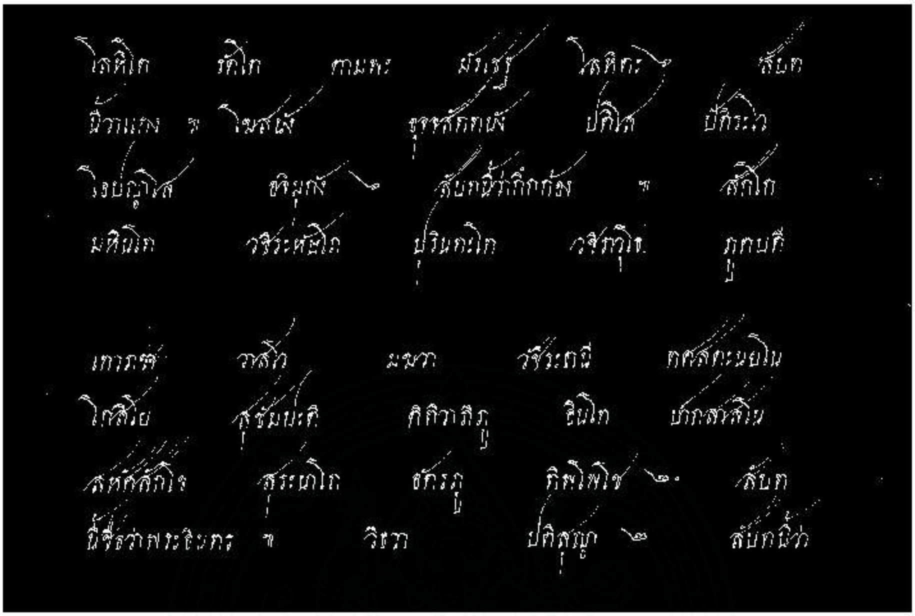

บรกสัรรย สงสาร กนฅา กลัยา เกกาล เภาไภฤ ๓๑
นี่รี่ว่าบง ๖ โมยนั รักขุ เพณั โลปนั วนั รักย ๒ นี่รี่ว่าภค ๙
วิมาโน สยัมพั ๒ นี่ว่าวิภาระภรภา ๙ เภาโลกย
คิโว เภโก ๓ นี่ว่าสวรรยสมัญ ๗ คิกิว คิท ภาลิย
คิกศา ๓ สับคนี่ว่าเภรกริ่งเห ๖ ริคิ ปัญา พุทธิ เมธา
มติ ภูริ มรัทา ปัญาณั ญาณั วิช โยนิโส
ปฏิภาณั อิมิโท ปัญาโพท วิปสฺท สมมาคิรฺ ปติรมัศา
สมปชัญณั เนปฅั เวทนา เวทนิศ ฅุกิค

สังกปีโป ๒๔ สับคนี่ว่าปัญา ๗ คัญหัวาสิทา ชฅ อิกยัศิ
ชฅา สัหนิ ภาวนั เภคี วภิชฺท อณะโน
วนั โลโก ภโค ทาละโย ปฐี วิทา มินระโภ
ภิสาโส ภโม ตหศ่ ชาภ๊ชา รุฎี ทาศั ๒๑ สับท
นี่ว่าคริมหา ๗ อิตฅ สุนัฬ โสบนั ประคาญิภา
มิกฅ ๕ สับคว่านจนฅลับ ๗ ปลักจเภโส ปานิค ๒ สับนี่ว่าประ
จันกประเภช ๗ มชฌิมเภโส มชฌิม ๒ สับคนี่ว่ามช
ฌิมประเภช ๗ สภิสาเภโบ กอณั อนุโป ๓ สับค

นี้ว่าประเภทมีเป็นมาก ฯ เสกะ ธลี ๒ ศัพท์นี้ว่ากาคาร ฯ
๑ สุปันโณ สุปัณโณ ๒ ศัพท์นี้ว่าหนทางดี ฯ อุปถัง
อปถัง ๒ ศัพท์นี้ว่าหนทางไกล ฯ มัคโค ปันโถ
อทธาน ชญูสัง วฏุมัง วรตเต อยนัง ปทวิ
ธรณี มัคคิ ปโถ ๑๑ ศัพท์นี้ว่าเป็นทางวิเศษ ฯ ปุรัง
ณครัง ภพิเม เภกผัง ๔ ศัพท์นี้ชื่อว่าเมืองใหญ่ ฯ
๑ เมืองพาราณสี เมืองสาวัตถี เมืองโกสัมพี
เมืองมิถิลา เมืองตสิว เมืองโกสัมภี เมืองคเรชปีนะ

เมืองตักสิลา เมืองจำปาก เมืองสาเกต เมืองสุงสุมารคีรี
เมืองภัทรคคุต เมืองกะบิลพัสดุ เมืองชาเกก เมืองอินทปัต
เมืองรัตจิ เมืองปาฏลีบุตร เมืองเชตุตร เมืองสังกัด
เมืองกุสิณารย ๒๐ ศัพท์นี้ชื่อเมืองใหญ่ ฯ มหิศิโร สิโว
สูล อิศิโร ปสุปติ หโร ๖ ศัพท์นี้ว่าพระอิศวร ฯ
๑ กุสลัง สุภาวัง สุกกัง บุญญัง ธรรมมัง
สุจริตัง ๖ ศัพท์นี้ว่ากุศล ฯ ทุกขัง กิพพิสัง กิจจัง
ปิโย พระบาสนัง ธนัง ๖ ศัพท์นี้ว่าทุกข์ ฯ โสโก

โลหิโต รตฺโต กามะตะ มัญเชฐู โลหิตะ ๒ สีแดง
ผิวแดง ฯ โมสสฺส จุรฺรสกฺกมฺพ ปกิโล ปีกระเว
โรปญฺาโส ขิมุกฺข ๑ สัพทนี้ว่ากึกก้อง ฯ สักโก
มหิโนโก วชิระหัฏโถ ปุรินทโท วชิรภุโต ภูตปติ

เทวาวตี วาสโว มฆวา วชีระตณี ทศสตนยโน
โกสิโย สุชัมปะติ ติทิวาธิภู ชินโต ปากสาสโน
สหสฺสกฺโข สุระนาโถ ธกรภู ทิพโพโช ๒๐ ศัพท
นี้ชื่อว่าพระอินทร ฯ วิธวา ปติสุญฺญา ๒ สัพทนี้ว่า

หญิงแม่ม่าย ฯ รติญฺญาณี รติญฺญา ๒ สัพทนี้ว่าเนกระษัตร
๑ ภาโร กุลลักขณ ผาปี สิริยา ปิยา ปชาปติกา
กุติยกา ธรณปริจาริกา ๗ ชาติกาเมีย ฯ สจฺจ วธูกา ๒
สัพทนี้ว่าแมงหญิงสาว ฯ ตรุณี ฯ มนัสสี กญฺญาโสม ธกทวีชิ ๔ สัพทนี้

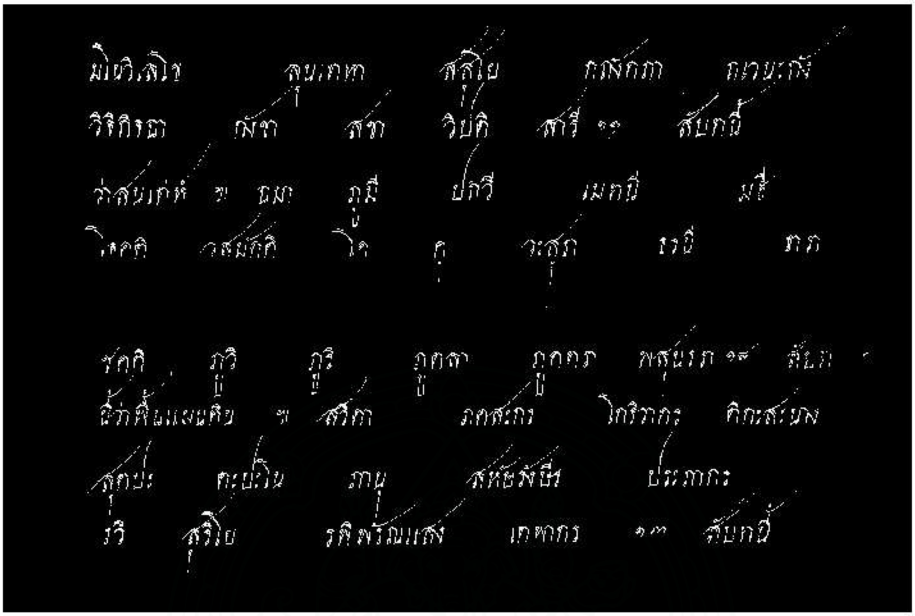
ว่าหญิงผู้ดี ฯ ภิโร สามิโก ภตฺตา กนิโต ปติ
ธโว ปีโย ๗ สัพทนี้ว่าผัว ฯ ชเนตฺติ ยตวาโต
ชนิโต สุโต ตนโย ตนุโช ๗ สัพทนี้
ว่าลูกชาย ฯ ปุตฺติ ธีตา ทุหิตา ธีตรา ๔ นี้

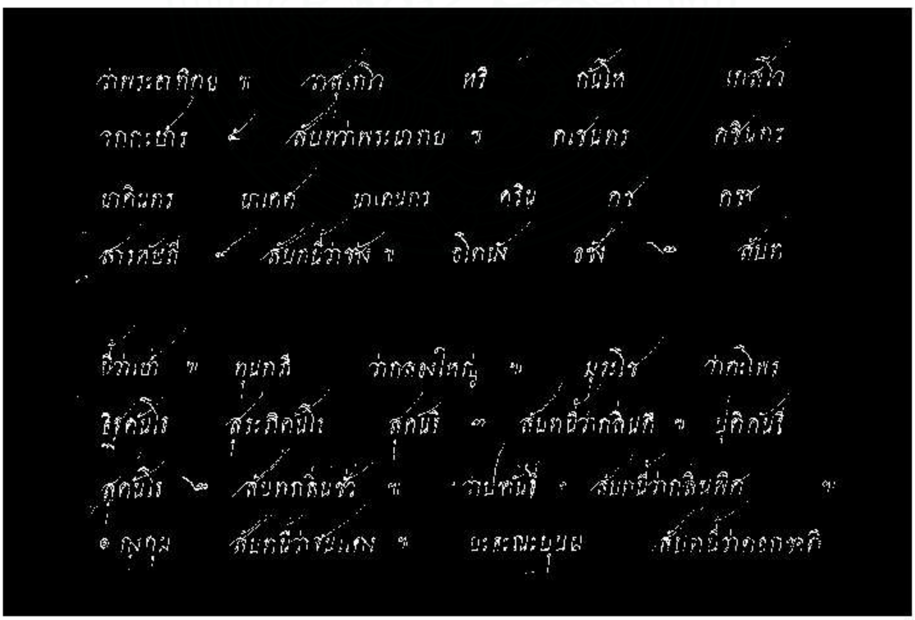
ว่าลูกหญิง ฯ ครุฑราช ครุฑา ครุฑี สุบรรณ
สุบัณณา สุบรรณี เวนัก ไตร เวนตย ทิชะ
ทิชี หงสีลิงค์ หงสีลิงค์ วิหครีย ปักษา ปักษี
สกุณา สกุณี ๑๗ ศัพท์นี้ว่านก ฯ สัญญา รักขะนา
ฉาวหา สมัญญา อภิลาปัง นามัง ชายหญิง ะ
นามไทยยัง ๙ ศัพท์นี้ว่าชื่อ ฯ ทีว ฉินเหโก ฉินะโก
ฉิกโนส หุต กฉิโย ทโว ฅกโว จิตโว
โนฅา ๑๐ ศัพท์นี้ว่าเสียงร้อง ฯ นะค ชีโว ปริโค

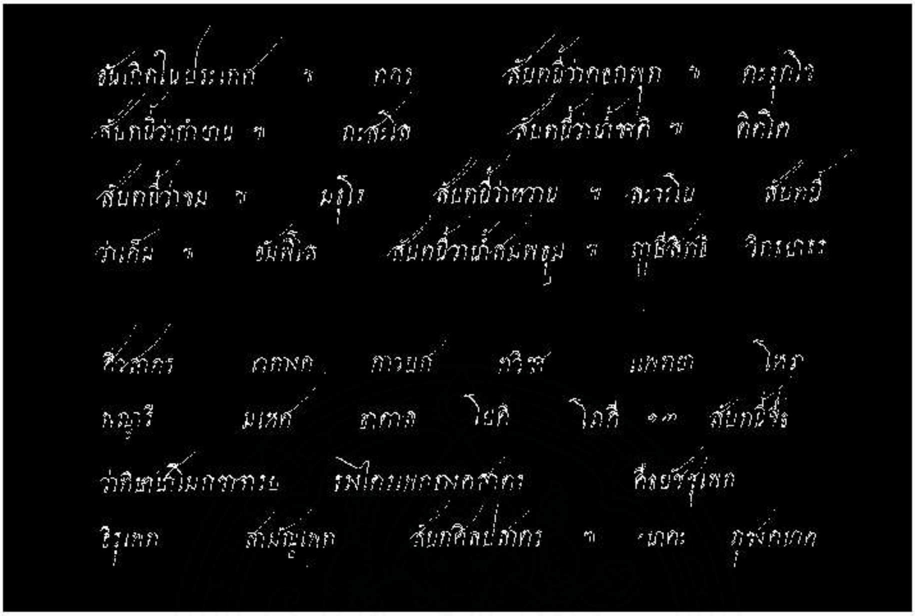
อาทา เจโณ ทรีรัง สถีโก ภูคัง เกหัง
ปัถิโล ชาณิ ปณ ชีโย โลโก ๑๔ ศัพท์นี้ว่าตัว
๒ เกโส กุนตโล ธาละ ชุฑมัง ครหา มุทธิชฯ ๕
ศัพท์นี้ว่าผม ฯ เวณี ปเวณี ๒ ศัพท์นี้ว่าช่องแห่งสักวิ ฯ
๓ ปันถง ปมุสัง ๒ ศัพท์นี้ว่าขนตา ฯ ถิล กปิฐ
สีร่า กปิฐ สีโร เสิ ๕ ศัพท์นี้ว่าหัว ฯ เกระวัง
รังคะเกส ลิมัง ภารุณัง กฑาณะกัง โนลัง
ปฏิภยัง ๗ ศัพท์นี้ว่าเสียงกลัว ฯ เกศลี ภะยะภะยัง

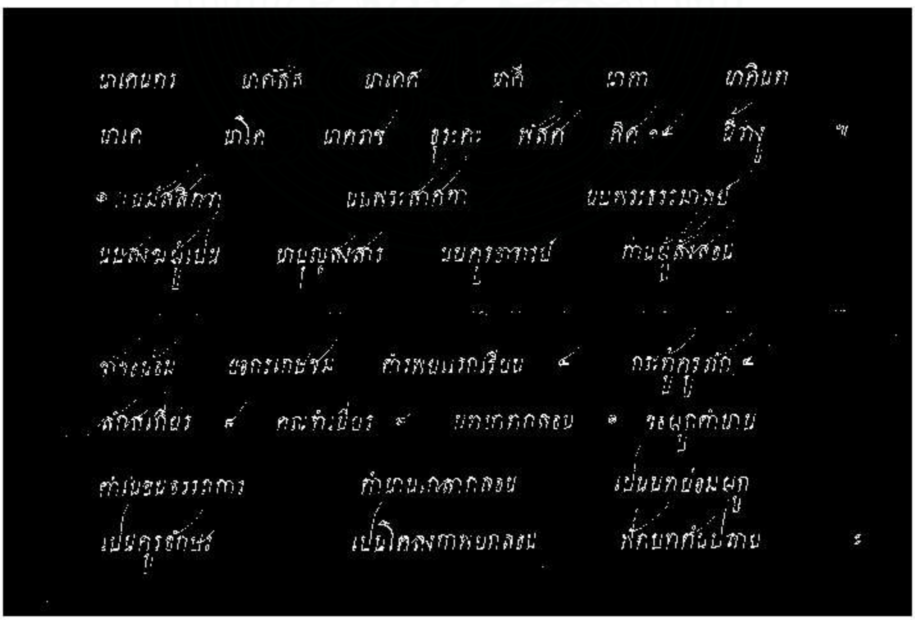
มหิเสโร ลุนเกหา สลิโย กณิกกา กเวนะกัง
วิจิกิรฉา ณัฑา สัฑ วิบัติ สารี ๑๑ ศัพทนี้
ว่าสนเท่ห์ ฯ ฉมา ภูมี ปถวี เมทนี มหี
โคตติ วสุมัตติ โค คุ วะสุภ รวนี ฑก
ชคติ ภูวิ ภูริ ภูตลา ภูตธรา พสุนธรา ๑๘ ศัพท ฯ
ว่าพื้นแผ่นดิน ฯ สวิตา ภคสะกร ไกริวากะ คิกะสะบัง
สุดปะ ตะปะนะ ภาณุ สหัสสรังสี ประภากร
รวิ สุริโย รศิพรรณแสง เทพากร ๑๓ ศัพทนี้

ว่าพระอาทิตย์ ฯ วาสุเทว หริ กณ์โห เกสโว
จักกะปาณี ๕ ศัพท์ว่าพระนารายณ์ ฯ กเรณุกร กรินกร
นาคินทร นาเคศ นาเคนทร ครีน กรี ครช
สารหัสถี ๙ ศัพท์นี้ว่าช้าง ฯ อิภมัง อชัง ๒ ศัพท
นี้ว่าเต่า ฯ ทุนทภี ว่ากลองใหญ่ ฯ มยุโร ว่ากะโพร
วิสุคนธิ์ สุระภิคันธิ สุคันธิ ๓ ศัพทนี้ว่ากลิ่นดี ฯ ปุติคันธิ
สุคนธิ์ ๒ ศัพท์กลิ่นชั่ว ฯ วาปหนัง ๑ ศัพท์นี้ว่ากลิ่นคิด ฯ
๑ กุงกุม ศัพท์นี้ว่าชมแดง ฯ ยะวะนะบุบผ ศัพท์นี้ว่าดอกกาดิ

ฉันเกิดในประเทศ ฯ กาว สับกที่ว่ากลกพุก ฯ กะบุกไว
สับกที่ว่ากำหวาน ฯ กะสะไล สับกที่ว่าน้ำหิด ฯ คิกไค
สับกที่ว่าขม ฯ มะไร สับกที่ว่าหวาน ฯ ละวาไน สับกที่
ว่าเค็ม ฯ ฉันฝีล สับกที่ว่าน้ำส้มคพุ ฯ ภูธีสิทธิ จิกรเกาะ

ชั่วสกร กกพก กาวยก ทริฆ แหกยา ไหว
กญาริ มเหต ภากาล ไยคิ ไภศี ๑๓ สับกที่ซึ่ง
ว่าศิษย์เริ่มกจการเ รัฬไตนแหกณคศัตร ศิษย์ซุ้เหก
ไวุเหก สามัญเหก สับกศิลปศักร ฯ เมทะ กุรงคเภค

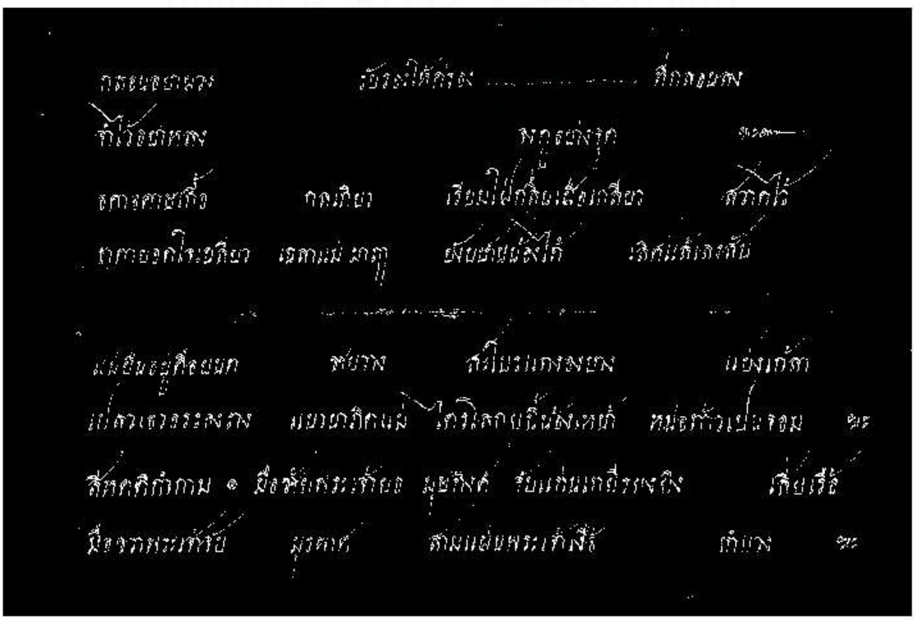

เภเคนกร เภคติส เภเคศ ทศี เวกา เทคิมก
เภเค เภไค เภคภร ธุระคะ พศิศ ศิศ ๑๔ ธีกู ฯ
๑ ะนมัสสิกกุ นมพระศาสดา นมพระธรรมวงศ์
นมสงฆ์ผู้เป็น หมุญุสสาร นมครูอาจารย์ ท่านรู้สั่งสอน

จ้างเฉลิม เขกรเกษชม ศักหยมเรกเรียน ๔ กระทู้ครูสัก ๔
สักสเกี่ยว ๔ คณะทำเยือร ๔ นทาเภคกลอน ๑ รจนาคำเกน
ศำเนขนธรรภการ คำเภนเภตากลอน เป็นบทย่อมผูก
เป็นครูอักษร เป็นโคลงกาพยกลอน หักบทคันปลาย ะ

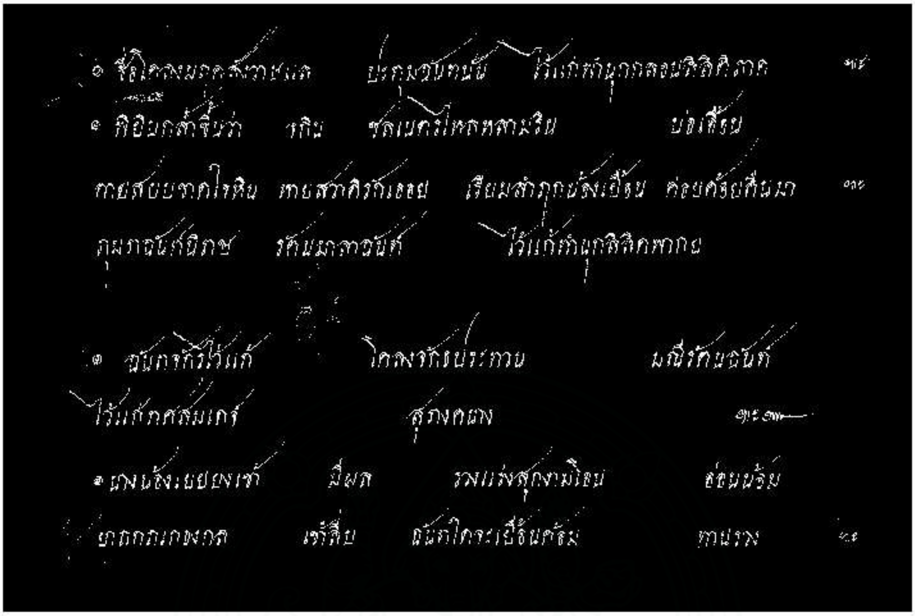
๑ รักระเบ่นหมู่ สังคมเป็นคู่ ไม้ม้วนไม้มลาย
ไม้เอกไม้โท เป็นคู่หมู่ไม้ ประฎิการประกาย
ป่นกลพ่งมัน ๑ สกิลรนิก กาพยกลอนคิดคิด จิตรักเกี่ยว
พันธ ๔ คณคำเปียว ธรรมวิเชียรขนันท์ ผูกไว้ทุกสารพ ทุกพันเกี่ยวการ ฯ๒๙ฯ

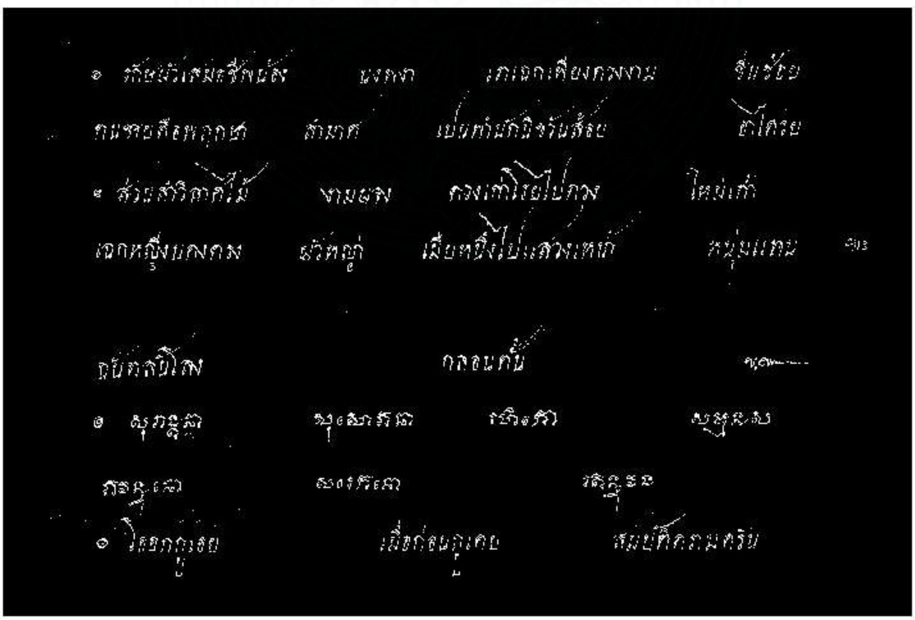
๑ .... ๑ ....
.... ๔ คำอักษรกลอนคำกันสุ กลอนกลางคำกลาง
ทุกกลสุ คำปลายหมายมุ่ง พันทากลอนจง
๑ กลอนกัน ๔ คำใช้สำผัก ตามคำศักสิ่ง

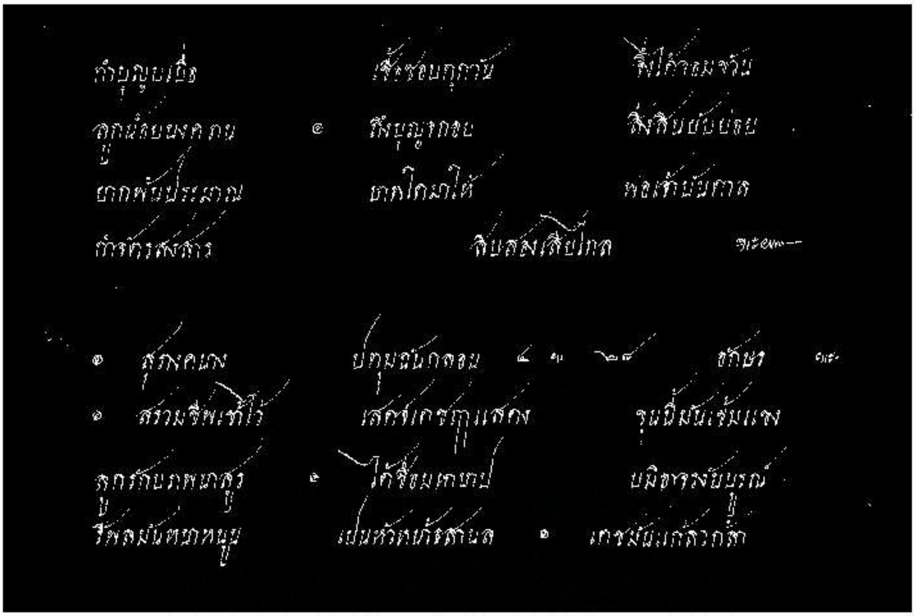

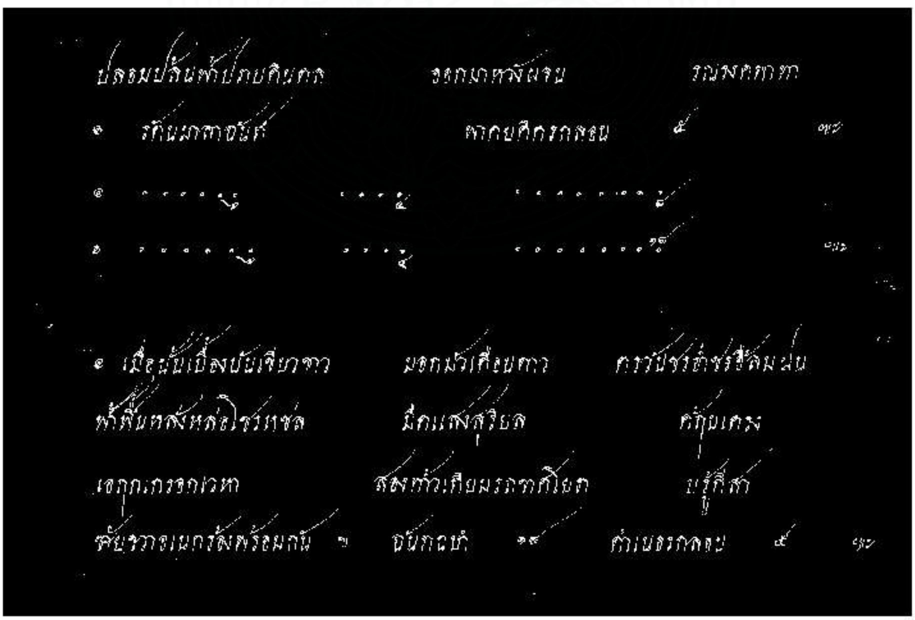
กลอนจรยาวง รับรองให้ถ้วง .... คือกลอนจง
คำไว้จบทหม พฤกจนุ่งจุก ฯ๒๐ฯ
จกาจคาชเกิ้ง กลเกียว เรียมไม่ถกลิ่นเสียงเกลียว สำากไว้
ทุกาองคโจรจกียว เฉพาะแม่ มกฎ เพียงชายฉวยไจ้ เลิศแต่เลงคือ

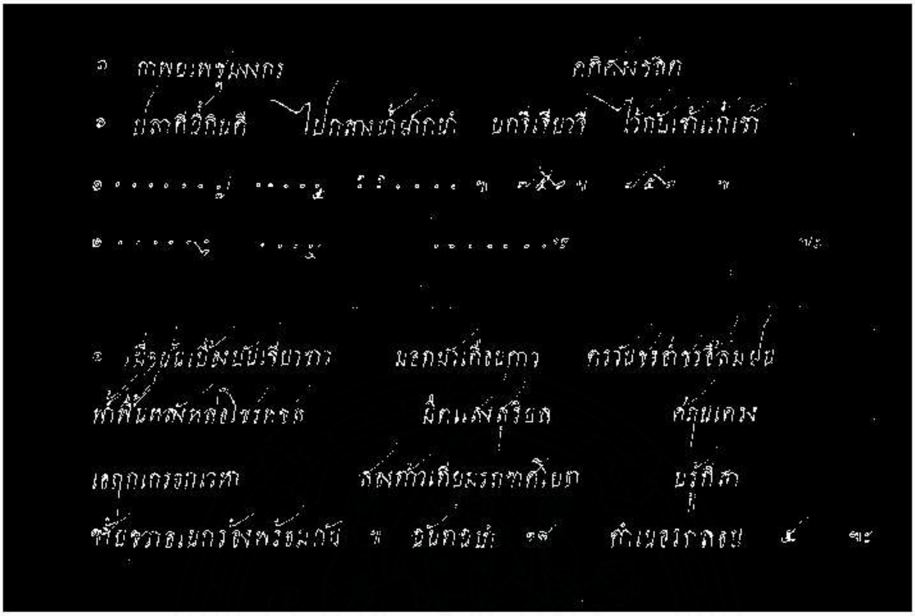
แม่ชิ่นอยู่คือนก หญวง สมิมรมกงงมเง แบ่งเกต้า
เปลาเธาธระลงลง มยาบากิกแม่ ไครโลกอปนี้ฝังเหก หน่อกว้าเป่ะรอม ฯะ
สีหคคีกำกาม ๑ มือจับเคระเรียน มุขทิศ รับเก่นเกลี่ยวรงงิ เกี่ยเรี้
มือจากพระหัรับ มุรตาศ ตามแผ่นพระเก็ลสีร์ เกียง ฯะ

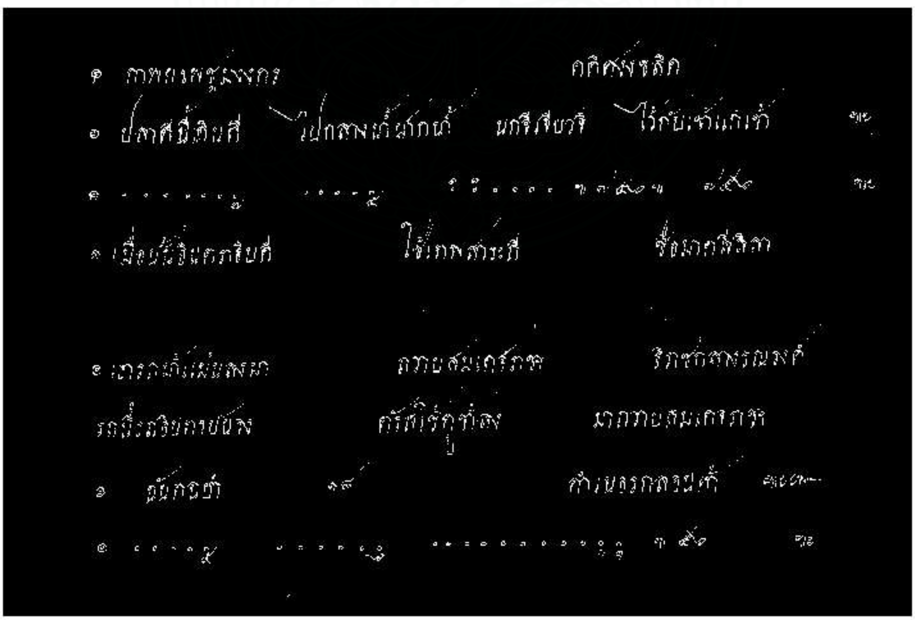

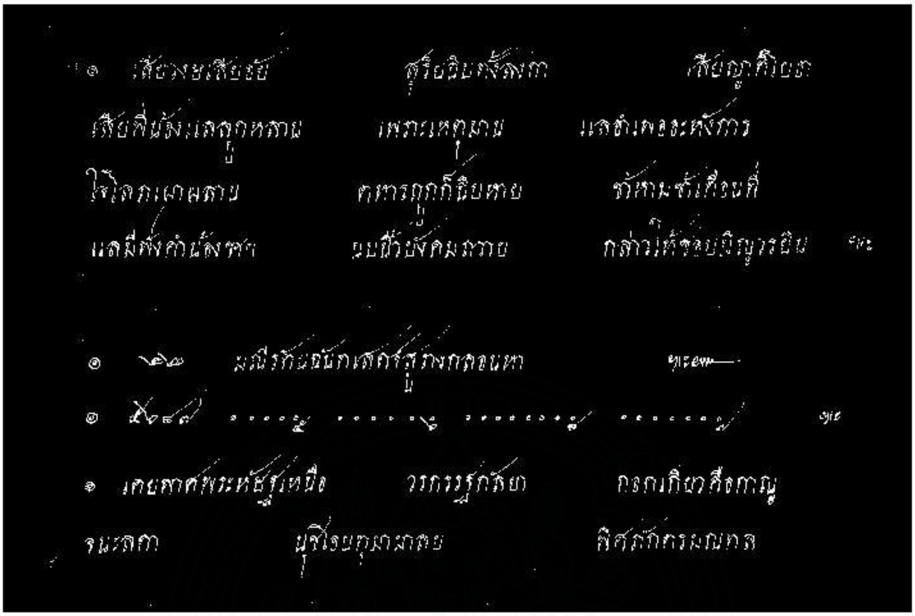

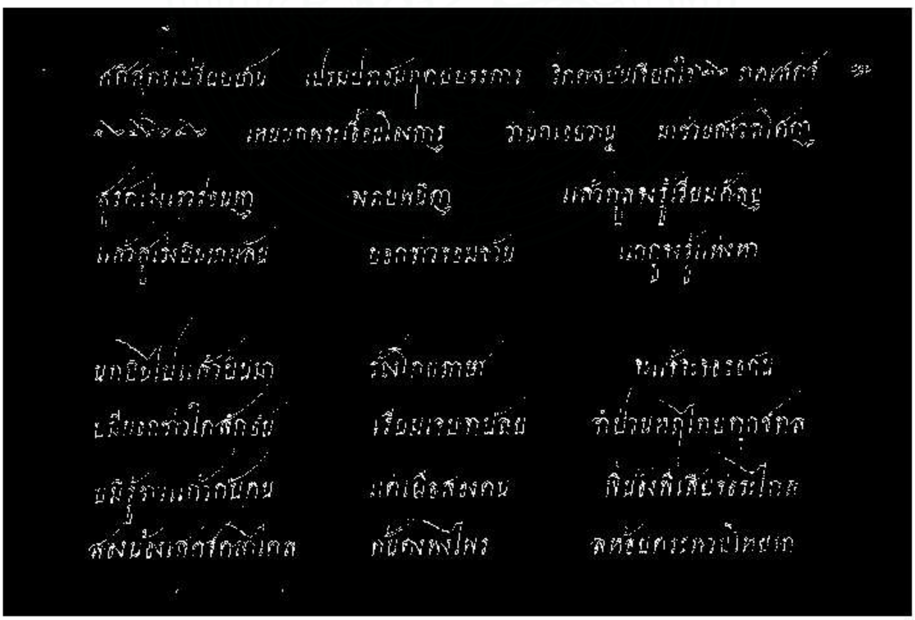

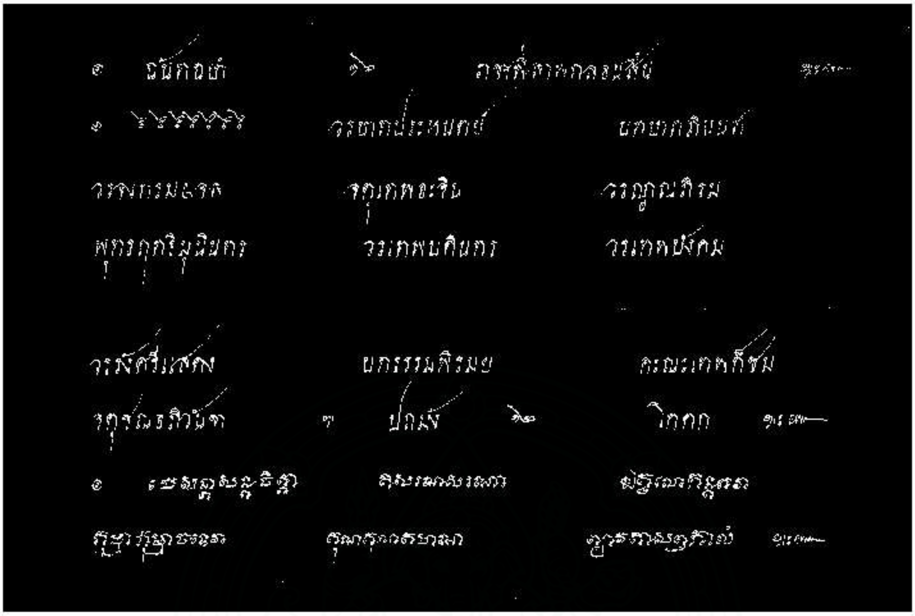

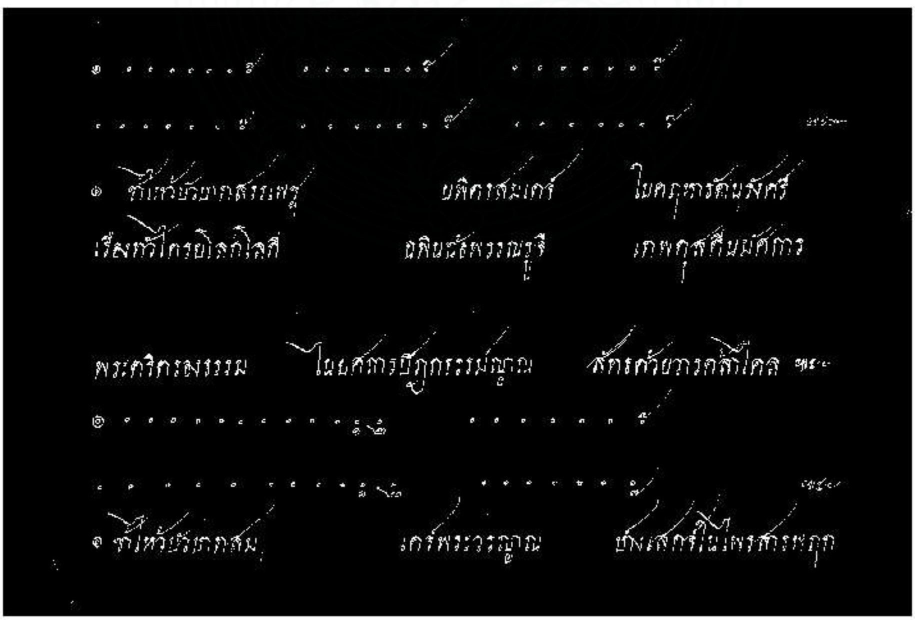

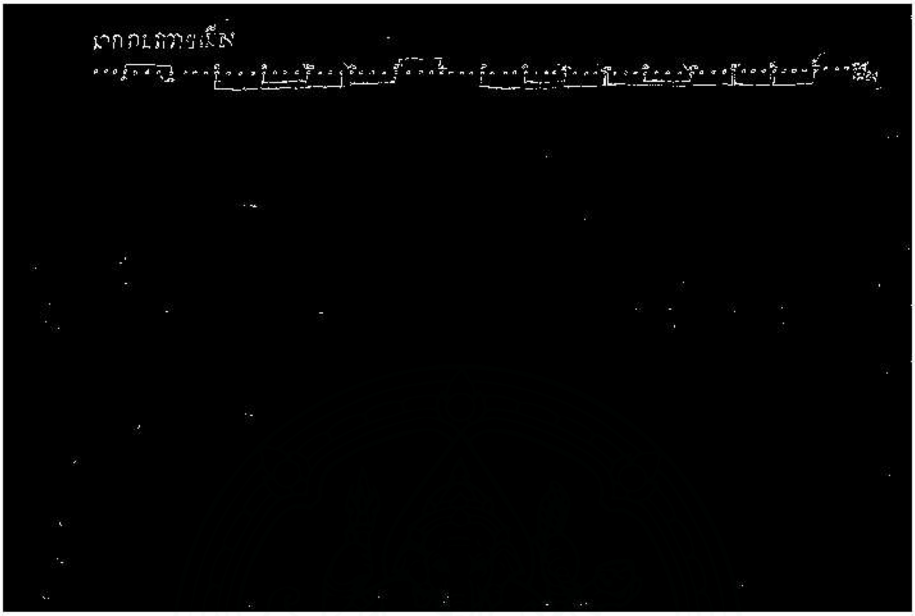

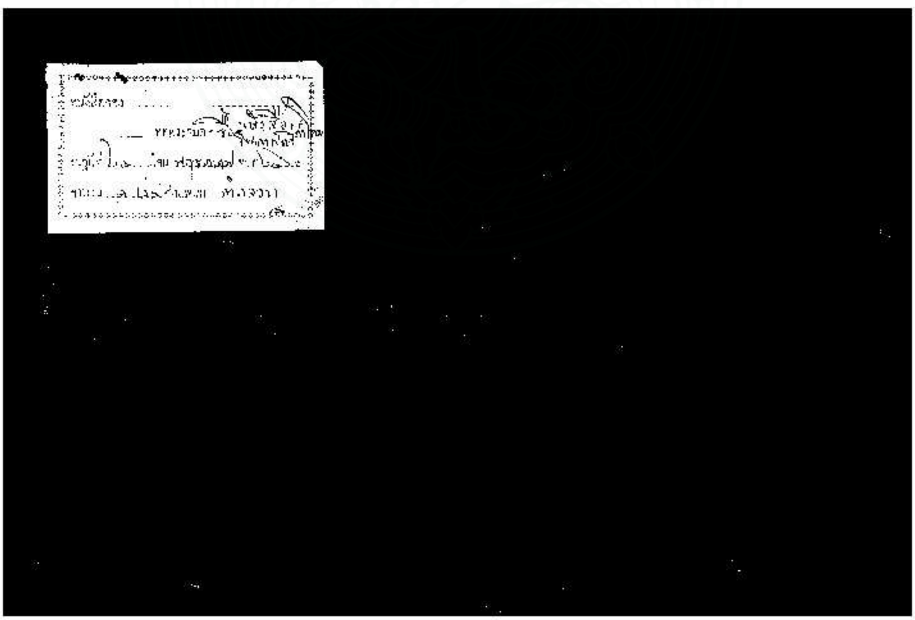
ชั้นนั้นพราหมณหนึ่งพระวรพฤฒ ตามธรรมชั้นคุณเลิศไซร้ แพทยทหมณหนึ่งพิทักษ์ฯ
ลงวันเสกศรีเปลี่ยนโครพรัศมี กระทุกทิศก็เปลี่ยนช่วงใจทั้ง สรรพสัตว์ปรีดิ์มิกรร่มใจ
กรายบงคมสมเด็จพระบรมโพธิ์ ชวยการพหกเสาคลิย
ขวัญสมเด็จภาคภบพิตร ความฤทธิ์กรพเยาม์ ฯ คำภิร ฯ

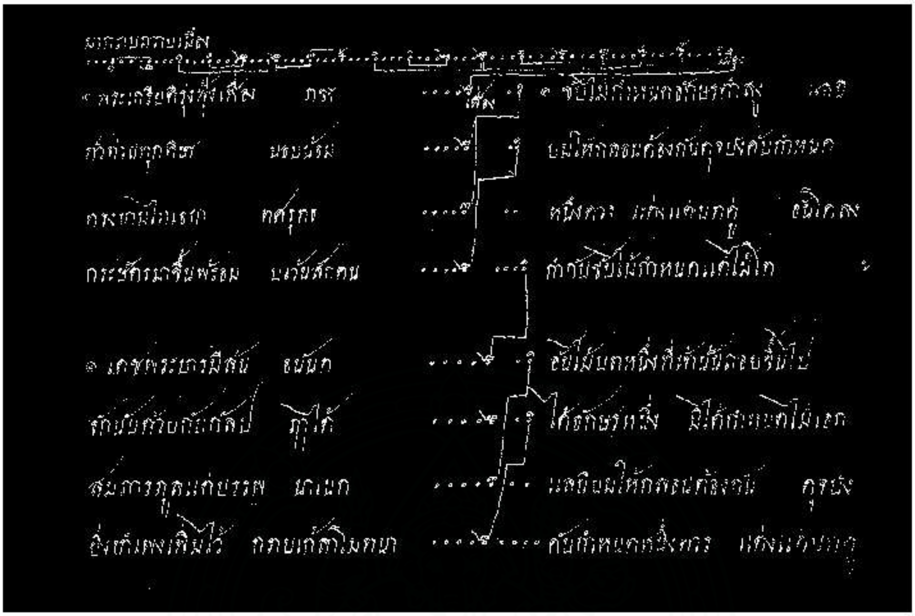
ธศิวรรกิยสรรเพชญเจ้า โลกา ธศิวรรกิยคิดธรรมา สิ้นสิ้ง
ธศิวรรกิยสังมามา อุปรามตามสัง ไกยผงไกยพัน ๙๕
๑ พระศรีรัตนแล้วก็ดี ตรารจ ภักตรพระคุณตามภาพ ก็ได้
ยกเทกพสกเปลี่ยนจร คนเล่น เปรโกดงให้ กลาดนเคล้าไกยกาล ๙๖

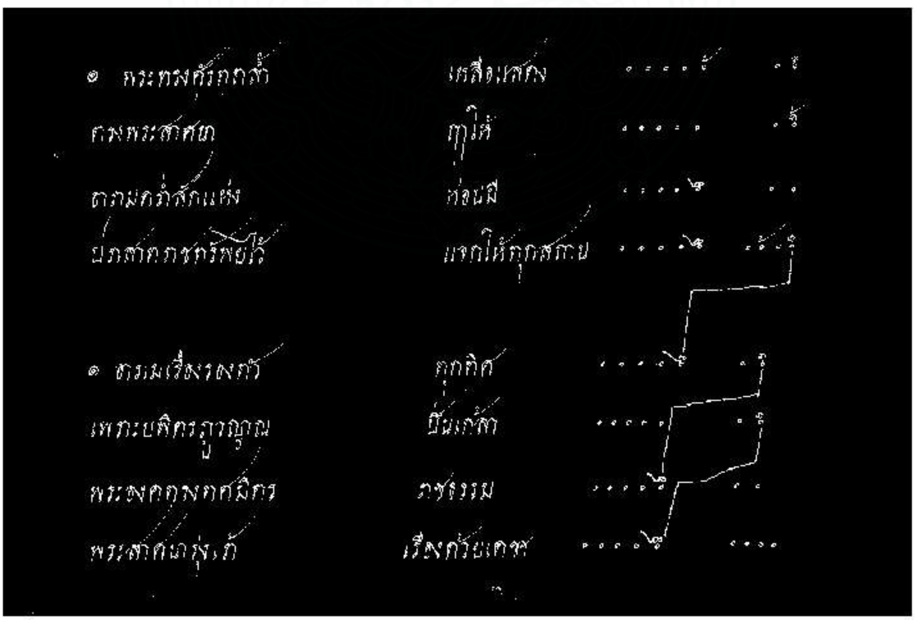
๑ หนึ่งพระสุปิฎกเจ้า โลกา หนึ่งพระปิฎกทุกทก ล่วงแล้ว
หนึ่งพระจักรพรรดิ ทเกจ ตามสิ่งนี้คือแก้ว ว่าไว้พงแสง ๙๗
๑ รับไม้ส่งปี ๑ จักแสดงพระเดช องค์ในทกุเบด
ปิ่นเกล้ากุมศรี ผ่านเกศธุทยา เรืองพระเดช

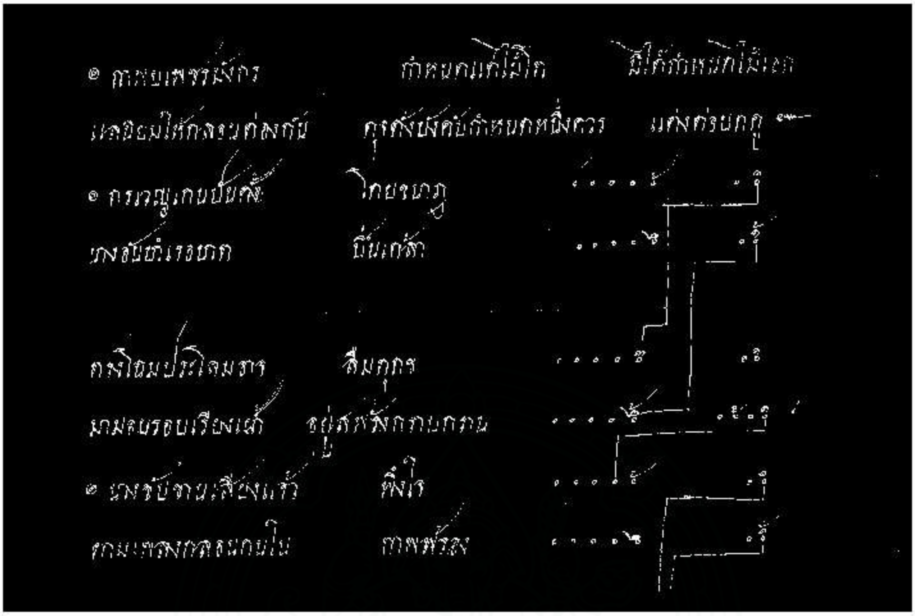
หวังสงรณี ชนักรายภัยรี บ่อตรากรี
ครั้นพระสมภาร ๒ ท่านได้ไปปกบ เกงพระอนุภาพ
ท่วนทุกคิดสาร ทั่วภาชนัดเวก ทั้วนัดประเทศ
บเคยบันทาญ ภายสุวรรณมาลย ทั้นบรรณาการ มาถวย

กำหนดแต่ไม้โท
มิได้กำหนดไม้เอก

มิได้กำหนดไม้เอก
แลนิยม

ได้อักษรหนึ่ง มิได้กำหนดไม้เอกกำหนดหนึ่งควร แต่งแต่บทความ

ชนิดสิทธบทกำหนดแต่ไม้เอก ถึงไม้สี่ห้าเติมก็มิได้ไม้เอก ให้ไม้เอกแทน

ก็ควร มิได้กำหนดไม้เอกกำหนดหนึ่งควร แต่งแต่บทความแล ฯะ—

๏ กรตามประการกัน สวนสามชั้นมีการใหญ่ เชิงเดินคำเบิรใน

สรรพดาวกรสุดสิ้นแสง ชั้นใหญ่ไว้ถ้วนปรีม ฝ่ายทหารต้อมย่อมกล้าแข็ง

สูงต่ำกำยำแรง ย่อมตามคติกฤตก ชนชั้นบนบางเวียง

ภายฟังเคียงคุกเสมา ฝ่ายทหารแม่โลหา เป็นศึกกิ้งการบาล

แต่งตั้งการนั้น เป็นคู่ชั้นกันทุกการ ภายรอบไพคชาร ชั้นชั้นก็ไพรสัตการ ฯะ

๏ จะมีกาพยกลอน มิได้กำหนดไม้โทแลเอก นิยมแต่กลอนให้ทั้งกึ่งคุร

ผังคับ จะกลอนบทกันผนึกรถเจียกลยคล ได้อักษรหนึ่งแต่งแต่บทคู่ พระอาจารย์

ท่านกล่าวไว้ว่ากาพย์ มีนิยมครูสำเนิดกดนัก มิได้กำหนดครุแลลหุ ฯะ—

๏ สังคีตเสือกคลายพัง จึกสมสเวียนกุญชร มาคับคเมไลรบ สิงหกระการสงคราม

๑	ชั้นต้นเสียงกลางหนึ่ง		กาพย	๑
๑	ชั้นที่เสียงสัก	กริยี	โคลง	๑
๒	จิกสมัสเขียนกฎษร		กาพย	๒
๒	จิกพลายบทบเกรี	กชั่งก์	โคลง	๒
๓	มักันฝังโกรษร		กาพย	๓
๓	มักีผังฝังสิ	หการ	โคลง	๓
๔	สิงหกรรจหงสคกม		กาพย	๔
๔	สิงสักจิกรหให้	ปกบด้วยศักญู	โคลง	๔

๑ กาพย์หรือโคลงมิได้กำหนดไม้เอกโท นิยมแต่กลอนให้ถึง
ครุลหุ พระตำราจึงว่าไว้ ฉันท์เกรียงให้ต้องกัน
บทนั้นมากด้วยอักษรครุ บทโคลงทุกยกการที่เหตุรู้
ถ้าฝ่ามิได้แต่ภายอักษรนี่ก็กาพย์ ถ้าฉันท์นี้มิได้กลอนมีประเภทเหมือนแก่เบื้องบทโคลงที่

ปัจจุบันนี้เป็นที่นิยมแก่งานซึ่งจะควรซึ่งกาพย์หรือโคลง อธิบายในปุจฉาวิสัชนาก็
กำหนดหนึ่งควรแก่บทคาร อันชัดคือโคลงกำหนดฝ่ายไม้เอกโทตามที่มีกำหนด
ไม้เอก ๗ ฝ่ายกำหนดไม้โท ๔ อักษร แลนิยม
ให้ครบถ้วนกับครุลหุ กำหนดหนึ่งควรแก่บทคาร ฯลฯ

